

PODSTATA A STÍN

SUHOTRA SWAMI

Předmluva k druhému vydání

Autor při pohledu na nové vydání své knihy cítí uspokojení a snad i ješitnost. S druhým vydáním knihy *Podstata a stín* cítím velkou úlevu. První vydání bylo předáno do tisku ve chvatu, a i s některými nepřesnostmi proto, aby mohlo být (v roce 1996) obětováno při 100. výročí narození Ār...ly Prabhupādy. Přesto byla odezva na knihu vcelku příznivá. Úspěch knihy mě donutil revidovat rukopis a připravit její druhé vydání. Toto je výsledek – vybroušený text o novém rozsahu a v novém obalu. Netvrdím, že je dokonalý, ale s úlevou mohu prohlásit, že jsem udělal vše proto, aby byl lepší.

Většina korekcí nemá podstatný význam, neboť se týkají pravopisu a interpunkce. Bylo ovšem provedeno i několik změn obsahu. Některé se týkají vědy. Ponejmenším jeden čtenář s vědeckým pozadím byl nespokojen s tím, jak bylo v prvním vydání naloženo s některými vědeckými problémy. Udělal jsem co jsem mohl, abych projevil citlivost na jeho stížnost. Nebudu však překvapen, když i druhé vydání bude podrobeno kritice, neboť nemám formální výcvik v např. kvantové mechanice a přesto se odvážuji ji v *Podstatě a stínu* komentovat. Jaké mám s vědou záměry (nebo co od ní vyžaduji)? Tuto otázku zodpovím v šesti bodech.

Úzká základna vědy

Hlavním smyslem knihy je odlišit vědeckou metodu poznání od metod ostatních. Lidstvo zná různé metody poznání. Domnívám se, že validitu těchto metod můžeme klasifikovat jen pomocí vědeckého poznání. Kniha *Podstata a stín* zkoumá čtyři metody: empirismus, skepticizmus, racionalismus a autoritativní výpověi. Mám za to, že západní věda není schopná srovnat a vzájemně kontrastovat validitu těchto metod. Její vlastní základna je totiž příliš úzká. Albert Einstein ji v knize *Out Of My Late Years (Z mých pozdních let)*, vydané v r. 1936, popsal takto:

Z hromady našich smyslových zkušeností si mentálně a náladově vybíráme jistě opakovaně se opírající komplexy smyslových dojmů ... a popisujeme jim význam fyzických objektů.

Einstein připustil, že tato metoda nemůže dokázat ani existenci vnějšího světa. Jak si tedy můžeme být jisti tím, že fyzické objekty, které vědci studují, jsou skutečné? Nejsou snad pouhými mentálními interpretacemi směsice smyslových informací, které by mohla jiná než lidská či dokonce lidská mysl odlišné kultury interpretovat úplně jinak? Neodhalila by tato interpretace smyslových informací zcela odlišný svět? Která interpretace je správná? A jak můžeme metodou, kterou popsal Einstein, vidět, zda je mimo dosah naší smyslové zkušenosti nějaká realita? Na tyto otázky neodpovídá věda, ale filozofie.

Mezi vědeckým a filozofickým přístupem je rozdíl. Kniha *Podstata a stín* volí přístup filozofický a proto není pozoruhodné, že vědecky založená osoba může mít s mojí knihou problém. Věda samozřejmě vznikla z filozofie. Přerušila s ní však na

cestì studia fyzických objektù spojení. Profesor Lewis Wolpert, erudovaný biolog London's University College, tvrdí, že většina dnešních vědců neví o filozofických problémech zcela nic. Ačkoliv na začátku dvacátého století měl profesionální vědec běžnou filozofickou výchovu,

Dnes je tomu docela jinak. „Hvězdy“ moderní vědy byly spíše odkojeny science fiction ... fyzik, odborník na kvantovou mechaniku, nemá větší filozofické poznání než např. automechanik.¹

Wolpert připouští, že fundamentální předpoklady vědy *asi nelze pokládat za filozofii*, ale jako vědec to sledává irelevantním. Pokud se vědci nestarají o filozofické věci, tak proče, může se etenáš zeptat, by se měla filozofická kniha jako *Podstata a stín* zabývat tím, co říkají vědci – a to obzvláště tehdy, když autor připouští, že to nezná dokonale? Jako odpověď uvádím výrok významného žurnalisty v oboru kybernetiky:

Věda, jak jsme již zjistili, vyžaduje nesnesitelně mnoho. Dožaduje se toho, že není jen způsobem vysvětlení jistých částí světa, nebo dokonce lokální čtvrti vesmíru v dosahu teleskopů. Tvrdí, že vysvětluje absolutně všechno ...²

Věda není filozofie

To vede k druhému problému: dnešní vědci řeší filozofické otázky, ačkoliv nemají filozofické základy, a, jak připouští Wolpert, drží se “pravidla, že všechny vědecké ideje jsou v rozporu se zdravým rozumem.”³ Např.: Wolpert předkládá častý argument, že vědecká teorie v konečném smyslu nemá žádný smysl, pokud nevyhovuje tomu, co v přírodě pozorujeme.⁴ Pochvalně však komentuje to, co řekl Albert Einstein – teorie není zajímavá do té míry, do jaké je potvrzena skutečnostmi pozorovanými ve světě, ale do té míry, do jaké je jednoduchá a logická. Cituje též Arthura Eddingtona, který prohlásil, že pozorováním nelze dost dobře důvodovat, dokud nejsou potvrzena teorie.⁵

Zdravý rozum nám říká, že v tom je rozpor. Wolpert to připouští: “Vědci musí čelit nejméně dvěma problémům, které je přivádí do opačných směrů.”⁶ První problém je, že věda postuluje kauzální mechanismy, aby vysvětlila, proč svět vypadá tak, jak se nám jeví. Druhým je, že fundamentální příčina je vždy *před* svým viditelným účinkem v podobě fyzických objektů tohoto světa a nemůžeme ji tedy vnímat jako fyzické objekty. Jinými slovy, “objektivita” vědce je omezena jeho hmotným tělem. Z jeho ztělesněného stanoviska má obtížný úkol dokázat, že jeho postulovaná fundamentální příčina je reálná. Aby to dokázal, začne s Einsteinovou “volnou fantazií.”⁷

Fundamentální příčiny (přesněji řečeno *postulace fundamentálních příčin*) jako mechanické síly, elektromagnetická a ostatní pole, vlnové funkce, a konečně částice jako Higgsovo boson, nabývají volnou fantazií stejný status “reality”, jako fyzické objekty. A stejnou volnou fantazií se stávají každodenní fyzické objekty kolem nás jako lidé, zvířata, rostliny, domy, stoly a židle nestabilními, mlhavými teoretickými koncepty. Kam mezitím odešel zdravý rozum? Wolpert píše: “...pokud je něco v souladu se zdravým rozumem, pak to téměř jistě není věda.”⁸ Prorok LSD Timothy Leary to asi vyjádřil nejlépe, když napsal, že ve vědě “o realitě rozhoduje kdokoli, kdo se toho chopí”⁹

Věda jako populární mytologie

Třetí bod: kniha *Podstata a stín* oslovuje jednotlivé vědecké teorie *způsobem, jakým jsou představovány nevědecké veřejnosti* autory a novináři, kteří vždy nemusí být profesionálními vědci. Přiznávám se, že při psaní této knihy jsem se ani trochu nenamáhal čtením originálních spisů Darwina, Einsteina, Eddingtona a Bohra. Wolpert tvrdí, že to nedělá nikdo:

... nikoho nezajímá, že [poet] byl objeven nezávisle na sobě Leibnitzem a Newtonem ... a nikdo by dnes nečetl jejich téměř nesrozumitelné kompozice. Jakmile se ideje začlení do souboru poznání, objevitelé, tvůrci (kterých může být hodně), prostě zmizí ze scény. Pokud se nikdo chce dozvědět o DNA, také nečeťte Watsonovy a Crickovy díla; ani Darwina, chce-li nikdo pochopit evoluci ... ¹⁰

Z takovýchto výroků usuzuji, že věda je moderní mýtus.¹¹ Dramatické vyprávění příběhu je základem mytologie, a pomocí populárních vědeckých knih a magazínů se dnes opět rodí mýty typu Wolpertova “souboru poznání”. Představitelství veřejnosti nezaujme úmorná práce vědeckého výzkumníka či teoretika, ale mýtus vědeckého spisovatele, který získá větší důvěryhodnost u veřejnosti. I když mýtus uráží zdravý rozum, přidá to na počtu mystických vědců ve společnosti. To vysvětlil švédský fyzik Hannes Alfvén ve své práci z roku 1978 nazvané *How Should We Approach Cosmology? (Jak bychom měli přistupovat ke kosmologii?)*

Lidé se dozvěděli, že pravou povahu fyzikálního světa může pochopit pouze Einstein a pár dalších génů, kteří byli schopni přemýšlet ve čtyřech dimenzích. Věda bylo něco, v co se mělo věřit, ne něco, co by se mělo chápat. Brzy se bestsellery mezi populárními vědeckými knihami staly takové knihy, které představovaly výsledky vědy jako urážky zdravého rozumu. Jedním z důsledků toho bylo, že se začala stírat hranice mezi vědou a pseudovědou. Pro většinu lidí bylo čím dál méně snadné rozlišit vědu od science fiction.

Co má věda znamenat?

Za čtvrté: kdykoliv věda zpochybňuje schopnosti filozofie, zpochybňuje též vlastní schopnosti, neboť věda je dítětem filozofie. Na západě dluží své základy filozofům jako Pythagorovi, Platónovi, Aristotelovi, Descartesovi, Leibnitzovi, Kantovi a dalším. Vědci často říkají, že spekulace těchto velkých myslitelů zamítají jako nespolehlivé. Neměli by však zamítat původní účel filozofie, kterým je *vysvětlit informaci* – proniknout pod povrch informací, které tvoří svět fyzických objektů. Filozofie zápasí s *proč* světa. Pokud by chtěl profesor Wolpert tvrdit, že to je pro dnešní vědce irrelevantní, pak věda pouze informuje. Přestože je dnešní svět milostí vědy pravděpodobně lépe informován, neexistuje jistý metafyzický základ všech těchto informací. Výsledkem je informační chaos.

Na otázku “Jaký problém informace řeší?” se obvykle odpovídá: “Jak snadněji, rychleji a ve větší míře generovat, ukládat a rozšiřovat informace.” ... Za jakým účelem nebo za jakých omezení, na to se ptát nelze; a my nejsme zvyklí tázat se, protože tento problém tady ještě nebyl.¹²

Za smysly a myslí

Za páté: z vědeckého hlediska je pokus o vysvětlení smyslových informací mentální spekulací nižší metodou poznání. Chybou západní filozofie je, že se nikdy nepozvedává nad tuto úroveň, která je omezena časem, prostorem, defekty lidských

smyslových orgánů, zkrácením a nejasností inherentní světské slovní zásoby a gramatické. Vedskou metodou poznání je *daršana*, systematické odhalení hluboké reality. Nehledá smysl v kalných hlubinách, ale očišťuje hlubiny, aby z nich vystoupila zcela evidentní pravda.

Vedy jsou duchovním zvukem. Není proto potřeba zvukovou inkarnaci védské literatury interpretovat hmotně . . . V konečném důsledku neexistuje nic hmotného, neboť vše pochází z duchovního světa. Hmotný projev se proto nikdy nazývá iluze v tom správném slova smyslu. Pro realizované duše neexistuje nic než duch.¹³

Védská vída

Poslední bod, který se týká vídy, je, že védská *daršana* jde ruku v ruce s védskou vídou. Vedskou vídou myslím např. duchovní vysvětlení kosmického projevu z hlediska této kvality hmotné přírody, nebo vypočtení času a vzdálenosti z pohybu slunce, nebo předpovědi učiněné na základě zákona *karmy*, nebo přehled životních druhů.

Védská vída nepopíratelně sdílí témata (základní principy) s vídou západní. Jsou to např.:

- 1) příroda vykazuje jisté pravidelnosti;
- 2) ze znalosti pravidelností lze předvídat určité děje v přírodě;
- 3) spolehlivé poznání o přírodě je užitečné;
- 4) takové poznání se využívá v jazyce numerických měření.

Podle Wolperta jsou tyto předpoklady univerzální.¹⁴ Účelem *Podstaty a stínu* není tato témata oživit. Védská vída se snaží demonstrovat univerzalitu těchto témat z lidských pozorovacích schopností a teorií. To je jako snaha udržet slona na misce. Vesmír je ukázkou neomezených sil Nejvyššího. Lidská síla je omezená. Védská vída to upřímně přiznává a řídí se univerzálními standardy pravidelnosti, předpovědi, spolehlivosti a numerického měření, které jsou dány Nejvyšším.

Tato kniha není komplexním přehledem všech filozofií nebo filozofických problémů. Ani není určena k tomu, aby vás utopila v abstraktních a technických spletnostech. Podává, alespoň doufám, vzorky z vybraného množství hrnců kontroverze, které se ve filozofii dlouhou dobu vařily. A ke každému vzorku dodává *Podstata a stín* čistou omáčku védské moudrosti. Jste zváni k ochutnání každého vzorku nejdříve bez, pak s touto omáčkou. Myslím, že zjistíte, že když se k filozofii přidá védská moudrost, chutná jako nikdy dříve.

—Suhotra Swami
Čer... Ramacandra-vijaya (11. říjen 1997)
Altenburg am Hochrhein, Německo

Poznámky

1. Lewis Wolpert, *The Unnatural Nature of Science (Nepřirozená povaha vědy)*, 1992, s. 108.
2. Benjamin Wooley, *Virtual Worlds (Virtuální světy)*, 1992, s. 100.
3. Wolpert, s. 5.
4. Wolpert, s. 118.
5. Wolpert, s. 99-100.
6. Wolpert, s. 145.
7. Valentin Turchin v *The Meaning of Metaphysics (Význam metafyziky)*, 1994, cituje Einsteina: "Fyzika znamená vyvinutí logického systému myšlení, jehož základy nelze obdržet extrakcí z minulé zkušenosti podle nijakých induktivních metod, ale přicházejí jen volnou fantazií."
8. Wolpert, s. 11.
9. Timothy Leary, *Quark of the Decade? (Quark dekády?)*, *Mondo 2000* No. 7, podzim 1989, s. 54.
10. Wolpert, s. 85-86.
11. Benjamin Wooley píše: "i vědci vědci jsou ochotni připustit, že zákony, které v současnosti pokládá za správné, jsou s nejvyšší pravděpodobností nesprávné." *Virtual Worlds (Virtuální světy)*, 1992, s. 100.
12. Neil Postman, *Techopoly*, 1992, s. 61.
13. Ćer...la Prabhupēda, Ćer...mad-Bhēgavatam 3.12.47, výklad.
14. Wolpert, s. 107.

"Úžasné! Jasně a s humorem nás autor seznamuje s védským poznáním. Obzvláště se mi líbí spousta odkazů. Slovník filozofických pojmů a jmen je asi nejlepší, jaký jsem kdy viděl. *Podstata a stín* si jistě zasluhuje pozornost těch, kteří chtějí vidět více o védském myšlení, a též pozornost učenců. Suhotra Swami vskutku uspěl a učinil nesnadno pochopitelné koncepty srozumitelnými."

—Ronny Sjöblom, MA
Katedra komparativního náboženství,
Åbo Academy, Turku (Finsko)

Vínování

Uctívám se klaním v prachu lotosových nohou mého duchovního mistra, Jeho Božské Milosti A. C. Bhaktivedanty Swamiho, který řekl:

"Kultivujte toto poznání, vědomí KTM☐y, a budete šťastní. Váš život bude úspěšný. To je vše. Metoda je jednoduchá - zpívejte Hare KTM☐a:

*Hare KTM☐a Hare KTM☐a KTM☐a KTM☐a Hare Hare
Hare Rēma Hare Rēma Rēma Rēma Hare Hare*

Budete-li jednoduše zpívat, to pro vaši seberealizaci stačí. Ale chcete-li studovat tuto filozofii, tuto vědu o Bohu, filozoficky a za použití argumentů a logiky, máme dost knih. Nemyslete si, že jsme všichni sentimentalisté, kteří jenom tancují. Ne, máme své vzdělání."

—Suhotra Swami
Ćer... NTMsi^ha caturdaē... (2. květen 1996)
ISKCON Mayapur Chandrodaya Mandir
Ćer...dham Mayapur, Západní Bengálsko, Indie

OBSAH

PØEDMLUVA k druhému vydání

Úzká základna vèdy

Vèda není filozofie

Vèda jako populární mytologie

Co má vèda znamenat?

Za smysly a myslí

Védská vèda

Poznámky

ÚVØEL A PRINCIPY

Podstata a kategorie

Živé poznání

Co je védský zvuk?

Pít pravd a tøi prostøedky

Pokorné poklony

Poznámky

ÚVOD

Pochybnost a jistota ve védské filozofii

Lucie v Narnii

Moderní zpùsob myšlení

Kvantová Narnie

Zcela evidentní autorita

Problémy zcela evidentní logiky

Nejsem mysl

Mùžeme si být jisti *æabdou*?

Poznámky

1. kapitola: VNÍMÁNÍ (*pratyakṣa*)

Falešné ego

Pravé vnímání

Iluzorní vnímání

Pøítomnost a nepøítomnost

Vratké základy empirického poznání

Fenomenalizmus

Problém reflexivity

Korespondentní teorie pravdy

Implicitní a explicitní poznání

Korespondence s èím?

Vnímání a mysl

Védské chápání smyslového vnímání

Poznámky

2. kapitola: LOGIKA (*anumēna*)

Logika

Objektivní verzus subjektivní logika

Formy logiky

Dùkaz v kruhu
Logika, pravda a spekulace
Použití a omezení formální logiky
Logika a pravdìpodobnost
Klamný vesmìr
Proè?
Logika nevidomosti
Buddhi, rozlišovací schopnost
Logika není neomylná
Racionalismus jako hypotetická dedukce
Racionalismus a skepticizmus
Védská logika účelného uspořádaní světa
Logika a písmo
Monistická tendence racionalizmu
Racionální falešné ego
Dedukce skutečného štìstí
Poznámky

3. kapitola: VERBÁLNÍ VÝPOVIÌ (*æabda*)

Yoga duchovního zvuku
Nebe v lotosu srdce
Mytologie “proè”
Æabda jako objektivní poznání
Paramparæ: spojení srdcí
Mystické není slovo
Za dualitou hmoty a ducha
Pìt stádií védského poznání
Pøenos poznání zvukem
Kde leží význam slov?
Pùvodní smysl jazyka
Poznámky

4. kapitola: DISKUZE O PROSTØEDCÍCH K POZNÁNÍ

Poznámky

5. kapitola: ETIKA OBÌTI

Obìtní etika
Zámìr stvoření
Etické napití v *Bhagavad-g...ti*
Most Pána Yajĩ
Otázky a odpovìdi
Ze stínu k podstatì
Poznámky

SLOVNÍK

SANSKRTSKÁ VÝSLOVNOST

INDEX VERŠÙ

Účel a principy

Rok 1996 značí první století od slavného příchodu Jeho Božské Milosti A.C. Bhaktivedanty Swamiho Prabhupedy na tento svět. Po celém světě slaví toto výročí Čer...ly Prabhupedy jeho žáci mnohými různými způsoby; jedním z nich je publikování literatury vzdávající hold přínosu Čer...ly Prabhupedy pro filozofii. *Podstata a stín* je výsledkem takového úsilí. Doufám, že ti, kdo rádi čtou knihy mého duchovního mistra, požehnají toto úsilí čtením mé knihy.

Titul knihy má svůj původ v tématu, kterým se Čer...la Prabhupeda často ve svých knihách a přednáškách zabýval. Povšimněme si těchto dvou vět z jeho úvodu k *Bhagavad-g...ti takové, jaká je*:

Hmotný svět je pouhým stínem reality. Stín nemá podstatu a je neskutečný, ale můžeme z něj pochopit, že podstata a realita existují.

V *Podstatě a stínu* se pokouším ukázat, proč je toto tvrzení axiomem. Stín vytváří pouze dojem podstaty. Chceme-li poznat skutečnou podstatu, musíme nalézt zdroj stínu. Jelikož stín zcela závisí na podstatě, nemůžeme jej poznat odděleně.

Podstata a kategorie

Pragmatický západní filozof z počátku dvacátého století řekl: "Mysl je hmota, na kterou hledíme zevnitř, a hmota je mysl, kterou pozorujeme zvenčí." Tato věta tvrdí, že mysl a hmota se od sebe vlastně neliší. Vesmír je ve skutečnosti jedna podstata ve dvou kategoriích. Jednou kategorií je vnitřní svět vědomí. Druhou je "vnější svět". A dohromady tvoří celek, Jedno. Zůstává však nepřijemná otázka: proč se Jedno dobrovolně trápí utrpením v podobě zrození a smrti?

Vědecká literatura souhlasí s tím, že subtilní mysl a hrubá hmota jsou kategoriemi jedné energie, zvané *prakṛti* (hmotná příroda). Ale mysl a hmotu pozoruje něco jiného než *prakṛti*. To něco je duch. Pokud si duch při pozorování myslí a hmoty myslí: "Jsem to, co vidím," pak je toto vědomí jednoty iluze, *māyā*. Duch se od hmotné přírody vždy liší. Iluze jednoty s hmotnou přírodou je stínem pravé podstaty reality. Je to základní příčina našeho utrpení v hmotné existenci.

Pokud je svět, ve kterém si o sobě myslíme, že jsme mysl a hmota, pouhým stínem, co je tedy podstata? Někteří filozofové říkají, že podstatou je pozorovatel, duchovní já. Ví-li pozorovatel, že jeho vlastní podstata je od hmotné přírody odlišná, zná realitu. Problémem ovšem je, že je-li duše podstatou, pak mysl a hmota jsou stínem duše. Řekli jsme si, že duše v iluzi je duše ve stínu podstaty. Pokud je ale duše podstatou, jak se může dostat do svého vlastního stínu? Na tuto otázku nelze nalézt žádnou logickou odpověď. Čtenář této esejí snadno porozumí, pokusí-li se vyjít za slunečného dne ven a postavit se do vlastního stínu.

Vědeckou odpovědí je, že pozorovatel není podstatou *sám*, ale že je *součástí* podstaty, jako je světlo součástí slunce. Podstatou světla je jeho zdroj, slunce, nebo bez tohoto zdroje nemůže světlo existovat. A podobně podstatou duchovního já je Nejvyšší Duchovní Osoba, známá ve *Vedách* jako *Viṣṇu* nebo *Kṛṇā*. Zapomene-li duše na své spojení se zdrojem, představuje si, že je podstatou všeho buď ona sama nebo stín myslí a hmoty, *prakṛti*.

Zdrojem veškerého stínu (jak denního, tak velké noční temnoty, která pokrývá polovinu Země) je slunce. Podobně všechno světlo, včetně světla ohně a elektřiny, pochází ze slunce. Slunce je hlavní příčinou světla i stínu, zůstává jimi však neovlivněno. Podobně kategorie ducha (světlo), mysl (denní stín) a hmoty (noc) jsou důsledky Boha, který je jimi neovlivněn. Je *vším*, co může pozorovatel-já poznat, a už duchovní, mentální či hmotní.

Jelikož pozorovatel nezná podstatu všech kategorií, pozorovatel je zmaten všudypřítomnou dualitou, počínaje myslí a hmotou. Usilujeme o nalezení souvislosti v tolika protikladech. Tato paní miluje sladkosti, ale trpí obezitou. Tento pán nemůže žít s ženami, ale ani bez nich. Denně se snažíme přizpůsobit teplo a zimu, radost a bolest, velké a malé, bohatství a chudobu, světlo a tmu, lásku a nenávisť, dobro a zlo, život a smrt. Vyřešení duality je námětem filozofických spekulací již tisíce let, a to jak na Východě, tak na Západě.

Živé poznání

Poznání je více než jen obsah informací. Ve *Vedách* je obsaženo ohromné množství informací; to samo však nepředstavuje úplné védské poznání. *Podstata a stín* se zaměřuje na metodu – jak chápeme obsah, jak zažíváme pravdivost poznání. Jakým způsobem můžeme poznat náš svět jako stín podstaty? Jak můžeme toto poznání uplatnit v životě? Výjimečným darem Ćer...ly Prabhupědy světu je právě *metoda*, jak zažívat život mimo omezení mysli, hmoty, “ztěšitelného mládí”, “moudrého stáří” a všech takových dualit hmotné existence. Tato zkušenost je duši bezprostředně přístupná jako *živé védské poznání*. I dnes Ćer...la Prabhupěda rozsévá živé védské poznání ve svých transcendentálních knihách, které rozdávají Hare Kṛṇṇa oddaní po celém světě. O tomto poznání Ćer...la Prabhupěda řekl, že

... nezávisí na hmotných kvalifikacích, jako je věk nebo inteligence. Jako se nemusí blesk vysvitlovat starci či dítěti, tak podobní transcendentální zvuková vibrace Hare Kṛṇṇa a kázání filozofie *Bhagavad-gītā* bude působit na každého, ať už tomu napoprvé porozumí či nikoliv.¹

Hmotné poznání je průzkum světských myšlenek a vjemů. Ale co si myslíme a jak vnímáme svět kolem nás, to jsou rysy nevědomosti duše. Můžeme tedy tvrdit, že *neexistuje metoda hmotného poznání* (žádné *jak*). Existuje pouze obsah naší nevědomosti, iluzorní *co*, o které zapomeneme a ztratíme se při hledání poznání v našich myšlenkách a vjemech. *Vedy* přirovnávají nevědomost ke spánku duše. Obsahem tohoto spánku je snový svět – hmotný svět, stín duchovního světa. Hmotné poznání je poznání snů.

Védské poznání je metodou duchovního probuzení, které začíná nasloucháním (*āraṇṇy*) védskému zvuku. Jako hmotný zvuk probouzí vědomí z hlubokého spánku a snění, tak duchovní zvuk probouzí vědomí z hmoty a mysli k věčnému spojení vlastního já s Kṛṇṇou – zdrojem mysli a hmoty, hlubokého spánku a snů a též zdrojem védského zvuku, který je vždy mimo výše uvedené. To znamená, že metoda neboli *jak* védského poznání je totožná s *proč*, věčným smyslem dočasného světa. Metoda samotná je účelem – transcendencí.

Vědomí Kṛṇṇy dýchá v srdci každého. Stačí *āraṇṇy*, čistý proces naslouchání. Jako když nikdo spí. Vědomí existuje, ale vypadá to, že spící člověk je v bezvědomí. Spí. Ale když na něj nikdo zavolá: “Pane ten a ten, probuďte se, probuďte se! Vzbudte se přece!” Dvakrát či třikrát na něj zavolá a on se probudí a vzpomene si: “Musím udělat spoustu věcí.”

Podobně dýchá vědomí Kṛṇṇy v srdci každého. Tato Hare Kṛṇṇa *mantra* je procesem probuzení. To je vše. Pokud opakovaně zpíváte Hare Kṛṇṇa, Hare Kṛṇṇa, Kṛṇṇa Kṛṇṇa, Hare Hare / Hare Rēma, Hare Rēma, Rēma Rēma, Hare Hare, pak se ona spící osoba probudí k vědomí Kṛṇṇy. To je předeepsaný proces.²

Co je védský zvuk?

Slovo “védský” není umělé náboženské, historické, regionální, lingvistické nebo teoretické označení. V sanskrtu znamená slovo *Veda* poznání. Když tedy mluvíme o védské metodě poznání, ve skutečnosti říkáme: “inteligentní metoda poznání”. Je to z důvodu odlišení védské metody od ne-metody “nevědomého poznání” – vynalézání teorií, tj. snění za účelem vysvětlení snů. *Vedānta sūtra* 2.1.4 vysvětluje: *Na vilakṣaṇatvād asya* – “védské poznání se liší od světských teorií”, nebo *tathetva ca ābdeḥ*: “védský zvuk je věnou realitou”.

Védský zvuk není jazykem ve smyslu, jak jej běžně chápeme, a není to ani sanskrit. To může trochu překvapit toho, kdo je obeznámen s populárními tvrzeními podobnými tomuto:

Je to [sanskrit] jazyk vyšší mysli, a proto nám umožňuje přístup k jejím zákonům a vibračním strukturám. Je to jazyk bohů, vyšších úrovní mysli, a otevírá nám dveře k silám těchto oblastí.³

Nutno však poznamenat, že výše uvedený citát není nepravdivý, právě naopak. Je ale nesprávné se domnívat, že zákony a vibrační struktury sanskritu, pomocí kterých je možno dosáhnout vyšších

úrovni, jsou prostředky k přechodu ze stínu do podstaty. *Kena Upaniṣad* 1.1 nás vybízí, abychom podstatu hledali mimo strukturu *œe*: *keneçitē vēcā imēni vadanti* – “Kdo je podnítem slov, která lidé vyslovují?”

Zjišování, *kdo* dává slovům tvar a sílu, je vstupem k *para-vidy*, poznání transcendence. Studie *vyākara* (sanskritské gramatiky), *nirukty* (významu sanskritských slov) a *manomayī* (úrovni mysli) patří k *apara-vidy*, *œestrou* vedené *vidi* o mysli a hmoti. *Para-vidy* se týká pouze Nejvyšší Osobnosti Božství. Ale vinovat se *para-vidy* neznamená přestat používat slova. Toto poznání se nepředává zvukem ticha, tlesknutím jednou rukou. Předává se slovy, která mají sílu odhalit, *kdo* dává slovům význam. Tato síla pochází z *p'rveṣm*, starodávné tradice duchovních mistrů poěinající Samotným KTM ou.

*na tatra cakṣur gacchanti na vṛg gacchanti no manaf
na vidmo na vijēn...mo yathaitad anuēiçyēt
anyad eva viditēd atho aviditēd adhi
iti œuœeruma p'rveṣm ye nas tad vyēcacakṣire*

Oko se tam nedostane. Ani *œe*, ani mysl. Neznáme to. Nechápeme, jak nás o tom může nikdo naučit. Liší se to od všeho známého, a ještě více se to liší od neznámého. Toto jsme vyslechli od učitelů v dávné tradici, kteří nám to vysvětlili. (*Kena Upaniṣad* 1.3-4)

Na vijēn...mo yathaitad anuēiçyēt: “nechápeme, jak nás tomu může nikdo naučit.” Přesto však: *iti œuœeruma p'rveṣm ye nas tad vyēcacakṣire*: “toto jsme vyslechli od učitelů v dávné tradici, kteří nám to vysvětlili.” Odporují si tyto dva výroky? *Kena Upaniṣad* 2.3 tuto pochybu vyjasňuje:

yasyēmata^ tasya mata^ mata^ yasya na veda saf

Kdo si myslí, že neví, ten ví; kdo si myslí, že ví, ten neví.

Jinými slovy, kdo učí nebo se učí védské poznání ze svého vlastního pohledu (*mata*), z vlastního názoru na to, čím toto poznání je, ten *Vedu* nezná. Názor znamená teorie korespondence a koherence; o tom bude více pojednáno v první, druhé a páté kapitole. V poslední době se stal naneštěstí velice populárním tento bengálský slogan: *yata mata tata patha*, “kolik různých názorů, tolik cest védského pochopení.” Podle *Kena Upaniṣady* je toto uvažování nesporně chybné.

Ve světi, ve kterém poznání znamená názory o mysli a hmoti, nevíme, jak nás kdo může učet *ēi* jak se kdo může dozvědět o tom, co leží mimo mysl a hmotu. Proto je pravý védský učitel *sudurlabha*, velice vzácný. Nepředkládá žádný vlastní názor, nebo ví, že to není tou správnou metodou. Védský učitel, pravý duchovní mistr, předává pokorně svému žákovi to, co mu ukázal jeho učitel. To je starodávná tradice *guru-paramparē*. Jak říká *Kena Upaniṣad* 1.2, *yad vēcō ha vēcā*. Co učí *guru*, není obyčejná *œe* – lingvistická formulace lidského projevu, ale *œe* – transcendence projevená jako zvuk vyœeň a vyslechnutý s *ēistým* vdomím. Jasným môtkem *ēistého* vdomí je vřnost *p'rveṣm*, staré tradici.

Stará tradice však neuchovává védské poznání způsobem, jaký praktikovali staří Egypťané při konzervaci svých faraonů – uschováním do temnoty hrobky. Přestože je to nejstarší poznání, pak je-li skutečně védské, je věni živé. Je-li to skutečně pravda, rozptyluje iluzi ve všech dobách. S neminnou mladickou lehkostí vysvětluje deformovaná filozofická témata této i jiných dob.

A právě z toho důvodu jsem si dovil na těchto stránkách použít termínů Západní filozofie. Například *reflexivní kritika* je moderním způsobem naznačení, co se stane, když, jak se říká, si nikdo sám podrazí nohy vlastním argumentem. Jestliže je tedy mým záměrem být védský v akademickém, historickém nebo lingvistickém slova smyslu, mohl jsem si vybrat starý sanskrtský termín *pratijñ-hēni*, “ublížení vlastnímu tvrzení”. Ale s moderností je třeba se vypoádat v jejích vlastních pojmech. Vyvracení moderních formulací nevidomosti je právě živou védskou tradicí.

Při psaní těchto slov mám před sebou kritiku jakéhosi akademika, který píše o “neobvykle filozofické knize”, publikované před několika lety. Říká zde, že je “riskantní”, “vytváří neobvyklá spojení” a “nemilosrdně se utkává se skutečnými problémy”. Je “provokativní” a “vyvolá ostrý nesouhlas”. Je tam napsáno něco o tom, co to znamená napsat knihu v tomto oboru. Nedoufal jsem, že publikováním *Podstaty a stínu* budou mé myšlenky poivány v diskuzní atmosféře profesionální filozofie. Doufám však, že tato kniha pomůže lidem vzdílaným v západním způsobu myšlení pochopit védské myšlenky.

Pit pravd a tõi prostøedky

Ær...la Baladeva Vidyēbh'ca□a, uēený Gau□...ya Vai□ava z osmnáctého století, je slavný svým komentáøem *Vedēnta-s'try* zvaným *Govinda-bhēçya*. V úvodu k tomuto dílu vysvětluje, že védské poznání kategorizuje realitu do pěti *tattev* neboli ontologických pravd. Jsou to:

- 1) ...ævara - Nejvyšší Pán
- 2) j...va - živá bytost
- 3) prakTMti - pøíroda
- 4) kēla - vñený èas
- 5) karma - èinnost.

Kdo je pozná, ten došel na hranici své poznávací kapacity.

Můžeme poznamenat, že védská literatura uvádí jiné výěty základních pravd. Ve svých instrukcích Uddhavovi Pán KTM□a potvrzuje, že existují různé zpùsoby tøídní *tattev*, podle různých mudrcù. Z dùvodu struènosti se tato kniha zabývá pouze tøídním Baladevy.

V *Prameya-ratnēval*... nás Ær...la Baladeva Vidyēbh'ca□a informuje, pomocí jakých dùkazù (*pramē□a*) lze poznat pit védských pravd: *akçēdi tritayam pramē□am*, “poěínaje vnímáním [následuje 2) logika a 3) výpovì autority], existují tõi prostøedky získávání správného poznání.” *Podstata a stín* vynakládá znaènè úsilí, aby vysvětlila, jak mohou být naše vnímání hmoty (v sanskritu *pratyakça*) a logické uvažování naší mysli (*anumēna*) právoplatnými prostøedky k dosažení nepochybného poznání, jsou-li správnì spojeny s védskou výpovìdí (*æabda*).

Pokorné poklony

Jisté poznání, které védskou metodou obdržíme, je KTM□a Samotný. Ale KTM□a lze získat pouze KTM□ovou milostí. Proto, než pokroèíme dále, padáme k Jeho lotosovým nohám a modlíme se tak, jako manželky Kēliya-nēga:

*namañ pramē□a-m'lyā kavaye æēstra-yonaye
pravTMttēya nivTMttēya nigamēya namo namañ*

Znovu a znovu se klaníme Tobì, Páne Ær... KTM□o, Nejvyšší Osobnosti Božství, který jsi základem veškerých autoritativních dùkazù, autorem a koneèným zdrojem zjevených písem a manifestoval jsi se jak ve védské literatuøe povzbuzující ke smyslovému požitku, tak v literatuøe vyzývající ke zøeknutí se hmotného svìta.⁴

Zde je uvedeno, že Pán KTM□a je základem veškerých dùkazù (tøí *pramē□*). Je zde rovnìž øeèeno, že existují různé úrovnì védské literatury a Pán je zdrojem všech. *Podstata a stín* se zejména drží verze Ær...*mad-Bhēgavatamu*, která pøevyšuje nejen dùkazy *pratyakçi* a *anumēny*, ale i veškeré jiné védské *æabdy*.⁵ Ær...*mad-Bhēgavatam* samotný je *sarva-siddhēnta*, esence veškerého poznání.

Jsem hluboce zavázán oddaným ISKCONu a pøátelùm Pána KTM□y, kteøí různým zpùsobem pøispìli k tomu, že *Podstata a stín* je práví tím, èím je. Jsou to: Jeho Svátost Bhakti Charu Mahēçja, komisaø GBC pro ISKCON Mayapur, Západní Bengálsko; Jeho Svátost Bhakti-vidyē-p'r□a Mahēçja, vedoucí ISKCON Ær... R'pēnuga Paramēthika Vidyēp...çha ve Ær...dhēm Mayapuru; Jeho Svátost HTMdayēnanda Mahēçja, ministr GBC pro Pokroèilá vai□avská studia; Jeho Milost Gop...parē□adhana Prabhu, sanskritista BBT International; Jeho Milost Aja Prabhu, ISKCON Copenhagen; Jeho Milost Bimala Prasēda Prabhu, uēitel v Mayapurské gurukule; Ær...man Mathurēa dēsa, sanskritista mayapurského Vidyēp...çhu; Ær...man Mathurēpati dēsa, student indologie na Varšavské Univerzitì; Ær...mat... Bē%kē-bihēr... dev...-dēs..., dopisující sekretáø Vai□avské vysoké školy, Kalifornie; Ær...man Rēja Vidyē dēsa, Govinda Verlag, Zürich/Altenburg; Profesor Dr. Bruno Nagel, Amsterdamská Univerzita; Profesor Dr. Marius Crisan (Murēri KTM□a dēsa), Technická Univerzita Temešvár; Bhaktin Lisa, ISKCON Amsterdam; a dva profesionální pøekladatelé, kteøí dobrovolnì pøispìli svým umem, Yani (Øecko) a Fagu (Rumunsko). Omlouvám se všem, které jsem opominul.

Poznámky

1. Ćer...la Prabhupĕda, dopis Prahlĕdĕnandovi, 69-10-05.
2. Ćer...la Prabhupĕda, lekce ze Ćer...mad- Bhĕgavatamu v kĕsĕanskĕm klĕšteru v Melbourne, 3. duben 1972.
3. David Frawley, *From the River of Heaven* (Z nebeské ĕeky), 1990, str. 76.
4. Ćer...mad- Bhĕgavatam 10.16.44.
5. Ćer...la Bhaktivinoda Thĕkura: *pratyakĕnumĕbhym bhĕgavata siddhĕnta eva gar...ym vijĕna-mayatvĕt sarvasiddhĕntĕrayatvĕcca*: “Siddhĕnta (esenciální zĕvĕr) Ćer...mad-Bhĕgavatamu pĕevyŕuje pratyakĕu a anumĕnu, nebo ĕ je videcký a je ŕtoĕiŕtĕm vŕech ostatnĕch vĕdských siddhĕnt.” (*Tattva-s'tra* 48)

ŰVOD

Pochybnost a jistota ve vĕdskĕ filozofii

“Jak si mŕžu bŕt jistý tĕm, ŕe mi ŕíkĕŕ pravdu?” Takto se tĕŕe a je tĕŕ dotazována kaŕdĕa myslĕcí osoba. Vĕdskĕ filozofie dospĕvĕa k jistotĕ pomocí *pramĕy*.

Sanskrtskĕ slovo *pramĕa* oznaĕuje validnĕ zdroje poznĕnĕ. V Brahma-Madhva-Gau...ya Sampradĕyi, ŕkole vĕdskĕho poznĕnĕ, kterou reprezentuje ISKCON, uvaŕujeme o tĕech *pramĕĕch*. Jsou to *pratyakĕa* (pĕímĕ vnĕmĕnĕ), *anumĕna* (logický argument), a *ĕabda* (autoritativnĕ prohlĕŕenĕ). Z tĕchto tĕí je *ĕabda* imperativnĕ, *pratyakĕa* a *anumĕna* jsou podpĕrnĕ. Kdyŕ je tedy oddaný KTM y dotĕzĕn na jistotu svĕ vĕry, obvykle odpovĕ citovĕnĕm autority – *gurua* (duchovnĕho mistra), *ĕĕster* (vĕdských spisŕ) a *sĕdhua* (ostatnĕch oddaných uznĕvaných na zĕkladĕ jejich realizace ŕĕenĕ *gurua* a *ĕĕstry*).

V modernĕch myŕlenkových ŕkolĕch nenĕ citovĕnĕ autority k potvrzenĕ nĕŕeho vŕroku pokládĕno za pĕĕlĕŕ smysluplnĕ. Pro oznaĕenĕ tohoto druhu dŕkazu existuje latinskĕ frĕze *ipse dixit* (“on sĕm to ĕekl”), kterou pouŕĕvali ŕĕci starĕho ĕeckĕho mudrce, kdykoliv je oponent vyzval k dŕkazu sprĕvnosti jeho doktrĕny. Problĕm, jaký majĕ modernĕ myslitelĕ s dŕkazem *ipse dixit* je, ŕe jeho dŕkaz leŕí pouze ve slovech. A slova samotnĕa nic nedokazujĕ.

Lucie v Narnii

Modernĕ tĕŕkosti s dŕkazem *ipse dixit* ilustruje pĕĕbĕh *Kronika Narnie* (*The Chronicles of Narnia*) od C. S. Lewise. Lucie je nejmladŕĕ ze ĕtveĕice dĕtĕ, kterĕ navŕtĕvĕ velký excentrický dŕm starĕho profesora. Zde se jí stane podivnĕa pĕĕhoda. Zadnĕ stĕnou ŕatnĕ skĕĕnĕ projde do jinĕ zemĕ, kterĕa se jmenuje Narnie. Kdyŕ se vrĕtĕ a vyprĕvĕ svoji zkuŕenost bratrŕm a sestĕe, sourozenci usoudĕ, ŕe její smysly musely bŕt nĕjak zĕhadnĕa poblouzeny. Nakonec sdĕlĕ dĕti udĕlost samotnĕmu profesorovi. Ten dojde k zĕvĕru, ŕe jelikoŕ Lucie nenĕ ani lhĕŕka ani ŕĕlenĕa, musĕ mluvit pravdu. Ale Luciĕn bratr Petr tomu stĕle nemŕŕe ŕvĕit. Tvrdĕ, ŕe ostatnĕ dĕti nenaŕli ve skĕĕnĕ nic, co by se popisu Lucie podobalo. Profesor se ho zeptĕ: “Co to s tĕm mĕ co spoleĕnĕho?” Petr odpovĕ: “Vĕte, pane, pokud jsou vĕci skuteĕnĕ, existujĕ vŕdy.” “Opravdu?” “Skuteĕnĕ si myslĕte,” ptĕ se Petr, “ŕe mohou vŕde kolem nĕs existovat jinĕ svĕty?” Profesor odvĕtĕ: “Nic nenĕ pravdĕpodobnĕjŕĕ.”¹

Neĕkli byste snad, ŕe Petr mĕa prĕvo myslet si o svĕ sestĕe, ŕe je hyperimaginativnĕ dĕvkou? Co se “autority”, drahĕho profesora, tĕĕe, zĕejmĕ by mu bylo pĕipsĕno zĕtĕnŕtĕnĕ.

Na prvnĕ pohled je Luciĕna fantastickĕa Narnie podobnĕa vĕdskĕmu popisu jiných

světů. Vedy byly vysloveny mudrcem Brahmou po jeho vizi transcendentálního království, které se nazývá Vaikuṁṭha, království Boha. Pro osobu s moderním vzděláním nepřípadá v úvahu, že by z důvodu autority Brahmy coby velkého mudrce přijal existenci Vaikuṁṭhy za zcela jistou skutečnost. Ani tak existence Narnie není jistá z důvodu autority profesora. Moderní náhled shrnuje další latinská fráze: *de omnibus est dubitandum*, “pochybovat je všechno”. Tuto myšlenkurazil René Descartes (1596-1650), často považovaný za otce moderní filozofie.

Během vojenské služby mimo rodnou Francii měl znamenitě vzdělaný matematik a filozof Descartes pochybnosti o tom, zda vůbec něco zná. Pochyboval o věcech vnímaných svými smysly, o autoritě *ipse dixit* svého vzdělání v řecké klasice. Z těchto pochyb povstala jistota o jeho vlastní existenci, kterou vyjádřil ve slavném maximu *cogito ergo sum*, “Myslím, tedy jsem.” Oxfordský filozof A. J. Ayer (1910-1989) to objasňuje:

O výroku, že myslím, nemohu pochybovat v tom smyslu, že moje pochybování má za následek jeho pravdu: a ve stejném smyslu nemohu pochybovat o své existenci.²

Moderní způsob myšlení

Descartova přímá a nepochybná data tvořilo samotné pochybování. Pochyboval o svém způsobu pochopení vnějšího světa, na každém kroku se ptal jak svých smyslů, tak učení autorit z minulosti. Jeho metoda připadá dnes naprosto rozumná, ovšem v té době to byl nejradikálnější útok na středověkou intelektuální tradici. Descartova metoda systematického pochybování představuje počátky moderního názoru na poznání jako na něco, co lze “vymyslet” spíše než přijmout.

Co by Descartes dělал s Luciíným příběhem o Narnii? Jak sám napsal:

V našem hledání přímé cesty k pravdě bychom se neměli zabývat žádným objektem, o kterém nemůžeme získat jistotu stejnou jako jistotu demonstrací v aritmetice a geometrii.³

Jinými slovy, skutečnost dané věci musí být potvrzena systémem logického důkazu (*anumāna*), stejně jako např. v geometrii. Nestačí, aby Lucie Narnii viděla (*pratyakṣa*), nebo jí bylo to, co viděla, autoritativně potvrzeno (*śabda*). Pokud to však potvrdí *anumāna*, pak Narnie existuje, i kdyby ji Petr neviděl, či se o ní neučil ve škole. Nepotvrdí-li to *anumāna*, Narnie neexistuje, nehledě na to, co Lucie viděla nebo co říká profesor.

Jak ukazuje fyzik Paul Davies, Descartova metoda analytické geometrie je historickým předchůdcem dnešní teoretické fyziky, která také upřednostňuje *anumānu* vzhledem k *śabdě* a *pratyakṣe*.⁴ Dnešní fyzikové se podobně jako Descartes spoléhají v rozhodnutí o skutečnosti či neskutečnosti na systém matematické logiky. A stejně jako Descartes prohlašují, že matematický důkaz je důležitější než přímé vnímání. Staré přísloví “vidět znamená věřit” je tedy chybné. Nemůžeme vidět kvarky, černé díry nebo časoprostorové červy, ale výpočty nám říkají, že zcela jistě existují. Proto jsou jisté.

Kvantová Narnie

Jak mnozí z nás vidí z populárních vědeckých časopisů a knížek, předpokládá kvantová teorie existenci “alternativních světů”, které ovlivňují náš.⁵ Předpokládejme, že Lucie upustí od tvrzení, že Narnii přímo viděla a místo toho sourozencům řekne: “Fyzikové říkají, že struktura všeho se zakládá na matematických zákonech. Také říkají, že v matematických dimenzích existuje neomezené množství dalších vesmírů. Uvědomíme-li si, že existují neomezené možnosti, je zcela jisté, že v jednom z těchto paralelních vesmírů existuje místo zvané Narnie.” Profesor s ní souhlasí. Petr však stále namítá: “Skutečně myslíte, pane profesore, že je možné, aby tady všude existovaly jiné světy?” “Nic není pravděpodobnější.”, odvětlí profesor.

Takto se do hovoru vmísí Lucie: “Nyní bys měl, Petře, pana profesora pozorně poslouchat. To není pohádka. To je *vida*. Správně jsi uěnil, když jsi pochyboval o původní verzi mého příběhu o Narnii, ale přidáme do toho trochu fyziky a – éáry, máry, fuk! Je to již o něco normálnější. Tolik jsme slyšeli o zvláštním kvantovém světě poloviny 90. let 20. století, že ve srovnání s tím není Narnie nic světoborného.

Mnoho vzdělaných lidí by už teď s Lucií souhlasilo, ale Petr stále o důvěryhodnosti kvantizovaného příběhu o Narnii pochybuje. Má k tomu tyto důvody: “I kdybych řekl, že ti nyní vím, já sám Narnii nevidím. Kvantová fyzika říká, že alternativní světy jsou od sebe úplně odděleny a jejich vzájemná komunikace je nemožná. Individuální osoba nemůže opustit jeden svět a navštívit druhý, a ani nemůžeme pochopit, jak život v oních jiných světech vypadá.⁶ Nejen, že mi nemůžeš Narnii ukázat, ale ani mi nemůžeš dát nějaký rozumný důvod, abych mohl existenci Narnie vidět, nebo si to nebudu schopen matematicky ověřit. Pøipus te tedy, pane profesore, že mi ve skutečnosti žádáte, abych přijal stejný důkaz *ipse dixit* jako dříve.”

Profesor trpělivě odvětlí: “Klid, Petře. V původním příběhu o Narnii bylo jediným důkazem Lucie její přímé vnímání. Tomu nemůžeme vidět, nebo koneckonců je jenom ělovík. Ale rozum je mnohem vyvinutější než přímé vnímání. Proto je kvantové vysvětlení nadřazenější. Jelikož tvoje vnímání je také nedůvěryhodné, nejsi schopen ho použít k zpochybnění logiky a rozumu. I když nerozumíš kvantové logické metodě, má svoji vlastní autoritu, která se od důkazu *ipse dixit* liší.”

“Tvrdíte tedy, že kvantová Narnie má jistou autoritu pravdy?”

“Petře, již jsem říkal, že není nic pravděpodobnějšího. Nemohu zaručit, že to pravda je, jde však o to, že vědecká logika má svoji vlastní autoritu, která stojí za to, abys jí pozorně naslouchal a snažil se jí pochopit.”

“Nepochybuji o tom, že vědecká logika je mnohem rozvinutější než prohlášení divěete, ale připadá mi, že nevíte, o co tady jde. Jestliže budeme vědeckým teoriím pouze vidět, aniž bychom je ověřovali, udělujeme vědcům *certifikát autority* nad našimi životy, ne pouze autoritu teoretickou. Teoretická autorita znamená naslouchat za účelem argumentace – to, co mi říkáte, mohu či nemusím přijmout. Ale autoritativní dobrozdání znamená, že mluvíte o faktech, které musím, pokud chci poznání, brát jako žák vážně. Pøipouštíte, že nemůžete zaručit pravdivost příběhu o Narnii a přesto očekáváte, že vás budu uznávat jako autoritu. *Ale jak si můžu být jist tím, že to, co mi říkáte, je pravda?*”

Zcela evidentní autorita

Shrnutí: Petr a profesor mají rozdílné názory na věc autority logiky. Profesor tvrdí, že jestliže je výrok podpořen vědeckou logikou (což sám připouští, že nemusí být pravda), má autoritu a měl by být přijat jako důkaz. Petr naopak zastává názor, že samotná logika nemá autoritu pravdy jistou. Obviňuje profesora a moderní vědu, že nutí i všechny ostatní školáky, aby věřili teoriím o neviditelných věcech, jako je Narnie, jako by byly zcela pravdivé. To není než další druh autority důkazu *ipse dixit*, který Descartes zavrhl.

Petrova námitka na autoritu logiky je významná. Notorickým problémem moderních systémů logické úvahy je, že jejich nároky na autoritu jsou mimo dosah logiky. Co je například logickým odůvodněním profesorova argumentu, že logika je lepší metodou jistoty? Profesor připouští, že logika nezaručuje pravdu. Místo toho mluví v pojmech pravděpodobnosti. Ale jestliže pravda nemůže být logikou zaručena, jak potom můžeme dokázat, že něco je alespoň s nějakou pravděpodobností pravdivé? Profesorův argument logického ověření poznání není proto vůbec rozumný.⁷

Je-li jeho argument o autoritě logiky mimo veškerou logiku, pak ve skutečnosti není otevřený jakékoliv diskuzi. Spíše káže jako z kazatelný: “Logika má autoritu, nebo to říkám.” Proč bychom měli věřit tomu, co nám říká? To je podstatou Petrovy výzvy. Stejně tak jistota argumentu založeného na autoritě smyslového vnímání (*pratyakṣa*) nemůže být dokázána pomocí samotného smyslového vnímání. Naše smysly jsou omezené. Nemohou ukázat, že za hranicemi jejich vnímání neexistuje realita. Jakou autoritu má moje tvrzení, že cokoliv vnímám je úplná pravda a nic než pravda? Mé hrubé ego?

Jako Petr, i védská *pramēṇa* rozlišuje mezi logikou a autoritou. Slovo *śabda* znamená “zvuk”, ale *śabda* jakožto autoritativní védské písmo je *śabda-brahma*, duchovní zvuk. Je samostatnou kategorií, která se liší od *anumēya* (logiky) a *pratyakṣi* (přímého vnímání). Duchovní zvuk, na rozdíl od zvuku běžného, je *svataḥ-pramēṇa*. To znamená, že jeho autorita je zcela evidentní – neodvozuje svoji autoritu od jiné *pramēṇy*. *Ār...mad-Bhāgavatam* 6.3.19 ukazuje podstatný rozdíl mezi výrokem, který přenáší zcela evidentní autoritu a výrokem jiným:

dharmā tu sēkṣēd bhagavat-pra...ta[^]
na vai vidurTMāyo nēpi devēf
na siddha-mukhyē asurē manuṣyēf
kuto nu vidyēdhara-cēra[^]ēdayaf

Autorizované zásady náboženství (*dharma*) ustanovuje přímo Nejvyšší Osobnost Božství. Nemohou je zjistit ani velcí mudrci na vyšších planetách, a ani tak polobozi nebo vůdčí osobnosti Siddhaloky, nemluví o *asurech*, obyčejných lidských bytostech, Vidyēdharech a Cēra[^]ech.

Co říká KTMṇa, Nejvyšší Osobnost Božství, má plnou autoritu pravdy. KTMṇa Samotný je Nejvyšší Pravda, *para[^] brahman*. *Bhagavad-g...tē* 10.12-13 ovšem tvrdí, že velcí mudrci jako Nārada, Asita, Devala a Vyāsa tuto pravdu “potvrzují”. To však neznamená, že pravda, kterou KTMṇa vypovídá, záleží na potvrzení jiných. Mudrci spíše potvrzují, že znají pravdu opakováním KTMṇových slov. Proto jsou ve Védách rovněž přijímáni jako autority, jejichž slova jsou vždy pravdivá, neboť jejich autorita je odvozena od KTMṇy. Mimo to nemají mudrci, polobozi, andělé, lidské bytosti ani démoni zcela evidentní autoritu.

Podobně nemají zcela evidentní autoritu ani smyslové vnímání a logika; závisí na *śabdī*. Vnímám kupříkladu, že lidé umírají. Logika mne vede k dotazu, zda zemře

každá lidská bytost větní m. Moje smysly a mysl to však s jistotou zodpovědit nemůžou. Musím se obrátit na autoritu. Když zjistím, že zemřou i já i všichni ostatní, logika mne nutí se ptát dál: “jaký je smysl tohoto života?”. A stejně jako předtím, smysly a mysl mi nemohou dát jistou odpověď. Jedině *æabda* má takovou autoritu.

Anumēna nám může pomoci vytvořit pro víru ve světy jiné než je náš logickou základnu, stejně jako i kvantová fyzika. Ale logika samotná nás nemůže dovést ke zcela jisté realizaci jiných světů dokonce i pouze v jiné hmotné dimenzi, nemluví o jistých realizacích transcendentálních světů v dimenzi duchovní (*Vaikuṁṣha*). Duchovní dimenze je zcela evidentní jedině skrze medium *æabdy*, èistého védského zvuku pøenášeného KTMΦ□ou a Jeho autorizovanými představiteli.

Na druhé straně není *æabdou* zvuk vyøešený nikým, kdo nemá zcela evidentní autoritu, kdo se neodkazuje na KTMΦ□u, a kdo odvozuje autoritu z *pratyakṣy* a *anumēny*. Takový důkaz *ipse dixit* potvrzuje pouze nejistotu. Ale to je též část poznání. Aby tedy bylo odlišeno jisté od nejistého, musí být to druhé doloženo příkladem. Z důvodu demonstrace nejistoty hmotného poznání jsou tedy v této knize citovány mnohé (pardon) “světské authority”.

Problémy zcela evidentní logiky

Ale nejsou snad stoupenci védské filozofie příliš svázáni vírou, když jako důkaz jistého poznání citují *æabdu*? Může být vůbec něco pochybnějšího, než je odvolání se na nějaký druh zcela evidentní autority? Ano: deklamování principu zcela evidentní autority. O zcela evidentní autoritě nemohu pochybovat z důvodu, že moje pochybnost znamená přijetí předpokládané zcela evidentní autority — jmenovitě pochybnosti samotné (*anumēna*).

Ústředním tématem filozofie Descarta je takzvaný Karteziánský princip, tj. že mysl může odkazem na sebe samu dospět k fundamentálním jistotám existence: existuji já, existuje Bůh, a geometrická logika má vyšší hodnotu než všechny ostatní druhy poznání. Dnes je ve filozofii módou Descartovy argumenty pro existenci duše a Boha zavrhnout. Moderní filozofové zdůrazňují, že tato logika byla jen dictvím jeho køesṁanské výchovy. Přesto však základní myšlenka Karteziánského principu, že mysl by měla být vlastní autoritou v rozhodování o tom, co pravda je a co není, je na Západě značně prominentní. Je-li možné pravdu o všem poznat jedině pomocí systematického pochybování myslí, pak skutečně *de omnibus est dubitandum*, “pochybovat je vše”. Ale co lze s jistotou poznat za přispění samotné pochyby?

Descartes se pokusil dokázat, že pochyba tvoří zcela evidentní jistotu tak, že položil rovnítko mezi myšlenku (“Myslím”) a vlastní já (“tedy jsem”). Pro køesṁana jakým Descartes byl, znamenalo “jsem” jsem věná duše, myšlením odlišná od hmoty. Toto pochopení nonfyzikální identity tvořilo základ jeho jistoty a na tomto základu vymyslel svoje “nepochybné” karteziánství. Ale co jeho maxima skutečně říká, je: “myslím te a proto existuji te”. Já nemyslí stále. Nikdy je totálně nevědomé, jako kupříkladu při bezesném spánku. Pokud je myšlení přirozeností já, a myšlení neexistuje vždy, pak z toho plyne že já neexistuje vždy. “Myslím, tedy jsem.” není o nic více či méně správným tvrzením než výrok: “Spím, tedy nejsem.” *Anumēna* tedy neprokazuje odkazem na sebe samu jistý základ věné existence — avšak ani jistý základ neexistence.

Druhým problémem je, že zcela evidentní logika vede k paradoxu. Každý, kdo pravidelně používá počítac, jistě zakusil “zablokování”, kdy se počítac dostane do nějaké funkce a nemůže vykonávat další příkazy. Jediným východiskem je rezetovat systém. “Zablokování” nastane tehdy, když se počítac dostane do logické smyčky,

která se odkazuje sama na sebe. Stejně tak se naše mysl dostanou do logické smyčky, když zvážíme ústřední bod Descartovy filozofie: pochybnost je vše. Je-li výrok pravdivý, je nepravdivý, nebo $\square$ připustíme-li, že pochybnost je vše, pak nenechává na pochybách o tom, co je vše. Není-li však pravdivý, pak zároveň pravdivý je, nebo $\square$ nepravdivost výroku přivádí k další pochybnosti o všem. A zde znova: je-li pravdivý, není pravdivý; je-li však nepravdivý, je pravdivý ... a tak dál dokola. Z této smyčky není úniku, nebo $\square$ logika výroku se odkazuje pouze na sebe. To velice silně vyvolává názor, že má-li být logika smysluplná, musí být vedena pravdou, která je mimo, stejně jako “zablokování” musí být rezetováním odstraněno operátorem, který není součástí počítání. Pravda je tedy něco mimo *anumēnu*.

Těmto problémem je, že samotný Descartes nemohl uvést princip zcela evidentní *anumēny* do praxe. Experimenty, kterými se snažil ověřit své teorie, prováděl tak, že se za účelem potvrzení *anumēny* uchýloval k pozorování (*pratyakṣe*).

Nejsem mysl

Descartův úmysl byl zbožný. Svým maximem “Myslím, tedy jsem” nabídl každému jednoduchou metodu seberealizace, o které předpokládal, že potvrzuje naši duchovní identitu. Předpokládal, že jeho metoda logické analýzy postaví náboženství na racionální základy. Metoda ale k seberealizaci nevede, nebo $\square$ ztotožňuje duši s myslí.

Védská *ābda* odhaluje pravdy, které jsou pro mysl, odkazuje-li se sama na sebe, nezjistitelné. Jednou takovou pravdou je, že mysl je subtilní hmotné pokrytí vědomí, něco jako kouř, který zakrývá ne zcela čistě hořící oheň. Oheň lze přirovnat k duši, nebo $\square$ vyzařuje světlo, jako duše vědomí. Oheň, který nehoří čistě, je jako duše v *mēyi*, stavu zapomnění na $K^{TM}\phi$ u neboli Boha. Z duše v *mēyi* povstává mysl jako kouř z ohně. Kouř a oheň jsou si velice blízké, mají však opačné vlastnosti. Oheň dává světlo, kdežto kouř světlo zakrývá.

Mysl se v sanskrtu popisuje jako *cañcala*, což znamená “nestálá”. Nikdy je vzhůru, nikdy spí. Nikdy je ve stavu bezesného spánku. Když je světlo poznání sebe sama zakryto, pak stav bdění, snění a hlubokého spánku matou vědomí. Proto činíme taková falešná tvrzení jako “já si myslím”, “minulou noc jsem snil”, “byl jsem v bezvědomí”, atd. Mezitím však oheň já, duše, vědomí hoří, neovlivněn tímto mračením okolo vlastní záře. Nestálá mysl je přemohena dojmy vzbuzovanými vnějšími smysly. Skrze mysl a smysly je pozornost duše zaměřena na neustále se mívající hmotný svět. Toto špatné zaměření vědomí (schopnosti duše) je hnací silou *saṣṣera-cakry*, cyklu zrození a smrti.

Mysl je dezinformována nedokonalými smysly a takto zmatena jejich nejistými informacemi se dopouští chyb. Myslíme-li si však namyšleně přes tyto skutečnosti, že jsme získali nepochybné poznání, jsme podvedeni. Předpokládejme, že vy a já se na základě matematické logiky podobné té, o které si Descartes myslel, že je zcela nepochybná, shodneme, že “jedna a jedna jsou dvě”, je jistá skutečnost. Vytvoříme filozofickou školu “Zcela určení dvě”. Vyzveme všechny ostatní školy, aby dokázaly, že “jedna plus jedna jsou dvě”, není jisté tvrzení. Poražení budou muset dát vítězům všechny peníze ze své peněženky mimo jedné bankovky. Ělen školy “Jedna na jedné vítězí” tuto výzvu přijme. Kapátkem umístí kapku vody na rovnou skleninou desku a pak k ní opatrně přikápně ještě jednu. Výsledkem nejsou dvě kapky. Prohrajeme tedy, podvedeni vlastním myšlením a svými smysly. Po tom, co odevzdáme své peníze, mi zbude jeden dolar. Vám zbude desetidolarová bankovka. Spojíme svoje prostředky a ponoříme se do vážné filozofické kontradikce. Moje smysly mi říkají, že máme nyní dvě bankovky, kdežto vaše mysl říká, že máme jedenáct dolarů. Začneme se počít. Já začnu říct: “Musí se věřit očím. Máme dvě bankovky!” Vy

nemění hlasitě odpovíte: “Ne, ne. Víš je třeba mysli. Máme jedenáct dolarů.” Ve vzájemném zavržení zrušíme naši školu.

Můžeme si být jisti *æabda*?

Debaty o dvou bankovkách není pouhým rozptýlením pro étenáze unavené epistemologií. Neshody mezi racionalisty (kteří víjí své mysli, tj. logice), a empiristy (kteří víjí svým oěm, tj. smyslům), jsou vyvrcholením pravidelných filozofických polemik již od klasických dob. *Pratyakṣa* a *anumēna* jsou jako nehlídané děti, které se perou, kdykoliv není autoritativní rodič *pramēṇa*, vědská *æabda*, v dohledu.

Jak již bylo zmíněno, dávají teoretici fyzikové přednost *anumēni* před *pratyakṣou*. Pracují na vymyšlení Teorie všeho, matematického vzorce, který vysvětluje vesmír tak stručně, že jej lze nosit na tričku. Je to velice vzrušující, ale nikdo neví, je-li na tom alespoň trochu pravdy: “Jedna teorie staví na druhé. Nemůžeme uniknout podezření, že stavíme velice pomíjivý domeček z karet.”⁸

Naneštěstí existuje tendence házet vědskou *æabda-pramēṇu* do jednoho pytle s autoritou *ipse dixit* zavrženou Descartem. Proto zůstává mezi intelektuály upřednostňovanou *pramēṇou anumēna*, ačkoli není nikdy oproštěna ode všech pochyb. Existují ale tři jednoduchá, standardní sémantická (sémantika je studiem lingvistické komunikace) pravidla, která předkládají metodu, jakou se můžeme sami ujistit, že *æabda* není jen prázdnými slovy. Tato pravidla, považována v moderním kontextu za “racionální”, ve vědském kontextu vždy fungovala. Chci-li vidět, je-li výrok autoritativní, měl bych:

- 1) znát význam výroku,
- 2) znát korektní způsob jeho ověření,
- 3) mít dobré důkazy, abych mu mohl věřit.⁹

K pochopení významu výroku musím přijmout příhodnou disciplínu myšlení. Nemohu například vidět, co je to *nondeterministický, polynomiální-časový celek* disciplínou pletení košíků, zahradnictví či frenologií. Příslušnou disciplínou zde je kombinatorika, studium komplexních logických problémů. Podobně, chci-li vidět, co znamená, že *æabda je zvukovou reprezentací $K^{TM}\varphi$* , musím přijmout systém disciplíny (*paramparu*), pomocí které je *æabda* předávána.

Druhým krokem v ověření výroku *æabda je zvukovou inkarnací $K^{TM}\varphi$* je konzultování tří zdrojů *æabdy* zmíněné *parampary*: *gurua*, *æstry* a *sēdhua*. Ětu-li tento výrok v *æstoe*, ověřím jej konzultací s *guruem* a *sēdhuem*. Slyším-li jej od *gurua*, ověřím ho *æstra* a *sēdhu*, a očekne-li mi tento výrok *sēdhu*, je ověřen *æstrou* a *guruem*. A když *æstru* sám opravdu následuji, pak je ověřen ze srdce Samotným Pánem $K^{TM}\varphi$, zdrojem veškerého poznání.

A za třetí: existuje dobrá evidence, díky které mohu věřit, že *æabda je zvukovou inkarnací $K^{TM}\varphi$* . Ten, kdo učiní autority ze smyslů a mysli, je jimi poután a proto je omezen nevědomostí o vlastním já. Pro jiné živé bytosti je taková nevědomost o sobě přirozenou; ale u člověka je vadou, jejímž výsledkem je nedokonalost. Zvuk *ipse dixit* nemá schopnost osvobodit já z nebezpečných požadavků mysli a smyslů. *Æabda*, která je pochopena a ověřena skrze dvě předchozí pravidla, změní naslouchajícího tak, jak toho není zvuk *ipse dixit* schopen. Ěr...la Prabhupāda v *Bhagavad-g...ti* takové, *jaká je píše*:

Cestou k osvobození je dokonalé poznání, které přijmeme od Nejvyšší Osobnosti Božství.¹⁰

Osvobození vñdomí zpod diktátu mysli a smyslù, a od nevídomosti a hñíchu, je zcela evidentní na oddaných, kteří se takovou cestou vydávají. Pñímá zkušenost oèišñující síly *æabdy* pñesvídeí oddaného o její autoritì. Na konci této cesty k osvobození, cesty naslouchání védské *æabdì*, se Samotný KTMñ a osobní zjeví jako Absolutní Poznání, Absolutní Znalec a Absolutní Objekt Poznání. Tento stav plné realizace pravdy se nazývá vñdomí KTMñy.

Na závìr úvodu musíme konstatovat, že zùstává nezodpovìzeno ještì nìkolik otázek: Jakým zpùsobem vede *æabda pratyakñu* a *anumñnu*? Jak *æabda* pñímo odkrývá transcendentální svìty duchovní dimenze? Tímto a dalšími problémy se zabýváme v následujících kapitolách.

Poznámky

1. Citováno Kitty Fergusonovou v knize *The Fire in the Equations (Rovnice v plameni)*, 1994, s. 253-254.
2. Ayer, A. J.: *The Problem of Knowledge (Problém poznání)*, 1956, s. 45.
3. Descartes, René: *Rule for the Direction of the Mind (Pravidlo pro usmìrnìní mysli)*.
4. Davies, Paul: *The Mind of God (Mysl Boha)*, 1992, s. 166.
5. Davies, Paul: *Other Worlds (Jiné svìty)*, 1988, s. 67.
6. Davies, Paul: *Other Worlds (Jiné svìty)*, 1988, s. 137.
7. Opravdu reprezentuje profesorùv názor moderní vñdu? Nemají snad vñdci mnohem rozumnìjší argumenty ustanovující logiku za autoritativní ðùkaz? Ve své knize *The Fire in the Equations (Rovnice v plameni)*, na s. 21, cituje Kitty Fergusonová Stephena Hawkinga, který øíká, že kvantová teorie je o tom, “co nevíme a nemùžeme pñedvídat”. Fergusonová dále poznamenává: “Všeobecným názorem je, že ve vñdì nelze nikdy nic dokázat.” (s. 26).
O tom, èemu øíkal “poznání vesmíru jako celku”, psal matematik a filozof Bertrand Russel (1872-1970): “Pñedpokládané ðùkazy, že na základì logiky musí taková a taková vñc existovat a zase jiná existovat nemùže, nemohou nepodlehout kritickému šetøení.” (*Problems of Philosophy (Problémy filozofie)*, 1912, s. 82) Pñesto však musí studenti na celém svìtì ðílat zkoušky z teorií, o kterých samotní vñdci pñipouštìjí, že nejsou dokázané. Proè? Odpovìí je, že teorie je pñijata ne na základì ðùkazu její správnosti, ale na základì toho, že ještì nikdo nedokázal její nesprávnost. “To nejlepší, co mùže každý o teorii øíci je, že ještì nikdo nedokázal, že je nepravdivá.” (Fergusonová, s. 26) Tento princip tvoří základ moderního vñdeckého poznání.
Ironií pñitom je, že stejný princip je v klasické filozofii považován za chybu– *argumentum ad ignorantum*, chyba argumentu z nevídomosti. Argument, který tvrdí, že je nìco pravda, jelikož nikdo nedokázal, že to pravda není, nebo že je nìco nepravda, protože nikdo nedokázal, že to pravda je, je nesprávný.
8. Fergusonová, Kitty: *The Fire in the Equations (Rovnice v plameni)*, 1994, s. 65.
9. Wilson, John: *Language and the Pursuit of Truth (Jazyk a hledání pravdy)*, 1960, s. 76.
10. Çer...la Prabhupñda: *Bhagavad-g...ta As It Is (Bhagavad-g...tè taková, jaká je)*, kapitola 4, text 36, výklad.

KAPITOLA PRVNÍ VNÍMÁNÍ (pratyakña)

Ve *Vedñta-syamantace* 1.2 definuje Çer...la Baladeva Vidyñbhññ a vñmání jako *indriyñrtha sannikarñe pratyakñam*, pñímý kontakt smyslù s jejich objekty. Tak vzniká zkušenost. Je však tato zkušenost poznáním? Je jím pro ty, kteří zaujímají hledisko známé jako naivní realizmus – že vše je takové, jak to vypadá.

Od Descartových dob je naivní realizmus považován za nevyhovující. Smysly pñímo zakoušejí pouze to, co západní filozofové nazývají *manifestované kvality* pñírody: napø. chuť a barvy. Ale manifestované kvality neodhalí vlastní pñìeinu, jejíž nalezení bylo hlavním zájmem “nové filozofie” 17. století, ve kterém první moderní

vědci vyvinuli program metodického experimentování v úsilí o posunutí hranic naivní zkušenosti.

Latinská slova *experientia* a *experimentum* (z nichž je odvozena “zkušenost” – v angl. *experience* – a “*experiment*”) jsou si blízká. Před Descartem byla téměř synonymy. Experimenty ve středověku byly naivní *experimenta fructifera*, “plodonosné experimenty”. Jejich cílem bylo dosažení příslušného účinku nebo splnění užitečného účelu. Např. metalurgové hledali metody k vytvoření kvalitnějších železných nástrojů tak, že je rozžhavené do ruda kalili v experimentálních kalících lázních připravených z rostlinných a živočišných materiálů. Tak např. zkoušeli škvávu z kůže, který je “ostrý”, s naději, že dosáhnou zstavení bůtu. Takové plodonosné experimenty se zabývaly pouze manifestovanými kvalitami přírody. Později začali řemeslníci a chemikové, povzbuzeni novými technikami dovezenými do Evropy z muslimského světa, provádět sofistikované *experimenta lucifera*, “experimenty světla” za účelem odhalení *okultních kvalit* přírody.

Původní byla okultní kvalita považována za záhadný, i když přirozený jev, jako např. magnetismus. Se zrodem nové filozofie však začaly být za okultní pokládány *všechny vnímané kvality přírody*. Anglický vědec Joseph Glanvill (1636-1680) ve své knize *Scepsis scientifica* prohlásil:

Bižné jevy nemůžeme ani poznat, ani využít bez pochopení skrytějšího řádu. Příroda totiž pracuje neviditelnou rukou.

Toto konstatování stručně vyjadřuje základní premisu vědy – vědy západní, i vědy védské. Obě se shodují na tom, že smyslová zkušenost není skutečnou pravdou; pravda je hlubší. Liší se však uplatňovanou metodou. Západní věda se opírá o “experimenty světla”, kdežto védská věda se opírá o *adhyātma-d...pu*, světlo transcendentálního poznání. V každém případě je k rozptýlení temnoty potřeba světlo. Co je tou temnotou? Podle védského pojetí je to falešné ego (v sanskrtu *ahaṅkāra*), stručně vysvětlené Pánem Kṛṇṇou Uddhavovi ve *Ār...mad-Bhāgavatamu* 11.24.7-8.¹

Falešné ego

Vnímání samotné je schopností vědomí. Když je vědomí čisté, pak je i vnímání čisté, jak naznačuje Pán Kṛṇṇa v *Bhagavad-g...tī* 9.2 (*pavitram idam uttamam pratyakṣvagamaḥ dharmyaḥ*). Fyzické smyslové vnímání tuto schopnost zakrývá. Nastává tehdy, když tělo mylně považujeme za vlastní já. Tento omyl je falešné ego. Skutečné ego, které je svědkem smyslových objektů, je duše (*Ātmā*), která se od hmoty vždy liší: *evaḥ draṣṭa tanof pṛthak*.² Duše se od hmoty liší vědomím. Vědomí je však k hmotě poutáno falešným egem.

Falešné ego odráží tři kvality nečistého vědomí. Vnímání vládne kvalita nevědomosti (*tamas-ahaṅkāra*). Z nevědomosti se ve vědomí objevuje pět manifestovaných kvalit (*pañca-tan-mātrā*): zvuk, dotyk, tvar, chuť a čich. To jsou subtilní kvality pět “elementů” (*pañca-mahā-bhūtā*): země, vody, ohně, vzduchu a éteru. Ve védské vědě je elementem to, co projeví ve styku se smyslem kvalitu; příkladem je manifestace zvuku při styku ucha s “éterem” (vibrujícím prostorem) nebo projevení podoby ze styku oka se slunečním “ohním” (slunečním zářením).

Z kvality vášně falešného ega (*rajas-* nebo *taijasa-ahaṅkāra*) jsou vytvořeny smysly. A z kvality dobra (*sattvika-* nebo *vaikṛika-ahaṅkāra*) pochází jedenáct polobohů, z nichž pět vládne funkcím pět vnímajících smyslů (sluchu, hmatu, zraku,

chuti a èichu), pìt vládne èinnostním smyslùm: ústùm, rukám, nohám, genitáliím a koneèníku. Jedenáctý polobùh ovládá mysl.³

Pravé vnímání

Pomocí *adhyĕtma-d...py*, svĕtla transcendentálního poznání, rozlišujeme smyslové vnímání od samotného vnímání. Do jaké míry víme, že já se liší od ětla, do takové míry je vnímající schopnost já osvobozena od omezení hmotných smyslových orgánù. Když je já osvobozeno úplnĕ, vidí vesmír jako energii Nejvyššího. Takové vnímání je bezprostředním poznáním reality, jak je uvedeno samotným KTMĕ□ou ve *ĈEr...mad-Bhĕgavatamu* 11.24.19:

Hmotný vesmír lze považovat spolu s pŕírodou jako pŕvodní složkou a konečným stavem za reálný. Pán Mahĕ-Viĕ□u je místem spoĕnutí pŕírody, která se projeví silou ĕasu. Pŕíroda, všemocný Viĕ□u a ĕas se tedy ode Mne, Nejvyšší Absolutní Pravdy, neliší.

Zde je tedy důvod, proč ĈEr...la Baladeva Vidyĕdbh'ĕa□a zahrnul do svého výĕtu *tattv* (pravd) hmotnou pŕírodu, ĕas a jejich interakce (*karmu*). Ve skutečnosti se totiž od KTMĕ□y neliší, stejnĕ jako se od Nĕho neliší živé bytosti, které Mu však zůstávají vždy podĕízené, nebo□ On je neustále jejich vládcem (...*avarou*). Pŕestože se od Nĕho *tattvy* neliší, KTMĕ□a se liší od nich, podobnĕ jako se slunce liší od svĕtla a stínu, které vytváří.

ĈEr...mad-Bhĕgavatam 11.24.20 prohlašuje, že hmotný svĕt existuje jen díky vnímání Nejvyšší Osobnosti Božství:

Dokud Nejvyšší Osobnost Božství pohlíží na pŕírodu, hmotný svĕt trvá a prostřednictvím rozmnožování opakovanĕ projevuje mohutný a rozmanitý proud vesmírného tvoření.

Vnímání Nejvyššího Pána je standardem samotné reality. To je skutečné poznání, neboli vĕdomí KTMĕ□y, jak je potvrzeno ve *ĈEr...mad-Bhĕgavatamu* 4.29.69:

Vĕdomí KTMĕ□y znamená neustále se sdružovat s Nejvyšší Osobností Božství v takovém rozpoložení mysli, že oddaný vidí vesmírné stvoření právĕ tak, jak jej vidí Nejvyšší Osobnost Božství.

Velké duše jako Brahmĕ, oĕištĕné neobyčejnou askezí, pŕímo vidí celý vesmír tímto způsobem. Askeze, kterou takové velké duše provádĕjí, je mimo naše schopnosti. Ėeho však schopni jsme, je nauĕit se vidĕt vše pŕímo oĕima zjevených písem (*ĕĕstra*). Vize daná písmem se nazývá *ĕĕstra-cakĕuĕa*. Ve védských písmech je tato *pratyakĕa* pŕijímána jako autorizovaná *pramĕ□a*. Jinak, jak ŕíkával ĈEr...la Prabhupĕda, i kdyby pŕed námi stál Bùh Osobnĕ, nevidĕli bychom Ho. V současnosti máme hmotné oĕi, ale pomocí písem je můžeme vycviĕit. *Ĉĕĕstra-cakĕuĕa* není vedena ělem a myslí, ale pohledem Nejvyššího Pána a Jeho autorizovaných pŕedstavitelù, z nichž pŕedním je Brahmĕ. Ve skutečnosti je právĕ teĕ Bùh pŕed námi, doprovázen Svými rozmanitými energiemi, ale dokud je náš zrak ponoŕen ve stínu našeho skutečného já, nemůžeme Ho vidĕt.

Iluzorní vnímání

Výklad o Bohu, duši a jedenácti polobozích pŕipadá zcela jistĕ nĕkterým ĕtenáŕùm okultní. Avšak i evropská Nová filozofie, pŕímý pŕedchůdce moderní vĕdy, považovala za okultní všechny kvality pŕírody, které se manifestují v našem vnímání.

Důvodem je problém pøíèinnosti. “Okultní kvalita” je prostì naše omezená zkušenost *skryté pøíèiny*. Nová filozofie usilovala o vèdecké vysvìtlení této pøíèiny.

Védská literatura objasòuje, že naše mysl pøijímá vjemy ze smyslù; tyto vjemy ukazují na existenci podstaty vnì nás (v sanskrtu *vastu*). Tato podstata je pøíèinou objektù, které vnímáme. Touto podstatou je ve skuteènosti $K^{TM}\Phi\Box a$, pøíèina všech pøíèin. Dokud si však nejsme plní vèdomí $K^{TM}\Phi\Box y$, nevnímáme Ho jako podstatu smyslového vnímání. Jak píše Ćer...la Prabhupēda ve svém výkladu k verši 14.8 v *Bhagavad-g...tì*: “*Vastu-yēthētmya-j~ēnēvaraka^ viparyaya-j~ēna-janaka^ tama*f: vlivem nevídomosti nechápeme více tak jak jsou.” Místo toho vnímáme jen to, co jsou schopny pøenášet naše hmotní podmíněné smysly: zvuk, dotek, podobu, chuť a vůni.⁴ Nevíme, co za tímto vjemem ve skutečnosti je.⁵ Vnímání je tedy okultní, neboť jeho pøíèina je vždy skrytá. Jakékoliv “poznání”, které závisí na *pratyakē*, je zkresleno naší neznalostí podstaty skutečnosti.

Nejen, že *pratyakē* je omezena na vjemy, ale naše smysly tyto vjemy pøijímají nedokonale. Ćer...la Baladeva Vidyēbh'ēa ukazuje, že naše smysly vnímají jen objekty, které jsou v jejich dosahu. Pøíliš vzdálené ani pøíliš blízké objekty nezachytí a nejsou schopny vnímat ani objekt pøíliš malý nebo pøíliš velký. Když je mysl rozptýlena, pak ani normální postøehnutelné objekty nevnímáme; smyslové objekty se navzájem pøekrývají jako sluneění paprsky pøekrývají záøí hvìzd nebo jako když se smísí mléko a tvaroh.⁶

Ve Ćer...*mad-Bhēgavatamu* jsou popsány další defekty smyslového vnímání: plamen svíèky vnímáme jako stálé svìtlo, i když ve skutečnosti plamen každým okamžikem vzniká, pøetváøí se a zaniká.⁷ Vlivem fata morgány vidíme vodu tam, kde je suchá zem.⁸ Objekt, jehož obraz se odráží na pohybujícím se povrchu, pokládáme na základě smyslového vnímání za pohybující se, aèkoliv je nehybný.⁹

I západní filozofie pøipouští, že smyslové vnímání je nedokonalé. Uvádí se ètyøi standardní pøíklady: 1) stejný objekt se jeví různì stejné osobì, napø. zelený strom vypadá v noci jako èerný; 2) stejný objekt se nikdy jeví různì různým osobám, napø. barvoslepý vidí zelený strom èervenì; 3) tvary a ostatní kvality smyslových objektù odvozujeme z funkcí našich smyslových orgánù, i když ve skutečnosti jsou objekty a orgány pouze atomy v prázdném prostoru; 4) to, co vnímáme, není tím, co je skuteností v době našeho vnímání, neboť než dojde ke vjemu, uplyne nìjaká doba (když napø. sluneění paprsky proniknou na povrch Zemì za 8 minut, pak vidíme Slunce takové, jaké bylo pøed 8 minutami).

Každý z těchto pøíkladù jen zdùrazòuje problém okultní kvality vnímání: co ve vnitřím svìtì ve skutečnosti je? To, jak se experimentální vèdci snaží tento problém øešit, s sebou nese vážný nedostatek – jejich navrhované øešení problém pouze obnoví. Experimentální vèda se dotazuje na existenci a zodpovídá tyto dotazy z hlediska *pratyakē* (zkušenosti a experimentu). Ve védských pojmech se tato filozofie nazývá *pratyakēavēda*.¹⁰

Existují dva typy *pratyakēavēdy* – empirizmus a skepticizmus. Empirikové tvrdí, že smyslové vnímání a poznání jsou si rovny. Aèkoliv je toto poznání v souèasnosti neúplné, tvrdí, že by se mílo prostøednictvím pokrokù v technice experimentù rozšíøit. Védské autority tento proces zamítají, neboť je sám o sobì defektní. I když totiž pomocí vèdeckých nástrojù zvìšíme dosah našich smyslù, napravit defekty smyslù je mimo jejich možnosti.

Skeptikové tvrdí, že jelikož vnímání je vždy chybné, nemá smysl usilovat o dosažení poznání. Kratylus, skeptik ze starých Athén, pokládal smyslové vnímání za natolik bezvýznamné, že pøestal mluvit a pouze pohyboval prstem, aby ukázal, že reaguje na podněty. Védské autority nesouhlasí ani s tímto pøístupem.

Přítomnost a nepřítomnost

Sporné názory empiriků a skeptiků jsou soustředěny na přítomnost a nepřítomnost objektů vnímání. Smysly jsou touhou donuceny hledat kontakt se svými objekty. V přítomnosti vytoužených objektů cítíme uspokojení; ale čas nás od nich nevyhnutelně oddělí. Objekty jsou od nás odděleny buďto proti naší vůli, nebo nás časem jejich přítomnost přesyť a vzdáme se jich sami. Přesto však někteří lidé pevně doufají, že přítomnost smyslových objektů jim přinese štěstí. Jiní tuto naději po opakovaném odloučení od těchto objektů ztrácejí. A téměř každý se neustále pohybuje mezi těmito stavy, mezi nadějí a beznadějí. Všichni jsme se nikdy v naší současné oblasti zkušenosti cítili zcela nenaplněni. Všichni jsme nikdy doufali v překonání této beznaděje a v získání zcela nové zkušenosti.

Zapřísáhlý empirik je k smyslovým objektům připojován a proto si vytváří filozofii, že veškeré poznání pochází ze styku smyslů s jejich objekty. Zapřísáhlý skeptik naopak upřednostňuje bezsmyslnost nepoznaného; popírá smysluplnost vnímání. Nalézt takové *pratyakṣa*... jakým byl Kratylus, který se nikdy neodchýlil od jednoho extrému a nepřešel do druhého, je v historii velmi nesnadné; nechť však pojmy “empirik” a “skeptik” slouží k označení hranic *pratyakṣa*. Z védského hlediska není ani jeden z obou názorů logicky správný, protože ani empirik ani skeptik nechápe přetížení.

Vnímání “má smysl” jedině tehdy, když pochopíme přetížení přítomnosti a nepřítomnosti smyslových objektů. Ār...la Baladeva Vidyābhāṣa je autorem příkladu s pohárem vody, který nikdo odnese z jedné místnosti do druhé. Když je takto pohár odstraněn z našeho zorného pole, je zřejmé, že je nikde jinde.¹¹ Pokud však zapomeneme na to, co rozhoduje o přítomnosti a nepřítomnosti onoho poháru, pak naši inteligenci zastíní defekty smyslů. Neuvidíme-li pohár, mohli bychom přestat důvěřovat svému zraku, že pohár zde skutečně není, v opačném případě nemusíme zraku říci, že tam pohár je. Taková nejistota ukazuje na pomatenost mysli.

Pro pomatenou mysl se pravdivost či nepravdivost poznání získaného pomocí smyslů stane závažným filozofickým problémem. Ve Ār...mad-Bhāgavatamu 4.22.31 se dočítáme:

Když se duše odchýlí od svého původního vědomí (vědomí Kṛtṛy), ztrácí schopnost vzpomenout si na původní postavení nebo poznat současné. Když tato situace nastane, spočívá všechno získané poznání na falešných základech a učenec takovou duši považují za ztracenou.

V období počinaje Descartem, kdy začala být pochyba vším, si začali filozofové klást otázku, zda objekty našeho vnímání opravdu existují, a pokud ano, kde – ve světě, nebo v mysli? Uveďme zde příklad současného řešení tohoto problému; povšimněme si, kterak problém odkazuje na sebe samotného, který jsme v úvodu této knihy viděli podkopávat autoritu *anumāna*, nyní podkopává autoritu *pratyakṣi*.

Tvrdíte-li, že vnější svět musí existovat, neboť pokud by domy, lidé, hvězdy a další předměty odrážející nebo vrhající světlo do vašich očí a způsobující tak zrakovou zkušenost v našem světě neexistovali, pak byste je neviděli, nabízí se námitka: jak víte *toto*? Vždyť je to přece jen další z mnoha tvrzení o vnějším světě a vašem vztahu k němu, které musí být založeno na evidenci vašich smyslů. Na specifický důkaz o přetížení vaší zrakové zkušenosti se však můžete spolehnout jedině tehdy, když můžete obecně pokládat za správný obsah vaší mysli, který se týká vnějšího světa. To je ale právě to, co jsme chtěli zjistit. Pokud se pokusíte dokázat spolehlivost dojmů odkazem na dojmy, pak to je důkaz v kruhu, který k němu nevede.¹²

Vratké základy empirického poznání

Jak víme, zda a kdy se lze na vnímání spolehnout? Jak víme, zda a kdy se na něj spolehnout nelze? Když stojíme na kolejích, které vedou až k horizontu, víme, že vzdálenost mezi kolejnicemi je stále stejná, přestože vidíme, že se k sobě s rostoucí vzdáleností přibližují, až se nakonec v dálce setkávají. Víme, že v tomto případě je to, co vidíme, pouze iluze. Jak to víme? “Vždy přece když půjdu až k horizontu, uvidím, že kolejnice se k sobě nepřibližují.”

Ale v tomto bodě nás zastaví problém odkazu na sebe samotného. Náš zrak je nedokonalý – proto přece vidíme, jak se v dálce kolejnice setkávají. Které vnímání je tedy skutečné? A které iluzorní? Co z toho, že “myslíme”, že vnímáme, je ve skutečnosti interpretací mysli? Jak vím, že to, co vy pokládáte ve své mysli za modrou barvu, je shodné s mým chápáním tohoto pojmu? Jak víme, že vše, co vnímáme, není jen halucinace?

Toto jsou některé z mnoha problémů, kterým čelí stoupenci filozofie *pratyakčavēdy* ve svém úsilí o určení pravdy na základě smyslového vnímání. Naivní realizmus, filozofie, podle které je všechno takové, jak to vypadá, nám neumožňuje odlišit pravdivá vnímání od nepravdivých.

Experimentální věda je pokládána za empirickou z toho důvodu, že za dokázané poznání pokládá to, co lze přímo pozorovat. Vědci však velice pohotově tvrdí, že jejich pozorování nejsou naivní. Za správné poznání nepřijímají jakoukoliv *pratyakču*. Zajímavé zde je, že při rozlišování správného poznání od nesprávného se vědci opírají o předpoklady typu *ipse dixit*. Vnímání tedy, i když je regulováno přesnými pravidly pozorování a zdokonaleno různými přístroji, není ve vědi měřítkem důkazu. “Tvrdohlavý” realista, který říká: “Za pravdivé pokládám jedině to, co dokázala empirická věda,” přijímá především *předpoklady, které nelze empiricky dokázat*.¹³

K odlišení správného vnímání od nesprávného musí vědci nejdříve předpokládat, že svět lze poznat smysly. Také musí předpokládat, že svět je objektivně reálný. Tyto předpoklady se však k sobě příliš nehodí. Pokud totiž uvidíme, že svět je objektivně reálný, pak současně tvrdíme, že je nezávislý na smyslovém vnímání a k němu indiferentní. Co potom můžeme v tomto světě poznat? Jedině účinek světa na naše smysly, nikoliv samotný svět. Jak poznamenává filozof D. W. Hamlyn, pro empiriky je problémem,

... že pokud vnímáme jen účinky fyzikálních objektů na nás, pak o těchto objektech nemůžeme získat přímé poznání. Proto ani nemůžeme ověřit žádný výrok o přičině našeho vnímání. Z toho plyne, že fyzikální objekty jako takové jsou tím, co Immanuel Kant nazval “věcmi o sobě”; navždy neznámé a mimo naši zkušenost.¹⁴

“Věci o sobě” jsou ve skutečnosti $K^{TM}\Phi$ a Jeho energie, *tattvy*. Avšak když není živá bytost ve svém původním stavu vědomí $K^{TM}\Phi$ y, je, jak bylo poznamenáno dříve, omezena na vnímání pouhých dojmů z těchto *tattev*. A jelikož zůstává přičina vjemů neznámou, pak se smyslové vnímání nedotýká reality a nemá proto zcela evidentní autoritu.

Vědci však, při předpokladu, že svět lze smysly poznat, stále usilují o přímé poznání reality pomocí vnímání. Víra v empirickou metodu donutila mnoho předních filozofů vědy, aby se zvěkle kauzálních teorií vnímání ve prospěch teorie, která je známá pod pojmem fenomenalizmus.

Fenomenalizmus

Fenomenální teorie vnímání tvrdí, že realitu lze poznat na základě smyslových informací, ale z reality nelze poznat nic o smyslových informacích – za smyslovými informacemi tedy neexistuje žádná hluboká realita, která je příčinou vnímání. To se hodí empirikům. Ale také skeptikům.¹⁵ Radikální skeptici (solipsisté) tvrdí, že naše vnímání “reality” může být rovněž sen. Pokud za smyslovými informacemi není realita, pak je celá existence určitém stavem mysli. Objektivní poznání je nemožné. Nemohu znát nic jiného než obsah mysli; mimo mentální dojmy nelze rozhodnout, zda je poznání správné či nesprávné.

Empirikové na to odpovídají, že porovnávat poznání smyslových informací ke snu není vhodné, protože do reality mimo smysly se nikdy neprobudíme. Realita je bezprostředně fyzická. Nemusíme se podrobovat okultní příčině mimo fyzickou hmotu, jelikož “mozek každého z nás,” jak tvrdí anatom J. Z. Young, “doslova vytváří náš vlastní svět.”¹⁶ Vše, co známe, závisí na fyzickém mozku; mysl je jen epifenomén neurochemie. Jelikož je smyslové vnímání vyvoláváno měřitelným tokem nervových impulzů, je objektivně reálné. Na to může skeptik odvětit, že “hmota je kvalitou bytí, kterou svět zdánlivě má, když je pozorován myslí.”¹⁷ Lidský mozek je jen mentální představou, kterou naše mysl označuje pojmem *fyzická hmota*! Neexistuje důkaz, že mozek či cokoliv z toho, co vnímáme, hmotou opravdu je. A vidci, kteří přijímají empirickou metodu v jejím extrému, nakonec sami docházejí k závěru, že vesmír je “spíše než ohromným strojem ohromnou myšlenkou.”¹⁸

Empirismus a skepticizmus jsou zrcadlovými odrazy jeden druhého: jsou identické, avšak převrácené. Věcná argumentace typu “smyslové informace jsou mentální” nebo naopak “jsou fyzikální” nikdy neukáže konečnou správnost jednoho či druhého názoru, neboť obě hlediska pokládají nedokonalé smyslové informace za všechno, co známe. Jelikož jsou smyslové informace nedokonalé, nemohou být *veda* neboli jisté poznání.

Z toho plyne, že pokud se spoléháme pouze na vnímání, nemůžeme si být nikdy pravdivostí našeho poznání úplně jisti. Filozof Bryan Magee píše:

Je mimořádně trapné, aby celá věda, týkající se všech věcí, spočívala na základech, jejichž správnost nelze dokázat. Mnozí empiričtí filozofové se z toho důvodu stali skeptiky nebo iracionalisty nebo mystiky. Nikteré to dovedlo až k náboženství.¹⁹

Magee zde říká, že základem empirismu je víra, ne objektivní pravda. To bychom se měli pokusit pochopit. Ve filosofii je víra definována jako stav mysli, který je přiměřený pravdě.²⁰ Stav mysli je subjektivní, objektivním potvrzením víry je pravda.

Pokud by bylo tvrzení empiriků “smyslové informace jsou poznáním” pravdivé, měli by být empirikové schopni objektivně demonstrovat, že mimo smyslová data neexistuje nic, co bychom mohli poznat. Ale samotný pojem empirismus (pocházející z řeckého *empeiria*, zkušenost) znamená, že smyslová zkušenost je hranicí empirického poznání. Takto omezení vlastní metodou empirikové nemají prostředků ke zjištění, zda existuje něco mimo zkušenost smyslů. Tvrzení “smyslové informace jsou poznáním” tedy není ničím jiným než vírou. Empirikové by proto měli pochopit, že

...musíte připustit, že vaše smysly jsou nedokonalé. Dokonalé poznání nemůžete získat spekulací. To je axiomatická pravda.²¹

Problém reflexivity

Pak jsou tedy stoupenci *pratyakçavēdy* v nevědomosti.²² Pravdivé výpovědi mohou uěinit jen o tom, o èem vñí, že vnímají, a tedy o tom, o èem vñí, že vñí. Nemohou soudit ostatní víry – například víru v Boha a život duše po smrti. Slavní empirikové mají však pøekvapivì ve zvyku veřejnì prohlašovat, jako to uěnil napø. A. J. Ayer v londýnské Conway Hall, že “božstvo neexistuje a není života po smrti.”²³

V tomto spojení se zmíníme o jednom termínu, který se objevuje v moderních filozofických dílech – “reflexivita”. Pochází z latinského *reflectare*, “ohýbat se”. Reflexivnì kritizovat oponenta znamená, že kritikùv argument se obrátí proti nìmu a vyvrátí jeho vlastní argument:

V lidském životì není obecnì považováno za správné øezat si pod sebou vñtev, a takovou škodlivou reflexivitu je vždy nutno pokládat za varování, že s naší argumentací není nìco v pořádku.²⁴

Tvrdit, že Bùh a duše existují pouze jako subjektivní víra je pro empirika reflexivní, protože empirik je ponořen ve vlastní subjektivní víøe, že smyslové informace jsou poznáním. Reflexivita vystrkuje hlavu kdykoliv nikdo, kdo vñí, že smyslové informace jsou vším, co můžeme znát, nepøipouští, že jeho vlastní víra není poznáním. Jak může kupøíkladu skeptik, který øíká “nemůžeme znát pravdu,” vñdit, že jeho výrok je pravdivý?

V poslední dobì byly výsledkem snahy stoupencù *pratyakçavēdy* o øešení problému reflexivity výroky podobné tomuto:

Na žádném stupni nejsme schopni dokázat, že to, co nyní “známe”, je pravda. Vždy je možné, že se to ukáže být nepravdou. Základním faktem intelektuální historie lidstva ve skutečnosti je, že vñšina z toho, co bylo v urèitè dobì “známo”, se pozdìji ukázalo být nepravdivé. Bylo by tedy vážnou chybou snažit se o to, o co se vñdci a filozofové tìmìø vždy snažili, a sice dokázat pravdu teorie nebo ospravedlnit naši víru v teorii, jelikož je to snaha o logicky nemožné.²⁵

To je shrnutí názoru Karla Poppera (1902-1994), který tvrdil, že vñda nemůže ovìøit vùbec nic. Je schopna pouze podat důkaz nepravdivosti urèitého poznání. Skuteènì vñdecký výrok je takový, který poskytuje vysoký stupeò informace a lze jej podrobit rigorózním pokusùm o jeho vyvrácení. Poznáním jej lze nazývat jen tak dlouho, dokud odolává testùm. Nikdy ale nemůže být absolutnì pravdivý. Døíve èi pozdìji se, s pokrokem testovacích metod, ukáže nepravdivost výroku.

Vñda nemůže ovìøit tvrzení vñøícího o existenci Boha. Proto vñda nikdy nedokáže, že neexistuje; ale ani vñøící nemůže dokázat jeho existenci, nebo□ podle Poppera neexistuje zpùsob dokázání *jakèkoliv* pravdy. I když by tedy Bùh mohl existovat, vñdecky neexistuje. Strategie ignorování výroků o Bohu a ostatních “dogmat” jako nevñdeckých místo útoèení na nì jako na nesmyslné umožní vñdì vyhnout se tomu, aby se reflexivnì stala sama dogmatem. Popper v to alespoò doufal.

Podíváme-li se však na Popperovu teorii z pohledu jeho vlastní definice vñdeckého poznání, musíme ji považovat za nevñdeckou. Usvìdèování z nesprávnosti jako vñda nemůže obstát, protože v nìm je obsažen právnì ten paradox odkazu na sebe sama, proti kterému mìlo být imunní. Neexistuje totiž zpùsob, jakým by mohla teorie usvìdèování z nesprávnosti testovat sama sebe!

Korespondentní teorie pravdy

Viděli jsme, jak je empirická filozofie (“smyslové informace jsou poznáním”) ve skutečnosti pouhou vírou a jaké potíže materialistické vidění přináší. Empirizmus nelze oddělit od experimentální vědy. Právě proto věda nemůže nikdy vidět, co pravda je. Empirické přitom navrhuje definici pravdy. Není ale bez zajímavosti, že tato myšlenka není nová – ve skutečnosti pro ni existuje starý sanskrtský termín: *artha-sēr'pya* nebo *vičaya-sēr'pya*, “strukturální podobnost slovního výroku s odpovídajícím objektem”. Moderní empirické používají pojmu *korespondentní teorie pravdy*. Tato teorie tvrdí, že výrok lze považovat za pravdivý, pokud koresponduje s pozorovaným světem.

Stručně lze ukázat, že taková korespondence není možná. I kdyby možná byla, byla by paradoxní. Je-li přesně korespondující s vnímáním by totiž podávala zprávu pouze o smyslových informacích. Jak však víme, že smyslové informace jsou pravdou? Nebo jinak: jak víme, že *vzezření* světa je skutečným světem? Odpověď nenajdeme ve výpovědi o vzezření světa. A výrok, který nám s naprostou jistotou sdílí, že mimo to, jakým se svět zdá být, neexistuje žádná pravda, vypovídá o tom, co je mimo dosah našich smyslů. Nemůže být tedy empiricky pravdivý, protože nekoresponduje s vnímáním. Mimo *pratyakču* není žádné jiné vnímání, které by ověřilo jistotu takového sdílení.

Empirický argument by se měl řídit smyslovým vnímáním. Korespondentní teorie tak nečiní. Řídí se podle jiných teorií o povaze jazyka, smyslu a světa. A tyto teorie jsou naopak závislé na schopnostech a vlivu teoretiků, ne na smyslovém vnímání. Přitom je nutno uznat, že věda od samého počátku předpokládá, že svět je racionální (lze jej pochopit myslí). Nedá se říci, že věda nemá pro teoretiky žádnou hodnotu, protože je empirická. Ale v konečném důsledku je nazývána vědeckou jen ta teorie, která koresponduje se smyslovými informacemi – a tak jsme vedeni k tomu, abychom věřili.

Příkladem teorie o povaze světa je Einsteinova teorie relativity. Einstein je pravděpodobně největší pojem v moderní vědě a jeho teorie relativity má mimořádný vliv. Vědecký výrok, který by se stavěl proti jeho teorii, by dnes pravděpodobně nebyl přijat. Relativita však s přímo pozorovatelným světem *nekoresponduje*. Einstein tvrdí, že ve vesmíru neexistuje nic, co by nebylo stále v pohybu ve vztahu k jiným věcem. My však naproti tomu denně vidíme věci, které jsou pevné a nehybné. Nikdo může namítnout: “Ale to je jen tvoje naivní zkušenost! Vidci pozorují svět mnohem hlouběji než my. Říkají nám, že veškerá hmota se stále pohybuje způsobem, který my, obyčejní lidé, nevnímáme.” Pak je ovšem korespondence většiny z nás nedosažitelná a musíme následovat autoritu vědců. Je však jejich autorita přesvědčivá?

Jak vědci Einsteinovu teorii zhodnotili: speciální relativita předpovídá, že rychlost světla je stále stejná, ať už světlo vychází ze zdroje, který se pohybuje směrem k pozorovateli, nebo ze zdroje, který se od pozorovatele vzdaluje. Všeobecná relativita předpovídá, že gravitace ohýbá světlo. Přesnost těchto klíčových předpovědí Einsteinovy teorie ukazují dva historické experimenty. A sice Michelson-Morleyovo měření rychlosti světla v roce 1887 a měření ohybu hvězdného záření v blízkosti slunečního kotouče provedené A. S. Eddingtonem během úplného zatmění slunce v roce 1919.

V době druhého experimentu byl Eddington světově známým členem Great Britain's Royal Astronomical Society (Královské astronomické společnosti Velké Británie), zatímco Einstein byl, až na malý okruh teoretiků, prakticky neznámý. Sláva, kterou Eddington propůjčil Einsteinovým předpovědím, měla okamžitý účinek. 10. listopadu

1919 hlásal nadpis v *New York Times*: KŮIVÁ SVĚTLA NA OBLOZE – VÍŠŠINA VÍDCŮ JE NAPJATÁ. V článku byl citován Einsteinův výrok, že jeho teorii chápe maximálně dvanáct lidí na celé planetě. Einsteinovo jméno a slovo “relativita” bylo náhle skloňováno ve všech pádech, a slovo “realita” stejně náhle nabylo nového významu, když milióny lidí přes noc zavrhlí Newtonovu představu vesmíru, které se učili ve škole . . . další sentimentální vzpomínka na svět, který převrátila světová válka v letech 1914-1918 vzhůru nohama. Západní společnost byla v roce 1919 připravena úplně předefinovat existenci. Einsteinova teorie na její touhu odpověděl; ovšem ne “korespondencí s pozorováním,” ale mystickými manipulacemi *měři*.

Pečlivé studium výsledků experimentů Michelson-Morleye a Eddingtona však ukazuje, že relativitu vůbec nepotvrzují.²⁶ Ukazují totiž, že Einsteinova teorie nekoresponduje s pozorovatelným světem, ale s jeho imaginací. Samotný Einstein se nechal slyšet, že “základem teorie nejsou pozorování, lze ji pouze vymyslet.”²⁷ V praxi tedy není korespondence výroku s pozorováním v moderní vědě zlatým pravidlem.

Ve skutečném světě je proces vědeckého objevu spíše pantomimou shody okolností, náhody a nepřízní osudu než kontrolovaným experimentem. Ať už vědci tvrdí cokoli, mnozí z nich konstruují teorie, modely, ideje, spekulace, jež předbíhají informace, které mají. Teprve potom hledají důkazy, které by jejich teorii podporovaly.²⁸

Implicitní a explicitní poznání

Korespondentní teorie je nerealistická ještě v jednom smyslu, jak vysvětluje filozof Friedrich Waismann:

Pokud bych měl popsat svoji pravou ruku, kterou právě teď zvedám, můžu o ní říci různé věci: mohu konstatovat její velikost, její tvar, její barvu, popsat svaly, z kterých je složena, chemické složení jejích kostí, buněk; snad bych ještě mohl dodat několik detailů. Ale ať už půjdu jakkoliv daleko, nikdy nedospěji do bodu, kdy bude můj popis úplný. Vždy je možné rozšířit popis doplněním dalších podrobností.²⁹

Ve své knize *The Tacit Dimension (Implicitní dimenze)* píše Michael Polyani, že vnímání je “nevyčerpatelně hluboké” a obsahuje “bezmezný, utajený, snad i nepředstavitelný zkušenosť.”³⁰ Jinými slovy vnímáme vždy více, než kolik můžeme popsat. Polyani tvrdí, že většina z toho, co víme, je *implicitní* na rozdíl od *explicitního*; nelze to popsat slovy ani symboly. Jeden z několika příkladů, které uvádí, je hra na piano. Pro nikoho je téměř nemožné naučit se dobře hrát na piano pouze ze slovního popisu nebo z kombinace slov a obrázků. Stejně jako zážitek z klavírního koncertu pouze částečně koresponduje se slovy, která jej popisují, tak také podle Polyaniho je veškerá zkušenost, i vědecká, spíše implicitní než explicitní. Učit se vědět znamená z větší části učet se činností, která je příliš různorodá, než aby ji bylo možno vyčerpávajícím způsobem popsat slovy. Explicitní poznání se implicitnímu podobá jako mapa krajiny – mapa pomáhá se v krajině orientovat, ale v žádném případě neodpovídá krajině v úplnosti zkušenosti.

Korespondence s čím?

I když přijmeme omezenou korespondenci výroku s pozorovanými informacemi, přesto to ještě neznamená, že “pravda”, kterou z výroku vyvodím já, je rovna pravdě, kterou z výroku vyvodí někdo jiný. Existuje jedno staré indické přísloví o požitkáři, asketovi a mrchožroutském psovi; každý vidí jeden a týž objekt – ženu – třemi různými způsoby: jako předmět rozkoše, jako hroudu hmoty a jako potravu. Je-li pravda korespondencí, se kterou pravdou víta “Zde je žena” potom koresponduje? Zastánci striktní vědeckého jazyka by řekli, že slovo žena by mělo být definováno “ostenzivní”, tzn., že by se mělo ukázat na vědecky ověřený příklad lidské bytosti ženského rodu, zatímco vědecký hlas pronese: “Žena”. Ostenzivní definice, jak se alespoň doufá, upevní slovo jednou a provědí k jednoznačnému objektu. Rom Harré k tomu ve své knize *The Philosophies of Science (Filozofie vědy)* říká:

Když se nad touto teorií trochu zamyslíme, vidíme, jak je neuspokojivá. Samozřejmě, že ukazování vzorků hraje svou roli ve výuce slov, ale jaká část přesní? Nemůže to být celek, neboť kamkoliv ukážeme, tam je mnoho kvalit, vztahů, individuí a materiálů, z nichž každý může být právě ten, který hledáme.³¹

Požitkář, asketa a mrchožravý pes by se podle ostenzivní definice ženy zaměřovali na specifické kvality, vztahy a materiály definovaného objektu a každý by nadále chápal slovo žena a jeho význam různě.

Korespondenční teorie nemůže vysvětlit výroky jako: “Bolí mě ruka.” Aťkoliv slovo bolest chápe každý, nekoresponduje s žádnou empiricky vymežitelnou věcí na světě. Bolest je subjektivní a nelze ji podrobit vědeckému pozorování. I když ruku napojíme na přístroje, které zaznamenávají nervové reakce pokaždé, když pacient cítí bolest, korespondenci se slovem bolest bychom v údajích na výstupu tohoto přístroje nerozpoznali. Proto nikdo empirikové vyzvali k vykazání slova bolest v běžně užívaném smyslu z oblasti vědy.³²

Zavrhnou však také slovo elektron? Slovo elektron nekoresponduje s žádnou pozorovatelnou věcí. Vědec sice může při vysvětlování výsledků experimentu s mlžnou komorou říci: “Zde vidíme elektron”, ale ve skutečnosti v komoře nevidíme nic než proužek kondenzátu. Pro některé empiriky slovo bolest vědecké není, zatímco elektron ano.

Není tedy divu, že vědecké definice slov se některým lidem jeví jako jedna z mnoha “slovních her”, jak je nazval Ludwig Wittgenstein (1889-1951). Slovní hry nemohou představovat konečnou pravdu. Představují pouze to, co se odehrává v různých oblastech lidské společnosti. Obchodníci, básníci, hudebníci, kazatelé, vědci i ostatní hrají jen své příslušné hry. Pravda v jazyce závisí na dohodě mezi hráči hry, ne na korespondenci výroků s věcmi jazyku vnějšími. Wittgenstein tvrdil, že pokus vědců o ustavení jejich hry za svrchovanou je sebevědomým podvodem, protože vědci, stejně jako všichni ostatní, mohou pozorovat jen vzhled světa. Pozorování světa se nevypřádává se skutečnými problémy života, a proto si nemůže žádný pozorovatel, ať už je to vědec či někdo jiný, klást zvláštní nároky na pravdu. Wittgenstein v následujících aforizmech ukazuje, že skutečným problémem života není jeho vzezření, ale důvod jeho existence:

Cítíme, že i kdyby byly zodpovězeny všechny možné vědecké otázky, zůstanou problémy života nedotčeny.

Zjistíme, že jisté věci ohledně vidění jsou matoucí, protože nenacházíme vidění vcelku matoucí.

Smysl světa musí ležet mimo něj.

Wittgensteinova filozofie jazyka je velice vlivná, ačkoliv obsahuje vlastní nesrovnalosti, jak uvidíme v třetí kapitole. Wittgensteinovou zásluhou však je, že rozšíření jeho myšlenek povážlivě zpochybnilo víru v empirickou vědu jako zcela evidentní prostředek k pravdě. A jeho postulování otázky “Proč existuje svět?” jako skutečné otázky poznání, na rozdíl od otázky “Co existuje ve světě?” je v souladu s vědeckým chápáním.

Vnímání a mysl

Striktní empirikové si myslí, že vnímání je optimální tehdy, když je vliv mysli na smysly minimální. Je třeba pečlivě pozorovat a nedovolit, aby objektivitě překáželi jakékoliv předsudky. Tento názor však ironizuje Karl Popper v *Conjectures and Refutations (Dohady a popření)*, kde se zmiňuje o přednášce, na které studenty požádal, aby pečlivě pozorovali a poté svá pozorování zapsali. Studenti chtěli přirozeně vidět, co mají pozorovat. Jinými slovy se dožadovali ideje, která by byla vodítkem v jejich pozorování. A myšlenka musí být naopak bezprostředně upevněna k vnímání: “Sleduj, co dělám,” nebo “Dívej se, co se děje za oknem.” Dokonce i empirická “pravda”, že realita je omezena na vnímání našich smyslů, je ve skutečnosti pouze idea fixovaná na vnímání.

Vaiṣṇavská Vedānta používá dva druhy *pratyakṣi* – *bhūya* (vnější) a *antara* (vnitřní). *Bhūya-pratyakṣa* je stykem tělesných smyslových orgánů s vnějšími objekty. Ale smyslové objekty se musí nejdříve stát objekty mysli, abychom si je mohli uvědomit. Mysl je podle slov Ćer...ly Bhaktisiddhānty Sarasvat...ho xhākury “telegrafickou ústřednou smyslů.”³³

Z této ústředny komunikuje se smysly, sbírajícími informace, proud mentální energie. Když jsou smysly stimulovány kontaktem s příslušnými objekty, přenášejí subtilní signály do společného smyslu, mysli. Mentální vědomí pak “čte” tyto smyslové informace – zvuk, dotek, podobu, chuť a vůni. Toto čtení smyslových informací, které provádí mysl, je *antara-pratyakṣa*. Hranice smyslového vnímání takto definují egoistické pole (nebo jinak: oblast nároku) mentálních funkcí (*mēnasovṛttī*).³⁴

Připoutanost k smyslovým informacím je mysl vzrušena. A jelikož egoistická připoutanost je produktem *tamo-guṇy* (kvality nevědomosti), vyplývá z toho, že toto vzrušení je výsledkem *nedostatku poznání* mysli o smyslovém vnímání, a obzvláště nedostatku poznání metody, kterou je možné si zvuk, dotek a ostatní vychutnávat *bez problémů*. Ve vzrušeném stavu plodí mysl mnoho nápadů, jejichž účelem je vyřešit problémy, se kterými se setkává na poli smyslového vnímání. Tomu se říká *mano-dharma*, imaginace. Dokonce i vědci používají, že jejich metoda je kombinací funkcí smyslů s imaginací.³⁵

Výsledek – hmotné poznání – je tedy imaginární. Jasněji si to ukážeme na výroku Prahlāda Mahārāje ve Ćer...mad-Bhāhavatamu 7.5.31: *durāyā ye bahir-arthamēninaf*. *Dur* znamená obtížný, *āyā* je záměr nějaké osoby. *Durāyā* tedy označuje kontradiktní záměr, který nám způsobí potíže. Jaké životní záměry považuje Prahlāda za sporné? Užívání si hmotného světa, ve kterém jsou ziskem (*artha*) smyslové objekty (*bahif*). Nárok na vlastnictví smyslových objektů nás nečiní poživateli hmotného světa, neboť nevíme, jak si hmotu užívat bez utrpení. V naší snaze o překonání tohoto sporu dovolujeme imaginaci (*mēnina*), aby si se smyslovými objekty dělala, co se jí líbí.

Příkladem takové imaginace je empirické měření hmotné přírody. Hmotná příroda je *mahat*, nezměřitelně velká. A záměrem vědce je přírodu ovládnout. Prostředkem k omezení přírody a umožnění manipulace s ní je měření, ústřední prvek empirické metody. Je to systematický pokus o definování přírody z hlediska lidské duality: velký/malý, horký/studený, těžký/lehký, světlý/tmavý, rychlý/pomalý, pozitivní/negativní, úspěšný/neúspěšný.

Taková měření jsou analogiemi zneužití hmoty myslí. Když je znovu usmírníme, ukážou se být *spektrálními*, a sice v obou smyslech tohoto slova. Místo, aby představovali skutečnost “víc o sobě”, představují spektra (rozmezí) lidských pojetí. A my se k nim utíkáme, abychom vysvětlili neznámé, stejně jako se primitivové utíkali k dobrým a zlým spektrům (duchům).

Fyzikové např. měřeními zjišťují, že subatomární “kvantové objekty” jsou vlny či částice. Zdali se daný objekt jeví jako vlna nebo částice, závisí v nějakém nejistém smyslu na pozorovateli. Co jsou však ve skutečnosti kvantové objekty, posuzujeme-li je nezávisle na vlnové/částicové dualitě v mysli vědce? V současnosti existuje nejméně devět myšlenkových směrů, které se ve svém stanovisku na tuto otázku rozcházejí. Diskuze o existenci kvantových objektů není nepodobná diskuzi o existenci duchů. Podle astrofyzika Johna Gribbena:

Kvantovou fyziku je těžké vidět jako něco jiného než analogii – klasickým příkladem je vlnové/částicová dualita, kdy se snažíme “vysvětlit” něco, co nechápeme.³⁶

Empirické měření je lidský počin – a chybovat je lidské. Myšlenka, že vědecká měření jsou “dobře ověřenými skutečnostmi” je naprostým výplodem představivosti.³⁷ Měly, iluzorní aspekt hmotné přírody (*prakTMti*) povzbuzuje naši představivost tím, že ji domněle potvrzuje a odmítá. V roce 1919 se Albert Einstein stal světově známým proto, že Eddingtonova měření zdánlivě potvrdila teorii relativity. Od té doby užívají vědci milostí měly tuto teorii ke svému velkému užítku a dnes se zdá být relativita dobře ověřenou skutečností.

To je však pouze část příběhu. Skutečností je, že Einstein a Eddington jsou mrtví a spálení, poraženi přírodou, kterou se snažili změřit a vysvětlit. Kde jsou dnes, neví ani jejich nejoddanější příznivci. A časem pomine i teorie relativity a bude nahrazena novou teorií, kterou měly potvrdí, odmítne a pak nechá ležet na pokraji historie. Plynutí času točí kolem duality; poznání k nám přichází následováno nevědomostí, štiptím, kterého se nám dostává, je následováno neštiptím, teplo je vystředáno zimou, jeest hanou, atd. Duše, která v životě dosáhne velkého hmotného úspěchu, bude muset v budoucnu snášet přemířené nezdary. *Ār...mad-Bhāgavatam* 4.29.2b proto dochází k závěru, že:

Vše, co se odehrává v čase, který sestává z minulosti, přítomnosti a budoucnosti, je pouhým snem. To je skrytý smysl veškeré vědecké literatury.

Tento sen však není snem skeptiků, kteří říkají, že svět je zcela subjektivní a existuje pouze v lidské mysli. Naše smysly se stýkají s podstatou, která existuje mimo nás. “Vše, co se odehrává v čase, je sen” znamená, že naše dojmy této podstaty mají dočasnou povahu. Sny, které máme ve spánku, jsou *antara-pratyakṣa* dojmy subtilních prvků. Ačkoliv jsou subtilní, jeví se nám tak skutečné, jako naše vjemy hrubých prvků v bdělém stavu. Snovou kvalitu našich vjemů ve spánku nechápeme na základě toho, *jak vypadají*, ale na základě *jejich krátké doby trvání*. A naše vjemy v bdění za nějakou dobu také zmizí. Okamžik smrti je okamžikem konce našeho snu.

Tvrdit tedy, že vjemy ve spánku èi za bdění jsou vñnými a jistými hmatatelnými skutečnostmi, je pouhou imaginací.

Když nás mĕyĕ za naši imaginaci odmíní ziskem, obdivem a vñhlasem, omámí to naši mysl pýchou a pøipoutaností. KTMĉ□a ale nechce, aby se Jeho nedílné souěásti nořily hlouběji a hlouběji do takové iluze. Ěas, KTMĉ□ova *kĕla-tattva*, zlomí naši pýchu a pøipoutanost silou. Ěas proto pøedstavuje KTMĉ□ův zámìr. Jakmile se živá bytost vzdá svého špatného úmyslu a odevzdá se KTMĉ□ovi, jeho zámìr se stane zámìrem Pána a jeho vnímání a poznání se ihned vysvobodí z kolobìhu ěasu. Kdo však zůstane *durĕāyau* (se špatným zámìrem), bude se znovu a znovu uchylovat k imaginaci.

V historii můžeme nalézt slavné empiriky, kteøí si ve své tvrdošijné snaze o vñné užívání smyslů pøedstavovali, že smrt lze porazit vñdou. Existovali také slavní skeptikové, kteøí si pøedstavovali, že smrt je výtvoem mysli a snažili se ji pøekonat mentální negací její existence. Ěas ukázal marnost obou tñchto názorů.

Spekulativní argument filozofů “Tento svĕt je skutečný”, a stejnĕ tak: “Ne, je nesktečný” je založen na neúplném poznání Nejvyšší Duše a jeho cílem je pouze pochopit hmotné duality. Aĕkoliv jsou takové argumenty k niĕemu, nejsou ti, kteøí odvrátili svoji pozornost ode Mne, jejich pravého Já, schopni se jich vzdát.³⁸

Védské chápaní smyslového vnímání

V závìru shrneme ětyři fakta o *pratyakĕ*. Prvním je, že je vytvořena z nevídomosti. Proto poznání, omezené na smyslové vnímání, není ve skutečnosti žádným poznáním. Argumenty v kruhu, kterými se zabývají empirikové a skeptikové, ukazují, že na úrovni smyslového poznání nelze mysl a hmotu rozlišit.

Druhým faktem ohlednĕ vnímání je, že naznaĕuje pøítomnost objektivní reality. S touto realitou není však možné se pøímo spojit pomocí *pratyakĕi*, a to z dñvodu nedokonalosti našich smyslů. Mìli bychom tedy prostĕ pøijmout od védské autority, že vnímání poukazuje na existenci niĕeho víc, než jsme my sami. Pokud pochybujeme o védském kauzálním vysvĕtlení *pratyakĕi*, je to pouze z dñvodu naší slepoty k nedokonalostem našich smyslů, které tak milujeme.

Ětvrtým faktem o smyslovém vnímání je, že všechno, co vnímáme, má svĕj poĕátek. Důkazy jsou tak mocné, že je jedinĕ rozumné je pøijmout.

Cokoliv hmotného, co vidíš, má svoje datum narození. Kdo to může popøít? Můžeš mi snad ukázat niĕo hmotného, co nemá svĕj poĕátek? Všechno má poĕátek. Jak tedy můžeš tvrdit, že hmotný svĕt nemá poĕátek? To je nesmysl. Proto *hetumadbhir viniaĕcitaif*. *Hetu* znamená “logikou”, ne dogmaticky a zarputile. Musíš mít poĕátek.³⁹

Pomocí logiky můžeme porozumĕt okultním poĕátkům pøírodních jevů. Když jsme byli malé dìti, nedokázali jsme poznat, kolik je hodin. Hodiny jsme vidĕli pouze jako manifestaci kovu, umĕlé hmoty a skla. Jejich význam byl pro nás okultní, protože dñvod jejich existence nebyl naším smyslem znám. Ale když jsme se vycviĕili v logickém uvažování – dovĕdĕli jsme se, k ěemu hodiny jsou – vidĕli jsme ěas (jednu z *tattev*), kdykoliv jsme na nĕjaké pohlĕdli. Pak jsme hodinám porozumĕli.

Podobnĕ je vídomí metodou védského poznání osvobozeno z otroctví falešného ega. Kvality *prakTMti* se ve vídomí manifestují z okultních poĕátků. Osvobozené vídomí se spojí s nejvyšší *tattvou*, Osobností Božství, Ćer... KTMĉ□ou, ve kterém má všechno – ěas, pøíroda, ěinnosti a život – svĕj poĕátek. Toto vídomí se nazývá vídomí KTMĉ□y a to je pravý smysl manifestovaných kvalit hmotné pøírody.

Poznámky

1. *Āer...mad-BhĒgavatam* 11.24.7-8: “Falešné ego, které je pŕiĕinou fyzickŕch vjemŕ, smyslŕ a mysl, zahruluje duši a hmotu a manifestuje se ve tŕech druzích: v kvalitĕ dobra, vášni a nevidomosti.

“Z falešného ega v kvalitĕ nevidomosti vzniklo jemné fyzické vnĕmání, z kterého vznikly hrubé prvky. Z falešného ega v kvalitĕ vášni vznikly smysly, a z falešného ega v kvalitĕ dobra povstalo jedenáct polobohŕ.”

2. *Āer...mad-BhĒgavatam* 11.22.50: “Duše, která je svĕdkem hmotného tĕla, od nĕj zůstává oddĕlena.”

3. Tĕchto jedenáct polobohŕ je popsáno ve *Āer...mad-BhĒgavatamu* 7.12.26-30.

4. V první kapitole *Poselství Boha (Message of Godhead)* analyzuje Āer...la Prabhupĕda podmínĕní vĕdomí smyslovými vjemy: “Za tĕchto okolnostĕ je všechno, co v souĕasnosti zažíváme, zcela podmínĕno. Má proto dispozici k chybám a neúplnosti. Tyto chybné vjemy nikdy nemŕže korigovat samotný ‚chybující‘ nebo osoba, která má také sklon k dopouštĕní se stejných chyb.”

Slovem dojmy míníme pĕt subtilních *tan-mĕter*: *āabda* (zvuk), *sparāa* (dotek), *r'pa* (podoba), *rasa* (chuĕ) a *gandha* (vŕnĕ). “Hrubé elementy jsou chápány jemnými elementy. Jemné znamená, ŕe je [hrubé objekty] nemŕžeme vidĕt pŕĕmo, ale mŕžeme je vnĕmat.” (pŕednáška Āer...ly Prabhupĕdy na *Āer...mad-BhĒgavatam* v Bombaji, 23. prosince 1974)

5. *Āer...mad-BhĒgavatam* 12.8.48: “[Mĕrka □□eya ·ĕi se modlí k Pánu:] Materialista, jehoŕ inteligence je svedena ĕinností klamných smyslŕ, Tĕ nemŕže poznat, aĕkoliv jsĕ stále pŕĕitomen v jeho vlastních smyslech a srdci a také v objektech jeho vnĕmání. Avšak pŕestoŕe je jeho chápání zakryto Tvojí iluzorní potencí, pokud od Tebe, nejvĕtšího ze všech duchovních mistrŕ, obdrŕí vĕdské poznání, mŕže Tĕ pŕĕmo pochopit.”

6. *Vedĕnta-syamantaka* od Āer...ly Baladevy Vidyĕbh'ĕa□y, 1.10: *tatra pratyakā^ sth'lam eva san nik™ĕam g™h□ĕti nĕtid'ram na cĕtisam...pam yathĕ samutpatanta^ pakĕi□a^, yathĕ ca netrastham ajĕnam manasy ĕnavasthite sth'lam api tan na g™hnĕti, yad uktam me mano 'nyatragatam mayĕ na d™ĕam ity adi. abhibhĕtam anudbh'tamca sa'p™ktam atisukĕma^ca tan na g™h□ĕti, yathĕ ravikiranĕbhibh'tam grahanakĕatrama□□alam, yathĕ kĕ...re dadhibhĕvam, yathĕ ca jalĕsaye jaladavimuktĕn jalabind'n, yathĕ pratyakā^ sannik™ĕam api paramĕn'n.*

7. *Āer...mad-BhĒgavatam* 11.22.45.

8. *Āer...mad-BhĒgavatam* 7.13.29.

9. *Āer...mad-BhĒgavatam* 11.22.54.

10. Āer...la Prabhupĕda: “To znamená, ŕe jsou *pratyakĕavĕd...* Všechno chtějí vidĕt a zaŕit pŕĕmo. Tito lidé ŕíkají: ‚Ukaŕte mi Boha!‘ (pŕednáška na *Āer... @āopaniĕad* v Los Angeles, 29. duben 1970)

11. *Vedĕnta-syamantaka* od Āer...ly Baladevy Vidyĕbh'ĕa□y, 1.9: *anupalabdhiāca na p™thak pramĕ□am, ghaāĕdy abhavya cakĕuĕĕvat, abhavam prakĕāyēd indriyam svayam viāēĕa□amukhena nĕprasamgaḥ.*

12. Thomas Nagel, *What does It All Mean? (Co to všechno znamená?)*, 1987, s. 9.

13. Kitty Ferguson vyjmenovává v knize *The Fire in the Equations (Oheð v rovnicích)*, 1994, s. 8-9, pĕt pŕedpokladŕ “ipse dixit”, které vĕda zdĕdila od západního náboŕenství. Jsou to: vesmĕr je racionální, pŕĕístupný a kontingentní (tj. jeho zjevení zahrnuje náhodu nebo vŕbĕr), objektivní a jednotný.

Vĕdu nazýváme empirickou tehdy, když zdŕrazŕuje pŕedevším druhý pŕedpoklad – vesmĕr je pŕĕístupný smyslŕm. Ale když se vĕda snaŕí pŕekonat hranice smyslŕ (jako se to dĕje v teoretické fyzice), pŕĕchází do popŕedí první pŕedpoklad. Netvrdím, ŕe vĕda spolĕhá *pouze* na zkušenost a experiment. Jak logika (induktivní a hypoteticko-deduktivní), tak i skepticizmus jsou ve vĕdĕ prominentní, avšak základem zůstává empirizmus. Viz pozn. 18.

14. D. W. Hamlyn, *The Theory of Knowledge (Teorie poznání)*, 1970, s. 170.

15. Existuje mnoho druhŕ skeptikŕ. Nĕkteŕí ŕíkají, ŕe vše, co vidĕme, mŕže nebo nemusí být skuteĕné – neexistuje postup, kterým to lze rozhodnout. Pro jiné je poznáním pouze pŕĕímá smyslová zkušenost, jejíŕ pŕĕĕina je nevysvitlitelná. A opĕt jinĕ tvrdí, ŕe vše, co mŕžeme vidĕt, je, ŕe existujeme a svĕt je naše vlastní idea. Pro tyto tŕi druhy skeptikŕ je rozsah smyslového vnĕmání hranicí vĕdomí, stejnĕ jako pro empiriky.

16. J. Z. Young, *Doubt and Certainty in Science (Pochybnost a jistota ve vĕdĕ)*, 1951, s. 61.

17. Graham Dunstan Martin, *Shadows in the Cave (Stíny v jeskyni)*, 1990, s. 87.

18. James Jeans, *The Mysterious Universe (Záhadný vesmír)*, 1937, s. 22. Tento výrok je formulací idealizmu, tj. teorie, že realita je mentální, nefyzikální. Existují jak idealističtí, tak materialističtí empirikové. Může se zdát, že skeptik oponující materialistickému empirizmu zastává idealismus a podobně při oponování idealistickému empirizmu materialismus. Přesná aplikace těchto termínů je stále otevřena diskuzi. Davida Humea pokládají jedni filozofové za empirika, jiní za skeptika, extrémního idealistu a niktež dokonce za mystika. Karla Marxe považují jednou za materialistu, jindy za idealistu.

Empirik víří ve skutečnost smyslových objektů jako v objektivní, měřitelné věci a skeptik o takové realitě pochybuje. Silné pochybování automaticky posouvá jeho pojetí skutečnosti na mentální úroveň, i když neříká “všechno je mysl” jako idealista. Skeptik si myslí “všechno je iluze” a jediná pravda je pro něj vlastní mysl, která takto uvažuje.

Vida je skeptická svým vlastním způsobem. Např. paleoantropologové jsou mimořádně skeptičtí vůči jakémukoliv empirickému důkazu, který není v souladu s Darwinovou evoluční teorií. Pomíjejí jej jako anomální. V konečné analýze však vidci lpí na empirizmu svojí premisou “je to fyzikální zákon, ne naše imaginace, co rozhoduje o možnosti dané věci.” (Ralph Estling, *The Trouble with Philosophers (Problém s filozofy)*, vydáno v *New Scientist*, červenec 1996, s. 44)

19. Bryan Magee, *Popper*, 1973, s. 21.

20. A.P. Griffiths, *Knowledge and Belief (Poznání a víra)*, s. 127.

21. Ār...la Prabhupāda, rozhovor v Mexiku, 13. únor 1975.

22. Charles M. Vest, prezident Massachusetts Institute of Technology, sestavil seznam “několika málo” z mnoha věcí, které empirická věda nezná. Vyberme z jeho seznamu několik příkladů: věda neví, jak probíhá proces učení a pamatování, ani nezná mechanismus myšlení a komunikace, ukládání informací v mozku, vztah mezi jazykem a myšlenkou. Vida nezná, jak interagují živé buňky s neživou hmotou. Nezná původ, stáří, ani složení vesmíru, a ani jeho konečný osud. (*International Herald Tribune*, 16. leden 1996, s. 8)

23. A. J. Ayer, Conway Memorial Lecture (Přednáška při příležitosti oslavy Conwaye), 19. květen 1988.

“Na závěr bych chtěl položit otázku, na kterou neznám odpověď. Jak daleko by bylo naše hodnocení života dané osoby ovlivněno skutečností, že si myslíme, že je založen na iluzi? Vezmeme si příklad jeptišky, která je členkou přísného řádu. Její život je plný odříkání, ale ve svém vykonávání oddaných činností je vyrovnaná a je si jista tím, že ji její božstvo miluje a v životě po smrti bude mít blaženou budoucnost. ...Otázkou je, zda záleží na tom, že božstvo, v jehož lásce cítí velikou radost, neexistuje, a není života po smrti. Přikláním se k názoru, že na tom záleží.”

Otázka, o kterou empirikovi jde, se netýká víry jeptišky, ale jeho vlastní víry, že smyslové informace jsou jedinou pravdou. Jak to však empiricky dokážeme?

24. Roger Trigg, *Rationality and Science (Can Science Explain Everything?) (Racionalita a věda (Může věda vysvětlit všechno?))*, 1993, s. 20.

25. Bryan Magee, *Popper*, 1973, s. 26.

26. Harry Collins a Trevor Pinch, *The Golem (What Everyone Should Know About Science) (Golem (Co by měl každý znát o vědi))*, 1993: Měření Michelsona a Morleye byla provedena asi 18 let před tím, než Einstein publikoval svoji teorii relativity. Tehdy považovali Michelson a Morley svůj experiment za chybu. Teprve teorie relativity “učinila z jejich experimentu spíše dlouhodobě trvající mýtus než soubor výsledků.” (s. 42) Eddingtonova pozorování byla nepřesná a sporná. Relativita byla Eddingtonovými nálezy “potvrzena” v tom smyslu, že je Eddington interpretoval podle Einsteinových předpovědí. A protože to pak vypadalo, že Eddingtonova pozorování potvrzují Einsteina, byla teorie relativity uznána za správnou. (s. 45)

Richard Milton v knize *Forbidden Science (Zakázaná věda)* z roku 1944 poznamenává, že ve 20. letech 20. století zopakoval videc Dayton Miller experiment Michelsona a Morleye za použití přesnějšího vybavení a jeho měření zcela jednoznačně dokázala nesprávnost Einsteinovy teorie; byla však “tíše zapomenuta”. (s. 186)

27. Bryan Magee, *Popper*, 1973, s. 33.

28. Richard Milton, *Forbidden Science (Zakázaná věda)*, 1944, s. 187.

29. Friedrich Waismann, *Verifiability (Ověřitelnost)*, publikováno v *Logic and Language (Logika a jazyk)*, editoval A. G. N. Flew, 1951, s. 121-122.

30. Michael Polyani, *The Tacit Dimension (Skrytá dimenze)*, 1967, s. 68.

31. Rom Harré, *The Philosophies of Science (Filozofie vědy)*, 1972, 1984, s. 161.

32. Logický pozitivista Carl Gustav Hempel tvrdil, že vědomí není skutečné. Slovu bolest je třeba podle něj rozumět na základě chování a symptomů. Výrok “bolí mě ruka” nemá význam, dokud není doprovázen sténáním,

gestikulací, případně fyziologickou evidencí jako modřinami nebo otoky. Tyto vnější známky představují význam slova bolest, ne zkušenost, jež je pouhou fikcí.

Ale z této definice plyne, že hraná bolest herce je reálnější než vnitřní utrpení nikoho, jehož bolest není tak intenzivní, aby vyvolala vnější symptomy.

33. Ćer...la Bhaktisiddhēnta Sarasvat... ×hēkura, *Relative Worlds (Relativní svity)*, 4. kapitola.

34. Ćer...mad-Bhēgavatam 5.11.9: “Ó hrdino, objekty smyslů (např. zvuk či dotek), organické činnosti (např. vyprazdňování), a různé druhy tůl, společnosti, přátelství a osobnosti považují učenci za pole činností pro funkce mysli.”

Sanskrtský výraz pro “mentální funkce” je v tomto verši *manaso hi vTMttaya*. Stejný pojem vysvětlil Ćer...la Prabhupēda v přednášce na Ćer...mad Bhēgavatam v Bombaji, 14. ledna 1975: “*Mēnasa-vTMtti*. Tak se nazývá charakter mysli. Potom jemné činnosti mysli: myšlení, citění, chťení. A mysl se expanduje ve stovkách, tisících a milionech myšlenek, a tím se zaplétáme.”

35. Rom Harré, *The Philosophies of Science (Filozofie vědy)*, 1972, 1984, s. 23: “Vědecká práce je stejně tak prací představivosti jako prací na laboratorním stole.”

36. John Gribben, *Schrödinger's Kittens and the Search for Reality (Schrödingerovy kočky a hledání skutečnosti)*, 1995, s. 197-198.

37. Empirické měření není nic než imaginace?!? Militantní empirický časopis *Skeptic* si dovoluje nesouhlasit: “Vědecké poznání je v mnoha oblastech tak rozvinuté,” píše Dr. Frank Salter z institutu Maxe Plancka v Německu, “že jeho přijetí za výchozí bod lze považovat za kritérium racionality a naopak popření skutečné autority přírodních věd jako celku můžeme pokládat za empirickou iracionalitu, popření dobré ověřených skutečností.” (s. 50)

Naneštěstí pro Dr. Saltera ovšem skutečné autority přírodních věd jeho tvrzení jednoznačně nepodporují. Ajit K. Sinha ve své přednášce nazvané *Meeting Ground of Philosophy and Science (Společné základy filozofie a vědy)* na Světovém kongresu filozofie (World Congress of Philosophy) v roce 1973 poznamenal: “Max Born vidí, že v přírodě neexistuje objektivní existující situace a elementární částice jsou výtvoři lidské mysli. Brillouin zastává názor, že vědecké teorie jsou vynálezy lidského intelektu. ... Vědecké teorie jsou modely reprezentující aspekty přírody, ale nereprezentují přírodu samotnou. Proto Brillouin varuje více před zamlouváním skutečného vnějšího světa s vlastními vymyšlenými fyzikálními modely. Také zastává stanovisko, že tzv. ‘přírodní zákony’ jsou pouze shrnutím experimentálních skutečností, které jsou vybrány a utvořeny lidským myšlením. Podle jeho názoru jsou i vědecké zákony produktem lidské imaginace.”

Ve škole se kupříkladu běžně učí, že vědeckým zákonem je, že voda vře při 100°C. Ale tato “pravda” nekorresponduje se známými (a co říci o neznámých) druhy možné zkušenosti. Voda v uzavřených nádobách při 100 stupních nevře; voda v otevřených nádobách ve velkých nadmořských výškách též nevře při 100°C; a i když zahříváme vodu v otevřené nádobě na úrovni moře, neukazují teploměry vždy stejnou teplotu. Co to ve skutečnosti vlastně Celsiova stupnice je? Lidská imaginace se za pomoci Celsiovy stupnice snaží učinit účinky tepla ve vesmíru konečnými. Matematik Rudy Rucker píše ve své knize *Infinity and the Mind (Nekonečno a mysl)* (1995): “Když se pokusíš chytit vesmír do konečné sítě axiomů, vesmír ti to vrátí. Realita je totiž na té nejhlubší úrovni v podstatě nekonečná.”

38. Ćer...mad-Bhēgavatam 11.22.34.

39. Ćer...la Prabhupēda, přednáška na *Bhagavad-g...tu*; Paříž, 13. srpen 1973.

Kapitola druhá **Logika (anumēna)**

V citátu na konci minulé kapitoly prohlásil Ćer...la Prabhupēda za *rozumné*, že existuje počátek všeho, co vnímáme. Jelikož je samotnou přičinou smyslových objektů, smyslů a vjemů, leží mimo *pratyakṣu*. Když smysly nemohou rozeznat počátek, přebírá vedení mysl, nebo □ mysl je smyslem nadřazena: *indriyebhyaf para[^]manaf*, jak je uvedeno v *Bhagavad-g...ti* 3.42.

Pokus mysli o poznání toho, co leží mimo dosah smyslů, se nazývá *anumēna*, logika. Zatímco například píší tato slova, sedím v bambusové chýši v Ćeramu (škole) v Bengálsku v Indii. Venku slyším podivný zvuk a pokládám za rozumné si myslet, že původcem tohoto zvuku je hrající si školák.

Logika

Logika rozlišuje uspořádané uvažování od chaotického. Slovník ji definuje jako “studium pravidel správné argumentace, podob zvuku nebo právoplatných myšlenkových struktur.” Její řecký předchůdce *lógos* má tři významové aspekty: strukturovanou myšlenku, strukturovanou řeč a strukturovaný obraz světa.¹ Na základě toho chápeme logiku jako: 1) systematickou myšlenku 2) vyjádřenou jazykem 3) která vysvětluje ve světě nám známé věci.

Ale je *samotná* realita objektivně logická? V každém okamžiku je “telegrafní ústředna” – mysl – přehlcena informacemi smyslů. Při dešifrování těchto informací myslí se uvnitř i vně nás manifestují logické struktury. Jak ale víme, že tyto struktury nejsou pouhým shlukem našich představ, které ve skutečnosti nemají základ? Vždyť přece různé myslí hodnotí smyslové informace různě, jako je tomu ve zmíněném příkladu požitkáře, askety a psa, navíc samotné množství a hloubka “implicitních” smyslových informací zpochybňuje schopnost myslí logicky je vyjasnit. Můžeme vůbec nikdy plně pochopit jejich význam? A má to vůbec nějaký smysl?

Připomeňme si problém okultní kvality naší zkušenosti vesmíru. Přítelna této zkušenosti “nedává smysl” (smyslům). *Proč* vidíme vesmír strukturovaný, *proč* jej popisujeme slovy, *proč* o něm dokonce racionálně přemýšlíme, zůstává okultní, tj. mimo naše chápání. Jak můžeme s jistotou tvrdit, že existence je logická? Zde začíná problém filozofie, který spočívá podle moderního myslitele v tom,

... jak rozeznat objektivní od subjektivního, nedá-li se říci, co objektivní pravda představuje?²

Pokusme se problém osvětlit. Předpokládejme, že sedím s přítelem ve své chýši. Slyším venku podivný zvuk a zeptám se ho: “Co to bylo?”

“Je to zvláštní,” odpovídá, “ale připadá mi to jako pštros.”

“Jak by to mohl být pštros?”, ptám se ho. “Pštrosi přece žijí v Africe, ne v Indii.”

“To je pravda. Je ale možné, že africký pštros utekl z kalkatské ZOO a došel až sem. Není to sice moc pravděpodobné, ale možné to je. Také je možné, že venku je nějaký chlapec, který dokáže vydávat zvuk pštrosa. Ale jak by se tomu mohl naučit, když v Indii pštrosi nežijí? Je to velice záhadné, a to do té míry, že musím uvažovat ještě o jedné možnosti.”

“A sice?”

“Těba právě teď spím a všechno se mi jen zdá.”

“Ale jdi, vypadáš, že bdíš, a mimoto ten zvuk slyším i já. Není to sen.”

“Ale to není dokázáno tím, že vypadám jako bdělý, nebo že ten zvuk slyšíš i ty – oba totiž můžeme být vzhůru a navzájem spolu hovořit v mém snu. Může se mi zdát i to, že mi říkáš, že nesním.”

“Nežertuj. Ten zvuk prostě musí vydávat nějaký chlapec, který si z nás utahuje. Půjdu ven a podívám se.”

“Nemůžeš jít ven, nepustím tě. Pokud je to pštros, mohl by tě svým kopnutím velice ošklivě zranit.”

“Když mi ale nedovolíš, abych se šel podívat, jak potom zjistíme, co ten zvuk představuje?”

“Podívej se, může to být buď pštros, chlapec, nebo pouhý sen. Žádnou z těchto možností nemůžeme s jistotou prohlásit za správnou. Co je v tomto životě vlastně jisté? Vždyť život samotný může být jednou velkolepou halucinací.”

Pøítel je moje mysl, stíny chýše jsou hranice mých smyslù a zvuk pøedstavuje informace smyslù. Mysl v pokusu o logické odhalení pøíèiny zvuku využívá tóí kvalit myšlení.

Jsou jimi *reflektivní, kreativní a kritické* myšlení. V první kvalitì mysl tvoøí rámec pùsobnosti problému – napø. zvuk zøejmì vytváøí něco venku. V druhé mysl plodí možné pøíèiny zvuku – mùže to být tøeba pštros, chlapec, sen. A ve tøetí tyto možnosti kriticky zhodnotí na základì důkazu a logiky. Ale kritické myšlení nás vždy ponechává v nejistotì ohlednì skuteènè pøíèiny zvuku, protože nemůžeme pøekroèit hranice smyslù, abychom se podívali, co zvuk objektivnì pøedstavuje. Extrémní kritické myšlení nám odpírà právo øíci, zda existuje cokoliv mimo tìchto tóí kvalit myšlení. To vede ke skepsi – k podezøení, že zkušenost napø. zvuku, chýše, celého vesmíru, dokonce i mé vlastní osoby, je pouhým snem. Pomocí jakého důkazu a logiky mùže kritická mysl poznat, že vesmír existuje jako objektivní skuteènost?

Objektivní verzus subjektivní logika

Staøí øeètí filozofové zodpovídali tuto otázku doktrínou *lógos spermatikós*, “slovo dávající život”. Viøili, že logika *můž*e dokázat objektivní realitu našeho svìta, nebo □ je zasetá po celém vesmíru v semenech rozumu. Dokud není oplodnìna tìmito semeny (*spermatikoí*), nemá pasivní hmota objektivní tvar a èinnost. Semena se pøenáší *lógem*, božským slovem, které vyjadøuje logické “proè” všeho.

Pro pochopení problému se můžeme obrátit na védská písma. Nejdøíve byla hmotná pøíroda (*prakTMti*) inertní a nevidomá. Pohled pùvodního otce, Pána KTM□y, ji oplodnil nesètnými “semeny v podobì duchovních jisker,” jak je nazýval Ćer...la Prabhupēda. Tyto j...vy se objevily z jejího lùna ve strukturovaných podobách myslí a hmoty.³

Jsme semeny inteligentního života. Naše matka, *prakTMti*, dala každému svému dítìti smysly a mysl, kterými se pøírozená inteligence duše rozšiøuje po vesmíru. Ale protože my, duchovní jiskry, jsme tak nepatrní, je naše chápání struktury vesmíru omezené. Subjektivnì k nám pøicházejí smyslové informace z okultního zdroje. Nevíme, jsou-li objektivní skuteènè a nemůžeme s jistotou øíci, co pøedstavují.

Ale védské “slovo” nám umožòuje øíci, co smyslové informace pøedstavují, a sice proto, že KTM□a je zdrojem Ved. Pro nìj *neexistuje mezera, kterou by bylo nutné pøeklenout* mezi subjektivními vjemy a objektivním vesmírem. Jak je to možné? Objektivní vesmír existuje jedinì Jeho božským vnímáním. On oplodnil pouhým Svým pohledem *prakTMti* dušemi a pøivedl k životu celou strukturu vesmíru. Mezera mezi vnímáním a realitou Jeho problémem není. Je to ovšem náš problém a my se snažíme tuto mezeru pøeklenout pomocí našeho neschopného pøítele, myslí. Ale protože KTM□ovo vnímání je skuteèným standardem reality, nemůž

V *Bhagavad-g...tì* 14.27 KTM□a øíkà: *brahma□o hi pratiçhēham* – jsem základem Brahma, záøivé podstaty, z které se zjevuje tento a mnohé jiné vesmíry (viz též *Brahma-sa^hitē* 5.40: *yasya prabhē prabhavato jagad-a□□a-kosì*). A v *g-vedì* 10.114.8 nacházíme výrok: *yēvad brahma viçhita^ tēvat... vēk* – “do jaké míry se rozšiøuje Brahman, do takové se rozšiøuje i Vēc.” Vēc znamená doslova “hlas”. Hlasem nebo zvukem Brahmanu je Veda, která vypovídà o logice stvoøení do tìch nejmenších podrobností. Ćer...la Prabhupēda používal k vyjasnìní tohoto problému pøíklad s diktafonem:

Výroba diktafonu závisí zcela nepochybnì na KTM□ovì energii. Všechny souèásti tohoto pøístroje, vèetnì elektronických funkcí, jsou vytvoøeny z rùzných kombinací a interakcí pìti základních typù hmotné

energie – *bh'mi, jala, agni, v'yu a k'k'æa*. Vynálezce používal k vyrobení tohoto komplikovaného zařízení svůj mozek, a ten spolu se součástkami dodal KTM a. Podle KTM ova výroku *mat-sth'ni sarva-bh't'ni*: Vše závisí na Mé energii.”⁴

Minule jsem vysvětlil, že význam *Vedy* se podobá významu návodu k diktafonu, který dostávají kupující spolu s diktafonem. To jsou *Vedy*. Proto KTM říká: *ved'nta-kTMd* – “jsem autorem *Ved*.” Protože kdyby nám tuto literaturu nedal, jak bychom daný stroj používali? Výrobce zařízení ví, jak jej používat, k čemu slouží, jak s ním zacházet.⁵

Formy logiky

Objektivní logika tedy znamená následovat autorizovaný vědecký “návod k použití” ve všech oblastech myšlení a jednání. Tato forma logiky se nazývá *dedukce*. Čer...la Prabhup'ada vysvětlil dedukci následovně:

Naše poznání pochází z deduktivního procesu. KTM a řekl: “Toto je toto.” My to přijímáme. To je naše hnutí, vidíme KTM y. My můžeme být nedokonalí, ale KTM a je dokonalý. Pokud tedy přijmeme všechno, co KTM a říká, a pokud ... Ne slepí, ale musíme se to snažit pochopit logikou a argumentem.⁶

Příklad: předpokládejme, že Bhaktividy-p'ra Mah'raja, *sanny's...*, jehož úkolem je správa *čaramu*, přijde do mé chýše. Mohu se ho zeptat, co způsobuje zvuk připomínající pštroso – je v této škole autoritou a protože právě vstoupil do mé chýše, přesně ví, co se venku děje. I když sám přívěinu zvuku nevidím, mohu se na jeho vysvětlení spolehnout jako na zcela vřihodný důkaz přívěiny zvuku. To však neznamená, že přijetí jeho výroku je slepé, protože Bhaktividy-p'ra Mah'raja slepý není. Mah'raja mi může sdílet všechny rozumné podrobnosti, které po něm mohu vyžadovat (tj. který chlapec ten zvuk vydává a proč).

Vědecká dedukce spoívá na poznání, které je autoritativní a nepochybné. Brahm', první vědecký svítec ve vesmíru, přijal na úsvitu stvoření toto poznání od Nejvyšší Osobnosti Božství. Potom se Pán, kdykoliv bylo vědecké učení mylně vykládáno, opakovaně zjevoval (*sambhav'mi yuge yuge*), aby objektivně znovu ustanovil jeho správné pochopení. Podívejme se na tři rysy vědecké dedukce:

1) usuzuje z přívěiny. Argumentace spoívá na logice původní přívěiny všeho, *mat-sth'ni sarva-bh't'ni* (viz příklad Čer...ly Prabhup'ady s diktafonem).

2) usuzuje k přívěině, když tvrdí, že neexistuje žádný jiný poznatelný cíl než přívěina všeho. Různá písma uěí různé cíle: *dharmu* (společenské a náboženské povinnosti), *arthu* (ekonomický rozvoj), *k'mu* (smyslový požitek) a *mok'u* (osvobození od předchozích tří cílů). To může vést k nesprávným filozofiím. Proto ve *Ved'nta-s't'oe a Čer...mad-Bh'gavatamu* uvádí svítec Vy'esa konečnou logiku vědeckých písem. Knihy rozlišují *param'arthu*, nejvyšší cíl Ved, od cílů nižších.⁷ Ukazují, že *param'artha* a původní přívěina všeho se od sebe neliší: *puru'artha 'taf æabd'ed iti b'adar'ya af*.⁸ V životě je třeba hledat přívěinu čtyř nižších cílů nezávislou na jiné přívěině.

3) Vědecká dedukce je *æ'stram'laka*, tj. má přívěinu v *æ'st'oe*, ve vědeckých písmech, a není omezena myslí a smysly, jako je tomu v případě obyčejné logiky. Je logikou transcendence.

Obyčejná (*laukika*) logika se nazývá *indukce*, logika *pratyak'i*. Názným příkladem indukce je policejní vyšetřování zločinu. Např. nikdo objeví zavražděného milionáře. Vrchní detektiv pečlivě shromáždí a prověří každý sebemenší *experientia* důkaz. Z toho sestaví na základě logiky hypotézu (provizorní řešení): vrahem je správce domu. Hypotéza je následně testována za přesného použití *experimentu*. Správce je vyslýchán, je zjišována jeho minulost, sleduje se jeho jednání. Pokud tyto testy potvrdí, že správce vrahem je, pak se hypotéza stane logickým řešením a

detektiv jej obviní z vraždy. Pokud to test nepotvrdí, správce se dostává mimo seznam podezřelých a detektiv vytvoří z důkazů novou hypotézu, kterou následně testuje. Ale jak poznamenal CEr...la Prabhupada:

Jelikož jsou naše smysly omezené a náš podmíněný stav je plný tolika chyb, není proces indukce vždy dokonalý.⁹

“Dokonalá indukce” je standardní pojem aristotelské logiky. Indukce je zvána dokonalou tehdy, když *pratyakṣa* ukáže, že moje hypotéza řeší problém.

Příklad: předpokládejme, že počítač, který používám, přestane náhle fungovat. Jelikož jsem nezkušený v opravě těchto zařízení, mohu jen hádat, že příčinou je vybitá baterie. Tuto hypotézu ověřím zapojením počítače do sítě. Jakmile to udělám, *pratyakṣa* potvrdí, že počítač opět funguje. Moje indukce byla dokonalá, neboť problém nepřesáhl moji schopnost ho vyřešit. Pokud ale po vyzkoušení všech řešení, kterých jsem schopen, počítač stále nefunguje, je zbytečné dál spekulovat o příčině problému. Měl bych přistoupit k dedukci – obrátit se na odborníka.

Je nutné opět poznamenat, že i když je induktivní inference považována za dokonalou, je *laukika*. Obyčejná logika je v konečném smyslu *subjektivní logika*, protože její důkaz nebo vyvrácení závisí na smyslovém vnímání, které je nutně omezené a nedokonalé. I v dokonalé indukci je vždy možnost chybovat. Proto jsou nikdy posláni do vězení nevinní lidé, kteří jsou uznáni vinnými z “objektivních” důvodů, i když ty se ukážou později jako chybné, přestože jsou logicky konzistentní. Objektivní logika je čistě logika *āstram|laka*. I dedukce, jak si ukážeme, je *laukika*, je-li její autorita nevědecká.

Důkaz v kruhu

Proti deduktivní logice může být vzneseno obvinění, že vede k “začarovanému kruhu” (latinsky *circulus vitiosus*) – dedukce předpokládá to, co má dokázat. Logiku lze vyjádřit *sylogizmy* neboli logickými postupnými argumenty. Sanskrtský ekvivalent sylogizmu je *parārthānumāna*, “argumentace pro pochopení ostatních”. Níže uvedený standardní *deduktivní sylogismus* nám může pomoci problému “důkazu v kruhu” lépe porozumět:

- 1) Hlavní premisa: Všechny fazole v tomto pytli jsou bílé.
- 2) Vedlejší premisa: Tyto fazole jsou z tohoto pytle.
- 3) Závěr: Tyto fazole jsou bílé.¹⁰

Abychom si to ujasnili, uvažujme muže na tržišti, který stojí u velkého pytle. Prohlásí: “Všechny fazole v pytli jsou bílé.” Pak sáhne do pytle, vytáhne zavřenou ruku a praví: “Tyto fazole jsou z tohoto pytle.” Pak ji otevře a uzavře: “Tyto fazole jsou bílé.”

I když jsou v jeho ruce skutečně bílé fazole, můžete stále pochybovat, zda jsou v pytli skutečně pouze bílé fazole. Jako důkaz vám nabídl hrst plnou fazolí, ale co když jsou bílé fazole pouze navrchu, zatímco vespod jsou kamínky. Pokud trvá na tom, že “Fazole, které držím v ruce, dokazují, že pytel je plný bílých fazolí,” můžete namítnout, že to je jen *předpoklad*. Jeho trvání na tom, že hrst fazolí je důkazem, vás pouze přivádí zpět k otázce: “Co v tom pytli ve skutečnosti je?” To je smysl důkazu v kruhu.

Zda je jeho hlavní premisa pravdivá, závisí zcela na spolehlivosti autority daného člověka. Pokud je spolehlivý, pak má vše přirozený průběh, podobně jako když jsou

košenem hlavní premisy *æstra* a *guru*, a jejím cílem je *Vi*□u, zdroj všeho. Pokud je ale hlavní premisa nespolehlivá spekulace obyčejného ělovíka, pak se z dedukce stává karikatura.

Jak víme, kdo je spolehlivou autoritou? Tato otázka byla zodpovězena v úvodu k této knize: jedině *K*TM□a má absolutně jistou autoritu. Učitel deduktivní logiky musí sdílovat *K*TM□ovo učení, aby si získal vlastní autoritu. Pokud vlivem egoizmu vymýšlí vlastní učení, stane se nepravým vůdcem.

Aristoteles (384-322 před n.l.), považovaný za přední autoritu na dedukci, např. učil, že ženy mají méně zubů než muži. Ani se však neobtěžoval požádat jednu ze svých dvou manželek o otevření úst, aby mohl její zuby spočítat. Není tedy divu, že evropští filozofové se po vzoru Descarta zařazovaného kruhu řecké tradice dedukce *laukika* zřekli.

Logika, pravda a spekulace

I když budeme mít učitele, který nás nepodvádí, může pro nás být dedukce obtížná. Je nejvyšší pravda, přičina a cíl existence, pouhým mechanickým vzorcem, který je předáván posloupností autorit? Jak můžeme realizovat vysvětlovací moc vědecké deduktivní logiky?

Ār...la Prabhupāda uvedl jednoduchou, důmyslnou metodu. Když např. védský filozof pije vodu, měl by přemítat o verši v *Bhagavad-g...tī* (7.8), kde o sobě *K*TM□a říká, že je ěistou chutí vody. Pak kreativně uvede výroky z dalších písem, které detailně popisují, jak je manifestovaná kvalita vody, chuť, zapříchění *K*TM□ou; jak *K*TM□a umožňuje naše vjemové poznání; jak On sám dává smyslům sílu konat svoji práci. Védský filozof také může kriticky srovnat a uvést v protiklad nevědecké teorie vnímání a konstatovat, jak jsou problematické a nepevné. Tak ocení, jak dokonale logické je, že jeho zážitek chuti vody je přímým zážitkem *K*TM□y. A nakonec *K*TM□a osobně odmítní toto úsilí poznat Ho tak, že mu udělí moudrost ze srdce.

Ār...la Prabhupāda pojmenoval tuto metodu myšlení *filozofická spekulace*. Filozofická spekulace je něco jiného než *mentální spekulace*; *pratyakṣa* je totiž chápána pomocí *anumāny* ve shodě s vysvětlením vědeckých písem (*æster*) a duchovním mistrem (*guruem*) a naše smyslové zkušenosti a mentální chápání jsou tedy spojeny se svou příchinou a cílem, s *K*TM□ou. Při mentální spekulaci však není *pratyakṣa* chápána z pohledu autorizovaného vysvětlení, ale kvality *anumāny* (úvaha, tvoření a kritika) neukázněně a libovolně vyvíjejí vlastní vysvětlení.

Rozlišit tyto dva druhy spekulace může být velice obtížné. V historii indické filozofie tvrdili stoupenci *nyāyi* (logiky), že jejich *guru* je védský mudrc Gautama. Logiku však nepoužívali ve službě *Vi*□uovi, ale ve službě vlastnímu egu, čímž se zapletli do světských dohadů a sofistiky. Proto *Manu-saḥitā* 2.11 rozhodně odsuzuje ty, kdo opouští pravou védskou cestu *nyāyi*.

Stoupenec *nyāyi* může prohlásit: “Když *Bhagavad-g...tī* říká, že ‘Bùh je chuť vody,’ neznamená to nic jiného, než že *Bùh je pouze chuť vody*. Je Bùh pouze voda? Myslím, že ne; abych Ho tedy našel, musím spekulovat za omezující slova písem.” Světští logikové, kteří jsou příliš zamilováni do vlastních omezených myslí, nemohou pochopit, že směr a cíl spekulace jsou vždy mimo rámec jejich spekulace. To ale překrásně ilustruje logika *ækhā-candra-nyāya*: učitel nařídí studentovi, aby se podíval na větve stromu. Cílem však je, aby student skrze tyto větve viděl vycházející měsíc. Význam je vysvětlen ve *Ār... Caitanya-caritāmṛtī*, *Madhya-l...lī* 21.30:

apāra aiāvaryā kTM□era—nāhika ga□ana

æĚkhĚ-candra-nyĚye kari dig-daraæana

Nikdo nemůže odhadnout bohatství $K^{TM}\Phi$ y. Je neomezené. Pøejí si jej zde tedy pouze naznaèit; podobnì lze skrze vètve stromu spatøit mìsíc.

Tvar vètví (tj. forma filozofické spekulace) tvoøí rámec, který však nemůže mìsíci podobnou pravdu o $K^{TM}\Phi$ ovi, transcendentálním Pánu, pevnì zachytit. Ochutnání vody a zamyšlení se nad tím, jak tím zakoušíme $K^{TM}\Phi$ u, je jako podívat se na vètve stromu a všimnout si prosvítající mìsíèní záøe. Argument svìtských logikù se podobá tvrzení, že mìsíc je záøící koule pøipíchnutá na vètích stromu. Skuteèná velikost mìsíèního glóbu však pøesahuje naše pøedstavy a zcela transcenduje malièký strom. Podobnì se nám $K^{TM}\Phi$ a zjevuje v chuti vody, ale souèasnì jako Nejvyšší Pravda je nekoneènì více než cokoliv, co mùžeme chápat.

Použití a omezení formální logiky

Pøíklad Ćer...ly PrabhupĚdy s chutnáním $K^{TM}\Phi$ y ve vodì odpovídá jednomu z typù formální logiky, který se nazývá *abdukce*. Abdukci vyjadøujeme tímto sylogizmem:

- 1) Hlavní premisa: Všechny fazole v pytli jsou bílé.
- 2) Vedlejší premisa: Tyto fazole jsou bílé.
- 3) Závìr: Tyto fazole jsou z pytle.

Pro ujasnìní si pøedstavme uklízení skladu se sypkým zbožím. Nejdøíve si povšimnete velkého pytle v rohu oznaèeného nápisem “bílè fazole”. O chvíli pozdìji naleznete na polièce malou plechovku obsahující nìkolik fazolí. Usoudíte, že fazole v plechovce jsou z pytle. Zde podporuje vnímaná kvalita (bíllost) nižšího termínu (fazole v plechovce) závìr, že fazole v plechovce musí pocházet z pytle oznaèeného “bílè fazole”.

Ale formální omezení abduktivní logiky obvykle nemohou tento závìr absolutnì zaruèit. Jen proto, že vidíme v plechovce bílé fazole, není vylouèena možnost, že pocházejí odjinud. Není pøece rozumné si myslet, že pytel je zdrojem všech bílých fazolí na svìtì. Ale, jak vysvìtlil Ćer...la PrabhupĚda, když je stejná formální logika vedena *guruem* a *æĚstrami*, a cílem je $Vi\Phi$ u, je zaruèena jistota – $K^{TM}\Phi$ a je èistou chutí vody; tato voda chutná èistì; $K^{TM}\Phi$ a je chutí této vody. Jistota je zaruèena proto, že $K^{TM}\Phi$ a je Absolutní Pravda, zdroj všeho – veškeré vody, všech fazolí, všech vesmírù a všech živých bytostí. To je rozdíl mezi logikou *æĚstram\laka* a *laukika*.

Pro srovnání dedukce a abdukce je uveden *induktivní sylogizmus*:

- 1) Hlavní premisa: Tyto fazole jsou z tohoto pytle.
- 2) Vedlejší premisa: Tyto fazole jsou bílé.
- 3) Závìr: Všechny fazole v tomto pytli jsou bílé.

Lepší pøedstavu získáme z pøíkladu: chystáte se uklidit jiné skladištì. Když otevøete dveøe, vyjde ven dívka s èímsi v dlaních. Když vidí, že se chystáte provést inventuru, ukáže pohybem hlavy na pytel v rohu místnosti a øekne: “Tyto fazole jsou z tohoto pytle,” øekne. Pak vám ukáže obsah své dlanì se slovy: “Fazole jsou bílé.” Jakmile dívka odejde, díváte se, proè vám to sdílila. Podíváte se na pytel, a jelikož není oznaèen, ptáte se sami sebe, je-li rozumné pøedpokládat, že tento pytel obsahuje pouze bílé fazole. Co když obsahuje fazole rùzných barev – bílé, èervené a èerné –

a ona z nich vybrala právi jen bílé. Proto vám dala vidět, že z pytle vybrala jen bílé fazole. Rozhodnete se, že jistoty o obsahu pytle nabydete jedině tehdy, když se podíváte dovnitř. Předpokládejme však, že tento pytel je metafyzický, tj. že prověřit jeho obsah je mimo lidské schopnosti. Mohl by někdo tvrdit, že opravdu ví, že všechny fazole v pytli jsou bílé, jelikož jich pár v dlaních dívky viděl?¹¹

“Metafyzická indukce” je formou mentální spekulace, kterou používají svěští logikové k tvoření hypotéz o přístupu smyslového vnímání. Světská logika pokládá světskou zkušenost za konečný důkaz správnosti či nesprávnosti metafyzické ideje. Ala jako je *pratyakṣa* vždy sporná, i metafyzické ideje “dokázané” *pratyakṣou* jsou sporné. Pokud hrst fazolí “dokazuje” ideu, že všechny fazole v neznámém pytli jsou bílé, pak chuť vody “dokazuje” ideu, že $K^{TM}\phi$ je jen voda. Ale *āśtra* a *guru* nás nenabádají, abychom uctívali pouhou vodu. Tvrdit, že je “logické”, že $K^{TM}\phi$ je pouze voda, znamená tvrdit, že logika *laukika* je vyšší než logika *āśtram*’*laka*.

Logika a pravděpodobnost

Mentální spekulace, neboli metafyzická indukce, ve skutečnosti nemůže dokázat žádnou metafyzickou ideu. Je to jen hazard. Nedokazuje, ale odhaduje, že všechny fazole v metafyzickém pytli jsou bílé. Její zastánci však tvrdí, že když se spojí s experimentální vidou, může být dobře informovanou, vysoce logickou metodou hazardování. Pro lepší pochopení uvedeme příklad.

Mnoho let před věkem létání do kosmu pozorovali vidci za pomoci teleskopů měsíc a viděli na něm hory. K Zemi je obrácena stále táž polovina měsíce; když tedy vidci předpokládali, že i na druhé, odvrácené straně, musí být hory, byl to hazard. V r. 1959 obletěla měsíc ruská vesmírná sonda a poslala ze své cesty fotografie, které přítomnost hor na odvrácené straně měsíce potvrdily, čímž byla zdánlivě potvrzena logická předvídací schopnost vidy. Bylo však také “pravděpodobné”, že husté vrstvy mračen okolo Venuše naznačují stálé deště. To pravděpodobně značí, že planeta je z valné části pokryta oceánem. Později vesmírné sondy ukázaly, že její povrch je poušť. Navzdory hovorům o pravděpodobnosti neexistovala pro oceán na Venuši žádná logická antedecence. Co tedy pravděpodobnost znamená a kde souhlasí s logikou?

V matematice je pravděpodobnost nebo náhoda číselně vyjádřenou možností uskutečnění nějaké události. Co se může stát při vrhu kostkou? Zákon, který pro kostku platí, je znám: kostka zobrazí příslušný počet teček na jedné ze svých stran s pravděpodobností jedna ku šesti. Tento význam pravděpodobnosti je považován za logický a objektivní ve smyslu, že se řídí výpočetními pravidly, proti kterým nemůže žádný matematik nic namítat.

V běžné řeči je pravděpodobnost často používána *subjektivně*, neřídí se početními pravidly. Na těchto příkladech si povšimněme, jak subjektivita zabarvuje slovo “pravděpodobně”, když je použito jako:

1) předběžné naznačení záměru – “Tento rok pojedu pravděpodobně do Indie, ačkoliv zatím nevím, jak cestu zaplatím”;

2) hypotetická předpověď na základě neúplných důkazů – “Dnes pravděpodobně nepojede, protože má už dvouhodinové zpoždění”;

3) předběžné hodnocení, které lze pečlivějším studiem zrevidovat – “V tomto pokrmu pravděpodobně nejsou žádné obiloviny, ale měl bych se pro jistotu zeptat kuchaře”;

4) prostředek, kterým se snažíme vyhnout se poznání trpké pravdy – “Pravděpodobně to byl žert, když říkali, že zpívám hrozně.”

Lidé se však na pravděpodobnost odkazují i v úplně neoprávněných případech. To nastává zavádějícím spojením dvou dříve vysvětlených významů (objektivního a subjektivního). Vhodným příkladem nesprávného použití pravděpodobnosti je hráčův omyl. Předpokládejme, že po dvanácti hodech kostkou padlo každé číslo mimo trojky nejméně jednou. Nikdo si může myslet, že to dokazuje, že každým dalším hodem padne s větší pravděpodobností trojka. To je však mylné spojení matematického smyslu pravděpodobnosti se zdravým rozumem. Ve skutečnosti je možnost padnutí trojky stále stejná: jedna ku šesti. Odborníci analyzují hráčův omyl jako psychologii kolísání mezi objektivní a subjektivní pravděpodobností.¹²

Více zřejmé omyly pravděpodobnosti lze často vidět v nadmíru spekulativních vidích, jakou je např. kosmologie. Uvažujme černou kostku, jejíž pět stran je pokryto kousky samolepící pásky, takže tečky nevidíme. Na zbývající straně je bílá tečka. Kostka je vržena a padne zakrytá strana. “Tři,” odhadnu. Po odstranění izolepy se objeví deset teček. Nyní je zřejmé, že zakryté strany kostky neznáme zcela jedinečným způsobem. Není jisté, kolik teček lze nalézt na jakékoliv zbývající straně. Představme si dále, že se po každém hodu zvýší počet skrytých stran! Jakékoliv debaty o pravděpodobnosti se tak stanou zcela nelogickými.

Co má tento příklad společného s vidou? 20. listopadu 1995 uveřejnil časopis Time v rubrice zajímavostí článek o fotografiích s vysokou rozlišovací schopností, které pořídil Hubbleův teleskop. Tyto fotografie “odstranily samolepku” z mnoha stránek vesmíru a zpochybnily tzv. pravděpodobné odhady vzniku vesmíru. V článku bylo napsáno, že “kosmologové se nyní snaží upravovat svoje teorie [a] zachránit myšlenku velkého třesku.” (s. 51)

Z toho plynou tři věci. První je, že poznání jedné stránky záhadné kosmické kostky neučiní naše dohady o neviditelných a neznámých stránkách jistější. Ověření existence hor na odvrácené straně misíce nepropůjčuje hodnotu dohadům o ostatních částech vesmíru, a ani to nezajišťuje, že jednoho dne bude člověk znát všechno, co lze poznat.

Druhou je, že přes rostoucí nejistotu kosmologové stále lpí na doktrinářském odhadu počátku vesmíru. Čím více stránek vesmíru odkryjí, tím méně si jsou počátkem vesmíru jisti. Kolik ještě stránek bude v budoucnosti odkryto? A jaké neočekávané skutečnosti budou zjištěny? To nemůže říci žádný vědec. Odhadovat tedy, že velký třesk “pravděpodobně” nastal před 12 mld. let nemá smysl, protože pravděpodobnosti této “hry” neznáme. Kosmologové oblékli do dresu matematiky to, co je pouhým předběžným vyhodnocením (hypotetickou předpovědí), aby to vypadalo jako jistý výsledek. Ale teorie velkého třesku nemá podstatu.

A konečně třetí je, že kosmologové mají potíže, když chtějí jednoduché skutečnosti, že teorie velkého třesku je subjektivní mentální výmysl. Tvrdit, i když jsou důkazy proti, že “Velký třesk je stále pravděpodobně správný,” nebude nikdy logické. Velký třesk však zůstává klíčovým rysem toho, co fyzikové nazývají Standardní model vesmíru.

Klamný vesmír

Metafyzické indukci se daří při “víře – naději – že svět není v podstatě klam.”¹³ Vzpomeňme stranu Misíce, viditelnou ze Země, která nás neklamala ohledně druhé strany, jež nebyla upozorována dříve než v r. 1959. Podle všeho z toho plyne, že celý vesmír se ukáže být z větší části tím, co nám o něm říkají smysly nyní. Tato víra je ve své podstatě sebeklamem. Induktivní pravděpodobnost se zabývá pouze fyzickým vzezřením věcí. Nikdy, jako v případě odvrácené strany Misíce, je předpokládán

vzezøení vícì odhadnuto správnì. Jindy ale, jako v pøípadì Venuše, je odhad špatný. Ale klamem vždy zůstává vše, co se zjevì našim hmotným smyslùm – neznáme totiž pøíèinu objevení se dané vícì.

Vìdecká indukce fakticky zaøazuje lidstvo na stejnou epistemologickou úroveò jako zvíøata. Existují neznámé zákony za tím, jak vícì vypadají. Hazard s jejich vzhledem je velice riskantní, neboť nás, stejní jako zvíøata, může postavit do konfliktu s tímto zákony. Jelen si napø. myslí, že sladký zvuk lovcova rohu znaèí požitek. Neznalost zákona za tímto zvukem znamená smrt. Mùra pokládá pøitažlivý plamen za zdroj požitku. Neznalost zákona za touto podívanou znamená smrt. Ryba se domnívá, že chutná návnada znamená požitek. Neznalost zákona za touto chutí znamená smrt.

Pøed dvìma staletími, v období bouølivého rozvoje průmyslové revoluce, se vídci zaèali domnívat, že pøírodu je možné bez omezení využívat. S pøíchodem 21. století je zøejmé, že tato hra postavila lidstvo do vážného nebezpečí. Vídci však, stejní jako mùry, které se nikdy neodnauèí létat do ohnì, stále sází vysoké sumy na výhru v koketování s katastrofou. Fyzici, kteøí zkonstruovali první jadernou pumu, odhadovali pøi pøípravách k jejímu pokusnému odpálení sílu exploze. Nikteø se vsadili, že výbuch zapálí atmosféru Zemì a spálí celé New Mexico – nebo možná i celý svìt – na popel.¹⁴

Proè?

Plození myšlenek se podobá plození dìtí. Jako lidské bytosti jsme ze svého nitra puzeni k hledání pravdy. Jako nás rozmnožovací instinkt nutí mít dìti, tak touha po pravdì nás nutí mít myšlenky. Jestliže je však pravda jedna, pak svìt jistì trpí nadbytkem odporujících si názorù na pravdu. Jak ukazuje historie filozofie, studium jednoho názoru za druhým nemůže dospìt ke koneènému závìru. Nezáleží na tom, jak zajímavou se může urèitá myšlenka jevit, vždy se objeví další, která ji zpochybní. Mysl, pøehlacená vzájemnì si odporujícími názory, je zmatená. Abychom se dostali ke koøenu filozofie, postaèí se vìnovat pouze jedné otázce: “*proè* jsou lidské bytosti z nitra nuceny nalézt pravdu a zbavit se iluze?”

Tato otázka, “*proè?*” je vìným dílítkem mezi dedukcí a indukcí. “*Proè*” je nutné pro dedukci, induktivní nelze “*proè*” nikdy pochopit, a sice proto, že indukce je spekulativní skok od èásteèného poznání k celku. Zde je potíž – èásteèné poznání, od kterého zaèíná, jsou smyslové informace, a odhad celku je ovìitelný jedinì dalšími smyslovými informacemi. Jak jsme vidìli v minulé kapitole, smyslové informace nám mohou podat pouze nedokonalý popis tohoto svìta. Nemohou nám zodpovìdit otázku, *proè* tento svìt existuje.

Indukce je známým zevšeobecujícím procesem. Vidíte havrana. Je èerný. Vidíte další havrany, kteøí jsou též èerní. Nikdy nevidíte havrana, který èerný není. Usoudit tedy, že “všichni havrani jsou èerní,” je induktivní logika. ... Indukce je úvaha z “indicií” nebo “strohých faktù” (David Hume). Extrapoluje z pozorování, která nejsou chápána na hlubší úrovni. Nevíte, *proè* jsou všichni havrani, které vidíte, práví èerní. Dokonce i když uvidíte 100 tisíc èerných havranù, může být následující bílý. Bílý havran není nutnì absurdní, jako je tomu u trojúhelníka se ètyømi stranami. Neexistuje žádná logická nutnost induktivního závìru. Z tohoto dùvodu byla indukce vždy pokládána za ménì logicky správnou než dedukce.¹⁵

Není logicky nutné, není žádného dùvodu *proè* užívat indukce. Tento paradox se nazývá kostra v kabinetu Západní filozofie. Nikdo může ironicky poznamenat: “Ale díky indukci nyní máme fotografie odvrácené strany Mísíce.” To však nemíní nic na tom, že smyslové vnímání nemůže vysvìtlit samo sebe. Tyto fotografie nikdy neodhalí “*proè*” smyslového vnímání.

Metoda induktivní logiky je omezena na smyslové objekty, smysly a mysl, které povstávají z kvalit falešného ega. Z toho dùvodu je nemožné, aby indukce transcendovala subjektivní ego a spojila se s objektivní realitou, která je pøíèinou smyslových objektù, smyslù a mysli. Falešné ego je logickou slepou ulíèkou indukce, což se názornì ukazuje v kvantové fyzice, která pøichází do bodu, kde nelze objekty vnímání (hmotné prvky) rozeznat od ega. Pak zůstává jen zmatenost, ne dùvod *proè*. Fyzik Paul Davies v knize *Are We Alone? (Jsme sami?)* vysvìtluje:

V klasické fyzice je svìt “tam” a pozorovatel “tady”, a jsou oddìleni, pøestože víme, že musí existovat smyslový kontakt atd. Kvantová fyzika ale tvrdí, že pozorovatel je zapleten s pozorovanou skutečností znaènì enigmaticky. ... Pozorovatel není banálním detailem. Ona, on èi ono je možná ve skutečnosti pro nalezení smyslu pojmu externí reality podstatné – a to ve fyzikálním, nikoliv pouze ve filozofickém smyslu.¹⁶

A v *Other Worlds (Jiné světy)* nás zcela otevřeně zpravuje o logickém konečném důsledku kvantové indukce:

Budeme-li tuto myšlenku uvažovat v jejím extrému, pak z ní vyplývá, že vesmír dospívá do konkrétního stavu bytí následkem tohoto vnímání – je vytvořen jeho vlastními obyvateli.¹⁷

Logika nevědomosti

Věřit tomu, že smrtelné lidské bytosti, z nichž většina nežije ani po dobu sta let, tvoří svým pohledem vesmír, starý mld. let, není známkou mimořádné bystrosti. Ale ve svém extrému je to pozice, ve které končí logika vědy. Je sice pravdou, že teorii, že lidské bytosti jsou příčinou vesmíru, nehájí mnoho vědců, přesto však obhajují induktivní spekulaci jako *jediný prostředek* k pochopení světa:

Používáme indukci, protože je to jediná metoda získání všeobecně využitelných skutečností o reálném světě. ... Indukce nám poskytuje fundamentální fakta, na základě kterých logicky uvažujeme o světě.¹⁸

Rom Harré nám nechává nahlédnout do fundamentálních faktů částicové fyziky. Tvrdí, že jelikož nepozorujeme mezi elektrony žádné odlišnosti, je “logické”, že jsou úplně stejné. Říká, že to je

... velice pravděpodobně následek naší neznalosti jejich povahy, a není důvodu k domněnce, že kdyby bylo možné studovat elektrony podrobněji, nevykazovaly by identifikovatelné charakteristiky, které by je od sebe odlišily jako individua.¹⁹

Odhadovat povahu nespátovaných věcí jako elektronů je stěžejní podstatný fundamentální fakt. Nikdo může tvrdit, že to lze nazvat fundamentálním faktem proto, že neexistuje důkaz opaku; to je však logickou chybou (tzv. *argumentum ad ignorantum*, “argument z nevědomosti”). Je fundamentální zkušeností, že všichni maršani jsou zelení proto, že nikdo neviděl nikdy jiného než zeleného maršana?

Zůstává jen jistota, že fundamentální fakta indukce nelze nazývat pravdami.

Nemůžeme položit rovnítko mezi vědu a pravdu, nebo si myslíme, že jak Newtonova, tak Einsteinova teorie jsou součástí vědy; obě ovšem nemohou být pravdivé současně, a možná jsou obě chybné.²⁰

Logika vzešlá ze smyslového vnímání nepočíná jistou pravdu, nebo smyslové vnímání vždy pokládá další otázky ohledně sebe sama. Induktivní myslitelé otevřeně přiznávají, že spekulativní vysvětlení pozorování jsou neomezená. Pozorování vysvětlená pomocí jedné teorie (např. Newtonovy) lze vysvětlit zcela opačnou teorií (Einsteinovou). Spekulace je podle vyjádření vědců “nejlepším odhadem” pravdy. Ale vše, co o nejlepším odhadu víme zcela jistě je to, že nemůže být jistý.

Vědecká teorie a objev často projevují méně společných věcí s logikou a více s náhodnými, rozmarnými a dokonce mystickými stavy mysli.²¹ Nelze tvrdit, že věda je zbytečná, ale její velká část je nerozeznatelná od science fiction.

Do této kategorie spadají celé oblasti západního vědeckého modelu: teorie, které jsou na první pohled pevné jako skála a jsou základy většiny západního myšlení, ačkoli ve skutečnosti jsou v lepším případě neopodstatněné a v horším nejsou ničím jiným než povírou.²²

Ironií je, že nejisté odhady vědce jsou zdrojem jeho profesionální pýchy. A tato pýcha je závislá vůči ostatním vědcům, kteří se nezabývají ničím jiným než vyvrácením jeho teorie a prosazením vlastních nejlepších odhadů. Jak tedy může věda dosáhnout konečného závěru, konečné pravdy, konce všech argumentů? Jejím úkolem je propůjčit zdání logičnosti egoistické soutěži. Jediné “proč,” které nachází a jediným důvodem vlastní existence je samotné ego.

Vědecké poznání není ověřeným souborem pravd o mechanismu vesmíru, ale je výsledkem konkurenčního boje o přežití komunity, vedeného protagonisty různých konkurujících si názorů a to všemi prostředky, které se namanou, včetně propagandy, bezohledné síly a obratné přesvědčovací rétoriky.²³

Buddhi, rozlišovací schopnost

Ve védské filozofii existují dvě koncepce *éga*: *éga* falešné (*aha%okÉra*) a skutečné (*ÉtmÉ*). Nahodilé metafyzické spekulace jsou vrcholem falešného *éga*. Skutečné *égo*, duši, lze poznat pomocí ukáznitého použití inteligence, *buddhi*. Sanskrtský slovník překládá *buddhi* jako “rozlišování”, tj. diskriminaci či správné vnímání rozdílů. To je podobné českému termínu *diánoia*, který používali Platón a Aristoteles. Pomocí *diánoia* (rozlišování) lze rozlišit skutečné poznání (*nóesis* nebo *epistéme*) od pouhého názoru (*dóxa*). Naneštěstí je to, co by mohlo být skutečným poznáním, pouze víc subjektivního názoru, a to z důvodu induktivnosti západního intelektualizmu. O tom, kdo praktikuje védskou metodu, se říká, že vystupuje ke skutečnému poznání zakusením já, které nemá vztah k hmotě. *Buddhi*, vedená duchovní autoritou, tuto zkušenost přímo umožňuje. Velký duchovní mistr prohlásil: *vivekena tato vimuktif*, – “Rozlišování osvobozuje duši od iluze.”²⁴

Zkušenosti jogínů rozeznávají svoje skutečné, duchovní *égo*, úplným překnutím se *anumÉny* (tj. tranzem). Většina lidí dnes nedokáže zastavit mysl na víc než na pár sekund. Ale naši nehmotnou totožnost lze vydedukovat z odevzdání *anumÉny buddhi*, jak ukazuje Čer...la Prabhupéda ve svém výkladu k Čer...*mad-BhÉgavatamu* 2.2.35. Začínáme úvahou o svém vlastním bytí. Můžeme rozlišit sebe, pozorovatele, jako odlišného od částí těla, které vidíme. Dále můžeme usuzovat, že ve všech svých vjemech a činnostech závisíme na přírodě. To znamená, že všechny mentální funkce v poli smyslu jsou hmotné. S tímto současným stavem víc nejsme spokojeni. Vidomí usiluje o překročení hranic nedokonalého poznání hmotné mysli. Při zvažování způsobu transcendování omezení mysli závisíme na inteligenci, která jedná jako vyšší autorita. Pokud se nikdo neříká vedení inteligence, bude zmaten. *Buddhi* nám poskytuje Nadduše, náš vnitřní přítel a vůdce. Správné použití této milosti umožňuje přímo vnímat já jako věnou duchovní duši, mimo hrubé tělo a jemnou mysl.

Čer...*mad-BhÉgavatam* 3.26.30 říká, že *buddhi* má pět funkcí: *sa^āyaya*, *viparyÉsa*, *niācaya*, *smTMti*, a *svÉpa*. Z těchto jsou *niācaya* (chápání) a *viparyÉsa* (nepochopení) funkce, kterými lze duši zakusit přímo. Čer...la Prabhupéda to v jednom ze svých výkladů rozebírá takto:

Když nikdo dokáže analyzovat svoji vlastní situaci, odhalí falešné ztotožňování se s tělem. Tomu se říká *viparyÉsa*. Když zjistí falešnou identifikaci s tělem, pak teprve může pochopit svoji pravou identitu. Zde je právě pochopení popsáno jako *niācaya*, nebo dokázané experimentální poznání; lze jej dosáhnout, když pochopíme falešné poznání. Experimentálním nebo dokázaným poznáním může člověk pochopit, že není toto tělo, ale duše.

Lidé jsou na základě *sa^āyayi* (pochyby) nuceni ptát se duchovního mistra na způsob zakusení duše. Před tím, než se můžeme vážně dotazovat na duši, musíme pochybovat o tom, že jsme tělo. Proč bychom o tom měli pochybovat? Tato pochyba povstává ze *smTMti* (paměti), dalšího rysu *buddhi*.

První lekcí v duchovním životě je, že nejsme tato těla, ale věčné duchovní duše. Byl jste dítětem. Nyní jste dospělý člověk. Kde je vaše dětské tělo? Neexistuje, ale vy stále existujete, nebo? jste věčný. Podmíněné tělo se změnilo, ale vy jste se nezměnil. To je důkaz věčnosti. Vzpomínáte si, že jste věru dělali určité věci, a dnes zase jiné, ale jiné věci zapomínáte. Vaše věřejší tělo není totožné s tělem dnešním. Přijímáte to, nebo ne? Nemůžete říci, že dnes je 13. května 1973. Nemůžete říci, že dnešek je věřejškem. 13. bylo věru. Dnes je jiný den. Ale vy si věřejšek pamatujete; a tato paměť je důkazem vaší věčnosti. Tělo se změnilo, ale vy si to pamatujete; proto jste věčný, ačkoliv tělo je dočasné. To je velice jednoduchý důkaz. I dítě to dokáže pochopit.²⁵

Mimo *smTMti*, schopnosti vidomé vzpomínky, existuje ještě podvidomá paměť. Té se říká *svabhÉva*; Čer...la Prabhupéda tento termín přeložil jako “intuice”, “povaha”, nebo “přirozený instinkt”. Jak naznačuje Čer...*mad-BhÉgavatam* 10.8.39, je *svabhÉva* spřízněna s *karma-Éāyaya*, záměrem vykonávat určité činnosti. *SvabhÉva* je intuitivní psychologií živé bytosti, subtilní identifikací jeho osudu v minulých, v přítomném a v budoucích životech. Proč se, pokud je v tomto životě vše ostatní stejné, jedna osoba rodí jako talentovaný hudebník a druhá ne? Je to způsobeno *svabhÉvou*, povahou zdiřinou z minulých životů. Duše odevzdané KTMovi také projevují intuitivní psychologii, která je ovšem čistá a není ovlivněna falešným egem.²⁶

Proti reinkarnaci se často vznáší argument, že si na předchozí životy nepamatujeme zcela zřetelně. Jak lze potom reinkarnaci logicky obhájit? Reinkarnace je však logická, nebo? jedna z pěti funkcí *buddhi* nám umožňuje zakusit zminu těla a zapomenutí s touto zminou spojené. Tato schopnost je

svapna, sniní. Jak Ćer...la PrabhupĎda ěasto vysvětloval, prāvě tak jako jsme zapomněli na tělo, které jsme měli v našem minulěm ěivotě, zapoměnāme v noci ve spānku i na svě souěasně tělo. KdyĹ nāš sen skoněě, zapomeneme nāše subtilně snově tělo a vrātěme se do hruběho těla. “To je děkaz,” ōekl Ćer...la PrabhupĎda, “Ĺe jsi ěivā bytost, tvoje tělo se vřak den ode dne mině.”²⁷

Logika neně neomylnā

AnumĎna je smyslověmu vněmāně naděazena, nebo□ se tāĹe proě.²⁸ Je poěātkem, ne vřak koncem, procesu nalezeně odpovědi. Mysl je subtilně hmota, stěn vrĹeně na vědomě. Jeěě snaha o nalezeně děvodu vněmāně je kvalitou hmotně energie, kterou se snaĹě podnětit duřě k inteligentněmu pouĹitě vědskěho poznāně. KdyĹ *anumĎna* dbā vědskěho pokynu a odvozuje svě jā mimo hmotu, je mysl uklidněna *niācayou*, soustěděněm vněmāněm duřě. Abychom dosāhli cěle, o něĹĹ usilujě vřichni filozofově – rozliřeně duality – musěme uklidnit mysl. Děvod je uveden ve Ćer... *Caitanya-caritěm*TM*tě, Antya-l...le 4.176:*

*,dvaite‘ bhadra-bhadra-jěĎna, saba—,manodharma‘
,ei bhěla, ei manda,‘—ei saba ,bhrama‘*

Pojetě dobra a zla v hmotněm světě je pouze mentālně spekulace. Proto je chybně ōěkat “Toto je dobrě, a toto je řpatně”.

Mysl je centrum vřech sporě. Neovlādnutā *anumĎna* nedospěvā ve svěm boji s dualitou ke konci. KdyĹ je za pěěspěně duchovněho mistra pomocě rozliřovāně kultivovāna, vřechny duality myslě nakonec postupně odezně a duřě obrātě plnou pozornost na pravdu skrytou za myřleněm a vněmāněm. Nakonec dosāhne vědomě pěěmě spoleěnosti Nadduřě, ...*āvary. Bhagavad-g...tě 6.6-7 ōěkā:*

Pro toho, kdo podmanil svou mysl, je mysl nejlepřěm pěěitelem, ale pro toho, kdo mysl neovlādl, je největřěm nepěěitelem.

Kdo pěěekonal mysl a je vyrovnaně, dosāhl jěĹ Nadduřě. Pro takovou osobu je řtěstě a neřtěstě, horko a chlad, poěta a potupa na stejně ěrovni.

Jak jsme poznamenali v śvodu, povaĹuje filozofickā řkola znāmā jako racionalismus *anumĎnu* nebo logiku za *svataf-pramě□u*, sebedokazujěě prostředek k pravdě. śstědněm bodem racionalizmu je pěěedstava, Ĺe mysl měĹe poznat fundamentālně věznam vřeho pouhěm hlubokěm myřleněm. Tato idea je v zāpadně filozofii velice starā. Aristoteles hovořil o *nous poietikós*, vnětěněm aspektu myslě, kterěm lze pochopit věněy poěātek vřech jevě.

MěĹe se zdāt, Ĺe racionalismus a vědskā metoda rozliřovāně si jsou navzājem velmi podobně. Ale racionalismus dospěvā ke znāěně odliřněmu zāvěru. “Racionalizuje” bytě, nebo jiněmi slovy mu dāvā mentālně zāklad. KdyĹ *anumĎnavěd...nově* diskutujě o Bohu a duřě, ěasu a prostoru, dobru a zlu atĹ., ěěně tak jako by hovořili o objektivněch skuteěnostech. Ve skuteěnosti ale diskutujě pouze o *ideěěch* Boha, duřě a ostatněho. Racionalistě se tedy zaběvājě světem takověm, jakě by *podle nich měl bět*; opakem toho jsou empirikově, kteřě se zaběvājě světem, *jak ho vněmājě*.

Vědskā filozofie *anumĎnu* za *svataf-pramě□u* nepěěěěmā. Dokonalě, v sobě ustanoveně poznāně (*svataf-siddha-jěĎna*) je transcendentālně.²⁹ Je to *divya-pratyakřa*, boĹskě vněmāně, kterě nezāvisě na niěem hmotněm, ani na logickěch funkcěch myslě.

Ve Ćer...*mad-Bhěgavatamu 2.2.6* se tvrdě, Ĺe *svataf-siddha* je vřemohoucnost Nadduřě, kterā je uměstěna v srdci nāřeho těla. Samotnā jeěě moc osvobozuje duřě od zrozeně a smrti. I kdyĹ měĹeme teoreticky chāpat, Ĺe nejsme tato těla, samotnā logika koloběh *sařsěry* zastavit neměĹe. KTM□a je *acintya*, nezāvislě na schopnostech nāřich myřlě. Ale nechāvā se poznat via svatou osobu, v kterě je Věc, vědskě zvuk: *brahměyam věcaf parama vyoma*, “*brěhma□a* (ten, kdo znā Brahman) je nejvěřřěm, nejvzneřenějřěm obydělěm Věce.”³⁰

Racionalismus jako hypotetická dedukce

Na začátku roku 1996 jsem přednášel na některé náměty této kapitoly v Berlíně. Na konci přednášky chtěl jeden mladík vidět, proč tvrdím, že západní filozofie je induktivní, a jen vědecká filozofie je skutečně deduktivní, když evropští racionalisté poeínají Platónem jsou považováni za vysoce deduktivní filozofy. Zbytek kapitoly bude podrobněji rozebírat odpověď, kterou jsem mu na jeho otázku dal.

Standardní filozofické učebnice vskutku evropský racionalismus do dedukce zaazují a sice proto, že racionalisté, na rozdíl od empiriků, postulují poznání *a priori* (tj. poznání, které je nadazeno smyslovému vnímání), vytvoené z prvotních principů. Z těchto principů se snaží vydedukovat logiku všeho *a posteriori*, po smyslovém vnímání. Prvotní principy evropského racionalismu jsou však zabarvené indukci, i když jsou odvozené ze zjevených písem. Pochopíme-li důvod, zjistíme, jakým způsobem se induktivní myslitelé snaží vyvrátit vědecké poznání; tímto problémem se zabývá etvrtá a pátá kapitola.

Terminologicky přesně je racionalismus *hypoteticko-deduktivní* systém myšlení. Nkteoí logikové pokládají hypotetickou dedukci a indukci za dva aspekty stejné argumentaění procedury. Tento názor s nimi sdílím, nebo na počátku argumentace obou systémů je hypotéza. Liší se v tom, že racionalismus narozdíl od empirismu neusiluje o potvrzení základních hypotéz prvých principů *a priori* důkazy smyslů. Cílem je samotnou logikou dokázat, že existuje ideální smysl všech věcí, který existuje dokonce dříve než *pratyakša*. Racionalisté napø. tvrdí, že významové kategorie, do kterých zaazujeme objekty vnímání – “Tento objekt je tužka” (židle, stůl, atd.) – jsou v našich hlavách naprogramovány instinktivním poznáním. Kategorický význam se tedy liší od smyslových informací, které jsou kategorizovány. Taková hypotéza nemůže být dokázána ani vyvrácena empirickou cestou, pøestože vysvětluje něco, s čím jsme přímo obeznámeni. (Racionalisté mají svoji vlastní teorii důkazu; ta bude diskutována pozdji.) Ale pøestože se racionalismus snaží induktivní empirismus transcendovat, není neomylný. Zůstává omezen na pole lidských zkušeností – zkušeností lidské mysli.

Pochybující etenáš může namítnout: “Ale mnoho předních racionalistů uvedlo logické argumenty pro existenci Boha. Tvrdíte snad, že jen proto, že k tomu použili svoji logiku, bylo jimi obhájené božstvo pouhou hypotézou? Nevymysleli si Boha ve své mysli. Věřili v Nij na základě písem, a pak se Jej pokusili racionálně vysvětlit.”

Není pochyb o tom, že, alespoň v minulosti, západní racionalisté teizmus obhajovali. Evropští racionalisté dělali co mohli, aby mentální sestrojili neomylné božstvo. Neuspěli. Lidská logika nemůže ustanovit Boha jako ...*ævaru*, neomylného mistra všech energií. Zjistíme nyní proč.

Racionalismus a skepticizmus

Osoby, které jsou k náboženství zcela skeptické, se často považují za racionalisty. Ale ještě před několika stoletími bylo cílem většiny evropských racionalistů dokázat, že Bible je dokonale logická a Bůh je logickou nutností.

Racionalisté mj. jako důkaz uváděli: právi jako hodinky vyžadují hodináře, tak i komplikovaný mechanismus tohoto světa vyžaduje tvůrce, Boha.³¹ To je jedna z forem známého argumentu účelného uspořádání světa, který tvrdí, že inteligentní model je *a priori* hmotné podobí. Skotský pochybovač David Hume (1711-1776) však svými otázkami tento argument zpochybnil natolik, že byl ze “seriózní” evropské filozofie zcela odstraněn. Ve svých *Dialogues Concerning Natural Religion* (*Dialozích o přirodním náboženství*) analyzoval Hume logický základ božské přieiny a dokazoval, že Bůh není ani laskavý, ani dokonalý, ani velkomyslný, ani neomylný – a dokonce ani neexistuje. Jeho etyoi argumenty:

- 1) Všechny bytosti jsou vystaveny jak bolesti, tak radosti – ale proč, pokud je Bůh laskavý?
- 2) Svět je ovládán striktními zákony. Pokud se ale Bůh oídí zákony, jak může být dokonalý?
- 3) Různé síly a schopnosti jsou bytostem rozdány velice poskrovnu. Proč, je-li Bůh velkomyslný?
- 4) Aekoliv různé části velkého stroje přirody pracují systematicky pospolu, jsou (napø. děš□) nikdy nedostatečně, nikdy jich je nadmíru. Vypadá to tedy, že přiroda pracuje bez vyššího dohledu. Proč, je-li Bůh neomylný?

Humeova skepse “zpustošila evropskou mysl.”³² Za racionalisty odpověděl Immanuel Kant (1724-1804), na kterého uěnila Humeova logika znaěný dojem. Pokusil se o spojení skepticizmu a racionalismu do tzv. “kritické filozofie.” Pøitom se ale stal obětí reflexivní kritiky. Tvrdil, že aekoliv je logika transcendentální (tj. je mimo smyslové vnímání), je pro nás *smysluplná* jedině z hlediska smyslového vnímání. Pokud chceme vidět, zda daná myšlenka je ei není logická, musíme spoléhat na

svoje smysly. Proto je argument na základi účelného uspořádání světa (z lidské perspektivy) nelogický, neboť vnímaný svět se nezdá být stvořen dobrotivým a všemocným Bohem. Pokud ale vnímání logickou úvahu potvrdí, jak Kant dokáže ze smyslového vnímání tvrzení, že logika je smyslem transcendentální? V tom se stal obětí reflexivity.

Kantův závěr byl, pro všechny praktické důvody, agnostický: Bůh je odkázán do nedokazatelné oblasti mimo smysly. Proto je diskuze o Bohu pro filozofa ztrátou času. Racionalisté, kteří filozofují o realitě transcending naší zkušenost jsou podle Kanta v “transcendentální iluzi”. Kant tedy učinil tečku za érou racionalistické obrany křesťanství. Následuje éra racionalistického útoku na křesťanství.

Kantova kritická filozofie zplodila nové ateistické myšlenkové proudy – marxismus, pozitivismus, pragmatismus a existencialismus. To vyústilo až k současnému období nepotlačovaného materialismu. Ironií je, že před Kantem byli racionalisté do velké míry ztotožňováni s teizmem a deizmem. Dnes pokládají lidé racionalismus za synonymum ateizmu a vědecké skepse. Existuje např. tzv. Indická racionalistická společnost, jež se věnuje hanobení náboženských vír pomocí vědeckých “důkazů”.

Západní filozofie, ať už se jí říká empirická nebo racionalistická, se v konečném smyslu zabývá lidmi vymyšleným induktivním myšlením, jehož středem jsou zase jen lidé. Indukce bude možná nikdy odplavovat theistické ideje, ale jak říká J. Čech: voda lou nadnáší, a voda ji také potopí.

Vědská logika účelného uspořádání světa

Kant řekl, že Hume jej probudil z dogmatického spánku.³³ Náboženský dogmatizmus racionalismu se po Kantovi změnil na dogmatický materialismus. To bude ještě diskutováno, ale nyní uvažme vědskou odpověď Humeovi, jehož argumenty způsobily v evropském intelektuálním prostředí takovou revoluci.

1) Hume položil otázku, proč by měl laskavý a milující Bůh vystavovat všechny živé bytosti dualitě bolesti a radosti. Jeho definice “živé bytosti” byla omezena na fyzické tělo. Vědskou odpovědí je, že každé živé stvoření je ve své podstatě *j...va-tattva*, věčná duchovní duše. Jelikož *j...va* chce ovládat *prakTMti*, je polapena v tělesném pojetí a vystavena koloběhu opakovaného rození a smrti, který zahrnuje všechny životní druhy v přírodě. Když *j...va* vnímá v těchto tělech radost a bolest, pak je to pouze iluze vytvořená falešným egem. Pomocí *yogy* (disciplínou a očištěním mysli a smyslů) lze radost a bolest transcendovat. Když živá bytost zamění očištěnou mysl a smysly ve službě KTMčovi, je ustavena ve věčném láskyplném vztahu s Nejvyšší Osobou.

2) Hume se ptal, proč by měl být dokonalý Bůh podřízen striktním zákonům, aby vládl vesmíru. Odpovědí je, že vesmír je vytvořen z *bhinné-prakTMti-tattvy*, oddělené hmotné energie ...*avy*. Hmotná energie je oddělená, čímž je organizována vládou zákona místo vlády lásky z důvodu odlišných zájmů živých bytostí pod vlivem falešného ega. Hume hledal svět osvobozený od hmotných zákonů; ten je ale nutno hledat v duchovní přírodě (*daivi-prakTMti*), která není od ...*avy* oddělena.

3) Další Humeova pochyba je zodpovězena poznáním skutečného účelu hmotného světa. Vesmír je nápravným zařízením pro duše, které vlivem falešného ega pošle k usilování o to, stát se pány všeho. Příroda pomáhá těmto duším pochopit jejich pravou pozici služebníka.

4) Poslední pochyba je vyjasněna poznáním *kēla* a *karma tattvy*. Když se někdo zaměňuje hříšnými činnostmi, dolehnou na něj za určité doby příslušné reakce v podobě záplav, sucha, hladu, moru atd., a to buď v této či v budoucím životě. Takové neštěstí přivádí k rozumu. Měli bychom se dotazovat svaté osoby, jak se oprostí od hříchu a jeho reakcí. Ale lidské bytosti jsou příliš často tvrdohlavě animalistické. Když pán udeří zvíře klackem, nemůže nikdy zvíře pochopit, co udělalo, za co je trestáno a myslí si, že bití je bezúčelné a chaotické. V tomto smyslu je Humeovo chápání přírodních nepokojů, které postihují lidstvo, animalistické.

Humeova filozofická revoluce nabyla brzy rozměru revoluce vědecké. Neuplynulo ani sto let od Humeovy smrti, a Charles Darwin (1809-1882) v dopise adresovaném Asa Grayovi napsal, že teorie evoluce musí být logická, protože “laskavý a všemocný Bůh” by nemohl stvořit krvežíznivé tvory, kteří zabíjejí s barbarským potíšením.

Logika a písmo

Racionalistický argument založený na účelném uspořádání světa má závažnou chybu, která umožnila Humovi na něj zaútočit. Je jí nedokonalá znalost účelu stvoření. Joan O'Grady ve své knize *Heresy (Kacířství)* píše, že příčinou tohoto problému byl názor,

... který vznikl na základě Starého Zákona, a sice, že Bůh, Stvořitel, vytvořil svět, který je dobrý. “A Bůh viděl vše, co učinil a viděl, že to je velmi dobré.” (*Gen. 1.31*) Z toho vyplývá, že naše těla jsou dobrá.³⁴

Ale k čemu jsou svět a naše těla dobrá? A co je zlo? V těchto otázkách nemilo “ortodoxní” učení nikdy zcela jasno.³⁵

Jelikož nebyli racionalisté ani schopni z nejasné premisy vydedukovat, k čemu je stvoření dobré, *odvodili indukci*, že je dobré k tomu, co historik Paul Johnson nazývá “osvícený vlastní zájem”.³⁶ Tento soukromý zájem byl definován jako “dlouhodobá a uvážlivá snaha o dosažení štěstí”.³⁷ Racionalisté tedy, použijeme-li prostého jazyka, pokládali stvoření Boha za dobré k uspokojování smyslů.

Přirovnání Boha k hodináři je logické vzhledem k tomu, že hodinky se samy nesestaví. Ale analogie hodináře implikuje další předpoklady o vztahu Boha k Jeho stvoření. Hodinář vyrobí hodinky pro jinou osobu, která se stane jejich vlastníkem, ovladatelem a uživatelem. Co dělá hodiny “dobrými” je uspokojení, které dávají svému vlastníkovvi. Humeova skepse zasahuje právě tento bod. “Jak můžete říci, že Bůh stvořil svět pro náš smyslový užitek? To není logické. Je nám souzena jak bolest, tak radost, jsme nuceni poslouchat přirozené zákony, máme jen omezené síly a schopnosti a náš svět je příliš často zmítán chaosem.”

Definice dobrého světa jako dobrého pro uspokojování smyslů není dobrá. Je to vášnivá definice, jak potvrzuje *Ār...mad-Bhāgavatam* 3.5.31: *taijasEn...ndriyēy eva jñēna-karma-mayēni ca* — filozofická spekulace ve spojení se smyslovým užitekem je vášnivá, nebo smysly jsou produkty kvality vášně. V kvalitě vášně je velice nesnadné porozumět tomu, proč Bůh, který stvořil dobrý svět, dovolil kompenzovat rozkoš bolestí; proč vládne tomuto světu přirozenými zákony; proč rozdává síly a schopnosti jen velice poskrovnu; a proč je náhodný chod tohoto dobrého světa příliš často narušován. Vášniví filozofové pokládají za logické Boha ze svých systémů vyloučit, než způsobovat si tímto rozpory potíže; raději miní svět podle své představy o tom, jaký by měl být.

Āvaru, Nejvyššího, lze pochopit jedině v kvalitě dobra.³⁸ *Bhagavad-g...tē* 14.17 uvádí: *rajaso lobha eva ca* – z kvality vášně se vyvíjí chťe. Chťe po hmotném užtku, síle, bohatství a pohodlí je cestou materialismu. Tato cesta odklání logiku od pravé logiky stvoření, kterou je vyvést nás z iluze. Ve jménu “probuzení z dogmatického spánku” materialistická logika předpokládá, že Bůh je irelevantní – jak učinil Kant ve své Kritické filosofii – a dále předpokládá, že hmotný svět je lidský ráj, jak to učinil marxismus, pozitivismus, pragmatismus a existencialismus.

Monistická tendence racionalizmu

Předpoklady racionalizmu jsou tedy vystaveny stejné kritice, která byla namířena na předpoklady empirické metafyziky, “nebo se předpokládají, jako všechny ostatní druhy postulátů, čímž deformují realitu a definují ji selektivně.”³⁹ Tato selektivní definice je pokládána za pravdu. Empirizmus definuje pravdu jako korespondenci s “tím”, co vnímáme ve světě. Ale jak jsme viděli, korespondence dospívá do sporu, protože smyslové vnímání pokládá více otázek, než kolik může zodpovědět. Tento spor působí racionalistům značnou frustraci. Jejich cílem je prodrat se přes smysly ke koherenci, nebo k fundamentálnímu vzájemnému spojení všeho.

Koherentní teorie pravdy tvrdí, že pravda je úhrnným sjednoceným vysvětlením, které je zcela konzistentní, a vysvětluje všechny úrovně našeho poznání vesmíru. Empirické “skutečnosti” jsou pouze vnějšími detaily. Když bude jednou ustanovena zcela koherentní logická pravda, mohou být empirické “skutečnosti” kdykoliv přidány; budou koherentní se systémem, nebude sporů. Na nejnižší úrovni systému jsou teorie vnímání. Na vyšší jsou teorie, pomocí nichž vnímání posuzujeme. Další úroveň představují teorie o základních zákonech, které vládou světu. Nad nimi jsou teorie logiky, slovník celého systému. Na nejvyšší úrovni je konečný sjednocený princip, že všechny nižší věci jsou koherentní se samotnou existencí.

Proč všechny věci existují? Nejstarší odpovědí na tuto otázku je, že všechno stvořil Bůh. Ale ta ztratila s příchodem racionalistů na popularitu. Kantovo varování před transcendentální iluzí také brání filozofické diskuzi o realitě mimo, která dala existenci našemu světu. Racionalisté tedy říkají, že všechno existuje z důvodu *Entity*, prostého faktu samotné existence. A co je *Entitou* nehledí na existující věci?

Entita nemá vlastnosti a nemá vztah k ostatním vícem, nebo, jak by řekl Hegel, nemá určení. Ale podle Hegelovy logiky z toho vyplývá, že čistě bytí je absolutní negací, nebo $\square$ není tímto, tamtím, ani ničím jiným. Absolutní negace je, abychom dokončili argument, nic, je to nebytí. Bytí a nebytí jsou proto v konečném smyslu jednou a toutéž nerozlišenou “vící”.⁴⁰

Tento citát je ukázkou monistické metafyziky v moderním racionalismu. Metafyzika je spekulace za hranicemi smyslu. Termín monizmus se užívá k označení jakékoliv doktríny, která redukuje realitu na singularitu. Tendence ke koherenci, k přivedení všeho pod jeden sjednocující princip, je logicky tendencí k monizmu. Když tedy racionalista spekuluje, že *Entita* je sjednocující princip, neříká nám ve skutečnosti nic jiného, než jeho rivalové, empirici, kteří říkají, že všechno existuje, nebo $\square$ to říkají smysly. Stále ale nevíme, *proč* všechno existuje.

Racionalisté jdou však o krok dále než empirici, nebo $\square$ rozlišují *skutečnost* existence (samotnou Entitu) od *vící*, jejichž existenci odhalují smysly. V předchozím citátu je to uvědoměná negací, jejímž závěrem je, že bytí je nebytí. Ačkoli to není zcela zřejmé, brání tato hypotéza dalšímu hledání *proč* existence. Pokud je ovšem bytí nebytím a nebytí bytím, jak lze potom vysvětlit počátek světa koherentní? Jak může bytost, která je nulou, vládnout energiemi stvoření? Tento problém analyzuje Čer...la Prabhupada:

Když je Bůh nula, jak z Nij může emanovat tolik *ěisel*? Jak říká *Vedēnta-s'tra (janmēdy asya yataf)*: “Vše má počátek v Nejvyšším.” Proto nemůže být Nejvyšší nulou. Musíme studovat, jak dává Nejvyšší vzniknout tolika formám, tolika nekonečným živým bytostem. To je také ve *Vedēnta-s'trē*, která studuje konečné poznání, vysvětleno. Slovo *veda* znamená “poznání” a *anta* znamená “konečné”. Konečné poznání je poznání Nejvyššího Pána.⁴¹

Evropské spekulace o tom, jak dala impersonální Entita vzniknout formám tohoto světa, lze vidět už u starých řeckých metafyziků. Nehybná a neměnná Entita je odtělesněná mysl, která myslí jen sama o sobě. Těbaže tato mysl nikdy nedbá o pohybující a mění se svět, který na ní závisí, stvoření nijak povstává z jejího zaujetí sebou samotnou.

Aristoteles uváděl *ětyōi pōiēiny* (v *ěetini aitiai* neboli “důvody nějaké události”), kterými vysvětloval událost stvoření. Jsou to hmotná, formální, bezprostřední a konečná. Stvořené musí mít podstatu. Touto podstatou je hmotná (*ěi ingredientni*) *pōiēina (causa materialis)*. Musí mít také tvar. Tímto tvarem je formální *pōiēina (causa formalis)*. Stvoření něeho je *ěinnost*, kterou je nutno nijak započít. To, co je zahájením stvoření, je bezprostřední *pōiēina (causa efficiens)*. Stvořené musí mít účel, kterým je konečná *pōiēina (causa finalis)*.

Jakýkoliv realistický plán stvoření musí vysvětlovat tyto *ětyōi pōiēiny*. Když např. stavíme dům, musíme mít materiál, stavební projekt, *ěemeslníky* a účel, pro který obitujeme *ěas* a peníze. To je zcela logické. Za logické bychom už však nepokládali, pokud by nám někdo řekl, že za *ětyōmi pōiēinami* domu je do sebe úplně pohroužená impersonální bytost, kterou vůbec nezajímá, zda dům postaven bude *ěi* nebude. Logicky *ěěkáváme*, že jen osoba, která chce práci dokončit, může být za *ětyōi pōiēiny* domu zodpovědná. Osobní vládce *ětyō pōiēin* je koherentní, neosobní je nekoherentní, nebo $\square$ nemá záměr *ěi* účel. Jak potom můžou impersonalisté koherentní zodpovědit otázku “*proč?*”

Ujišují nás o tom, že není zcela správné říci, že Entita je ve stvoření zcela nezajímavá. Entita se spíše rozdílí na pozorovatele a pozorovaného, aby tak pozorovala sama sebe. Skutečná Entita je ztracena v tomto aktu pozorování. Individuální pozorovatel a podoby, které pozoruje, nejsou Entitou, která nemá ani individualitu, ani formu.

Tato odpověď na otázku “*proč?*” je paradoxní. Jaký smysl má pro Entitu pozorovat sama sebe *nebýt*, aby mohla pozorovat sama sebe *být*? Impersonalisté odpovídají následovně: “jedině po dosažení paradoxu jsme nuceni zanechat dotazování.”⁴² Tím, že se vzdáme *tvāōi* v *tvāō* paradoxu, ovšem nezodpovíme otázku, *proč* existuje paradox.

Vědecká odpověď není paradoxní. Umělcovo stvoření může být druhem iluze, ale přesto slouží jako inspirace pozorovatele pro ocenění uměleckého talentu tvůrce. Podobně i KTMčův umělecký talent tvůrce tohoto dočasného vesmíru nás má inspirovat k ocenění Jeho vrcholné dovednosti. Proto je ve *Ěvetēavatara Upaṇiṇadi* Bůh veleben jako *Mēy...n*, Ten, jehož silou je *mēyē*, paradoxní hmotná energie.

Ve *Ěr...mad-Bhēgavatamu* 6.9.42 je naznačeno, že *ětyōmi pōiēinami*, které navrhoval Aristoteles, je Samotný KTMčůa: jako *upēdēna* poskytuje potřebné složky stvoření. Jako *sva-r'pēā pradhēā-r'pēā* emanují z Jeho věné osobní duchovní formy všechny hmotné formy. Jako *nimitēyamēna* je bezprostřední *pōiēinou* a jako *artha-viāēā* projevuje zvláštní potřebu *ěi* účel každé živé bytosti. Kdo KTMčůu takto pochopí, bude zbaven iluze. Pokud si však budu myslet, že *ětyōi pōiēiny* vesmírného stvoření jsem já pozorující sebe sama, pak je to pouze stětet falešného ega s logikou.

Racionální falešné ego

Mladý berliðan vyslovil názor, že staří øeeti racionalisté, napø. Platón, byli stejní deduktivní jako vědští mudrci. Podobný názor je patrný v této poznámce moderního zastánce indického mysticismu:

U obou [u filozofů starého Øecka a Indie] nicménì nacházíme stejný hluboký smysl pro rozum, logiku, øád, harmonii, experimentování a zkušenost.⁴³

Nikteré paralely popøít nelze. Abychom však védskou metodu poznání správnì pochopili, musíme se spojit se skutečnostmi. Øecká filozofie, která je základem evropské filozofické tradice, je intelektuální reakcí namíøenou proti omezením helénských náboženských písem. Védská filozofie naopak vysvìtluje pøíèinu vyjevenou ve védských písmech.

Historici øikají, že filozofie se zrodila, když staří øeeti myslitelé zaèali pochybovat o *Theogonii*, jednom z pøedních náboženských textů oné doby. Autorem *Theogonie* (“genealogie bohů”), je básník Heziodos (8. století pø.n.l.). Její sepsání bylo prý inspirováno andilskými bytostmi zvanými múzy. Popisuje, jak z *cháosu* povstal svìt a bozi. Slovo *cháos* je významovì velice blízké anglickému chasm (“mezera”).⁴⁴

Cháos je mezera v logice, prázdnota neprostoupená intelektem. *Svabhøva* (pøirozený instinkt) Øeků byla záliba v logické spekulaci, a proto bylo pøirozené, že nikteøí myslitelé pøijali problém *cháosu* jako výzvu. Argumentativní navrhovali rùzné pøíèinné èinitele (vodu, oheò, vzduch atd.), které mìli tuto mezeru vyplnit. Postupnì se nikolik filozofů, kteøí byli pravdìpodobnì ovlivnìni filozofií z Indie, odvrátilo od fyzických teorií pøíèinnosti a zaèali spekulovat o fundamentální Entitì èistého myšlení. Napø. Platón si pøedstavoval Entitu (z øeckého *tó ón*, “to, co je”) jako rys *autó tó agathón*, “samotného Dobra”. Dobro lze nalézt na vyšší úrovni abstrakce, myšlenkovém stvolu, který je nezávislý na lidských myslitelích; intelekt filozofa se zde mùže radovat z plného smyslu pravdy, krásy, tvaru, duše a jiných ideálů. Náš svìt je pouhým jeho stínem.

Ale Platón k podstatì za stínem nedospìl. Jeho filozofie vrcholí v doktrínì exemplarizmu, tzn. že koneènè vici tohoto svìta jsou kopiemi *pouhých idejí* univerzální mysli. Zde však védské bádání nekonèí, ale táže se dál: *kenetita^ patati preçita^ manaf* – “Kdo dává myslì pohyb?”⁴⁵

Øekové si tuto otázku nekladli, nebo□ byli spoutáni vlastními domnìnkami. *Theogonie* uèila, že všechny osoby, vèetnì olympských bohů, jsou stvoøeny z *cháosu*, který je impersonální. Podobnì i Platón pøedpokládal, že mimo mezeru, která dìlí osoby od pravdy, je Entita *asómatos*, netìlesná a neviditelná. Øíká, že “o podobách lze pøemýšlet, ale nelze je vidìt.”⁴⁶

Platónská logika je nevédská – je to urèitý druh impersonalizmu a nespojuje stín osobnosti s podstatou osobnosti. Platónovo zamítnutí “osoby” v podobì hrubého hmotného tìla (*sth'la-æar...ra*) jej nechalo s jemnou myslí (*li%oga-æar...ra*). A tam jsou “osoba” a “duše” pouhými *dobrymi idejemi*, tj. koncepty mysli. Ve skutečnosti jsou však mysl a hmota obaly skuteènè osobnosti, duše, která je *para*, transcendentální. Jak vysvìtluje Nèrada Munì ve *Ær...mad-Bhøgavatamu* 1.5.27:

Ó velký mudrci, jakmile jsem okusil chu□ Osobnosti Božství, naslouchal jsem o Pánu s neochvìjnou pozorností. Èím více se má chu□ vyvíjela, tím více jsem si uvìdomoval, že pøijímat hrubé a jemné obaly byla jen má nevídomost, nebo□ jak Pán, tak i já jsme transcendentální.

Vznešené myšlenky starých øeckých racionalistů byly produkty jejich *svabhøvy* neboli intuice. Øídit se pouze intuicí však není ðukazem skuteènè realizace pravdy. I lidé bez filozofického vzdìlání mentálnì negují vše, co se jim na tomto svìtì nelíbí a sní o lepším svìtì. Moderní ideály jako svoboda, rovnost, bratrství, svìtový mír – které všichni lidé na svìtì shodnì pokládají za nádherné – zùstávají svùdnými mentálními koncepty, které se v našich životech pøíliš neujímají, alespoð ne na dlouhou dobu. Ukazuje se tedy, že na mentální úroveò se nelze spoléhat o nic více, než na úroveò fyzickou. Díjiny však ukazují, že intelektuální lidé se stále odvracejí od rozporů fyzického svìta a hledají jistotu na vyšší, mentální úrovni. Proè?

Vyšší úroveò znamená, že hledáte radost, ale musíte pøekonávat pøekážky. To je vaše postavení. Hledáte potíšení, ale to není volní pøístupné. Proto hledáte vyšší, kde není pøekážek. Úèelem je radost, ale když mluvíte o vyšší úrovni, znamená to, že pøi získávání radosti se setkáváte s pøekážkami. Hledáte tedy úroveò, kde nejsou žádné pøekážky. Úèel je však stejný.⁴⁷

Køøenem *svabhøvy* je princip radosti.⁴⁸ Zde zaèíná životní filozofie každého. Když *svabhøvu* nebo intuici nevede védská logika, usiluje o chybnì pojaté nejvyšší štístí. *Svabhøvou* starých øeckých

racionalistů bylo hledání štěstí v abstraktní logické spekulaci. *Theogonie* na jejich otázku o vzniku světa nedávala uspokojivou odpověď. Opustili tedy náboženství a následovali svoji mysl hlouběji a hlouběji do království myšlení. Mili přirození rádi myšlení. Předpokládali, že “je zřejmé, že rozum (*nous*) je cílem všech věcí a vše pochází z rozumu, který je podstatou celého vesmíru.”⁴⁹ Ve svém díle *Etika Nikomachova* definoval Aristoteles intuitivní logiku jako Boha: *ho theós kaí ho nous*. Cílem neoplatónovské filozofie byla *hénosis*, jednota s Božskou Myšlí, jejíž podstatou je myšlení o své vlastní existenci.

Na druhé straně, křesťanští racionalisté biblické vysvětlení osobního Boha jako přelínání od začátku přijali, ale jejich *svabháva* je obrátila zpět do hmotného světa, aby hledali radost ve stvoření Boha. Racionalizovali Boha na shovívavého rodiče, který předal své stvoření lidstvu pro jeho zbožné hmotné štěstí. Vídecký pokrok pokládali za službu Bohu, protože zlepšuje civilizované uspokojování smyslů. Toto svázání intelektu k hmotě nakonec donutilo k volbě mezi Bohem a hmotným štěstím. Zavrhuje Boha a objímající materialismus došli racionalisté k závěru, že “ělovík je Bůh, nejvyšší poživatel na světě.”

Anuména nám, na rozdíl od *pratyakši*, pomáhá pochopit, že vědomé já se liší od těla. Pokud ji však udělíme plnou autoritu, vede nás *anuména* k našemu vlastnímu *ego* jako ke konečné Entitě, k proě existence. Egoismus je víra, že vlastní zájem je správnou a vhodnou hybnou silou. Projevuje se jako *aha-mameti*, “já” a “moje”. *Mama* (“moje”) je základem *karma-vědy*, filozofie, že svět je zde pro náš vlastní požitek. *Aham* (“já”) je základem *jñána-vědy*, filozofie zanechání světa pro požitek na vyšší úrovni abstraktního myšlení. Obě filozofie lidé zneužívají ve vztahu k stvoření Pána; jsou to vlastní prostředky, pomocí kterých se lidé chtějí stát Bohy.

Co je špatného na tom, když si lidé na základě svých vlastních filozofií užívají světa? Nejednají na základě poznání, ale naopak na základě slepé víry, induktivního hazardu.

Ani křesťanští racionalisté, ani staří Řekové neměli opravdu *deduktivní teleologii*. Slovo *teleologie* pochází z řeckého *télos*, “účel, cíl” a *lógos*, “poznání (ěho)”. Logika teleologie je, že účel nějaké věci lze poznat z dedukce z jejího počátku. Ār...la Prabhupāda uvedl příklad kalkatského dramatika, který byl dotázán, proč svoje historické drama nazval po středověkém indickém králi *Shah Jahan*, který nechal postavit slavný Taj Mahal. V této hře hraje hlavní roli králův syn Aurangzeb, zatímco jeho otec chodí v Aurangzebovi domácím vizení. Proč nepojmenoval svoji hru *Aurangzeb*? Dramatik odpověděl, že účelem hry bylo sledovat především utrpení *Shah Jahana* způsobené jeho synem. Toto vysvětlení mohl podat jedině autor hry, nikdo jiný. Podobně lze účel stvoření poznat jedině od jeho tvůrce, ...*avy*. To je deduktivní teleologie.

Naneštěstí není ani v řeckém, ani v židovsko-křesťanském racionalismu, východisko úplné informace o účelu stvoření. V takovém případě je indukce nevyhnutelná. Indukce je egoistickou metodou. Empirismus, který zdánlivě racionalismu oponuje, se od něj ve skutečnosti neliší. Kvantová fyzika např. začíná empirickým studiem hmotných částic a končí u spekulace o egoistickém vědomí, které tvoří vesmír skrze vnímání.

Dedukce skutečného štěstí

Filozofové často přirovnávají vesmír k obrovskému mechanismu. My jsme velice nepatrnými tvory, kteří se snaží uhnízdit hluboko v soukolí tohoto zařízení ve slepé víře, jako křesťanští teologové, že stroj byl postaven právě pro tento účel. Nebo snad, podobně Řekům, spekulujeme o stroji z našeho bezvýznamného hlediska v naději, že dosáhneme štěstí na vyšší úrovni chápání. V obou případech jsme však ve velice nebezpečné situaci, podobně jako kočka, která si zalezla pod teplý motor zaparkovaného automobilu. Riskuje, že po rozjezdu auta utrpí těžké zranění – nechápe skutečný účel automobilového motoru.

Podle deduktivní, védské logiky, není stvoření určeno k tomu, abychom si jej požívali, protože v něm pro nás konečné štěstí není. Jak říká Kṛmā v *Bhagavad-g...ti* 13.9: *janma-mṛtyu-jarē-vyēdhi-dufkhaḍēnudarānam* – správným poznáním je vidět svět jako místo utrpení, jako místo plné zrození, smrti, stáří a nemoci. Lidská bytost se má z tohoto utrpení vysvobodit: *labdhvēpavargyaḥ mēnuḥya*.⁵⁰ Právě proto mají lidské bytosti schopnost rozlišovat: *vivekena tato vimuktif*. Co je potom pravdou, která se má odlišit od iluze? *Jade baddhasyēnanda bhramo vaikuḥa bhramēacasa%gēt*: iluze je mylně pokládat požitek mysli a smyslů za *ēnandu* (duchovní blaženost); musíme jej rozlišit od *ēnandy* na osvobozené úrovni *Vaikuḥy*, našeho duchovního domova.⁵¹ *Vaikuḥa* je transcendentální domov ...*avy*, který vysvětluje Pán Kṛmā v *Bhagavad-g...ti* 8.21:

avyakto 'kṣara ity uktas
yaḥ prēpya na nivantante

tam Īhuf paramēḡ gatim
tad dhēma paramaḡ mama

To, co védántisté popisují jako neprojevené a neomylné, je známé jako nejvyšší cíl a nikdo se z tohoto místa po jeho dosažení již nevrátí, to je Moje nejvyšší sídlo.

Slovo *avyakta* (neprojevené) znamená, že blaženost Vaikuṇṭhy nemůžeme vnímat našimi hmotnými smysly, ani chápat naší hmotnou myslí. A *akṣara* (neomylné) znamená, že Vaikuṇṭha není pod kontrolou hmotné přírody, éasu a ůetizu *karmy*, jako jsme nyní my. Vaikuṇṭha se neliší od Nejvyššího Vládce. Je to neomezené království Jeho osobního transcendentálního štití. Hmotný svít je zvráceným odrazem Vaikuṇṭhy, který je projektován do falešného ega živých bytostí, které se rozhodly požívat si oddílení od KṚṢṆy.

Když rozlišíme vídomy Vaikuṇṭhy od sobeckého hmotného vídomy, pøinese to duši dokonalé štití. Jak lze však Vaikuṇṭhu poznat, když na ní nemohou *pratyakṣa* a *anumēna* dospít? To je námítem další kapitoly.

Poznámky

1. David Roochnik, *The Tragedy of Reason (Tragédie rozumu)*, 1990, s. 12. Lógos doslova znamená “logika, argument”, ale obecně se pøekládá jako “slovo”.

2. Ian Hacking, *Scientific Revolutions (Víddecké revoluce)*, 1981, s. 131.

3. Ćer...la Prabhupēda ōekl pøi lekci na *Bhagavad-g...tu* v Los Angeles, 16. února 1969: “Nejsem prázdnota. Jsem semeno. Když zasejete do zemí semeno, vyroste z něj velký strom nebo rostlina. Podobní vkládá otec semeno do lůna matky, kde vyroste jako strom. To je toto tělo. Kde je prázdnota? *Ahaḡ b...ja-pradaḡ pitē*. Ve ètrnácté kapitole uvidíte, že KṚṢṆa dal původní semeno do lůna hmotné přírody, ze které každým okamžikem vychází spousta živých bytostí.”

A ve výkladu ke Ćer...*mad-Bhēgavatamu* 3.5.26: “Potomstvo každé živé bytosti se narodí poté, co otec oplodní matku semenem, a lidská bytost plovoucí v semeni otce pøijme matěinu podobu. Podobní neplodí matka hmotná příroda ze svých hmotných elementů žádné živé bytosti, dokud jimi není oplodněna Samotným Pánem. To je tajemství plození živých bytostí. Proces oplození provádí první inkarnace *puruṣa*, Kēraṇṇavaēy... Viṇu. Pouhým Svým pohledem oplodní hmotnou přírodu.”

4. Ćer...la Prabhupēda, *Nectar of Instruction (Nektar pokynů)*, verš 3, výklad.

5. Ćer...la Prabhupēda, pøednáška na *Bhagavad-g...tu* v Paříži, 5. srpen 1976.

6. Ćer...la Prabhupēda, pøednáška na *Bhagavad-g...tu* v Aucklandu, 21. únor 1973.

7. Védská logika se oznaēuje slovem *Īnv...kṣik...* Jak potvrzuje Ćer...*mad-Bhēgavatam* 3.12.44, původní ji uēil Brahmē. Logika za veškerou védskou literaturou je zmíněna ve Ćer...*mad-Bhēgavatamu* 2.2.34:

bhagavēn brahma kērtsnyena trir anv...kṣya man...āyē
tad adhyavasyat kṛṇa-sṭho ratir Ītman yato bhavet

“Velká osobnost Brahmē velice pozorně a se soustředěnou myslí studovala Vedy ůíkrát, a došla k závěru, že nejvyšší dokonalostí náboženství je pøipoutanost k Nejvyšší Osobnosti Božství Ćer... KṚṢṆovi.”

8. *Vedēnta-sṭra* 3.4.1: “Svítce Bēdarēyaṇa Vyēsa, autor tichto *sṭer*, prohlašuje za cíl života Nejvyššího.”

9. Ćer...la Prabhupēda, lecke na *Bhagavad-g...tu* v New Yorku, 18. èervence 1966.

10. Tento a následující sylogizmus jsou z *Dictionary of Philosophy and Religion (Slovník filozofie a náboženství)* od Williama L. Reese, 1980, s. 420.

11. Pojem metafyzika pochází ze staré ōecké fráze *tá metá tá physiká* (“vici za fyzikou”). Oznaēuje spekulace, které se snaží pøekonat hranice *pratyakṣi*. “Metafyzická indukce” tvrdí, že *pratyakṣa* – pár bílých fazolí v ruce dívky – je důkazem spekulace, že neznámý pytel, ze kterého pocházejí, obsahuje pouze bílé fazole.

12. Justin Leiber, *Paradoxes (Paradoxy)*, 1993, s. 63.

13. William Poundstone, *Labyrinths of Reason (Labyrinty logiky)*, 1988, s. 15.

14. Richard Rhodes, *The Making of the Atom Bomb (Výroba atomové bomby)*, 1986, s. 664.

15. William Poundstone, *Labyrinths of Reason (Labyrinty logiky)*, 1988, s. 14.

16. Paul Davies, *Are We Alone? (Jsme sami?)*, 1995, s. 74.

17. Paul Davies, *Other Worlds (Jiné světy)*, 1988, s. 13.

18. William Poundstone, *Labyrinths of Reason (Labyrinty logiky)*, 1988, s. 15.

19. Rom Harré, *The Philosophies of Science (Filozofie vědy)*, 1972, 1984, s. 151.

20. Karl Popper, citováno v knize *Popper* Bryana Mageeho, 1973, s. 28.

21. To nedávno opouštěli i empiričtí filozofové. Bryan Magee píše: “Celý problém indukce má kořeny ve špatném rozlišení logických a psychologických procesů. Vidci tvrdí, že ke svým teoriím došli množstvím různých pochodů: ve snech nebo snových stavech; při náhlé inspiraci; nikdy dokonce díky nepochopení a chybám. ... *Logika stvoření* nemůže být o nic spíš ve vidcích než v umělcích.” (*Popper*, 1973, s. 32)

Richard Milton píše: “Lidé, kteří se zabývají objevy – např. fyzikové, astronomové, biologové, badatelé, archeologové – jsou obzvláště citliví na pocit vynalézání jimi objevovaných věcí, obzvláště když naleznou přesně to, co hledají. Často říkají, že mají jakýsi šestý smysl, kterým objevují. Tato téměř mystická zkušenost závisí, podle mého názoru, na tom, jak daleko jsou připraveni diskutovat povahu vlastní víry.” (*Forbidden Science (Zakázaná věda)*, 1994, s. 213-214)

Čer...la Prabhupāda říká v komentáři ke *Čer...mad-Bhāgavatam* 2.5.17 následující: “I nejvyšší autorita ve vesmíru připouští, že v každé živé bytosti jsou dvě různé duše: Nadduše a individuální duše. Nadduše je Nejvyšší Pán, Osobnost Božství, kdežto individuální duše je věčný služebník Pána. Pán inspiruje individuální duši k tvorbě toho, co již vytvořil On a Pánovou milostí je ten, kdo něco v tomto světě objeví, oslavován jako objevitel. Říká se, že Kolumbus objevil západní polokouli, ale Kolumbus tuto část země nestvořil. Tento kontinent existoval zásluhou všemohoucnosti Nejvyššího Pána. Kolumbus byl pouze díky své minulé službě Pánu požehnan objevením Ameriky a následným uznáním. Stejně tak nikdo nemůže tvořit bez svolení Pána, nebo každý dokáže jen tolik, kolik mu umožňují jeho schopnosti, které mu udílil také Pán podle jeho touhy poskytovat Pánovi službu.”

22. Richard Milton, *Forbidden Science (Zakázaná věda)*, 1994, s. 211.

22. Rom Harré, *The Philosophies of Science (Filozofie vědy)*, 1972, 1984, s. 191. Samotný Harré nutně s tímto názorem na vědu nesouhlasí, nazývá je však “zajímavým”.

24. Čer...la Bhaktivinoda kṛṣṇa, *Tattva-sūtra* 28.

25. Čer...la Prabhupāda v knize *Life Comes From Life (Život pochází ze života)*, desátá ranní procházka, 14. května 1973.

26. Čer...la Prabhupāda o čistě a nečisté intuici:

a) Intuice jako paměť: Veřejní *daršana* ve Washingtonu D.C., 8. červenec 1976: “Intuice znamená věci, ve kterých jste zbláhli, to je vše. Jste na ni zvyklí, to je vše.”

b) Intuice, paměť a *anumāna*: přednáška na *Čer...mad-Bhāgavatam* v San Diegu, 27. červenec 1975: “*Anumāna* znamená, že nevidím přímo, ale na základě symptomů si dokážu danou věc představit. To je *anumāna*. Např. jsem si všiml, že v dubnu, květnu a červnu se dají koupit manga. To je přímá zkušenost. Můžeme tedy v lednu říci: ‘V dubnu, květnu a červnu budou manga.’ V lednu si manga koupit nemůžeme, ale protože vím, protože jsem to minulý duben, květen a červen zakusil, tak podobně je intuice pouhou zkušeností z mého minulého života. Tomu se říká intuice.”

c) Intuice jako připomenutí duši Nadduši: lekce na *Bhagavad-gītā* v Paříži, 5. srpna 1976: “Poznání, které dává Paramātmě z hloubi srdce, vysvětlují moderní vidci jako intuici. Neví, odkud tato intuice pochází. Pochází od Boha. Proto se zde říká *mattā*, ode Mně. *Smṛtiṁ j'ēnam apohanaṁ ca*. Malé štítní žlázy ani neotevře oči, ale ihned po narození hledá prsní bradavky matky. Odkud tedy pochází to poznání? Zevnitř. Od Boha.”

d) Intuice pro oddané Pána: lekce na *Bhagavad-gītā* v Paříži, 5. srpen 1976: “Jste-li skutečně upomínáni, správná intuice přijde. *Buddhi-yogaṁ dadāmi taṁ yena mām upayanti*; je-li to pro Kṛṣṇu účel, dá vám inteligenci, Udělaj to takto.”

27. Čer...la Prabhupāda při konverzaci v Londýně, 11. červenec 1973.

28. Čer...la Prabhupāda při lekci na *Čer...mad-Bhāgavatam* v Los Angeles, 18. srpna 1972: “Kdo získá skutečnou inteligenci, pak chce vidět pro. Proč jsem v takové strastiplné životní situaci? Nechci to, ale přesto je mi to vnuceno. Nechci zemřít, ale smrt přijde. Nechci onemocnět, ale nemoc přijde. Nechci toto, ale je mi to vnuceno. Nechci válku, ale odvodní komise mě donutí, abych do ní šel. Proč se to děje? Tato otázka, ‘proč?’, zde musí být. To je inteligence. To je *Kenopaniśad, kena* [proč]. To je jedna *Upaśada, Kena*. Sanātana Goswāmī... se také

zaèal, poté co pøistoupil k Caitanyovi Mahëprabhuovi, ptát ‚Proè?‘ *Ke ãmi, kene ãmëya jëre tëpa-traya*. ‚Kdo jsem? Proè musím takto trpít?‘ To je inteligence. Byl to ministr.”

29. Tento termín lze nalézt ve *Ær... Caitanya-caritë™ti*, *“di-l...le* 14.88: “*Brëhma*□a odpovìdil: ‚Pokud je tvùj syn transcendentální mystik se samozáöným dokonalým poznáním (*svataf-siddha-jëna*), k èemu je potom tvoje vzdilání?“

30. *g-Veda* 1.164.35.

31. Analogii s hodinkami uvádìl anglický pøírodní teolog Robert Boyle (1627-1697) a o více než sto let pozdìji jeho krajan William Paley (1743-1805).

32. William Barret, *Death of the Soul (Smrt duše)*, 1987, s. 48.

33. *The Concise Encyclopedia of Western Philosophy and Philosophers (Struëná encyklopedie západní filozofie a filozofù)*, 1960, s. 132.

34. Joan O'Grady, *Heresy (Kacíøství)*, 1985, s. 27.

35. Joan O'Grady, *Heresy (Kacíøství)*, 1985, s. 32.

36. Paul Johnson, *A History of Christianity (Historie kões□anství)*, 1976, s. 343.

37. Paul Johnson, *A History of Christianity (Historie kões□anství)*, 1976, s. 338.

38. *Ær...mad-Bhëgavatam* 12.8.46: “Ó Pane, jelikož nebojácnost, duchovní šüstí a království Boha lze dosáhnout kvalitou èistého dobra, považují Tvoji oddaní tuto kvalitu, nikdy však vášeø ani nevidomost, za Tvoji pøímou manifestaci, za manifestaci Nejvyšší Osobnosti Božství. Inteligentní lidé proto uctívají Tvoji milovanou transcendentální podobu, která se skládá z èistého dobra, spolu s duchovními podobami Tvých èistých oddaných.”

39. O metafyzice empirizmu píše filozof Claude Alvarez, že “... se zdá, že vzniká z náhody, z empirické skutečnosti, a její postuláty se zdají popírat veškerou metafyziku. Pøesto však fungují jako fronta pro novou metafyziku a protože jsou jako ostatní druhy postulátù pøedpoklady, deformují realitu a definují ji selektivnì.” (Claude Alvarez, *Science, Colonialism and Violence: A Luddite View (Názor luddisty na vidu, kolonialismus a násilí)*, publikováno v *Science, Hegemony and Violence*, editoval Ashis Nandy, 1988, s. 76)

Teorie evoluce je pøíkladem metafyzické indukce. Vypadá to, že jejím poèátkem je náhoda, biologické, chemické a paleontologické skutečnosti. Popírá metafyziku biblického kreacionizmu. Je však frontou pro novou metafyziku pùvodu èlovíka vývojem z opice a všeobecní života z náhodné chemické kombinace. Za tímto úèelem deformují evolucionisté realitu a definují ji selektivnì, jak je vysvitleno v knize *Forbidden Archaeology (Zakázaná archeologie)* od Thompsona a Crema (Govardhana Hill Publishing, 1993).

40. Reinhardt Grossmann, *The Existence of the World (Existence svìta)*, 1992, s. 123-124.

41. *Ær...la Prabhupëda, Path of Perfection (Cesta k dokonalosti)*, 4. kapitola.

42. Graham Dunstan Martin, *Shadows in the Cave (Stíny v jeskyni)*, 1990, s. 104.

43. David Frawley, *From the River of Heaven (Z nebeské øeky)*, 1990, s. 18.

44. David Roachnik, *The Tragedy of Reason (Tragédie rozumu)*, 1990, s. 128. *Cháos* je starý øecký ekvivalent *pradhëny*, nemanifestované hmotné pøírody.

45. *Kena Upaniød* 1.1.

46. Platón, *Republika* 507b: *tás d' ... idéas noeisthai mén horásthai d'ou*.

47. *Ær...la Prabhupëda*, konverzace v Mexiku, 13. únor 1975.

48. *Ær...la Prabhupëda* vysvitlil *svabhëvu* a její koøen v lekci na *Bhagavad-g...tu* v Londýni, 7. srpna 1973: “Každý má svoje pøírozené sklony, *svabhëvu*. ... Bìžným pøíkladem je *yasya hi yaf svabhëvasya tasyëso duratikramaf*. Zvyk je druhou pøírozeností. Kdo má nijaký návyk nebo pro koho je charakteristická urèitá povaha, velice nesnadnì ji minì. Udává se následující pøíklad: *ævë yadi kriyate rëjë saf ki^ na so uparhanam*. Pokud udláte ze psa krále, znamená to, že nebude lízat boty? Ano, psi rádi lížou boty. I když tedy obléknete psa do královského roucha a posadíte ho na trùn, pøesto, jakmile uvidí nijakou botu, vyskoèí a bude ji lízat. Tomu se øíká *svabhëva*.”

Koøenem *svabhëvy* je, že “*K™të*□a má láskyplné sklony se Svou energií blaženosti, *Ær...mat... Rëdhëre*□.... Podobní i my máme tento láskyplný sklon, jelikož jsme *K™të*□ovy nedílitelné èástečky. To je *svabhëva*.”

49. Proclus, *Základy teologie: phanerón hótí kaí orektón pasi nous kaí próeisi pánta apó nou, kaí pás ho kósmos apó nou tén ousían ékhei*.

50. *Ār...mad-Bhġavatam* 4.23.28.

51. *Ār...la Bhaktivinoda* ×hġkura, *Tattva-s'tra* 29.

Kapitola tŧetġ **Verbální vġpovġ (Āabda)**

Slovo *āabda* se objevuje v *Upaniᡑadách*, ve *Vedġnta-s'tŧe*, ve *Ār...mad-Bhġavatamu*, v *Mahġbhġratġ* a mnoha dalších starġch sanskrtských textech. Jeho základní vġznam je “zvuk” nebo “hlas”. *Āabda* je vibrace prvku zvanġho *ġġāa*, ġterickġho prostoru nebe.

To není nijakġ tġžko pochopitelnġ koncept. Vzdġlanġ lidé vidġ, ŧe nebe je mġdiem nejen zvuku slyšitelnġho, ale i rádiovġch signálġ, svġtla, kosmickġho záŧení atd. Všechny projevujġ vibraġní schopnosti. Aġkoliv souġasnġ vidci nepokládajġ ġterickġ prostor za hmotný prvek jako to ġinġ vidci vědġtġ, souhlasġ s tġm, ŧe to není prázdnota, ale spġše “moġe energie, ve kterġm plaveme spolu s dalšími vġcemi ve vesmġru.”¹ Nġkteŧ si dokonce myslġ, ŧe existuje nijaká fundamentální vibrace, která proniká celġm vesmġrem a drŧġ veškerou hmotu pohromadġ.² Vskutku, taková fundamentální vibrace existuje – Veda. Jejġm pŧvodem je duchovní nebe.

Āabda-mġtram abh't tasmġn nabhaf. *Nabhaf* je nebe. Existuje tedy bod, z kterġho vzniká nebe, hmotné nebe. A to je duchovní nebe. Z duchovního nebe rezonuje *āabda*. Jelikoŧ je nebe, existuje také zvuk. A protože existuje zvuk, existuje nástroj urġenġ k naslouchání zvuku, ucho. Aġ už uvaŧujeme naġi duchovní ġi hmotnou existenci – koneġným bodem je zvuk. A tento zvuk je pŧedstavován ve svġ pŧvodní duchovní podobġ, které se ŧġká Veda, *āabda-brahma*.³

Yoga duchovního zvuku

Hmotný zvuk zpŧsobuje hmotnou existenci, duchovní zvuk dává podnġt k osvobození z hmotné existence:

Ve *Vedġnta s'tŧe* je tġŧ uvedeno, ŧe zvuk je poġátkem všech objektš hmotného vlastnictví a ŧe pomocí zvuku lze tuto hmotnou existenci rozpustit. *AnġvTMtif āabdġt* znamená “osvobození zvukem.” Celġ hmotný projev má svġj poġátek ve zvuku a zvuk mŧže hmotné zapletení také ukonġit, má-li pŧġslušnou sílu.⁴

Silou duchovního zvuku se pŧenášejġ mġdiem slov transcendentální kvality *Vaikuᡑāhy*, duchovního svġta (*vacġsi vaikuᡑāha-guᡑġnuvarᡑane*).⁵ Jako je forma hmotného svġta tvoŧena ze tŧġ *guᡑ* hmotných kvalit (dobro, vášeᡑ, nevědomost), tak i *Vaikuᡑāha* je tvoŧena ze tŧġ kvalit. Kvality *Vaikuᡑāhy* jsou však transcendentální: *sac-cid-ġnanda* – vġenost, poznání a blaŧenost.⁶

Nġkterġ ġástġ védských písem slouŧġ ke cviġení naġich uġġ na *sat*, vġenost absolutního (Brahman), který je štoġiġtġm ŧivġch bytosť a hmoty. Jinġ ġástġ cviġġ naġe uġġ na *sac-cit*, *Nadduġi* (Paramġtmu), která ŧġdí duchovní a hmotné energie v Brahmanu. A ta nejdŧvěrnġjší ġást Ved cviġġ naġe uġġ na *sac-cid-ġnanda-vigrahu*, vġenost známou ve Svġ pŧvodní blaŧené podobġ (*Bhagavġn*).⁷ Potencġ tohoto zvuku je Samotný Pán *Ār... KTMġā*, jak potvrzuje v *Bhagavad-g...tġ* 7.1:

mayy ġsakta-manġf pġrtha yoga yu~jan mad-ġarayaᡑ
asa^āaya^ samagra^ mġ^ yathġj~ġsyasi tac chTMāu

Zde *KTMġā* hovoŧġ o pġti vġsledcġch, které obdrŧġme, když budeme naslouchat pŧġmo Jemu: 1) upevnġme se v *yoze* (*yoga-yu~jan*); 2) naġe vġdomġ pŧġjme štoġiġtġ u Nġj (*mat-ġarayaᡑ*); 3) naġe mysl bude k Nġmu pŧġpoutaná (*mayi-ġsakta-manġf*); 4) všechny naġe pochybnosti se šplnġ rozplynou (*asa^āaya^ samagram*), a 5) poznáme *KTMġā* v celé Jeho slávi (*mġ^ yathġj~ġsyasi*).

V *Bhagavad-g...tġ* 5.11 je *yoga* definována jako *kġyena manasġ buddhyġ kevalair indriyair api*, stav, když jsou tġlesné funkce, funkce mysli, intelektu a dokonce i smyslš *kevala*, zcela ġistġ. Ve stavu

kevala překonává vidomí bariéru klamných smyslových vjemů a přijímá útočiště u přetížení všech přetížení, u Pána Kṛmṇy. Přijetí útočiště u Kṛmṇy není hypotetickou spekulací, kterou může mysl později zavrhnout. Ve skutečnosti je transcendentální vznešenost Pánova svatého jména, podoby, kvality, zábav a vztahů jediným štištím oěštině mysli. Když takto zcela poznáme Kṛmṇu, jsou nevidomost a pochyby zcela zničeny. To lze uěinit posloucháním zvuku naplněného Kṛmṇovou duchovní silou. Kṛmṇa je proto znám jako *arutekēta*, “Ten, kterého lze vidět ušima.”⁸ Boha nevidíme proto, že Jej neslyšíme. A neslyšíme Ho tehdy, je-li naše touha neěistá:

Kṛmṇa neboli Bùh je v srdci každého. Jakmile se oěistíte, uslyšíte Ho mluvit. On mluví pořád, ale v našem neěistém stavu neslyšíme.⁹

Nebe v lotosu srdce

Ve svém výkladu ke *Ār...mad-Bhēgavatamu* 1.3.1 Ār...la Prabhupēda podrobně hovoří o umístění hmotného nebe:

V duchovním nebi je všude rozprostřena zář Brahmanu a celý systém září tímto duchovním světlem. V jednom koutu nadozírného a neomezeného duchovního nebe se nachází *mahat-tattva*, a část, která je *mahat-tattvou* pokryta, se nazývá hmotné nebe. Tato část duchovního nebe, které se říká *mahat-tattva*, je jen jeho nepatrným zlomkem. Je plná nespočetných vesmírů, které vytváří Kēraṇṇodakaēy... Viṇṇu, kterému se též říká Mahē-Viṇṇu. Mahē-Viṇṇu oplodňuje hmotné nebe Svým pohledem.

Pak se Pán Mahē-Viṇṇu expanduje do každého vesmíru jako Garbhodakaēy... Viṇṇu. Ār...mad-Bhēgavatam to ve verši 3.5.6 popisuje slovy:

*yathē punaf sve kha ida^ niveāya
ēete guhēyē^ sa nivTMtta-vTMtti f*

Bez jakéhokoliv úsilí Nejvyšší Pán ulehne na vlastní srdce v podobě nebe.

Srdce (*guhē*) zde označuje prostor nebo nebe (*khe*) v plášti vesmíru. Jiné verše ukazují, že tento vesmírný prostor je prostoupen *prēṇou*, expanzí Samotného Pána. *Prēṇa*, původní živá síla, vibruje; tato vibrace se šíří do všech směrů v podobě zvuku Ved, který je vytvořen myslí Pána.¹⁰

Chēndogya Upaniṇad 8.1.1 hovoří o malém nebi v lotosovém paláci umístěném ve velkém místě (*daharo 'sminn antarēkēāf*). Ār...la Baladeva Vidyēbhṇṇa to vysvětluje tak, že velké místo je tělo uctívatele Pána, lotosový palác je srdce a malé nebe je Nadduše.¹¹ Lidské tělo je tedy mikrokosmos. Nebe v srdci těla neustále vibruje *āabdou*, stejně jako nebe vesmíru. *J...va*, duchovní jiskra, ēisté já živé bytosti, se vznáší ve vibrující *prēṇi* tohoto nebe.

Pokud *j...va* Pána neuctívá, stane se srdce centrem *kēmy* (chtivé touhy). *g-Veda* tvrdí, že dříve než nastalo stvoření, byla původním semínkem hmotné mentality *kēma*.¹² Pán Kṛmṇa říká Uddhavovi, že tento chtě niě poznání duše o Pánu umístěném v srdci. Když poznání o Pánu v srdci ztratí, přijde duše též o poznání, že celý vesmír emanuje z Kṛmṇy a neliší se od Nij.¹³

Nērada Muni používá k vysvětlení vzpurnosti nevidomých *j...v* termín *svabhēva-rakta*, “sklon k požitku”. Upozorňuje na to, že v tomto stavu jsou *j...v* pōitahovány k védské vibraci nesprávným způsobem.¹⁴ Přijímají ji totiž skrze falešné ego, místo aby ji přijaly od svého původního duchovního mistra, Pána v srdci. Egoizmus je výchozím bodem hmotného zvuku, který tvoří všechny objekty hmotného vlastnictví.

Falešné ego je výtvořem *prakTMti*, hmotné přirody. *PrakTMti-tattva*, která v srdci sídlí spolu s Pánem a *j...vou*, vždy dbá Pánova příkazu. Jakmile má *j...va* tendenci k požitku odděleném od Kṛmṇy, převeze v rámci své služby Pánu skrze falešné ego vládu nad duší. Jejím dlouhodobým cílem při ztížování jejího života je přivést duši zpět pod ochranu Jeho lotosových nohou. Je proto známa jako Durgē (*dur*, těžký; *gē*, jít [ven]).

Když falešné ego *j...vu* spoutá, přemění se na mysl.¹⁵ Rys úvahy myslí, *vijēna-r'piṇ...*, je inteligence.¹⁶ Tyto tři složky – falešné ego, mysl a inteligence – tvoří jemnohmotné tělo živé bytosti. *PrakTMti* poté způsobí vznik sluchu z vibrace jemného těla. Následuje hmat, zrak, chuť a ěich. *J...va*, která se vznáší v prostoru srdce, dává s pomocí hmotné přirody konkrétní podobu hrubému tělu a jeho piti smyslovým objektům, objektům vlastní touhy.

Základem je zde příkaz Pána, *āabda-brahma*, který se manifestuje ve smyslech, myslí a v samotné životní energii. Pro duše pod vlivem *prakTMti* je velice nesnadné – *su-durbodham* – poznat tento

zvuk.¹⁷ Jejich pozornost je totiž upoutaná pouze na hmotná jména a podoby, které se kmitají na cloně falešného ega.

Svítská jména a svítské podoby se ve vědomí objevují jako výsledek neustálého rozrušení myšlení a vnímání *j...vy*, které způsobuje *prakTMti*. Ve *Ār...mad-Bhġgavatamu* 5.11.11 jsou přesně ukázány prostředky, jaké k tomu *prakTMti* používá: *dravya* (fyzické objekty), *svabhġva* (naše podmíněná povaha, kterou se vyvíjejí všechny naše hmotné touhy), *ġāya* (kultura), *karma* (předurčené reakce ěinností), a *kġla* (ġas). Když jsou jimi mysl a smysly vzrušeny, rozmnoží se do stovek, tisíců a miliónů funkcí. Každá z těchto funkcí přijme jméno a podobu, a stane se předmětem svítského naslouchání a hovoru. *Ār...mad-Bhġgavatamu* 2.1.2 k tomu uvádí:

<i>ārotavyġd...ni rġjendra</i>	<i>nTMġġ santi sahasraġaf</i>
<i>apaġyatġm ġtma-tattvaġ</i>	<i>gTMheġu gTMha-medhinġm</i>

Ó králi, v lidské společnosti mají ti, jejichž pozornost je zcela upoutána na hmotu a kteří jsou slepí k poznání konečné pravdy, mnoho námitů k naslouchání.

Mytologie “proġ”

Takto vybublávají z *pratyakġi* a *anumġny* myriády svítských námitů, aby vytvořily imaginární vysvětlení toho, proč existujeme my a tento svět. Tato vysvětlení spadají do dvou kategorií: *karma-vġda* (filozofie plodonosných ěinností) a *jġġna-vġda* (filozofie mentální spekulace). Ty jsou příčinou našeho pádu do hmotného zapletení, jak uvádí *Ār...la Bhaktivinoda ġġġkura* v *Tattva-vivece* 17:

karma-jġġna-vimiġrġ yġ yuktis-tarka-may... nare
citra-mata-pras't... sa saġġġra-phala-dġyini

Osoba, jejíž logika a argumenty jsou smíšené s plodonosnými ěinnostmi (*karma*) a spekulativním poznáním (*jġġna*), dochází k rozmanitým závěrům, které jsou pouze příčinou jeho hmotného zapletení.

Hmotné poznání je mýtus a stejně jako mýty primitivních lidí jej nelze oddělit od hmotných podmínek, které přemáhají naši mysl: ġas, místo a kultura, ve které žijeme. Západní ělovík mġí svítovou kulturu podle vlastních standardů *pratyakġi* a *anumġny*. Zjistí-li cokoliv, co nezapadá do jeho názoru, pak to s největší pravděpodobností klasifikuje jako mytologii. Ale samotná tato metoda tġidí mytologie od reality, jak ukazuje filozof Stephen Toulmin, je mytologická!¹⁸ Tím, že spoléháme na autoritu nedokonalých smyslů a myslí, pouze vymýšlíme nový soubor mýtů, kterými vysvětlujeme staré.

Toulmin píše o dvou druzích mýtu: antropomorfních a mechanomorfních. První zosobňuje přirozený svět do obrazu ělovíka. Příkladem jsou kġesġanští racionalisté, kteří si představovali antropomorfního Boha, jehož úġel stvoření světa odrážel jejich vlastní svítské touhy. Příkladem antropomorfní mytologie můžeme nalézt ve světové historii znáené množství. Druhý typ mytologie depersonalizuje přírodu a zanechává pouze schéma mechanického zmítání sem a tam. Mechanomorfní tvoření mýtů je dnes patrné v teoriích moderní vědy. Příklady lze nalézt i v jiných kulturách, jedním z nich je např. ateistická sġġokhyová filozofie Indie.

Cílem tvůrce mýtů je koncipovat “objektivní” základy *karma* a *jġġna* kultury. Mýty tvořící religionista, filozof, vědec nebo historik je přesvědġen o tom, že jeho smyslové vnímání a mentální spekulace jsou zákonnou tradicí pro celé lidstvo; přġliš ġasto je též úspišný při přesvědġování ostatních. Ale poznání, které získává autoritu od *pratyakġi* a *anumġny*, nemůžebýt objektivní.

Jak si můžeme být jisti, že *karma-vġda* a *jġġna-vġda* nemohou být nikdy objektivní? Subjektivní touhy *karm...ch* a *jġġn...ch* jsou totiž vystaveny sporu s objektivním ġasem. Jak *karm...*, tak *jġġn...* chce trvalé šġistí ve světi, kde nic netrvá. *Karm...* hledají šġistí na fyzické úrovni, *jġġn...* hledají šġistí v intelektuálních ěinnostech na vyšší úrovni abstrakce. Obě školy vytvářejí stohy literatury, která prosazuje jejich příslušné mytologie. Ale ani v jednom případě nelze slíbeného šġistí dosáhnout, nebo *saġġġra-phala-dġyin...*, plod *karma-vġdy* a *jġġna-vġdy* je pouze opakované rození a smrt.

Æabda jako objektivní poznání

Můžeme však říci, že védské poznání je objektivní? Dovědli jsme se, že *æabda* je duchovní zvuk, který vibruje v hloubi našeho srdce jako jazyk vnitřního osvětlení. Podle moderního chápání však může být objektivním zváno jediné to poznání, které *mohou lidé ověřit*. Jak ale mohou lidé védské poznání ověřit?

Z důvodu naší neisté touhy jsme my, lidé, vedeni k námitkám spoutanosti, k *æabdī* přijímané skrze falešné ego. Jedině tehdy, když je naše touha čistá, můžeme slyšet čistý zvuk. Védští mudrci učí, jak za pomoci objektivních prostředků otestit naše touhy. To se nazývá *yajñā* (obět). Védské *yajñi* umožňují *karm...m* a *jñ...m* dosáhnout védských mudrců, ve kterých spočívá védský zvuk. Jak říká *·g-Veda* 10.71.3:

*yajñena vṛcāḥ padav...yam ūyan tām
anv avindam TMÇiÇu pravistām*

Pomocí *yajñi* (obětí) šli ve stopách Vṛce (Matky Vedy) a zjistili, že vstoupila do mudrců.

Největší védský mudrc je Brahmṇ, kterého K^{TMÇ} a pověřuje úkolem vesmírného tvoření. Brahmṇ je prvním z těch vzácných duší ve vesmíru, které přímo slyší instrukce Pána v srdci. Je to *Ēdi-kavi*, první přednáše *ærutī-æṣṭry*, védských textů. Jeho přednes na úsvitu stvoření je univerzálním standardem védského poznání. Brahmṇ je proto duchovním mistrem všech ostatních védských mudrců. Ve svém výkladu ke *Ēr...mad-Bhṛgavatamu* 2.9.42 vysvětluje Ēr...la Prabhupāda:

Pán Brahmṇ, který je stvořitelem všech živých bytostí ve vesmíru, je otcem několika známých synů, ke kterým patří Dakṣa, *catuḥ-sanové* [čtyři Kumárové] a Nārada. Ze této části lidského poznání, které rozšiřují Vedy – tj. z části zabývající se plodonosnou prací (*karma-kṣā*), transcendentálním poznáním (*jñāna-kṣā*) a oddanou službou (*upēsanē-kṣā*) – zdědil Devarci Nārada od svého otce Brahmy poznání o oddané službě, Dakṣa zdědil poznání o plodonosné činnosti a Sanaka, Sanātana, Sanandana a Sanat-kumāra zdědili poznání o *jñāna-kṣā*, neboli o transcendentální moudrosti. Ze všech Brahmových synů je zde však za jemu nejmilejšího označen Nārada, protože má dobré chování, je poslušný, mírný a připravený sloužit svému otci. Nārada je také slavný jako největší ze všech mudrců, protože je největší ze všech oddaných.

Dakṣa a čtyři Kumárové vládou védským cestám *karma-kṣā* a *jñāna-kṣā*. Písma *karma-kṣā* personalizují svět v obraze teandrického senzualizmu. Pro svět je vzájemné uspokojování tvůrce a stvořeného. Písma *jñāna-kṣā* svět depersonalizují. Pro vše je redukováno na mechanistické síly, nebo impersonální logiku za takovými silami. Ale protože jsou védské, vedou písma *karma-kṣā* a *jñāna-kṣā* k *upēsanē*, uctívání velkých světů a nakonec Samotného Boha. Písma *karma-kṣā* a *jñāna-kṣā* tvoří *apara-vidyū* Ved.

Paramparē: spojení srdcí

V *Bhagavad-g...tī* 18.64 Pán K^{TMÇ} říká, že nejvznešenější poznání (*paramaḥ vṛcāḥ* nebo *paravidyā*) dává jen tomu, kteří jsou Mu drazí. Brahmṇ, první z mudrců, je K^{TMÇ}ovi drahý jako osobní přítel.¹⁹ Jen díky tomu, že je Pánu drahý, Jej mohl přímo slyšet svým srdcem. Nejlepší z toho, co slyšel, je *upēsanē*, poznání o tom, jak má být K^{TMÇ} a uctíván. Nārada Muni je Brahmovi drahý, neboť on jediný z jeho synů učí *upēsanu*, ve které není ani stopa *karmy* nebo *jñāny*.

Systém *paramparā* ("jeden za druhým") takto začal jako spojení srdcí ke K^{TMÇ}ovi. To, co spojuje srdce Nārady a Brahmy ke K^{TMÇ}ovi, je *bhakti*, čistá oddanost.

Ve *Ēr...mad-Bhṛgavatamu* mluví Nārada Muni o láskyplné připoutanosti, kterou cítí žák ke svému duchovnímu mistrovi. Používá přitom termínu *anurakta*. Tato připoutanost je přesně opakem *svabhāva-rakty*, kterou jsme zmínili dříve a která označuje připoutanost k hmotnému požitku, která *j...vu* staví pod vliv hmotné přírody. *Anurakta* a *bhakti* jsou synonyma: *bhaktiḥ p'ṛ...nuraktiḥ pare* – "bhakti je dokonalá láskyplná připoutanost k Nejvyššímu Pánu."²⁰

Připoutanost srdce žáka k duchovnímu mistru lze chápat podle vnějších symptomů – poslušnosti, bezhříšnosti, věrnosti, ovládnutí smyslu a striktního následování pokynů *guruā*. Tyto symptomy přitahují milost duchovního mistra. Pomocí této milosti se stane žák milým K^{TMÇ}ovi. Proto je

duchovní mistr považován za srdce Samotného Pána. Naslouchání takovému oddanému se neliší od přímého naslouchání Kṛṣṇovi v srdci, což potvrzuje Ār...mad-Bhāgavatam 9.4.68: *sēdhavo hṁdaya mahya sēdh'ñ hṁdaya tv aham*. “Ěistý oddaný je vždy v hloubi Mého srdce, a Já jsem vždy v srdci ěistého oddaného.”

Nasloucháním Pánu v srdci vidíme oěima ěisté oddanosti skrze klamavý závoj fyzikálních objektů, podmínině přirody, kultury, karmických reakcí a ěasu, kterými hmotná přiroda pokryla srdce. Brahmē vidil všechny tyto věci ve svém srdci tak, jaké skutečně jsou – jako *tattvy* oddaně sloužící svému ...*ævarovi*. To, co ve svém srdci vidil, je popisem Vaikuṁṁhy:

Pán byl usazen na Svém trůnu a byl obklopen různými energiemi jako ětyømi, šestnácti, piti, a šesti přirozenými vznešenými vlastnostmi, spolu s ostatními nevýznamnými energiemi dočasného charakteru. Ale On byl skutečným Nejvyšším Pánem, který si užíval Svoje vlastní sídlo.

“Ětyøi” jsou duše, hmota, jejich kombinace jako *mahat-tattva* a falešné ego. “Šestnáct” je pět hmotných prvků (*mahē-bhṁty*), pět smyslových orgánů (*jñendriyù*), pět pracovních orgánů (*karmendriyù*) a mysl. “Pět” jsou objekty smyslů. “Šest” jsou *bhagy* (veškeré bohatství, veškerá síla, veškerá sláva, veškerá krása, veškeré poznání a veškeré oděikání), podle kterých je Pán známý jako Bhagavēn. Brahmē je všechny vidil jako osobní služebníky Nejvyšší Osoby. Každý z nás vidí právě v tomto okamžiku stejné božské podoby, které vidil Brahmē, ale vidíme je v nevidomosti, jako hmotu spatřovanou z mysli a mysl spatřovanou z hmoty.

Mystické není slovo

“Slovo”, jak nám říká jazykovědec, “je jako velký pytel, do kterého házíme spoustu věcí.” Brahmova *daræana* (vize) duchovního světa nás možná nabádá k použití slova “mystická”. Měli bychom však být opatrní. Rozbalme pytel “mystický”, jak toto slovo dnes lidé používají, a najdeme svatý grál, mošského racka, zenový motocykl a mnoho dalších nepopsatelných symbolů. Ale Brahmova vize nebyla mystická v tomto smyslu. Neoznačuje nic, co nelze vyjádřit, oěmž se nás snaží přesvědčit Wittgenstein:

Vskutku existují věci, které nelze vyjádřit slovy. *Manifestují se samy*. Jsou tím, co je mystické.²²

V knize pojmenované *Mysticism Examined (Zkoumání mysticismu)* Richard H. Jones analyzuje “problémy, se kterými se setkávají mystici u jazyka.”²³ Uvádí mnoho citátů, kterými se snaží ukázat, že v průběhu doby tyto problémy donutily mystiky, aby se uchýlili k symbolizmu, negaci, paradoxu a tichu. Tvrdí, že důvodem je, že mystikové sdílejí s materialisticky založenými lidmi chybnou “zrcadlovou teorii jazyka”.

Zrcadlová teorie má dva problémy: jedním z nich je předpoklad, že jazyk nemůže mít metafyzickou hloubku. Může být pouze zrcadlem lidské zkušenosti. Alenka mohla prostoupit svým magickým zrcadlem do světa za ním, ale jazyk takovou magickou schopnost nemá. Je jen dvourozměrným odrazem, který nám vždy odpírá přímý vstup do pravdy představované slovy. Struěně řečeno, slova nemohou sdílovat podstatu. Druhým problémem je předpoklad, že naše použití slov je jako dívání se do zrcadla – oba problémy souvisí s konceptem subjekt-objekt. Ale jediné, co existuje, je naše vlastní já. Jones definuje mystickou zkušenost takto:

Opouštíme naši normální kognitivní situaci “subjektu” a víme, že mentální nebo fyzický “objekt” je v nějakém smyslu od subjektu oddělen. Přesněji řečeno, výsledkem je stav vidomí *bez objektu vidomí*.²⁴

Jones cituje slavného mystika, který prý řekl: “Vše v Bohu je jedno a o tom nelze říci nic více.”²⁵ Komentuje to tím, že když se mystici brání slovy

... tvrzení “Vše v Bohu je jedno” ... nepomůže takovou zkušenost navodit, [taková slovní obrana] obklopuje koncepty natolik pevně, že jsou přijatelné intelektem. Tím je vytvořen antimystický efekt. Přitom stále zůstáváme v oblasti jazyka, a, jak říká Ch'anovo přísloví: “Čím více mnohomluvnosti a uvažování, tím více bloudíme.”²⁶

Je pravdou, že slova, která vibrují názory falešného ega – “Jsem jedno se vším”, “Kosmická síla je moje”, “Jsem Bůh” – nemohou doručit poselství transcendence. Tato slova se reflexivně vracejí do

iluze, i když se ji snaží překročit. Zrcadlová teorie jazyka zná jen slova iluze. Nemůže vysvětlit védský jazyk.

Za hmotným zvukem je duchovní zvuk (*āabda*), jak potvrzuje *Vedānta-sūtra* 4.4.22: *anēvṁtm̐tif āabdēt* – “Neexistuje návratu do iluze z důvodu *āabdy*.” Slova nezabránila Brahmovi, aby sdílel svoji zkušenost Vaikuṁṇy svým žákům. Právě naopak – byl díky duchovní vizi zmocněn k tomu, aby se stal prvním *brāhmaṇou* (učitelem *āabdy*). Přijetím tohoto vznešeného postavení Brahman nepodlehli vlivu falešného ega, kterým je vytvořena iluzorní dualita mysl-subjekt a hmota-objekt. Skrze védskou duchovní vizi viděl, co falešné ego ve skutečnosti je: osobní služebník Nejvyššího Pána.

Zvláštním rysem védského poznání, který jej odlišuje od většiny mystického poznání, je *mēyēnubhēvam avidam*, jasné, snadné pochopení vlivu Pánovy energie (*mēyi*).²⁷ Předpokládáme, že chceme pochopit vliv alkoholu. Mohli bychom zkusit induktivní postup a ochutnat jej. To však vede k intoxikaci, návyku a dalším nebezpečným důsledkům. Vliv alkoholu snadno pochopíme tehdy, když o něm uslyšíme od autority, která nám vysvětlí všechny pozitivní a negativní stránky jeho použití. Takto snadno pochopíme vliv alkoholu a jasně vidíme, jak odporný je stav opilce. Opilec je *pod vlivem* alkoholu, nemůže svůj vlastní stav vidět. Potácej se od jednoho baru k druhému, nepokládá se za opileho – myslí si o sobě, že je *nejvíšim ze všech lidí*.

V podobné situaci je živá bytost pod vlivem hmotné energie Kṛm̐ṇy (mysl, smysly atd.), která si o sobě myslí, že tímto energiím vládne. Považuje se za Boha. To pouze znamená, že je ovládána falešným egem. Védské poznání staví živou bytost pod nadvládu *svataf-siddha-jñeny*, poznání skutečného ega jako věného služebníka Kṛm̐ṇy.

Mysticismus je často pokusem realizovat “nekonečné a nepopsatelné” dočasným zastavením myšlení a jednání v tiché meditaci.²⁸ Ten, kdo je obdařen védským poznáním, používá svoji mysl, smysly a slova velice zkušeně v oddané službě. Nemá však nesprávné vdomí “já” a “moje”, protože jeho vztah s myslí, smysly a vším ostatním je transformován. Můžeme použít přirovnání: mléko, které může způsobit průjem, se používá k léčení téhož po jeho přeměně na tvaroh. Hmotná energie, přeměna nemoci duše – opakovaného rození a smrti – se podobně stává lékem téže nemoci, když ji přeměníme na službu Pánu. Pánova energie (mysl, smysly, podmíněná povaha, fyzikální objekty atd.) pomáhají oddanému v jeho úsilí o vysvobození z iluze. Iluze znamená jednoduše zapomnění skutečnosti, že od Kṛm̐ṇy se nikdy nic neliší, neboť vše je Jeho energie. Táž energie však máte *karm...* a *jñen...* jako *mēyē*, přeměna jejich utrpení.

Známe-li pravdu Kṛm̐ṇy energie, známe odpověď na otázku, kterou jsme položili v posledních dvou kapitolách – proč? Proč se rodíme? Proč máme tělo a mysl? Proč existuje hmotný svět? Odpovědí je, že všechno, a to jak hmotné, tak duchovní, je určeno ke službě Kṛm̐ṇovi. Máme možnost to v tomto lidském zrození realizovat. Ār...la Prabhupāda ve svém výkladu ke *Ār...mad-Bhāgavatamu* 1.5.33 prohlašuje, že toho docílíme použitím všeho ve vztahu k Nejvyššímu:

... můžeme realizovat, že neexistuje nic mimo Nejvyššího Brahmanu. Tím realizujeme védskou *mantru* “vše je Brahman”.

Brahman znamená Absolutní Pravda, a absolutní znamená všeobsažný. Všeobsažná pravda je, že neexistuje nic, co nepochází z Kṛm̐ṇy. Proto má vše *dharmu*, esenciální účel, ve vztahu k Nímu. Je jím védská *dharma*, neboť je vyjeven ve Védách. *Taittirīya Upaniṣad* 3.1.1 prohlašuje: *yato vē imēni bhṛtēni jñyante*. To znamená, že vše, včetně slov, myšlenek, činností, objektů, prostoru a času se manifestuje z Brahmanu. Brahman je samotnou podstatou veškerého stvoření, podobně jako je oceán podstatou svých vln. *Chāndogya Upaniṣad* 3.14.1 potvrzuje: *sarvaḥ khalv idaḥ brahma* – “vše je Brahman.”

Za dualitou hmoty a ducha

Karm... se domnívají, že pravá povaha reality je hmotná. Hmota je skutečná a duch (vdomí) je produktem hmoty. Slova nelze smysluplně použít duchovním způsobem, neboť se vztahují pouze na praktické záležitosti lidského života. *Jñen...* se domnívají, že pravdou je opak. Svět hmoty je imaginární a slova jsou částí této imaginace. Sdílejí pouze klam. Pravda je neosobní duch (Entita), kterou nelze nijak popsat a která se záhadně manifestuje jako svět kolem nás.

Ār...la Prabhupāda tuto dualitu hmota-duch osvětluje v následujícím citátu z výkladu ke *Ār...mad-Bhāgavatamu* 10.3.18:

Některí lidé, kteří neznají závěry Ved, pokládají za podstatu hmotu, jiní duchovní duši, ale ve skutečnosti je podstatou Brahman. Brahman je příčina všech příčin. Složky a bezprostřední příčina tohoto manifestovaného světa jsou Brahman a složky tohoto světa nemohou být na Brahmanu nezávislé. Jelikož jsou složky a bezprostřední příčina této hmotné manifestace Brahman, jsou oba pravdou, *satya*: výrok *brahma satya jagan mithya* je chybný. Svět není iluze.

J'en... tento svět zavrhuje a hlupáci [*karm...*] jej pokládají za skutečný, a tak jsou všichni uvedeni v omyl. Aťkoliv tělo není tak důležité jako duše, nemůžeme říct, že je iluzorní. Je však dočasné a jen hloupé, materialistické osoby, které nemají plné poznání o duši, pokládají dočasné tělo za realitu a zaměňují se zdobením tohoto těla. Oběma těmto pastím – zavrnutí těla jako iluze a přijetí těla za jediné co existuje – se lze vyhnout, jestliže se umístíme v plném vědomí Kṛṇy. Považujeme-li tento svět za iluzorní, pak patříme mezi *asury*, kteří říkají, že tento svět je nereálný, nemá žádný základ a nevládne mu žádný Bůh (*asatyam apratiha te jagad Īhur an...āvaram*). To je závěr démonů, jak jej popisuje šestnáctá kapitola *Bhagavad-g...*ty.

Pět stádií védského poznání

Védská *āabda* je zcela evidentní a objektivní. Ale jak bylo řečeno, *āabda* je *śudurbodham* a je velice nesnadné ji pochopit, jsme-li pokryti falešným egem. Jsme hlší a slepí k našemu vlastnímu srdci, k transcendentálnímu zvuku uvnitř našeho srdce a k Pánu, z kterého tento zvuk vyvívá.

j...va śkṣṇ nṇhi tṇte guru caitya-r'pe
āikṇ-guru haya kṇa-mahṇta-svar'pe

Jelikož našima oěima nemůžeme Nadduši vidět, objevuje se před námi jako osvobozený oddaný. Takový duchovní mistr není než Samotným Kṇou.

Tento verš ze *Ār...* *Caitanya-caritṇm*ty (*di-l...lṇ 1.58*) začíná slovy *j...va śkṣṇ*: “*j...va* vidí.” Bengálské slovo *śkṣṇ* znamená “přímá zkušenost.” Kořenem tohoto slova je slovo *akṇa* (“oko” nebo “smysly”). Má stejný význam jako slovo *pratyakṇa* (*prati* znamená “blízko” nebo “skrze” a *akṇa* znamená “smysly”). Význam verše je, že jelikož vnímání podmíněné duše je omezené na *pratyakṇu*, nemůže (*nṇhi tṇte*) vnitřně vnímat *guru*a v srdci. Může však vnímat *guru*a, který se externě objeví jako velký oddaný, jehož úkolem je udílet *āikṇu* (duchovní pokyn). Proto by měla *j...va* odevzdat své smysly službě viditelnému, živému *āikṇ-guruovi*. Skrze smysly přijme védské učení, které začíná *Ācrou*, chováním. Duchovní mistr je *Ācra*, “ten, kdo učí příkladem”, jak má být védské poznání praktikováno. *Pratyakṇou*, vidiním, slyšením a následováním praktického příkladu učitele se *j...va* upevní v *bhakti-yoze*. To je první z pěti stádií védského poznání:

- 1) *pratyakṇa* – poznání vlastními smysly,
- 2) *parokṇa* – poznání smysly druhého,
- 3) *aparokṇa* – přímé poznání,
- 4) *adhokṇa* – zjevení poznání,
- 5) *aprṇkṇta* – duchovní poznání.

Následuje-li žák svaté chování svého učitele, vystoupí z úrovně *pratyakṇa* na druhý stupeň, který se nazývá *parokṇa*. *Parokṇa* znamená nepřímé poznání, vidiní pravdy oěima výše postaveného. O půlnoci například můžeme zavolat příteli, který žije tisíce kilometrů na západ a zeptat se ho, jestli vidí slunce. Když uslyšíme: “Ano, je tady slunečný den,” vidíme slunce vizí *parokṇa*.²⁹

Nasloucháním a opakováním autoritativní výpovědi a vyhýbáním se spekulativním interpretacím přijímáme útočiště u těch, kteří mají vyšší vizi. Filozofické pochopení postupně následuje. Tomu se říká *aparokṇa*, přímé poznání realizováním toho, co jsme slyšeli od autorit. *Aparokṇu* *Ār...*la Prabhupēda definuje jako “realizování”. Na tomto stupni se naše *anumṇa* (logika a argumentace) připojuje k védskému poznání. Není to mentální spekulace, ale *vicra*, filozofická úvaha žáka, který striktně následuje příklad a učení svého duchovního mistra.³⁰

Vicra znamená, že se prostě pokoušíte pochopit dar Pána Caitanyi logikou, *vicra*. Nenásledujte slepě. Následovat něco slepě není dobré. To nevydrží. Vše bychom měli uvážit logicky.³¹

Aparokṣa vede žáka na úroveň *adhokṣaja*, čtvrtý stupeň védského poznání. *Adhah* znamená “sestupný” a *akṣa-ja* znamená “zrozený ze smyslu”. Významem je, že *adhokṣaja* překonává nebo potlačuje veškeré poznání zrozené ze smyslu a mysli. Na úrovni *adhokṣaja* je konečně odstraněn závoj okultna z...*āvara*, j...*va*, *prakṛti*, *kṛta* a *karma tattvy*. Ve *Ār...mad-Bhāgavatamu* 7.7.37 Prabhūda Mahārāja vysvětluje *adhokṣaja-śambham* (neustálý kontakt s poznáním *adhokṣaja*) jako výsledek meditace a uctívání *hṛt-...āvary*, Pána v srdci. Zde končí veškeré pochyby. Nyní konečně vnímáme *āabdu* v její zcela evidentní slávi jako pravdu nad myslí a hmotou.

Na pátém a posledním stupni védského poznání zvaném *aprākṣta* (“nevyrobený”, nebo “ne *prakṛti*, mimo dosah hmotné přírody”) chutná duchovní zvuk jako nektar. Poznání *aprākṣta* je božské vnímání Pánových transcendentálních zábav, mimo mechanické funkce hmotné přírody (tj. *prakṛti*, *kṛta* a *karma*), ve které jsou uvězněny spadlé j...*vy*. *Ār...la* Prabhūda řekl, že *aprākṣta* je “duchovní éinnost”.³²

Poznání *aprākṣta* překonává logiku hmotné existence, a dokonce i rozlišování ducha a hmoty, a odhaluje původní postavení j...*vy* jako věného láskyplného společníka *Kṛṣṇy* v duchovním světě, na *Vaikuṇṭhi*. To je *pratyakṣa* nejvyššího řádu (zvaná *divya-pratyakṣa*), přímé vnímání *Kṛṣṇy* a Jeho božského sídla duchovními smysly. Vidomí oddaného je tehdy zaplaveno nekonečnou blažeností. Taková *divya-pratyakṣa* je plným poznáním *Kṛṣṇy* prostřednictvím *yogy*, spojení duchovní transformovaného těla, mysli, inteligence a smyslu s *Kṛṣṇou*. Tento proces spojení začíná nasloucháním. Stálé fixování sluchu, těla, mysli a ostatního v *yoze* je skutečně *anuraktou*, připojovaností k duchovnímu mistrovi, a *bhakti*, čistou oddaností ke *Kṛṣṇovi*.³³

Přenos poznání zvukem

Aby obdržel védské poznání, musí žák svému duchovnímu mistrovi věnovat veškerou svoji pozornost. A aby mohl předat toto poselství dál, musí věrně a správně reprezentovat slova svého duchovního mistra. I když má žák svoji vlastní realizaci filozofie, přesto stále užívá tuto realizaci ve službě poselství svého *guru*. Pokud se pokusí zmínit filozofii, jeho spojení s *paramparou* je přerušeno. I pouhé přerušování pozornosti stačí k tomu, aby byl žák oddělen od síly *āabdy*, nemluví o záměrném vymýšlení. *Ār...la* Prabhūda varuje:

Iluze je nepochopení, které je způsobeno nepozorností při naslouchání, a podvádění je předávání takového defektního poznání ostatním.³⁴

V následujících dvou kapitolách podrobněji prošetříme vniknutí defektů při přenášení *āabdy*.

I když zde nebude odchýlení či nepozornost, jak mohou slova přenášet transcendentální poznání? Slovem věnujeme pozornost tak, že je posloucháme a čteme. A k tomu musí být slova hmatatelná, fyzická. Jak mohou být hmotně vytvořená slova nositelem nehmotné informace?

Odpovědí je, že vibrace slov duchovního mistra není poskvrněna falešným egem. To je význam slova *āśramīlaka*: slova, která jsou neustále zakotvena v čistém védském poznání. Ačkoliv jsou přenášena hmatatelným médiem (hlasem, tiskem), zůstávají slova *āśramīlaka* čistá.

Zvuk je tím nejpružnějším médiem. Když např. vedu s přítelem telefonní rozhovor, zakouším mnohem víc než plechový zvuk ve sluchátku. Zakouším jeho vřelost, humor, zájem. Krátce řečeno, zakouším jeho osobnost. Ale protože je síla jeho slov omezená, nemůže telefon explicitně vyjádřit jeho usmívající se tvář, pevný stisk ruky a mnoho dalších rysů. Nezakouším jeho úplnou osobnost. Ale slova *āśramīlaka* mají zvláštní sílu učinit zdroj veškeré zkušenosti, *Kṛṣṇu*, explicitním. *Ār...la* Prabhūda řekl: “Tento zvuk a osoba, která jej přenáší, jsou totožní.”³⁵

Když tento zvuk prořízne temnotu falešného ega, která obstupuje srdce, postupně se v pítí stupních poznání zjevuje osobnost Pána a osobnosti Jeho věných společníků. Na transcendentálním stupni poznáme, že každé slovo jakéhokoliv jazyku má kořen v duchovním nebi Brahmanu, které věčně vibruje slávou Pána a Jeho oddaných.³⁶ Všechna slova *laukika*, vytvořená z úrovně Brahmanu, kde mají svůj počátek, jsou nositeli nadsvětské Absolutní Pravdy.

Ale jak může mít osoba, která je teprve na úrovni *pratyakṣa*, odůvodňující víru v duchovní sílu slov, jež vyvěkl *brahmavit* (znalec Brahmanu)? Na úrovni *pratyakṣa* nelze Osobnost Božství vidět přímo skrze slova, která Jej popisují. Ale důkazem Jeho síly je účinek těchto slov. Plápolající ohniště, teplo ohně a služebníci, který se o něho stará, jsou rovnocenně zodpovědní za udržování tepla v pokoji během zimní noci. Během spánku v této místnosti nevidím, jak ohně píkni hoří či zda se o něj topí stará. Důkazem je však pro mne účinek: místnost nevychládá.

Podobní, jak řekl Čer...la Prabhupada, sílu duchovního zvuku, sílu osoby, která tento zvuk vydává, a Kṛm ovu vlastní sílu lze pochopit prostřednictvím “duchovního tepla.”³⁷ Když jsme silou duchovního zvuku zahřáli, stáváme se transcendentálně radostní. Jakmile je naše srdce zaplaveno radostí vidomí Kṛm, jsou smyslové uspokojení a mentální spekulace, které srdce ochlazují a způsobují nám potíže, ihned odstraněny.

Kde leží význam slov?

Nikdo může namítnout: “Tvrdíte, že duchovní zvuk má moc vyjevit Osobnost Božství. Říkáte, že bezprostředním důkazem je radost z naslouchání tomuto zvuku. Pak mluvíte o vyšších stádiích poznání, které přijdou později. Nesdílím radost z poslouchání védského zvuku, neboť jsem skeptický k myšlence, že by slova mohla popisovat něco vyššího než *pratyakṣu*. Aby bylo slovo pochopitelné, musí podávat význam, který si mohu spojit se zkušeností. Mluvíte o transcendentálních podobách. Moje zkušenost je, že všechny podoby jsou hmotné, dočasné a omezené. Co jsou, věná já? Všechna já, která znám, umírají. Jak může nikdo vůbec chápat tyto okultní významy, které slovům popisujete? Pro mě jsou zcela nepřijatelné, a proto necítím z vašeho výkladu vůbec žádnou radost. Můžete mi dát nějaký jasný důvod pro to, že si myslíte, že tzv. transcendentální poznání může být předáno jazykem mé současné zkušenosti, mimo ‘důkazu radosti’, který na mě nedílá dobrý dojem a ani na mě neplatí?”

Před zpochybněním smysluplnosti duchovního zvuku by však měla osoba na úrovni *pratyakṣa* vysvětlit, jak slova přenášejí poznání v jeho zkušenosti.³⁸ Slovo “letadlo” neoznačuje pouze okřídlené létající dopravní prostředky, s kterými jsem měl zkušenost. Vztahuje se též na první dvojplášť bratři Wrightů a stěmhlavá bombardovací letadla Japonců, kterými zaútočili na Pearl Harbor. Nikdy jsem je neviděl. Vztahuje se také na tisíce vrtulových letadel, tryskových dopravních letadel, nadzvukových stíhacích letadel, a zvláštních přesně tajných experimentálních letadel. Ani většinu z nich jsem neviděl. Každý příklad okřídleného létajícího dopravního prostředku na zemi, a to v minulosti, přítomnosti a budoucnosti, se nazývá “letadlo”, nebo ekvivalentně v jiných jazycích: *Flugzeug* v němčině, *bimēn* v bengálštině, atd. Každý člověk na zemi, který je seznámen s moderní civilizací, chápe význam slova “letadlo” a může uvést příklad, který zná. Přesto však měl zkušenost pouze s malou částí všech letadel.

Z toho plyne, že tvrzení, že osoba na úrovni *pratyakṣa* může chápat slovo pouze z pohledu zkušenosti, příliš neodpovídá naší samozřejmé znalosti slova “letadlo”. Naš *pratyakṣavēd...* se nyní může zmínit na *anumēnavēd...ho* a říci: “Slovo ‘letadlo’ vlastně evokuje koncept, ‘obecný pojem’, který v sobě zahrnuje všechny příklady okřídlených létajících strojů. Slyšíme-li slovo ‘letadlo’, míníme tím onen koncept. Tak to slovo chápeme.”

Tím je to však pouze složitější. Dříve jsme měli slovo a nespočet příkladů. Nyní máme slovo, nespočet příkladů a koncept. Proč by mělo slovo, které je pouze určitý šum ve vzduchu nebo značkou na papíře, evokovat v naší mysli koncept? Co to vlastně koncept je? Proč koncept “letadlo” v sobě zahrnuje všechny příklady letadel? Proč slovo “letadlo” odpovídá každému z nespočetných mnoha příkladů tohoto konceptu? Tyto záhadné otázky nás vedou pouze k závěru, že slova mají okultní sílu, kterou naše vnímání a myšlení nechápe.

Možná je jednodušší se zeptat: “V čem spočívá význam slova ‘letadlo’?” Je jasné, že nikoli pouze v naší zkušenosti. Ani v nějaké informační přehrádce v naší mysli, pokud je za to koncept pokládán. Nemusím vždy, když uslyším slovo “letadlo”, prohledávat nějaký mentální slovník. Bez nejmenšího mentálního úsilí vím, co to letadlo je. Význam transcenduje čas a prostor, a dokonce dualitu pravdy a nepravdy. Výrok “letadlo na nebi” má pořád stejný význam, ať už označuje zde právě probíhající let či let před deseti lety, nebo budoucí let, nebo let, který je pouhou představou. Má stejný význam, i když mluvčí lže a letadlo na nebi není. Proč my – stovky a stovky miliónů lidí – ihned rozpoznáváme význam “letadla” ve všech těchto různých případech?

Řekneme-li “Vaikuṁṣké letadlo v duchovním nebi,” slovo “letadlo” neztratí náhle význam. Význam je stejně jasný, jako u každého letadla mimo naší zkušenost. Možná je vhodné dodat několik detailů. Toto letadlo z Vaikuṁṣhy je mimo běžné vnímání, neboť je věné a je vytvořeno z čistého vidomí. Jiné letadlo, ono první, na kterém létali bratři Wrightové, je též mimo běžné vnímání, neboť je nyní zničeno; bylo ze dřeva a látky, které již neexistují. V obou případech je však slovo “letadlo” nositelem významu. A v žádném z obou případů nevnímáme, proč slovo “letadlo” význam přenáší.

Logika typu: “Vaikuanské letadlo jsme neviděli, a proto nelze takovou věc pochopit,” se může použít i na stovky a tisíce jiných příkladů slova “letadlo”, které jsme neviděli: japonské bombardéry, Spirit of St. Louis, dopravní letadlo Air Bhutan. Ale přes skeptickou logiku se o těchto letadlech dozvídáme médiem slov. Nemusíme tolik důvěřovat zdrojům slov o Vaikuanských letadlech jako důvěřujeme zdrojům slov o hmotných letadlech, ale to nás nečiní lidmi lepšího chápání. Vždy nakonec ani neznáme důvod, proč známe význam slova “letadlo”.

Podobně víme, co znamená “podoba”, aniž bychom viděli proč. Víme, co znamená “já”, aniž bychom viděli proč. Stejně jako je tomu s “letadlem”, tak i slovní význam slov “podoba” a “já” není pouze naší omezenou zkušeností příslušných příkladů hmotných podob a tíl. Ani nejsou koncepty uloženými v naší hlavě. Nikdo například, pokud není šílený, nepokládá za já automobil. Když ale do mého auta narazí jiné auto, není vyloučeno, že spontánně zvolám: “Naboural jsi do mě!” Když tento výrok uslyší nikdo jiný, ihned jeho smysl pochopí, aťkoliv “já” a “auto” jsou rozdílné koncepty. Výrok “naboural jsi do mě” transcenduje jak zkušenost (neboť mě nikdo za automobil nepokládá), tak koncepty (neboť se za automobil nepokládám). Přesto však je nositelem významu.

Když tedy náš *pratyakṣa*... bude tvrdit: “Nechápu, co myslíte ‘transcendentální podobou’, protože s tím nemám v současnosti zkušenost,” můžeme se ho zeptat, jak by pochopil výrok o lidské podobě za sto let. Jakýkoliv rozhovor o budoucí podobě totiž transcenduje naši současnou zkušenost s podobou.

Původní smysl jazyka

Wittgenstein napsal: “samotný jazyk dopravuje myšlenky.”³⁹ To je zcela ve shodě s vědeckým pojetím. Zůstává však otázka: “*Ěí* myšlenky jazyk přenáší?” Lze předpokládat, že pouze lidské myšlenky, neboť Wittgenstein řekl, že jazyk není než hrou, kterou lidé hrají. Pokud by to byla pravda, měli by lidé vysvětlit, proč mají slova význam, co to význam je a co je to myšlenka. Avšak ani od těch nejvzdělanějších filozofů nedostáváme jasnou odpověď.⁴⁰

Vedí říkají, že přenášení všedních námitů je pouze druhořadou funkcí slov. Jazyk má přední význam transcendentální. Slova mají původ v srdci Nejvyšší Osobnosti Božství a znamenají právě to, co Kṛm a chce, aby znamenaly. *Kena Upaniṣada* 1.2 to objasňuje:

*ārotrasya ārotraṁ manaso mano yad
vāco ha vācāṁ sa u prākāśya prākāśaḥ
cakṣuṣā cakṣur atimucya dh...rēf
pretyaksmel lokād amṛtā bhavanti*

Pán je Ucho ucha, Mysl myslí, Ůeè èèè, Dech dechu a Oko oka. Kdo to zná [vzdal se chápání “já slyším, já myslím, já mluvím, dýchám a vidím”], takový mudrc transcenduje tento svět a stane se nesmrtelným.

Touha létat v okřídleném dopravním prostředku je původně Kṛmovou vlastní touhou. Úžasná letadla Vaikuansky jsou věnými služebníky této touhy. Ať už Kṛm a ve své mysli touží po čemkoliv, stane se to okamžitě skutečností a je to nezávislé na jiné příčině; proto je nazýván Satya-saṁkalpa.⁴¹ A proto Jeho letadla mají význam a jsou skutečná mimo všechny relativy lidského myšlení; jsou věným atributem božské slávy Vaikuansky. Tato sláva proniká duchovním nebem jako transcendentální vibrace.

Stejná vibrace dodává energii egoistickému nebi v srdcích lidských bytostí. Generuje milióny jmen a podob v myslí, větní pojmu “letadlo” a podoby okřídleného dopravního prostředku. Lidé, vzrušení hmotnou reprezentací “letadla” ve vidomí, rozvinuli pomocí *jñāna-karmy* (teorie a experimentu) toto subtilní jméno a podobu do hrubých exemplářů letadel, které dnes vidíme.

Jelikož jsme náchylní k iluzi, používáme slova, která dal Kṛm a, k jiným účelům než k Jeho potěšení. Skutečný význam slov – ať už slova “letadlo”, “podoba” nebo “já” èi jakéhokoliv jiného – je oslava Pána, Jeho radostných zábav a Jeho oddaných, kteří sdílejí Jeho božské kvality. Když je takto použijeme, je moc těchto slov vyvolat význam transcendingící naše smysly, mysl, čas, prostor, okolnosti a dokonce relativní pravdu a iluzi na úrovni *aprēkṛta*, *plni realizovaná jako věná Absolutní Skutečnost*. Používáme-li ale slova k odděleným zájmům, spoutá nás jejich síla k dočasným relativitám.

Je velice politováníhodné, že nešestnáctní lidé nerozmlouvají o popisech vaikučských planet, ale o námitech, které nestojí za to, abychom je poslouchali a které matou jejich inteligenci. Ti, kdo nemluví o Vaikučské a místo toho mluví o hmotném světě, jsou posíláni do nejtemnějších oblastí nevědomosti.⁴²

Materialista, jehož inteligence je zvrácená činností jeho klamajících smyslů, Ti nemůže vůbec poznat, ačkoli jsi vždy přítomen v jeho vlastních smyslech a v srdci a také v objektech jeho vnímání. I když je však naše pochopení zakryto Tvoji iluzorní silou, můžeme Ti přímo pochopit, pokud od Tebe, nejvyššího duchovního mistra všech, získáme vědecké poznání.⁴³

Poznámky

1. Kitty Ferguson, *The Fire in the Equations (Oheò v rovnicích)*, 1994, s. 174. Jedním z moderních spekulativních ekvivalentů *ĕkĕæe* je Higgsovo pole. Další je “kvantový éter”; tento pojem použil význačný fyzik David Bohm.

2. Podle Bohma je realita jen *holopohyb*, komplex nekonečného subtilních vibračních jevů, z nichž jsou abstrahovány tzv. stabilní hmotné struktury.

3. Ćer...la Prabhupĕda, přednáška na Ćer...*mad-Bhĕgavatam* v Bombayi, 9. leden 1975.

4. Ćer...la Prabhupĕda, výklad ke Ćer...*mad-Bhĕgavatamu* 3.26.32.

5. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 9.4.18.

6. Z výkladu Ćer...ly Prabhupĕdy ke Ćer...*mad-Bhĕgavatamu* 2.6.32: “Tato vnitřní energie se také projevuje ve všech kvalitách dobra, vášni a nevědomosti. Podobně i vnitřní energie se projevuje ve všech duchovních kvalitách – *samvit*, *sandhin*... a *hlĕdin*...” Pojmy *sandhin*..., *samvit* a *hlĕdin*... značí totéž co *sat*, *cid* a *ĕnanda* (potvrzeno ve Ćer... *Caitanya Caritĕm*TMti, “*di-l*...*lĕ* 4.62).

7. Ćer...la Prabhupĕda, přednáška na *Bhagavad-g...tu* v New Yorku, 19. únor 1966: “Realizace impersonálního Brahmanu je realizací Jeho části *sat*, vědomosti. A realizace Paramĕtmy je realizací *sac-cit*, realizací části *viĕného poznání*. Ale realizace Osobnosti Božství jako KTMĕy je realizací všech transcendentálních rysů – *sat*, *cit*, a *ĕnanda*, v úplné *vigraze*. *Vigraha* znamená podoba. *Avyakta*^ *vyaktim* *ĕpanna*^ *manyante mĕm abuddhaya*f. Lidé s nedostatečnou inteligencí považují Nejvyšší Pravdu za neosobní, ale On je osoba, transcendentální osoba. To je potvrzeno ve všech vědeckých spisech.”

8. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 3.9.11.

9. Ćer...la Prabhupĕda, přednáška na Ćer...*mad-Bhĕgavatam* v Dillí, 16. listopadu 1973.

10. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 11.21.38-40.

11. Ćer...la Baladeva Vidyĕbhĕĕa, komentář *Govinda-bhĕĕya* na *Vedĕnta-sĕtru* 1.3.14.

12. *ĕg-Veda* 10.129.4: *kĕmas tad agre sam avartatĕdhi manaso retaf prathama*^ *yad* ĕs...t: “Na počátku byla touha (*kĕma*), která byla prvotním zárodkem mysli.”

13. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 11.21.28.

14. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 1.5.15.

15. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 3.5.30.

16. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 2.10.32.

17. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 11.21.36.

18. V knize *The Return to Cosmology (Návrat ke kosmologii)*, 1982, s. 24, porovnává Stephen Toulmin vytváření lidských mýtů k “nejrafinovanějším z detektivních příběhů, ve kterých se ukáže, že pachatelem je samotný detektiv.”

19. *Yĕvat sakhe sakhyur iveæa te kTMtaf*: “Ó můj Pane, ó nezrozený, potěšl jsi mi rukou jako přítel příteli (jako rovný s rovným).” (Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 2.9.30)

20. Ćer...la Bhaktivinoda ĕĕkura, *Tattva-sĕtra* 31.

21. Ćer...*mad-Bhĕgavatam* 2.9.17.

22. Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, 1922, 6.522.

23. Richard H. Jones, *Mysticism Examined (Philosophical Inquiries into Mysticism) (Prozkoumání mysticismu (Filozofické šetření Mysticismu))*, 1993, s. 12-13.

24. Richard H. Jones, *Mysticism Examined (Philosophical Inquiries into Mysticism) (Prozkoumání mysticismu (Filozofické šetření Mysticismu))*, 1993, s. 101.

25. To jsou slova Mistra Eckharta. Jones popisuje tento citát knize *Meister Eckhart* od Johna M- Watkinse (1924), svazek 1, s. 143.

26. Richard H. Jones, *Mysticism Examined (Philosophical Inquiries into Mysticism) (Prozkoumání mysticismu (Filozofické šetření Mysticismu))*, 1993, s. 123.

27. *Ār...mad-Bhāgavatam* 1.5.31.

28. V knize *The Mysticism of Rāmānuja (Rāmānujān mysticismus)*, v první kapitole s titulem *An Understanding of Mysticism (Význam mysticismu)* uvádí za typický příklad mystické realizace “záhadno a zcela něco jiného,” a “úplně mimo lidský jazyk či chápání.” Chce-li kdo praktikovat mysticismus, měl by “odejít, ztichnout a být receptivní.” “Mystik, který se pokusí sdílet svoji zkušenost jiným, k tomu může nadále používat náboženského jazyka své vlastní příslušné tradice, ale všechny tyto snahy jsou odsouzeny k neúspěchu.”

29. Rozhovor se *Ār...lou* Prabhupādou v Los Angeles, 10. června 1976: “Jako *pratyakṣa*, přímo, slunce na obloze nevidíte, ale pokud ve stejném případě zavoláte svému příteli, ‘Kde je slunce?’, řekne vám: ‘Ano, zde je slunce.’ Tomu se tedy říká *parokṣa*, poznání získané z jiných zdrojů. Z vašich přímých zdrojů jej nezískáte, nevidíte, ale získáte jej z jiných zdrojů, chápete: ‘Ano, je tam slunce.’”

30. *Ār...la* Prabhupāda definoval v Detroitu, 18. června 1971 *aparokṣu* jako “realizování”. Hovořil o *śrēṣṭhē* a *vicēṣe* v přednášce na *Bhagavad-g...tu* v Hyderabadu 15. prosince 1976: “*Vicēṣa-pṛāṇita*. Dokud není člověk velmi učený, nemůže víc porozumět. Ale *śrēṣṭhē* může vykonávat každý. *vicēṣa* znamená vstát brzo ráno, umýt se, zpívat Hare Kṛṇā, označit tilo *tilakem*, zúčastnit se *maṅgala-ārati*. To je *śrēṣṭhē*. Pak je hygienický. A *vicēṣa* je úvaha.”

31. *Ār...la* Prabhupāda, přednáška na *Ār...mad-Bhāgavatam* v Kalkatě, 6. ledna 1971.

32. *Ār...la* Prabhupāda, rozhovor v Honolulu, 10. červen 1975: “Pak *aprēkṣmā*, duchovní. Duchovní úroveň nelze pochopit strojem, hmotným strojem. Co by to pak bylo za duchovní úroveň? Kṛṇā u nelze pochopit strojem. Kṛṇā říká: *bhaktiṁ mēṁ abhijēṇti* – ‘Jediní oddaností.’ Oddanost tedy není stroj. Je to duchovní éinnost.”

33. *Ār...la* Prabhupāda při několika příležitostech vysvětlil pět stádií védského poznání (*pratyakṣa*, *parokṣa*, *aparokṣa*, *adhokṣaja* a *aprēkṣmā*). Podrobněji viz: 1) přednáška na *Ār...mad-Bhāgavatam* v Montrealu, 6. června 1968; 2) přednáška v Detroitu u příležitosti zasvěcení, 18. června 1971; 3) přednáška na *Ār...mad-Bhāgavatam* v Bombaji, 12. ledna 1975; 4) rozhovor v Honolulu, 10. června 1975; 5) rozhovor v Los Angeles, 10. června 1976.

V knize *Bhāgavata* popisuje *Ār...la* Bhaktivinoda xhākura *pratyakṣu* a *parokṣu* jako metody vzestupného (induktivního) procesu poznání. *Parokṣu* definuje jako “kolektivní smyslové vnímání mnoha osobami minulosti a současnosti”. Jinak řečeno, tento termín označuje přijetí světské autority. *Ār...la* Prabhupāda užívá slova *parokṣa* také v tomto smyslu, ale i ve smyslu přijetí autority *paramparā* (viz přednáška v Bombaji). *Ār...la* Bhaktivinoda xhākura říká, že *aparokṣa* je vzestupná jediná tehdy, když neguje předchozí dvě stadia. A je sestupným (deduktivním) poznáním tehdy, když pozitivně hledá transcendenci. Jen *adhokṣaja* a *aprēkṣmā* jsou plně sestupné. První je oddaná služba podle pravidel a usmírnění, jak říká xhākura, a druhá je realizace lásky k Bohu. Podobně v přednášce na *Bhagavad-g...tu* v Londýně, 8. srpna 1973 řekl *Ār...la* Prabhupāda: “Vidomí Kṛṇāy znamená *adhokṣaja* a *aprēkṣmā*.” Ale v přednášce v Montrealu zařadil první čtyři stadia do *vaidhi-bhakti*, a páté do *rēga-bhakti*.

34. *Ār...la* Prabhupāda, *Ār... Caitanya Caritāmṣmā*, “di-l...lē 7.107, výklad.

35. *Ār...la* Prabhupāda, přednáška v Bostonu, 23. prosinec 1969.

36. *Vedēnta-s'tra* 2.3.15: *carēcara-vyapārāyas tu syēt tad-vyapadeṣo ‘bhēktas tad-bhēva-bhēvitvēt* – “Jak se dozvíme z naslouchání védské *śabdī*, každé slovo je jméno Pána, nebo spočívá ve všem pohyblivém a nehybném.”

37. *Ār...la* Prabhupāda, přednáška v Bostonu, 23. prosinec 1969.

38. Některé z těchto argumentů byly vytvořeny na podnět knihy *What Does It All Mean? (Co to všechno znamená?)* od Thomase Nagela, 1987, 5. kapitola.

39. Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations (Filozofická bádání)*, 1953, s. 329.

40. W. V. Quine, který je pokládán za jednoho z nejvýznamnějších amerických filozofů 20. století, odpověděl na otázku proč mají slova význam: “Nevidím nejmenší naději, že by byla vyvozena přesná odpověď, ani nevidím potřebu na to odpovídat.” Na to, co je význam, řekl: “Je zcela zřejmé, že význam a myšlenky jsou totožné.” A jeho výrok k myšlenkám: “Abychom vyjasnili naše rozhovory o myšlení, nelze říkat, co to myšlenky jsou.” Jeho závěr: “Ve vidění není místo pro myšlenky.” *Quiddities (Zvláštnosti)*, 1987, pod hesly Význam a Ideje.

41. Viz např. *Ār...mad-Bhġgavatam* 11.1.5 a 11.15.26.

42. *Ār...mad-Bhġgavatam* 3.15.23.

43. *Ār...mad-Bhġgavatam* 12.8.48.

Ětvrtá kapitola

Diskuze o prostředcích k poznání

Do diskuze o některých námětech předchozích kapitol se budou postupně zapojovat Dr. Višva ParġgdTMġi (vědec), Vedasġra dġsa (bhakti-védántista), Khagġkġa (náboženský racionalista), Vidyġviruddha (impersonální monista), a Svapnarġtri (subjektivní idealista).

Dr. ParġgdTMġi: Vědci ve skutečnosti nejsou žádní ideologové. Jsme praktičtí muži a ženy a většina z nás se o filozofii vůbec nezajímá. Myslím, že právě z toho důvodu v roce 1975 Paul Feyerabend prohlásil, že jediným principem pokroku, který my vědci máme, je, že to “dobře funguje”. Podle mġ, mám-li hovořit jako vědec, je to právě to, co dġlá vědu tak vzrušující.

V moderních vědeckých disciplínách najdete všġcí v kġesġanství, věġntu, platónismus, karteziánský dualismus, logický pozitivismus, materialismus, idealismus, funkcionalismus, fenomenologii a další. Ale všichni vědci sdġlejí jednu společnou věc, kterou je etika vědecké práce: odpoutej se od svého teoretického pozadí, biġ do laboratoře nebo do terġnu a vraġ se s nijakými praktickými výsledky, s niġm, na co si mġže zbytek svġta sáhnout. To je podle mġ kritġrium, podle kterého se má hodnotit metoda poznání – co z toho má zbytek svġta.

A vġda funguje. A na vědecké obci je zvláštġní to, co nás dġlí od nábožensky založených lidġ a dokonce i filozofů, a sice že se buġ ujistġme o tom, že niġco funguje, nebo na to prostġ nemáme ġas. Vše musí ġelit kritice – rigoróznġ a nemilosrdnġ kritice. Jedinġ tak rozlišíte to, co funguje, od toho, co nefunguje. Hermetickġ logika, ġistá teorie, hlubokġ super-sofistika a tajnġ moudrost starých textů na mġ nedġlá vůbec žádnġý dojem. V niġm z toho není totiġ jistota. Já chci jen to, co obstoġí zkouše. Pak to pouġijġ.

Neznám ani jediného z mġch vědeckých pġatel, který by nevġil tomu, že vesmġru vládnu objektivní zákony, ze kterých lze vydedukovat všechny jevy. Na základġ této víry vytváġíme hlavní film. Ale abychom tento hlavní film vidġli, musġme kousek po kousku induktivġ zkoumat vnġjší svġt. Zjistġme tak, co funguje, co je skuteġnost a spojenġm těchto kousků se projeví deduktivġ logika vesmġru.

Vedasġra dġsa: Dġkuji Vġm, Dr. ParġgdTMġi, za obranu modernġ vědecké metody. Se vší úctou musġm říci, že to potvrzuje naši analġzu modernġ vědecké metody. Řekl jste, že základní liniġ ve vidġi je získání hmatatelných výsledků v laboratoři nebo v terġnu – výsledků, na které si mġže svġt sáhnout. Z toho usuzuji, že tġm mġníte technologii, která vylepřuje materiġlnġ život. Ale materiġlnġ život je v rukou smrti, koneġného utrpenġ. V okamġiku smrti naše ruce povolġ sevġení technologie. Jak je tedy technologie hmatatelnġm ziskem? Aġ už jsou výsledky vědecké metody jakġkoliv, neodpovġdġjí na podstatné otġzky ġivota: proč jsem se narodil, proč musġm zemġít a jakġý je ġġel tohoto doġasnġho lidského ġivota. Citoval jste frġzi pana

Øekl jste, že vidci nejsou ideologové. Naznaèil jste, že pøístup vïdy je filozofická nejistota. Myslím, že se snažíte dokázat, že filozofie vïdy je nejistota. Vida totiž neví, jestli je cokoliv z toho, co dílá, vùbec založeno na skutečnosti. Herbert Feigl, vùdìi filozof vïdy, pøipustil, že je možné, že všechny vïdecké teorie se “špatnì narodily”. Vidci však plodí stále nové teorie. Proto trváme na tom, že vïdecká indukce je hazard.

Na světě je mnoho náboženských lidí, filozofů, vědců a dalších, kteří porozuměli významu života. Žádný z nich nebude mít úplnou pravdu. Ale od každého z nich můžete získat tušení pravdy, které pomůže vidět pravdu celého hrnce. Jen musíte mít otevřenou mysl.

Vedasĕra dĕsa: Shodli jsme se na tom, ťe uťiteĕnost je princip. Nenĕ pochyb o tom, ťe modernĕ vĕda a technologie mŭťe bŭt pouťita ve sluťbi KTMĕovi, ale uťiteĕnost neznamenĕ pouze vĕdĕt, jak nĕco pouťĕvat. Musĕme vĕdĕt proĕ. Mŭťeme bŭt odbornĕcĕ v postupu, ale kdyť budeme pouťĕvat KTMĕovu energii se ťpatnŭmi zĕmŕy, zŭstaneme ponoŕeni v oceĕnu opakovanĕho rození a smrti. Ćer...la Prabhupĕdanĕs uĕil, ťe “proĕ” uťiteĕnosti se chĕpe ze zĕkladu, podstaty a sĕly naťeho zĕmŕu. Ŭmysl slouťit mĕyi je zaloťen na hmotnĕm instinktu (*svabhĕvi*), kterŭ je nevĕdomostĕ. Ale ŭmysl slouťit KTMĕovi je zaloťen na poznĕnĕ – napŕ. knihĕch Jeho ĕistĕho oddanĕho, Ćer...ly Prabhupĕdy. Oddanĕ nĕkdy ĕtou i jinĕ knihy, aby se nauĕili, jak nĕco uĕĕlat, ale skuteĕnou zĕkladnou ŭmyslu nenĕ “jak”, ale “proĕ” danou vĕc dĕlĕme. A podstata naťeho zĕmŕu je poselstvĕ, kterĕ rozťiŕujeme naťĕm pouťitĕm KTMĕovy energie. Materialistickĕ uťiteĕnost rozťiŕuje egoizmus, “jĕ” a “moje”. Ale podstatou pouťitĕ KTMĕovy energie oddanŭm je, ťe KTMĕa je Nejvyšťĕ Jĕ a vťe patŕĕ Jemu. Kĕzĕnĕ vĕdomĕ KTMĕy je tedy podstata. Sĕla, kterĕ vyťivuje uťiteĕnost vĕdomĕ KTMĕy, je ĕistota ŭmyslu. ĕistota je zĕvislĕ na *anurakti* (pŕĕpoutanosti ke *guruovi*), nikoliv na *svabhĕva-rakti* (pŕĕpoutanosti k naťĕm hmotnŭm sklonŭm).

Vše, co máme, má i Bůh. Rozdíl je v tom, že my jsme jako kapky vody v moři a On je celé moře. To je vše. Velké množství. Lišíme se kvantitativně, ale kvalitativně jsme totožní. Stejná kvalita. ... Když vavíte rýži, vezmete jedno zrnko a stisknete ho; pokud je měkké, pak je rýže uvařená.¹

Čer...la Prabhupada není induktivní. Přestože používá příkladu s vařením rýže, nemyslí tím hmotnou zkušenost a experiment. “Co máš ty, má také Bůh” nemůžete ověřovat metodou pokusu a omylu. Uvědomte si, že indukce je empirickou logikou. Můžete snad empiricky změřit, že Bůh má totéž

co vy? Existenci Boha, skutečnost, že je přirodinou a skutečnost, že máte vztah k Bohu jako účinek k přirodině, musíte přijmout na základě autority. Pak se můžete pomocí dedukce a abdukce, pod vedením *Āčster*, pokoušet pochopit tento vztah lépe.

I když budete příkladem se zrnkem a hrncem rýže pokládat jen za lekci vaření a nebudete v tom vidět nic filozofického, musíte přesto nejdříve přijmout od autority, že jedno uvažené zrnko znamená, že je uvažený celý hrnec rýže. Jakmile toto přijmete, můžete vydedukovat příslušný závěr o jakémkoliv hrnci rýže vyzkoušením pouhého jednoho zrnka. Pokud však zaujmete induktivní postoj, pak jde o pouhou hypotézu. Hypotézu by bylo nutné otestovat vyzkoušením každého zrnka, aby bylo možné dokázat, že jedno zrnko je mírou všech.

Také není žádný důvod, proč by nemohl oddaný Kṛṣṇy používat induktivní logiku. Je to běžná, každodenní logika, a my ji samozřejmě ve službě Pánu používáme. V roce 1966, když byl ISKCON celkem neznámou institucí se sídlem na Druhé avenú v New Yorku, poslal Čer...la Prabhupáda jednoho žáka k IBM. Slyšel totiž o tom, že IBM daruje vzdělávacím institucím psací stroje, a proto šel k tomuto oddanému, aby o jeden požádal. Můžete říct, že to byl jakýsi induktivní hazard – navázat kontakt s IBM jménem malého, neznámého společenství, jakou tehdy naše hnutí bylo. Představitel IBM odmítl psací stroj darovat s tím, že ISKCON k tomu nemá oprávnění. Tímto pokusem však nebylo nic ztraceno. Ačkoliv psací stroj nezískal, považuje se tento žák ještě dnes za šťastného, že mohl takto Čer...lovi Prabhupádovi posloužit. Čer...la Prabhupáda své žáky povzbuzoval, aby při kázání podstupovali rizika. Pro použití induktivní metody je tedy ve službě Kṛṣṇovi široké pole působnosti.

Diskutujeme zde otázku, zda je metafyzická indukce hodnotnou metodou vyššího poznání. Vedy říkají: ne. Nevytváříme na základě *pratyakṣi* a *anumāny* hypotézy o tom, co mohlo být původní přirodinou smyslového vnímání. Její poznání k nám přichází jako *ābda*. Aplikujeme-li na *ābdu* indukci, je správné pochopení ihned ztraceno, což je potvrzeno ve Čer... *Caitanya Caritām*TM_{ti}, *Madhya-l...l* 6.137:

*svataf-pramāṇa veda satya yei kaya
,lakṣaṇa' karila svataf-pramāṇya-hēni haya*

Védské výroky nepotřebují žádné další vysvětlení. Cokoliv, co je ve Vedách řečeno, musíme přijmout. Pokud to interpretujeme podle naší vlastní představitivosti, ihned autoritu Ved ztrácíme.

Vidyāviruddha: Připouští se však, že existuje stádium, kdy osoba dostatečně vzdělaná ve védském poznání vysvětluje *āčstra-pramāṇu* z vlastní realizace – *aparokṣa*. Mezi tím a imaginací nevidím rozdíl.

Vedačra dēsa: Ve výkladu k verši, který jsem právě citoval, píše Čer...la Prabhupáda, že imaginace vychází z našeho záměru (“co chceme dělat”). Úmysl vidce ovládnout hmotnou přírodu se projevuje jako pokus změřit hmotu pozorováním a imaginací. Podobně má špatný záměr ten, kdo chce změřit védské poznání. Jeho mínění je imaginace. Ale *aparokṣa*, nebo *vicēra*, filozofická spekulace, se nesnaží omezit Absolutní Pravdu do lidských hranic. Čer... *Caitanya Caritām*TM_{ta}, *Madhya-l...l* 21.16 to vysvětluje:

*seha rahu—vraje yabe kṛṣṇa avatēra
tēṣora caritra vicērite mana nē pēya pēra*

Nehleď na všechny argumenty, logiku a negativní či pozitivní procesy, nikdo nemohl studováním charakteru Pána Čer... Kṛṣṇy a Jeho činností nalézt, když byl přítomen ve Vṛndāvanu jako Nejvyšší Osobnost Božství, hranice Jeho energií.

Vidyāviruddha: Souhlasím s tím, že védské poznání je rozsáhlé jako oceán. *Āčstra* říká: *ekaṁ sad viprē bahudhē vadanti* – pravda, ať jedna, byla různými světci popsána různě.² Světci jsou lidé, lidé jsou omezení, a proto nemůže vysvětlení žádného světce představovat čistý, původní záměr Ved. Všichni museli vyplnit mezery svých omezených realizací trochou imaginativní interpretace. Proto končíme u různých

vysvětlení od různých *guruů*. Ale to je zcela v pořádku, protože Vedy jsou určeny k tomu, aby byly vysvětlovány různě. Mají neomezený význam. Nemyslím, že autoritářský přístup, který zaujímáte, představuje plné ocenění védské tradice, která vždy vybízí k novým myšlenkám.

Vedaśra dēsa: Záměr Ved je jasný: *skoncovat s mentální spekulací*. Ve Vedách jsou jasně definovány různé druhy mentální spekulace, slovního kejklářství a podvodu a jsou zcela jasně zavrhnuty. Podívejme se např. na verš 4.30 v *Manu-saḥiti*:

*pṛaṇaṇino vikarma-sthēn baiṇēla-vratikēṁ chaḥhēn
haitukēn baka-vṁtt...^æ ca vṇmētreṇēpi nērcayet*

Ělovik by neměl prokazovat ěst, ani pouhými slovy, *pṛaṇaṇīm* (kteří tvrdí, že Boha lze uctívat nějakým imaginativním způsobem), *vikarm...m* (kteří jednají hrošně), *baiṇēla-vratikūm* (jejichž meditace je jako meditace kočky před myší dírou), *chaḥhūm* (pokrytcům), *haitukūm* (metafyzikům, kteří chtějí *æstru* podědit induktivní logice), a *baka-vṁttiūm* (lidem, kteří se chovají jako odporné volavky a přitom si myslí, že jsou nadězeni *haṣūm*, labutím podobným oddaným).

Co nutí takové spekulanty hovořit, je falešné ego, další termín pro nevědomost. Jsou v nevědomosti, ale přesto si vytvářejí svůj vlastní názor a každý se snaží překonat druhého. Pravý védský světec je *pratibuddha-vēstu*. Ví, že *Kṁṇa*, ne ego, je podstatou (*vastu*) reality. Ví, že *vastu*, Pán Ār... *Kṁṇa*, je neomezeným oceánem úžasných kvalit. Různí světci Jej vysvětlují z různých pohledů – ale ne kvůli argumentu. V moderní vidí se předkládají nové teorie kvůli argumentu, jen aby popřely jiné teorie. To je egoismus. *ĉēryové* v žakovské posloupnosti nepředkládají argumenty proti výkladům předchozích *ĉēryů*. Můžeme si uvést příklad drahocenného kamenu, který odráží různobarevné světlo podle úhlu, z kterého je pozorován. Můžu říci, že je to zelený kámen, je-li však naším účelem velebit podstatu – onen úžasný kámen – nemůžeme se spolu zařit pít.

Argumentativní přístup spekulantů je v *Mahābhārati* zavržen jako *apratikṇē*, bez jakéhokoliv základu či opodstatnění.³ Přivádí nás do stínu védského poznání. Když se ztratíme ve stínu, představujeme si, že mudrc je jen ten, jehož názor se liší od názoru ostatních mudrců. Pro osobu, která je ztracena v tomto stínu, jsou různé védské texty plné sporů. Osoba, ztracená v tomto stínu, nemůže skutečný cíl Ved – Pána *Kṁṇu* – nikdy nalézt, neboť je příliš zaměstnána zbytečným puntičkářstvím.

Svapnarātri: Chtěl bych uěinit poznámku o logice Veděnty. Jestli tomu rozumím dobře, pokládají následovníci Ved svoji logiku za mimořádnou v tom smyslu, že je jedinou opravdu deduktivní logikou. Byl udán příklad z Vedānta-s'try. Je v něm logika, že cíl života musí být příčinou všech žádoucích věcí. Proto cíl je příčinou a příchina je cílem.

Mám za to, že tato logika není nic výjimečného. Buddhisté říkají: *asmin sati, idaḥ bhavati* – “když je toto, je tamto.” “Totó”, příchina, je *abh'taparikalpa*, představa nereálna. A “tamto” je *æ'nyatē*, prázdnota. Jinak řečeno, imaginace tvoří všechny různé objekty vnímání, které jsou ve skutečnosti pouhou prázdnotou. Ale tamto také není objekt, protože žádný objekt neexistuje. Všechny objekty jsou pouhou představou. Jedinou skutečnou příčinou je tedy prázdnota. Jediným skutečným cílem je prázdnota. Když přejít z prázdnoty imaginace, zdá se, že prázdnota má vlastnosti. Tyto iluzorní vlastnosti současně tvoří imaginaci. Když je toto, je tamto.

Dr. Parāgdṁṇi: To je velice zajímavé. Podle principu komplementarity Nielse Bohra totiž vznikají vlastnosti hmoty z aktu měření. Hmotné vlastnosti jsou spojeným vztahem pozorovaného objektu a metody pozorování. Pokud odstraníte jeden z nich, nebudou žádné vlastnosti. Dá se vlastně říci, že existuje jen *æ'nyatē*.

Svapnarātri: Ano, přesně to jsem chtěl říci. Logika příchiny totožné s efektem a efektem totožného s příčinou je zcela evidentní a univerzální. Lze ji pochopit z mnoha hledisek, ne pouze z pohledu védského.

Dr. Paragdi™ci: Závěr buddhistů se velice podobá tomu, co vyvozujeme z Bohrova principu: neexistuje hluboká realita. Venku neexistuje “velká pravda”. Věci jsou jen zdánlivé. To ale vůbec neznamená, že neexistuje nic, co by bylo možné poznat. Bohr řekl: “Opak velké pravdy je také velká pravda.”

Svapnarétri: To mi připomíná jeden starý čínský paradox Chuang-tzuova snu: “Jednu noc se mi zdálo, že jsem motýl poletující sem a tam. Najednou jsem se probudil a byl jsem znovu Chuang-tzu. Kdo ve skutečnosti jsem? Motýl, který sní, že je Chuang-tzu, nebo Chuang-tzu, snící, že je motýlem?” Když jste řekl, že opak velké pravdy je také pravda, vzpomněl jsem si na tuto hádanku. Je svět snem a já sním? Nebo snad sníme o sobě, já a svět, navzájem? Kterýkoliv z těchto je velká pravda, a současně je kterýkoliv z nich pouze sen. Hraje vůbec nějakou roli, který sen si vybereme?

Vedaštra dēsa: Děkuji vám, že jste tak jasně ukázali, že hmotné poznání spočívá na nevědomosti. Příklad snu s motýlem je zajímavý. Pokud by však byl Chuang-tzu skutečnou osobou v moderním světě, pravděpodobně by mu někdo poradil, aby vyhledal profesionální pomoc. V každém případě není tato filozofie příliš důkladná. Rozdíl mezi sním a snem známe proto, že když se probudíme z našich snů, jsme stejnou osobou. Jednu noc se mi může zdát, že jsem motýlem, jindy králem. Ale pokaždé se probudím jako stejná osoba, jaká jsem byl věru. Z toho mohu poznat, že jsem snil o motýlu a ne, že motýl snil o mně.

Naše vnímání vlastností není způsobeno imaginací, ale *vastu*, skutečnou podstatou. Tato podstata je Nejvyšší Osoba a Jeho energie. Ale naše vnímání této Osoby je omezené a nedokonalé. Abychom nějak kompenzovali naši nevědomost, vymýšlíme si imaginární způsoby, kterými bychom tuto podstatu změnili – empirismus, voidismus, atd. Tvoření imaginace (*mēnina*) je způsobeno naším špatným záměrem (*durēāya*) vůči podstatě. *Mēyē* (iluze) nám pak na oplátku dá imaginaci a chytí nás.

Proč chce zloděj krást? Jeho úmysl není nic jiného než jeho špatný přístup ke *K™□*ovi, nejvyššímu vlastníku. Udílá tedy všechno pro to, aby se mohl v noci vloupávat do domů. *Mēyē* mu umožní zločiny páchat. Ale nakonec je zloděj chycen a potrestán. Zde se projeví jeho iluze, iluzí není vnímání domu. Zlodějova imaginace nevytvoří dům na vykradení *ex nihilo*. Jeho vnímání domu je způsobeno *K™□*ou. Co si tedy lupič představuje? Představuje si, jak vykrást dům a upláchnout s kořistí. Skutečností však je, že ať již ho policie chytí či nikoliv, jistě jej dopadne zákon *karmy*.

Dr. Paragdi™ci: Myslel jsem si, že zastáváte názor, že empirické měření je imaginace. Nyní ale říkáte, že zlodějova imaginace nevytváří dům, který vykrádá. Ale dům nebo jakýkoliv objekt, který vnímáme, je pouze výsledkem našeho smyslového měření nekonečnosti celkové hmotné energie. Proč tedy nyní říkáte, že dům je výtvorem Boha?

Vedaštra dēsa: Pán je bezprostřední, hmotnou, formální a konečnou přičinou každého objektu našeho vnímání. Jinak řečeno, *proč* něco vnímáme není způsobeno empirickým měřením, ale *K™□*ou. Uvažujme něco velice obyčejného, např. hrnek naplněný moukou. To, co nám smysly umožňují vidět, je aspekt *K™□*ovy neomezené energie. Jelikož je aspektem nekonečnosti, je *hrnek s moukou nekonečný*, tzn. nemůžeme jej nikdy úplně popsat či kvantifikovat. Přesto jej vidíme a můžeme se pokoušet jej změnit. Měření je, *jak* určitou věc oceďujeme ve vztahu k více ostatním, které *K™□*a zjevuje před naší myslí a našimi smysly.

Existuje oprávněný důvod k tomu, *proč* se mouku v hrnku pokoušíme změnit. A tím je, že *K™□*a projevuje určité objekty v oblasti našeho vnímání, abychom Mu je mohli zpátky s oddaností obětovat. Proto, když oddaný připravuje jídlo k oběti, pečlivě měří ingredience, aby uvažené jídlo Pána potěšilo.

Jen z důvodu nemožnosti úplné kvantifikace nebo popisu něeho empirickým měnění říkáme, že je imaginární.

Když hovoříme o “hrnku” jako o míře mouky, mluvíme o mentální *představě* množství mouky. Můžeme si myslet, že jeden hrnek je malé množství mouky, ale toto množství se skládá z více nepatrných individuálních částíček jemně mleté mouky, než můžeme spočítat. A každá z nich je složena z ještě menších částíček – chemických, molekulárních, atomárních, subatomárních a dalších, až do neurčita. Představa hrnku jako malého množství mouky vypovídá spíše o stavu naší mysli než o stavu mouky. Měnění je ale přesto, použito-li v KTM□ových službách, užitečné a žádoucí. Pokud je ale náš záměr s objekty vnímání špatný, pak je jejich měnění nejen imaginací, ale podporuje nebezpečně zcestný životní cíl: nadvládu nad hmotnou přírodou.

Tento cíl vychází ze *svabhavy*, nižšího instinktu pokleslé duše, její nevědomosti či egoizmu. Egoista – např. již zmíněný lupič – si budoucí potrestání za pokus o nadvládu nad přírodou buď neuvědomuje, nebo o něm ví, ale kvůli chuti ho ignoruje. Ve stínech jeho nevědomosti imaginace zviditelňuje mnoho iluzorních způsobů měnění a ovládání přírody. Milost *měyi* se zdají být podstatnými, ale *měy* podstatu nemá. Vaše vysvětlení přičiny a účinku nejsou založena na *vastu*, podstatě reality. Jsou vaší imaginací, kterou řídí *měy*. Jak řekl Dr. ParagTM□: “Neexistuje skrytá realita.” Tato logika bez hloubky, bez podstaty, je *měy*, iluze. Logika s hloubkou, s podstatou, je Veděta.

Realitu musíte definovat *dřív* než iluzi. Např. falešné peníze nemůžete definovat, dokud nevíte, co to jsou pravé peníze. Jako jsou falešné peníze převráceným odrazem pravých peněz, tak i více stínu je převráceným odrazem více podstaty. Nyní si položme otázku: proč na světě nikde lidé riskují a způsobují si obtíže padláním bankovek? Můžete říci, že příčinou je podvod a efektem je iluze, protože falešné peníze jsou neskutečné peníze.

Nyní máte logickou formulku podobnou Svapnar^{tri}ho: “podvádění způsobuje iluzi.” Ale co člověk nutí k tomu, aby podváděl a tiskl iluzorní bankovky? Svapnar^{tri} na to odpovídá tak, že pouze obrátí logiku: iluze vyvolává podvádění. To nám ale neříká nic podstatného. Nevysvětluje to, proč by měl kdokoliv, ať už podvádějící nebo podvedený, vidět hodnotu ve falešných penězích. Odpovíď je, že *pravé* peníze mají hodnotu. Poctiví lidé za ně dají zboží. Proto se darebáci snaží podvést nevědomé lidi falešnými penězi. Ano, celý hmotný svět není nic jiného, než společnost podvodníků a podvedených. Svět se ale neobjevuje z řídkého vzduchu podvodem nebo iluzí. Je to převrácený obraz duchovního světa. *Duch je podstata a na něm je založen stín.*

Vidy^{viruddha}: Příklad s penězi se mi nejvíce příliš uspokojivým. Pravé peníze a falešné peníze jsou vyrobeny ze zcela stejné látky – z papíru. A pravé peníze můžeme k podvodu a iluzi také použít.

Vedas^{ra dēsa}: To je sice pravda, ale neznamená to, že jsou jedno a totéž. Rozdíl mezi pravými a falešnými penězi existuje. Pravé peníze můžeme přirovnat k *apara-vidy* Ved. *Apara-vidy* je védské poznání, které se objevuje ve všech kvalitách hmotné přírody: logika, gramatika, astrologie, medicína, společenská organizace, vojenská umění, hudba, tanec, atd. Aťkoliv je to hmotné, pochází to od KTM□y. Jelikož je to védské, KTM□a to podporuje. KTM□a je podstatou védského poznání. Podobně peníze jsou jen papír, ale stojí za nimi podstata – vládní rezerva zlata. Když se peníze používají podle zákona, vláda je uznává za stejně dobré jako zlato. Když se naopak používají protiprávně, tatáž vláda peníze zabaví, stornuje ilegální transakce a potrestá podvodníky. Když se tedy *apara-vidy* nepoužívá k uspokojení KTM□y, je to *měy*. Když se k Jeho uspokojení používá, je tak dobrá jako On. Jinými slovy, je duchovní.

Falešné peníze lze přirovnat k *avidy* – úplné nevědomosti. To je takzvané poznání, které je určeno pouze k hříšným účelům: jak zabíjet zvířata a připravovat maso k jídlu, jak připravovat intoxikanty, jak svádět dívky k prostituci, jak hazardovat a bezuzdně spekulovat, dokonce ve jménu filozofie a vědy. *Avidy* podporuje degradaci lidstva; ale védská civilizace podporuje postupné povýšení lidstva. Účelem veškerých védských cílů je *para-vidy*, vědomí KTM□y.

Khag^{ekka}: Pokud se tedy zasvětime pravdě v našich každodenních činnostech, uvidíme ji i zde, v tomto tzv. světě iluze. To je skutečná jednota přičiny a účinku. Ale pravdu nelze zabalit do elegantního balíčku neminné doktríny. Pravda vyžaduje,

abychom pravidelně kontrolovali naše mapy. Tím nemyslím, že bychom měli zrevidovat konečný cíl života. Souhlasím, že cílem je původní přelína, Bùh. Sdílím však i názor Dr. Parégd™¢iho, že k pokroku v pochopení pravdy je nutný kriticismus.

Vždyť přece zjevená písma, ze kterých vytváříme naše mapy, jsou neomezení hluboká. Já mohu číst písma jedním způsobem, a vy je můžete číst jinak. Opravte mě, pokud se mýlím, ale myslím si, že K™¢ův *avatara* Caitanya vysvětlil jediný verš ze *Ār...mad-Bhāgavatamu* jedenašedesáti různými způsoby. Mysl se musí vysvobodit z omezených doktrín, aby mohla na konci života nalézt cíl písem. Jediným způsobem k ověření správnosti naší mapy je vystavit ji kritikám a výzvám jiných výrobců map.

Vedasera děsa: Není pochyb o tom, že se kvůli naší nedokonalosti můžeme ztratit i s dobrou mapou. A pokud se ztratíme, potřebujeme kritiku. Ale tuto kritiku by měl provádět ten, kdo má poznání, neboť on ví, kde jsme udělali chybu. Ví, kde máme být. Ukáže nám to na mapě. Když je někdo ztracen, k čemu mu budou různé odporující si názory? Budeme-li se pokoušet překreslit mapu podle různých názorů, není to zrovna vhodná cesta k návratu na správnou cestu. Metodou čtení mapy *ābday* je přijmout pomoc těch, kteří znají cestu – *guru*a (duchovního mistra) a *śādhū* (čistých oddaných Pána). Tato metoda nás dovede k cíli, nebo spíše touto metodou uspokojíme K™¢ůu, a On, *svayam eva sphuraty adaś*, Se Svému oddanému Svojí milostí zjeví.

Rozmanitá vysvětlení jediného verše ze *Ār...mad-Bhāgavatamu* nejsou, Khagēk¢o, ospravedlním pro interpretaci *ābday anumēnou*. Již jsem poznamenal, že Pán Caitanya učil:

Védské výroky jsou zcela evidentní. Cokoliv, co Vedy prohlašují, musíme přijmout. Interpretujeme-li to dle vlastní imaginace, je autorita Ved ihned ztracena.

Jak máme chápat termín “zcela evidentní” (*svataś-pramēa*)? Slunce je zjevně zcela evidentní. Ale jak jsou zcela evidentní védská písma? Jsou to knihy. Knihy obsahují slova, a slova, z naší zkušenosti, vypovídají o věcech, nejsou “věcmi o sobě”. Na to můžeme správně namítnout: “Ve Védách jsou slova *ābda*, duchovní zvuk. Neliší se tedy od svého významu.” Pak je zde otázka: “Jak to ale můžeme realizovat? Úplná evidentnost *ābday* není napoprvé zřejmá.” Tato otázka, jak lze vnímat dokonalou evidentnost védských písmech, je zodpovězena z hlediska chuti:

ār...mad-bhāgavatārthēnēm śvēdo rasikaif saha

Význam *Ār...mad-Bhāgavatamu* bychom měli chutnat ve společnosti čistých oddaných.⁴

V Bengálsku podávají oddaní K™¢ůy při jídle jako první chod hořkou zeleninu zvanou *shukta*. Je to kulinářská kultura; je to zdravé, napomáhá to trávení. Když poprvé přijdete ze Západu do Bengálska, může vás ochutnání tohoto prvního sousta *prasādam*, které vám nabídnou, překvapit, ne-li znechutit. “Ó, přeci mám jíst tuto hořkou věc? Nejdříve bych si chtěl dát smažené chuťovky.” Když se ale naučíte kultuře chutnání *prasādam* ve společnosti těch, kteří to znají, rychle k tomu přilnete. Neznamená to, že přijdete o svoji osobní zálibu v jezení sladkostí nebo čokolád jiného. Budete-li se ale podle této kultury řídit, stane se zřejmou skutečnost, že tento způsob přijímání potravy, přináje hořkým chodem, je nejzdravější a působí největší uspokojení.

Podobně existuje kultura ochutnávání písem, kterou se musíme naučit od pokročilých oddaných. Skutečně ochutnat význam písem je něco jiného než vrtošivé hltání skutečností a éšel. Poselství *Bhagavad-g...ty* a *Ār...mad-Bhāgavatamu* je Samotná Nejvyšší Osoba. Vyvinutí chuti k naslouchání a diskutování tohoto poselství tedy znamená prohlubování osobního vztahu s K™¢ůou.

Ār... Caitanya Mahērabhu je Samotný K™¢ůa, který přišel v roli oddaného K™¢ůy. Pán sestoupil jako Svůj vlastní oddaný, aby ukázal skutečný význam lásky a oddanosti ke K™¢ovi. To, že vysvětlil jeden verš jedenašedesáti různými způsoby, nebyla mentální spekulace. Byla to ukázka Jeho jedinečné chuti pro *Ār...mad-Bhāgavatam*. Ani jedno z Jeho vysvětlení neodporovalo jinému, neboť podstata všech byla jedna a táž – K™¢ůa. Není v tom tedy sporu.

Když se sejde skupina oddaných k diskusi písem, pak je jejich společná chuť, jsou-li opravdu pokročilí, přitáhne k lotosovým nohám Pána. Neznamená to, že každý z nich obituje svůj individuální

náhled. Ten nezmizí nikdy, protože cíl celého procesu vidomí KTM☐y je osobní. Každý oddaný má svůj viěný individuální vztah s Nejvyšší Osobou, který se s vyvinutím chuti ke službě KTM☐ovi postupně ozřejmí. Společným základem celé skupiny je uspokojení Pána, ne pouhé uspokojení individuálních myslí.

Interpretace písma mentální spekulací KTM☐u netiší. Je to medvídí služba. Zastávání rozvratnických názorů nemůže nikdo ospravedlnit učením Pána Caitanyi.⁵ Ve skutečnosti to je znakem toho, že postrádáme vyšší chuť. Tím je naše pozornost odvedena od služby Pánu ke snaze ovládnout Jeho energie. Výsledkem toho je vzrušení mysli a smyslů, a to vytvoří rozvratnické argumenty. To potvrzuje Pán KTM☐a v *Ār...mad-Bhġgavatamu* 11.22.6:

yġsġ vyatikarġd ġs...d vikalpo vadatġ padam
prġpte ġama-dame 'pyeti vġdas tam anu ġmyati

Z interakce Mých energií vznikají různé názory. Ale pro osoby, které na Mne upevnilly svoji inteligenci a ovládly své smysly, rozdíly vnímání zmizí, čímž se odstraní samotná pšiġina argumentace.

Ano, protože Pán Caitanya vyjevil mnoho zpšsobš, jak ocenit verš, oceġme onen verš prÁvġ tġmito zpšsoby. Nevynalġzejme nové interpretace, které jsou v konfliktu s interpretacemi Pána Caitanyi a nesnašme se následnġ brÁnit uvÁdġnġm Jeho pšġkladu. Vidomí KTM☐y neznamená vymġšlet nové zpšsoby imitovÁnġ ...ġvary. Vidomí KTM☐y znamená zbavenġ se tġto neġistġ svabhġvy, kterou se snašíme, kdykoliv k tomu vidġme pšġležitost, KTM☐u imitovat. V *Bhagavad-g...tġ* KTM☐a šġká, še naslouchÁnġm Jeho poselstvġ se na Nġj upoutÁ mysl. To je *yoga*. Ve vidomí KTM☐y jsou smysly a mysl podšġzenġ v oddanġ službġ. Stšedem naġeho šivota je KTM☐a, nikoliv vÁġnivġ touhy, které naġi mysl zapÁlġ vzruġenġm, sporem a argumentem.

Vidyġviruddha: NÁsleduji Vedy, ale v mnohġm nemohu souhlasit s tġm, co Vedasġra šġká. Mluví o ...ġvarovi jako o pšġiġinġ. @ġvara ale není absolutnġ pravda. Je pšedstavovÁn koġenem vġdskġ ġabdy, kterġmi jsou slabiky oġ nebo auġ. Pġsmena a-u-ġ oznaġujġ stvoġenġ, udršovÁnġ a zniġenġ a takġ tġi fÁze mysli, hlubokġ spÁnek, snġnġ a bdġnġ. To je hmotnġ vidomġ. Logika pšġiġiny a dšsledku platġ pouze v hmotnġm vidomġ. @ġvara je vrcholnou logickou koncepcġ. Ale za touto koncepcġ pšġiġiny a šġġnku je viġnġ vidomġ *tat tvam asi* – “jÁ jsem to.” Nad ...ġvarou, nad logikou, a dokonce nad vġdskou ġabdou, je ġistġ jÁ absolutnġ. To je jediná realita. Vġe ostatnġ je dualita, mġyġ, iluze, a musġme se toho vzdÁt.

Vedasġra dġsa: Kdyš jsme tedy jedno, proġ šġkáte, še se mnou nesouhlasġte?

Vidyġviruddha: NÁġ spor je na nišġġ úrovni, na úrovni logiky. Na vyġġġ úrovni, na úrovni reality, jsme jedno.

Vedasġra dġsa: Je-li tedy nišġġ šroveġ dualita a iluze, proġ se na tġto úrovni snašġte nġco ustanovit logickġm argumentem?

Vidyġviruddha: Chci jen, abyste vidġl, še jÁ jsem jednotu realizoval a vy ne. Proto moje vysvġtlenġ ġabdy pšekonÁvÁ vaġe.

Vedasġra dġsa: Vaġe kritika je reflexivnġ. Tvrdġte, še logika se tġká pouze hmotnġho vidomġ a souġasnġ šġkáte, še jste hmotnġ vidomġ pšekonal. Pšesto ale ušġvÁte logiku k tomu, abyste mi sdġlil, še jste realizoval jednotu a vaġe vysvġtlenġ je proto lepġġ. Ale logicky, kdyš vġte, še vġe je jedno, proġ všbec mluvíte? Samotná šeġ je logika a vaġe filozofie tvrdġ, še logiky je nutno se vzdÁt. Ale v moġġ filozofii je tšeba šeġ a logiku švést v soulad se ġabdou, ne se jġ vzdÁt. Pokud tedy, podle vaġeho tvrzenġ,

následujete Vedy, což èiním i já, proè mì nenecháte mluvit? Vždy□ nakonec, podle vaší teorie, jsme jedno.

Svapnarċtri: Zcela souhlasím s názorem Vidyċviruddhy, že ...ævara je logickou konstrukcí. Rád bych podotkl, že to je konstrukce, která se na konci hroutí. Pouze z prodlužování øetizu øíèiny do minulosti bychom o “první” øíèinì (...ævarovi) mohli vidìt jen to, že to byla øíèina. Proto by bylo zcela na místì se zeptat: “Jaká byla øíèina ...ævary?” Jakmile postulujete ...ævaru coby øíèinu tolika jiných øíèin, ihned musíte èelit paradoxu nekoneèného regresu. Co zapøíèinilo ...ævaru? A co bylo øíèinou øíèiny ...ævary? A co øíèinou øíèiny øíèiny ...ævary? Logika první øíèiny tedy nikdy nedospìje k nijakému závìru.

Myslím, že Vidyċviruddhovo øíjetí ...ævary za pouhý vrcholný logický koncept je v souladu s názory, které jsem dříve objasnil s Dr. Parċgd™ċim. Ano, øíèina a efekt jsou povrchní logikou hmotného svìta. Neexistuje totiž hluboká realita kauzality. Kauzalita nemá nic společného s Neznámem. V Neznámu neexistuje logika. Bytí a nebytí je tam jedno a totéž.

Vedasċra dċsa: Mohu se na okamžik zamòit na podstatu toho, co jste øekl, abych se ujistil o tom, že jsem vám dobře porozumìl? Øekl jste, že ...ævara je pouze logickou hypotézou. Pravdou za touto hypotézou je, že nemùže být první øíèina. V koneèném smyslu nemùžeme dojít k žádnému logickému významu.

Svapnarċtri: Ano, myslím že by se to dalo takto øíci.

Vedasċra dċsa: Jinými slovy øíkáte, že to, co uèí védská písma o øíèinnosti, je imaginární. Když K™ċa v *Bhagavad-g...tì* øíká: “Jsem zdrojem všeho,” pak podle vás nemluví pravdu. Jinak øeèeno, K™ċa a Vedy nemají autoritu.

Svapnarċtri: No ... nemohu øíci, že by vaše analýza mého tvrzení byla nesprávná. Ano, pøesnì jsem tím myslel.

Vedasċra dċsa: Závìr je tedy, že autoritou jste vy.

Svapnarċtri: Ne, to vùbec ne. Logika je autorita. Neøíkám vám to jen proto, že tomu vìrím. Je logické, že když má vše øíèinu a K™ċa øíká: “Já jsem øíèina,” pak musí existovat øíèina K™ċy, protože všechno má øíèinu. Vše zahrnuje též K™ċu.

Vedasċra dċsa: Ne, moje otázka stále platí. Vedy øíkají, že *anumēna*, logické myšlení, je podøízeno *æabdì*, védskému zvuku. Logiku bychom mìli používat na podporu védských zjevení. Jinak nemá logika autoritu. To je védská metoda poznání. Nyní se vás tážu, jaká je vaše autorita k tomu, abyste øekl, že védská metoda je špatná. Jakou vy máte autoritu k tomu, abyste øekl, že *anumēna* má vyšší autoritu než *æabda*?

Svapnarċtri: Prostì mi to dává smysl.

Vedasċra dċsa: Ale pøed pár okamžiky jste tvrdil, že závìrem vaší filozofie je, že ve skutečnosti nemùžeme nic hodnotit podle toho, jestli nám to dává smysl èi nikoliv. Jak tedy mùžete tvrdit, že vám dává smysl, že *anumēna* je nadøazenìjší *æabdì*?

Svapnarċtri: Neóikám, že védské výpovědi nedávají žádný smysl. To, co Vedy óikají, může být *logicky* správné. Ale nad logikou jsou bytí a nebytí jedno a totéž. Je něco víc než logika pøíeinnosti. Je to nekoneèné, záhadné a tiché.

Vedašċra dċsa: Vypadá to, že tuto doktrínu můžete správnì reprezentovat jedinì tehdy, když budete nekoneènì záhadný a tichý.

Svapnarċtri: Ano, tomuto uèení nelze uèit.

Vedašċra dċsa: Ze *æabdy* se dozvídáme, že vìèné bytí je logicky konzistentní s pøíeinnou. *Sarva^ khalv ida^ brahma*, vše je Brahman. To znamená, že vše je vìènou podstatou. Ani hmota (*prakTMti*) není vytvořena èi zniěna. *Æavara* je vìèný, *j...va* je vìèná, *prakTMti* je vìèná a *kċla* je vìèná. Jen *karma*, nebo èinnost pozorovaná v hmotì, je doěasná. Hmota, nic necítící energie ...*ævary*, z které jsou tvořeny nekoneèné vesmíry, periodicky jedná, periodicky udržuje a periodicky odpoěívá. Když na pokyn ...*ævary prakTMti* jedná, nazýváme to stvoření. Když *prakTMti* odpoěívá, stvoření se rozpouští do inertního potenciálu.

Paradox nekoneèného regrese trápí ty, kteí si myslí, že podstata je stvořena. Pokud by èetiz stvoření znamenal, že podstata byla způsobena pøedchozí podstatou a tato pøedchozí podstata vznikla z ještì døívjší podstaty, až nakonec bychom takto dospìli k první podstatì, pak zůstává otázka, proě se èetiz pøíeinnosti zastavil právi u této podstaty.

Podle Ved zaěíná pøíeinnost u *tattvy*, vìèné pravdy – *KTMċ□y* a Jeho energií. Ani duch, ani hmota, ani jejich zdroj není nikdy stvořen. Vše je vìèné a vše je podstata, *vastu*. Èetiz hmotné pøíeinnosti je èetiz èinnosti, udržování a spoěinutí, èinnosti, udržování a odpoěívání atd. Není to èetiz jedné podstaty, která dává vzniknout jiným podstatám.

Svapnarċtri: Ale pøesto, když jste øekl: “ani duch, ani hmota, ani jejich zdroj nejsou nikdy stvořeny,” implikuje slovo zdroj, že duše a hmota nejsou pùvodní. Pocházejí z něeho jiného.

Vedašċra dċsa: Zdroj znamená zdroj stimulace. Slovo stimulovat je ve slovníku definováno takto: “podnítit k èinnosti nebo vìtší aktivitì èi zájmu; rozhýbat.” To je pøíhodný popis vlivu ...*ævary* na Jeho vìèné energie. Pouhým Svým pohledem na *prakTMti* stimuluje nekoneèný èetizec tvoření, udržování a rozkládání. *KTMċ□a* je tedy zdrojem stvoření ve smyslu inspirování Svých energií k tvořivému jednání.

Dr. ParċgdTMċ□i: Tvrdíte, že Bùh se nemůže rozhodnout, zda být èi nebýt. Ani nerozhoduje o tom, co bude èi nebude. Vše prostì je. To znamená, že Bùh je podøízen bytí, zatímco nicota Bohu podøízena není.

Vedašċra dċsa: Volit si mezi tím, zda být èi nebýt, ve skutečnosti žádnou volbou není. Nic znamená žádná víc. Neexistuje to. Skutečnou volbou je volba mezi bytím a iluzí – já takové, jaké je (duchovní duše) versus já, jaké není (falešné ego). Pro Boha iluze neexistuje. Iluzi známe dle jejích následků – utrpení tohoto hmotného těla. Aèkoliv však iluze existuje, je neskutečná (*asat*). Pravý pohled (*tattva-daræana*) na já ukazuje, že tělo, za které já pokládáme, neexistuje.⁶

Vy si však myslíte, že neexistence může být speciální entitou: *abhava-tattva*, skutečná neexistence, stav prázdnoty existující jako alternativa k bytí. Může snad být něco zbytečnějšího než diskuze o existenci neexistence? To je *mċyċ*. Pokud však chcete v mysli podporovat výběr mezi existencí a neexistencí, *mċyċ* vám na to odpoví tak, že vás nechá zde v hmotném světě, který bude za nijakou dobu zničen. Bihem rozkladu jsou živé bytosti v iluzi uvrženy do iluze neexistence na dobu trvající eóny.

Každý z vás touží po poznání. Ve *Ār...mad-Bhġgavatamu* (11.29.3) vyslovil Uddhava následující verš:

*athġta ġnanda-dugha^ padġmbhujā^
ha^sġf ġrayerann aravinda-locana
sukha^ nu viāveāvara yoga-karmabhis
tvan-mġyayġm... vihatġ na mġninaf*

Athġta znamená “Proto nyní”, a *ġnanda-dugha^ pada-ambhujam* znamená “KTMġovy lotosové nohy, zdroj veškeré extáze”. *Ha^sġf* oznaġuje opravdu moudré transcendentalisty. *Ārayeran* znamená “přijímají útoġišti, odevzdávají se”. *Aravinda-locana* je jmġno KTMġy, které opġvuje Jeho lotosové oġi. *Sukha^ nu viāveāvara* znamená “oddanġ jsou šġastnġ pod ochranou *viāva-...āvary*, Pána vesmġru”. Tato ġást tedy znamená, še oddanġi velice rádi přijímají útoġišti KTMġových lotosových nohou, které jsou zdrojem veškeré duchovní extáze. To je pravġ poznání.

Verš pokračuje: *yoga-karmabhis tvān-mġyayġm... vihatġ na mġninaf* – “ti, kdoš jsou pyšnġ na svoje výsledky v *yoze* a *karmġ*, nepřijímají útoġišti u KTMġy a Tvoje iluzornġ energie je pġemġše.” Slovo *yoga* zde znamená všechny mošné druhy fyzických, mentálních a mystických vġd a filozofiġ. *Karma* oznaġuje ġinnosti v tġchto oblastech. *Mġninaf* je mentální úroveġ, kde se daġí egoistickġm spekulacġm. *Vihatġf* znamená “porašen” nebo “zastaven”, a *tvan-mġyayġm* znamená “Tvojġ hmotnou energiġ”.

Poselstvġm tohoto verše je, še ten, kdo zůstane na mentální úrovni, bude zcela jistġ porašen iluzġ, i kdyš má ve svých spekulacġch velikġ úspěchy. Abychom se dostali z mentální úrovni, musġme se odevzdat KTMġovým lotosovým nohám, nebo š šġistġ, které hledáme, je *tam*, ne v egoistické spekulaci. Mysl, které se nedostává *ġnanda*, stáhne *mġyġm* ve jmġnu takzvanġho poznání do toho nejodpornġjšího stavu vġdomġ.

Nedávno ġinštġ vġdci oplodnili šenu embryem šimpanze. Ale protest veřejnosti je pġinutil k potratu. Jeden indickġ biolog vyjádġil nad ukonġenġm experimentu politování, nebo š jsme pġišli o “novġ poznání”. Takové vyspekulované ġinnosti však nejsou poznáním. Jsou degradacġ lidské mysli zpġsobenġ *mġyou*, a mġšou vést ke zrození v nišších druzích.

Poznání bez *ġnandy* se nazývá *āuġka-jġġna*, suchġ poznání. Ve *Ār... Caitanya CaritġmTM* (*Madhya-l...lġ* 24.130) se šíká: *āuġka-jġġane j...van-mukta aparġdhe adho mġje*. I kdyš nikdo suchġm poznáním dosáhne *j...van-mukta*, osvobození duše z hmotného utrpenġ, toto poznání se kvġli šádosti po *ġnandġ* pġekroutġ. Pokroucenġ poznání vede k urāšlivġm ġinnostem, které uvrhnou šivou bytost zpġt do propasti iluze.

Dr. ParġgdTMġi: Pokud nebude volby neexistence, bude existence vġenā, bezġasovā a nutnā. Jak je ale potom mošné, aby se vesmġr neustāle mġnil? Pokud ovšem nenġ vše, co se dġje, do nejmenšího detailu naplānovāno, a pokud nenġ svobodnā vġle pouhou iluzġ.

Vedašra dġsa: Dovolte prosġm, abych ukāzal smysl vaší otāzky. Z existence – nebo abychom byli pġesnġ, z toho co si pod existencġ pġedstavujete – se pokoušíte stanovit hodnovġrnost existence Boha. Existujeme spolu s Bohem, a je proto pġirozenġ, še se pokoušíme s nġm navāzat kontakt na zākladġ bytġ. Ale On nenġ – abych opakoval frāzi, kterou jste dġġve poušil – *na bytġ zāvislġ*. Jeho osobnost transcenduje pouhou existenci. Nās vyvādí existence z mġry, ne Jeho.

Zākladem bytġ je *sat*, vġenā existence vġdomġ, jejġmiš souġāstmi *j...vy* jsou. *Sat* je rysem KTMġovy duchovní energie. Tato energie se laškovnġ stāvā rġznġmi prostġedky, kterġmi si Pān Sebe ušívā. *Sat* je tedy prostġedek, kterġm si Pān Sebe ušívā jako nekoneġnġ, vġeprstupujġcġ, zāġivġ Brahman. Prostġednictvġm *cit* nebo dokonalġho poznání Se Pān ušívā jako Nadduše, *Ār... Viġġu*, který tvoġġ, udržuje a niġġ nespoġetnġ vesmġry plnġ nespoġetnġch šivġch bytostġ. Nadduše transcendentālnġ pġebġvā v srdci kašdġ šivé bytosti a dāvā jġ podle jejġch zāsluh poznání, pamġ a zapomnġnġ. *ġnanda*, neomezenġ šġistġ, je prostġedek ke KTMġovým dġvġrnġm zābavām bošské lāsky s Jeho osobnġmi spoleġnġky v duchovním svġtġ.

My, duše oddġlenġ od KTMġy, jsme pġġlepeni na úrovni *sat*. I skuteġnost naší vġenġ existence je dġky naší pġġpoutanosti k tomuto doġasnġmu tġlu, k tġto podobġ naší nevġdomosti, nejasnā. Vġenā existence se tak stāvā stālou spoutanostġ. Pokud však racionālnġ rozlġšíme tġlo od duše, vzdāme se

pøipoutanosti a upevníme naše mysli na já, můžeme sami dospít na úroveň *sat*. To je krajní mez vzestupného procesu (*Ěroha-panthĚ*), neboli induktivní metody. Pokládám za významné, že z důvodu vaší pøipoutanosti k induktivní metodě vidíte existenci jako velký problém. Je však chybné projektovat váš problém s existencí na KTM□u. On Si užívá Svě existence viěni. My si také můžeme zvolit viěné užívání si existence – pokud se obrátíme na Nij, budeme požehnáni energiemi *cit* a *Ěnanda* a vstoupíme do Jeho pøímé společnosti.

Vaše otázka – jak je možné, pokud je existence viěná, bezčasová a nutná, aby se vesmír stále mnil – je problémem dualistické mysli, ne KTM□y. Svíděí o naší neschopnosti mñení. KTM□a je *acintya*, nepochopitelný, a Jeho energie je *acintya-æakti*, nepochopitelně mocná. Jelikož jsou oba nepochopitelní, zdá se být jejich jednání pro dualistickou mysl sporné.

acintya-æakti ...ævara jagad-r'pe pari□ata

®ævara nepochopitelným způsobem pøemění Svou energii do podoby vesmíru (*jagad-r'pa*).

jagad-r'pa haya ...ævara, tabu avikĚra

Samotný ...ævara je podobou vesmíru. Současně však zůstává nezminěn ve Svě původní, transcendentální podobě.

J...va vznášející se v nebi srdce má svobodnou vůli k rozhodnutí mezi Samotným ...ævarou a Jeho expandovanou *jagad-r'pou*. Jeho volba závisí na tom, jak pøijme védskou *æabda*: ve stavu ignorantského egoizmu nebo v èisté oddanosti.

KhagĚkĚa: Není správné, když tvrdíte, že induktivní myslitelé se nemohou dostat za problém existence k poznání a blaženosti. Nebo si snad neuvídomujete, jaké obrovské poznání a štěstí se nachází v induktivní tradici?

VedasĚra dĚsa: Ale je to světské poznání a blaženost. Indukce je omezena hranicemi lidské existence, která je vždy problematická. Pokud působí hmotné poznání stále potíže, jak je možné jej považovat za pravé poznání? Pokud jsou s hmotným štěstím neustále potíže, můžeme jej považovat za skutečné štěstí?

SvapnarĚtri: S tím bych souhlasil. Šel bych však o krok dále, a řekl bych, že vaše tvrzení, že védské poznání transcenduje lidskou existenci, není logické. *Ěabda* závisí na *pratyakĚe*. Musíte ji slyšet, abyste ji pochopil. A slyšet něco znamená, že jak zvuk, tak vy musíte existovat hmotně. Proto je védská *æabda* světská a stejně tak i poznání, které pøináší.

VedasĚra dĚsa: Ne, *æabda* je původně duchovní. Proto sdílí význam. Důvod, proč mají slova význam, nelze pochopit z hlediska naší hmotné zkušenosti. Je pravdou, že védský zvuk musíme pøijmout hmotnými ušima. To ale neznamená, že samotný zvuk je hmotný. Chcete-li plně realizovat duchovnost zvuku, musíte pøijmout védskou metodu poznání, která začíná, jak jste uvedl, *pratyakĚou*. Ale toto poznání se s dalšími stupni – *parokĚa*, *aparokĚa*, *adhokĚaja* – rozšiřuje, a nakonec docházíme na stupeň *aprĚkTMta*.

Pokud ale chcete zůstat na úrovni *pratyakĚi*, pak budete zvuk dále vnímat jako hmotný – což značí pouze to, že setríváte v nevídomosti. Potom ale buďte èestný a nepøipisujte védskému zvuku žádný význam. Pokud je *pratyakĚa* opravdu vše, čím lze poznat zvuk, pak se vzdejte konceptu, že nemůže být duchovní. Tento koncept vychází z vaší *anumĚny*, ne z *pratyakĚi*. Pokud jste èistý *pratyakĚavĚd...*, neml byste mít žádný koncept. Na úrovni *pratyakĚa* neexistují vůbec žádné koncepce významu slov, ani duchovní, ani hmotné. Dítě slyší zvuk èisti z úrovně *pratyakĚa*. Nechápe slovo, protože jeho *anumĚna* se ještě nevyvinula.

Jakmile øeknete: “Védská *æabda* a význam, který sdíljuje, jsou hmotné,” jste mimo *pratyakœu*. Pokud nemùžete zabránit tomu, abyste neodvozoval význam ze *æabdy*, mìl byste odvozovat význam pøimìøený metodì poznání, kterou je védský zvuk pøenášen. Podle této metody je védský zvuk transcendentální. Slova v knize o oceánu bych mìl chápat z hlediska oceánografie, metody poznání, podle které byla kniha napsána. Nemìl bych knihu interpretovat podle mé zkušenosti s vodou v døezu mé koupelny. Nemám právo si myslet, že kniha je plná lži o velikosti a hloubce oceánu a miliónech životních forem, které obsahuje, jen kvůli tomu, že døez v mé koupelnì dokáže pojmout jen trochu vody a nevyskytuje se v nìm žádný podmoøský život. A nemám právo se domnívat, že kniha je smutnì nevidomá, protože v ní není zmínka o špuntu nikde na dnì moøe, po jehož vytažení zmizí všechny svìtové oceány. Podobnì ani vy nemáte právo se domnívat, že védský zvuk je hmotný jen kvůli vaší omezené zkušenosti se zvukem.

Vidyœviruddha: *Æabda* není než rozptýlené svìtlo na hloubce ticha. Védský zvuk nás k pravdì jen smìruje, ale jak prohlašuje *Kaœha Upaniœad*: “Nejvyšší je mimo *æabdu*.”

Vedaœra dœsa: Pán KTMœa øíká Arjunovi, že je mnoho následovníkù Ved, kteøí jsou pøitahováni pouze kvìtnatými slovy o nebeském smyslovém požitku. Tyto nazývá *veda-vœd*... Obìœ (*yaj~u*) provádìjí pro sobecké úèely jako je hmotné povýšení a osvobození od høíchu. Jejich egoizmus je zaslepuje, a proto nevidí, že mimo tyto smyslové a mentální plody je KTMœa Yaj~a, nejvyšší obìœ.⁸ Anglický termín pro obìœ (*sacrifice*) pochází z latinského výrazu, jehož význam je “uèinit svatým”. Skuteèný úèel *yaj~i*, která zaèíná nasloucháním a zpíváním védského zvuku, je tedy pøemìnit naši existenci z hmotné na duchovní. Abychom toho však dosáhli, musíme podle KTMœovy rady Uddhavovi pøestat s hmotnou interpretací védského zvuku (*vacasœ virœme*).⁹ Aby nás pøenesl pøes pøekážku egoistických hmotných zvukù *karma-vœdy* a *j~œna-vady*, vyslovil Pán osobnì *Bhagavad-g...tu*.

Pokud si Mì budeš uvìdomovat, pøekonáš Mojí milostí všechny pøekážky podmínìného života. Pokud však nebudeš jednat v takovém vìdomí, ale pod vlivem falešného ega a neuposlechníš Mì, budeš ztracen.¹⁰

Na æroœyasi vinaœkœyasi: “Pokud Mì neuposlechníš, budeš ztracen.” KTMœa je nejvyšší autorita, pùvod védského poznání. Abychom poznali pravý význam *æabdy*, musíme naslouchat Jeho vysvìtlení. Dokud budeme naslouchat naším zpùsobem, zùstane pro nás absolutní pravda navždy *aæabdama*, mimo tohoto egoistického zvuku. Naslouchat vlastním zpùsobem znamená pøijímat za svého *gurua anumœnu*. Ale mysl nám skuteènè poznání dát nemùže, protože je omezená falešným egem. A je pouze logické, že ...*ævara*, Nejvyšší Pán, není v dosahu našeho egoizmu. Proto se uvádí:

anumœne nahe ...ævara-j~œne

Skuteèného poznání Nejvyšší Osobnosti Božství nedosáhneme logickou hypotézou a argumenty.¹¹

anumœna pramœœa nahe ...ævara-tattva-j~œne
kTMpœ vinœ ...ævarere keha nœhi jœne

Nejvyšší Osobnost Božství mùžeme pochopit jedinì Jeho milostí, ne dohady a hypotézami.¹²

Khagœkœa: Jak ale víte, že dostáváte milost Nejvyšší Osobnosti Božství?

Vedaœra dœsa: Zde je odpovìì:

vastu-viœaye haya vastu-j~œna
vastu-tattva-j~œna haya kTMpœte pramœœa

Slovo *vastu* je zde uvedeno třikrát, aby se zdůraznilo, že poznání podstaty je *pramēṇa*, důkaz, *kṛmṇy*, milosti. *Kṛmṇa*, ...*avara*, je podstata. Jeho podstata je rozšířena jako *tattvy*: *j...va*, *prakṛmṇti*, *kēla* a *karma*. *Vastu-tattva-jēna* znamená právě poznání *tatteṇ vastu*. Je to praktické poznání. Pokud jsme v těchto *tattvách* zapleteni, zmítání jejich vlivem a neschopni zabránit hříšným činnostem, které nás pevně poutají ke hrubému tělesnému pojetí, mili bychom vidět, že jsme v nevědomosti.

Jak jsem uvedl dříve, ten, kdo pravdu skutečně zná, překoná *Kṛmṇ*ovou milostí všechny překážky *karma-vēdy* a *jēna-vēdy*. Existuje spousta překážek, které mají pokrok *karm...ch* a *jēn...ch*: kritizování, touha po jménu a slávě, závist jiným živým bytostem, přijímání vící, které jsou *āstrou* zakázány, touha po hmotném zisku a prahnutí po popularitě. Dokud člověk nemá milost *Kṛmṇ*y, bude jeho pokus o následování védské metody tímto defekty, symptomy nevědomosti, zničen.

Milost *Kṛmṇ*y se přenáší čistou zvukovou vibrací od oddaného, jehož srdce je k NĚmu náklonností zcela připojováno. Takový oddaný je pod přímou Pánovou ochranou a je proto svým životem příkladem *vastu-tattva-jēny*. Pokyny takového oddaného nás dovedou ke spojení s *Kṛmṇ*ovýmá lotosovýmá nohama.

Vidyēviruddha: Ale na nejvyšším stupni, podle Čaṅkarācāryova učení, je každá živá bytost bezejmenná, beztvará Jedna Duše. Jména, podoby a rozdíly jsou iluzorní. Mluvíte o odevzdání se *Kṛmṇ*ovi a Jeho čistému oddanému. Ale tato slova mají co dělat s rozdílem, ne s jednotou. Jednota je absolutní, neboť je všeobsažná. Jakmile nám řeknete, abychom se odevzdali specifickému jednotlivci, specifické osobě, vyloučíte ostatní. Vytváříte sektářské stanovisko. Vzhledem k humanitární jednotě bychom neměli dávat Nejvyššímu jméno či podobu. Mili bychom spíše sloužit Bohu v každé živé bytosti. Pak se budou muži a ženy po celém světě milovat a uctívat navzájem. A všude zavládne mír a bratrství.

Vedaśra dēśa: Ano, Čaṅkarācāryova filozofie je *advaita*, nedualnost Boha a duše. Souhlasíme s tím, že v čistém duchovním vědomí sdílejí Bůh a duše stejnou kvalitu vědomosti, poznání a blaženosti. Jsou jedno. Ale jelikož je to jednota lásky, existuje také rozdíl lásky. Uveďme si příklad chlapce a dívky, kteří se milují – jsou jedno v tom smyslu, že je nelze rozdělit, ale jedině rozdíl mezi nimi umožňuje jejich vzájemný požitek. Láskyplný vztah je dobrovolný. Některé duše se rozhodnou *Kṛmṇ*u v čisté oddanosti nemilovat. Radši by byli nezávislémi pány. Bůh je tedy pošle do hmotné existence, kde se mohou pokoušet užívat si oddělení od NĚho. V tomto stavu nevědomosti se zdá být jednota duše s Bohem ztracena, avšak rozdíl mezi nimi vypadá hrůzostrašně.

Řekl jste, že když jsem vám radil odevzdat se *guruovi* a *Kṛmṇ*ovi, že vytvářím vyloučením ostatních sektářský náhled. Ale Čaṅkarācārya je také *guru*. Jeho následovníci se mu odevzdávají, a ti, kdo tak nečiní, jsou z řad jeho následovníků vyloučeni. Tvrdíte, že doktrína rozdílu nemůže být z důvodu výlučnosti pravá, kdežto Čaṅkarācāryova doktrína jednoty je absolutní pravdou právě z důvodu všezahrnující jednoty. Ale dokonce ani doktrína jednoty není jedna. Po Čaṅkarācāryovi odchodu z tohoto světa se jeho následovníci rozštěpili na dvě skupiny, na školu Bhāmat... a školu Vivarana. V Čaṅkarācāryovi učení našli dost rozdílů k tomu, aby se rozešli v názorech dokonce ohledně jednoty. A dodnes se impersonalisté rozdílují na stále větší počet škol.

Skutečnou védskou filozofií je, že jednota je skutečná a rozdíl je skutečný. Spolu jsou všezahrnující. Nemůžete rozdíl odstranit jen tak, že jej označíte za nereálný. Dokonce Čaṅkarācārya to připustil. Ve své *½aṇ-paḍ...-stotā* (3) napsal:

satyapi bhedāpagame nētha
tavēham na mēmak...nas-tvam
sēmadro hi taraṅgaḥ kvacana
samudra na tēraṅgaḥ

Ó Pane, i když je rozdíl odstraněn, jsem Tvůj (jsem Tvůj služebník). Ty nejsi můj. Jako vlny patří oceánu a oceán nepatří vlně. Vlna žije v oceánu. Oceán nežije ve vlně.

Øekl jste, že každá živá bytost je Bůh a lidé na celém světě by se měli navzájem uctívat. To povede k míru a bratrství. Na to bych si dovolil odpovídat tak, že váš návrh je problémem, nikoliv řešením. Základnou hmotného vidění je falešné ego. V tomto světě si už každý myslí, že je Bůh. Existují humanitární socio-politické systémy, které se snaží dovést tyto bohy k tomu, aby si navzájem sloužili. Ale oni tak nikdy neučiní. Slouží žádostem svých smyslů. A to je zvířecí život. Kde je ve zvířecí společnosti mír a bratrství? Když se lidé stanou služebníky svých smyslů, zavládne v lidské společnosti zákon džungle. Půčinou zkázy impersonalizmu je, že nezná metodu k ovládnutí pěti smyslů přijímajících poznání (sluch, hmat, zrak, chuť a čich), pěti vědomostních smyslů (ruce, nohy, žaludek, genitálie a konečník) a společného smyslu, mysli. Jako “víci o sobě”, vypůjčíme-li si tuto frázi od Kanta, je těchto jedenáct osobními služebníky HTM...ke^æi, Pána Smyslů – KTM...y. Pán Kapiladeva vysvětluje:

<i>dev^æ...gu...a-li%og^æn^æm</i>	<i>æn^æu^æeravika-karma...m</i>
<i>sattva evaika-manaso</i>	<i>vTMttif sv^æbh^ævik... tu y^æ</i>
<i>animitt^æ bh^ægavat...</i>	<i>bhaktif siddher gar...yas...</i>

Smysly jsou symbolickými reprezentanty polobohů a jejich přirozeným sklonem je pracovat pod vedením vědeckých příkazů. Jako jsou smysly představiteli polobohů, je mysl představitelem Nejvyšší Osobnosti Božství. Přirozenou funkcí mysli je služba. Když je tento služebnícký postoj zamístněn v oddané službě Osobnosti Božství, bez postranního motivu, je to mnohem lepší než osvobození.¹⁴

Tito služebníci Pána, mysl a smysly, jsou oddaní. Pokud o ně nepečujeme tak, že je pečlivě zamístníme ve službě HTM...ke^æovi, urazíme je, a oni nás potrestají tak, že nás na oplátku stáhnou do horších vědomostí.

Podle Ća%kar^æĆyovi filozofie může být absolutně realizováno jedině tehdy, když úplně zastavíme funkce smyslů a mysli. Lidé dnešního světa to nechtějí udělat. Skutečnou odpověď dává N^ærada Muni ve své *Pa[~]car^æt^æe*:

<i>sarvop^ædhi-vinirmukta[^]</i>	<i>tat paratvena nirmalam</i>
<i>hTM...ke...a hTM...ke^æa-</i>	<i>sevana[^] bhaktir ucyate</i>

Sarvop^ædhi-vinirmuktam znamená osvobození od všech tělesných označení. *Tat paratvena nirmalam* znamená očištění od všech nevěstot. Jak toho lze dosáhnout? Odevzdáním smyslů ve službě HTM...ke^æovi, Pánu Smyslů. Jak jsem uvedl dříve, je znám též jako Yaj[~]a, nejvyšší oběť. Obětováním našich smyslů a mysli v Jeho službě postupně realizujeme původní transcendentální povahu smyslů a mysli v duchovním světě. Duchovní smysly nám na oplátku vyjeví skutečnou jednotu: neoddlitelnost naší touhy od KTM...y, který je jediným *vi^æayou* (objektem touhy).

A nakonec – váš argument, že Bohu bychom neměli dávat jméno nebo podobu z humanitárních důvodů – je světský racionalismus. Je mýtem, že Bůh je vynálezem člověka. Humanitářství je nevýznamným a efemérním výplodem mysli. Bůh, Jeho svaté jméno a Jeho podoba jsou věnou absolutní pravdou. Kdo ze smrtelných lidí donutí Boha, aby se vzdal Svého jména a podoby? Smrtelní lidé by jednali zdravě, kdyby se vzdali své nevědomosti, zpívali svaté jméno Pána a uctívali Jeho transcendentální podobu.

Dříve jste poznamenal, že ...*ævara* je vrcholnou logickou koncepcí, čímž jste jakoby řekl, že KTM...a je vyroben v mysli nějakého filozofa. Ale Vedy jsou *apauru^æeya*, nejsou produkty lidí. Co vás opravňuje k tomu, abyste vědecké poznání ztvárňoval jako pouhou hypotézu? Tzn., že ze všeho nejdříve jste vy přijal za hypotézu, že to je hypotéza. Tvrdíte o sobě, že následujete Vedy, ale vaše argumenty jsou ostrým obviněním Ved z mytologičnosti. Ale to je pouze vaše mytologie. Myslíte si, že znáte Vedy lépe než Pán KTM...a, Brahm^æ, Devar^æi N^ærada, Vy^æsadeva a Ćukadeva Gosv^æm...? Pokud byste byl následovníkem jiné tradice písem, kde není filozofie přičinnosti jasně vysvětlena, pokládal bych to za snahu o vyplnění mezery hypotézou. Ale v případě vědeckých písem je taková snaha nemístná. Tradice mluví za sebe: *Ć^æryav^æn puru^æo veda* – ten, kdo zná učení *Ć^æryi*, autority *param^æary*, je znalcem Vedy.

Khagĕkĕa: Autority po nás èasto vyžadují slepé následování. Ale pochyb a falešných pøedstav se zbavíme jedinì tehdy, když nebudeme nic pøijímat slepì. Nemůžeme rùst tak, že se vzdáme své pozorovací schopnosti, schopnosti logického uvažování a aplikace kritického myšlení.

Vedašĕra dĕsa: Podívejte se pozornìji z epistemologického hlediska na to, co jste právi øekl. Øekl jste, že authority od vás oèekávají slepé následování – ale smyslové vnímání *je* slepé. Øíkáte, že se nemůžeme vyvíjet tak, že se zbavíme své pozorovací schopnosti, logického uvažování a kritického myšlení. Co jsou tyto schopnosti? Pozorujeme smyslové vjemy, ne podstatu reality. Logicky uvažujeme dle naší *svabhĕvy*, naší podmínìné psychologie. A kritické myšlení používáme tak, že srovnáváme jevy se standardy, které pochází z naší imaginace. To vše obnáší pouze uložení našich vlastních zámìrù do *mĕyi*, která nás pak oklame a dovede k tomu, že si myslíme, že máme pravdu. Védské poznání není mentální spekulace. Je to *metoda*. Musíme se peèlivì nauèit jejímu správnému provádìní.

Khagĕkĕa: Tvrdíte tedy, že védské poznání patøí elitnímu kruhu intelektuálù? Co když je tento kruh jen intelektuální mafií, *brĕhma*□y, jejichž jediným cílem je ochrana vlastního privilegovaného postavení ve společnosti?

Vedašĕra dĕsa: Øíká se: *brahma jĕnĕt...ti brĕhma*□a – *brĕhma*□ou je ten, kdo zná Absolutní Pravdu. *Brĕhma*□a však není teoretickým intelektuálem. A védské poznání také není zahálèivým zíráním na vlastní pupík. Je to metoda. Každý se může stát *brĕhma*□ou a získat védské poznání, a sice tak, že *pøijme védskou metodu poznání* jako životní povinnost. *Manu-sa^hitĕ* 4.14 definuje hlavní povinnost *brĕhma*□y následovně:

*vedodita^ svaka^ karma nitya^ kuryĕd atandrita^
tad dhi kurvan yathĕ-æakti prĕpnoti paramĕ^ gati^*

Neúnavnì by mìl vykonávat Vedami pøedepsané èinnosti, nebo□ takovýmto jednáním podle svých nejlepších schopností dosáhne nejvyššího cíle života.

Metodou je tedy naslouchat védskému zvuku a jednat podle něj. Následování cesty védského zvuku je v *g-Vedì* definováno jako *yajãa*. *Manuùv* zákoník vysvìtluje, že pravidelné vykonávání *yajãi* postupnì povyšuje jejího vykonavatele na úroveò poznání. Pán KTM□a v *Bhagavad-g...ti* 4.33 prohlašuje:

*æreyĕn dravya-mayĕd yajãaj jãĕna-yajãaf parantapa
sarva^ karmĕkhila^ pĕrtha jãane parisamĕpyate*

Ó nièiteli nepøátel, obì□ vykonávaná s poznáním je lepší než pouhá obì□ hmotného vlastnictví. Ó synu PTMthy, všechny obìti práce nakonec vrcholí v transcendentálním poznání.

V následujících dvou verších KTM□a øíká, že tohoto poznání obìti (*tad viddhi*) lze dosáhnout jediným krokem, a sice tak, že pøistouíme k *tattva-darĕimu*, duchovnímu mistrovi, který vidí realitu za *pratyakĕou* a *anumĕnou*. Když od něj získáme toto poznání, osvobodíme se z iluze a nebudeme pokládat živé bytosti za něco jiného než za nedìlitelné èásteèky Pána. Nemìli bychom si však myslet, že pøijetím duchovního mistra a získáním vìdomí KTM□y naše obìtní povinnosti konèí. Mìli bychom je spíš vykonávat s vyšším poznáním.

*sarva tu samavekĕyada^ nikhila^ jãĕna-cakĕuĕĕ
æruti-prĕmĕ□yato vidvĕn svadharme nivivĕeta vai*

Když učený muž na vše pečlivě pohlédl okem poznání, měl by se oddat své povinnosti ve shodě s autoritou zjevených písem.¹⁵

Jak potvrzuje Pán Kṛṣṇa v *Bhagavad-gītā* 6.1, ten kdo vykonává svoje předepsané oběti jako službu Pánu je skutečný transcendentalista, ne ten, kdo nezažehne oheň a nevykonává žádnou práci. Obětí tohoto víku je *saṅkṣipta-yaṅga*, společené zpívání svatých jmen Pána, které osvobodí všechny živé bytosti. Manu říká: *kurvanyathā-ṛakti*, oběť je nutno vykonávat plnou silou. Tak se pozná *brāhmaṇa*, ten, kdo má poznání.

*saṅkṣipta-yaṅga kalau kṛṣṇa-ārdhana
sei ta' sumedhā pṛaya kṛṣṇa-āra caraṇa*

Procesem uctívání Kṛṣṇy v tomto víku Kali je provádění oběti zpíváním Pánova svatého jména. Ten, kdo tak činí, je jistě velice inteligentní, a dosáhne útočiště lotosových nohou Pána.¹⁶

Khagēka, védské poznání není výsadou malého okruhu intelektuálů. Je dostupné každému, kdo se chopí védské metody – *yaṅgi*, jejímž počátkem je *āruṭi* (naslouchání). Ten, kdo tuto metodu nepřijme, ale jen spekuluje o významu Ved, pouze poletuje na mentální úrovni. A naopak osoba, která není takzvaným intelektuálem, může dosáhnout nejvyššího cíle jednoduše následováním předepsané metody:

*kevala jñāna ,mukti' dite nṛe bhakti vine
kṛṣṇa-onmukhe sei mukti haya vinē jñāne*

Spekulativní poznání bez oddané služby nám neumožní dosáhnout osvobození. Na druhé straně může ten, kdo se zaměstná v oddané službě Pánu, dosáhnout osvobození i bez poznání.¹⁷

Védským verdiktem je, že spekulativní poznání je nebezpečné:

*auka-brahma-jñāna..., nṛhi kṛṣṇa-āra ,sambandha'
sarva loka nindē kare, nindēte nirbandha*

Ten, kdo je připojován k suchému spekulativnímu poznání, nemá s Kṛṣṇou žádný vztah. Jeho zaměstnáním je kritizování *vaiṣṇavū*. Je tedy umístěn v kriticismu.¹⁸

Khagēka: Ale kritika má neocenitelnou hodnotu. Z chvály se nevyvinete.

Vedaśra dēsa: Vyvinete se z lásky. Milující otec kritizuje svého mladého syna a pomáhá mu tak, aby z něj vyrostl ukázniný dospělý člověk. Kritika má tedy v lásce místo. Duchovní mistr nikdy musí své žáky kritizovat. Ale Ār...la Prabhupāda řekl, že základním principem poslušnosti je láska. Pokud by neexistovala láska, neměla by kritika žádný účinek.

Khagēka: To jsem říci nechtěl. Ospravedlňujete hru sentimentů, kterou autority využívají k tomu, aby na svojí stranu přilákaly lidi. Skutečná kritika nastává tehdy, když jsou nesentimentální odhaleny chyby autorit v chladném světle logiky a rozumu. Pak bude společenost jako celek prosperovat.

Vedaśra dēsa: V *Mahābhārati* najdeme výrok: *ēka-ṣa cēbhivaktē ca brahmovēkya ca dvijāna*, což znamená: “Mluvil jsme neuctivě o Vedách a o *brāhmaṇech*.” To jsou slova šakala, který byl ve svém předchozím životě sám *brāhmaṇou*. Tento *brāhmaṇa* byl *tarkavidyēmanurakto nirarthakam* – velice

pøipoután (*anurakta*) k suchému argumentování (*tarka*) a byl indiferentní k védskému cíli lidského života (*nirarthakam*).¹⁹

Khagëkø, øekl jste, že øídit se dle smìrnice lásky pøedepsané duchovními autoritami je sentimentální. Smìrnice lásky je však ve skutečnosti prostøedkem k pøekonání rozruchù mysli a smyslù. Slovo sentiment je odvozeno z latinského slova *sentimentum*, které oznaèuje smyslové vjemy v mysli. Proto být sentimentální znamená podléhat pokynùm *pratyakøi* a *anumëny*, jak èinil tento nešøastný šakal ve svém pøedchozím životì. Pod jejich vládou se stala jeho intelligence živnou pùdou pro argument a kriticizmus.

Suchý argument a kriticizmus není prostøedkem k øešení spoleènosti. Bez øešení není možné, aby nastal ve spoleènosti nijaký pokrok. Øešení pøichází s obětí. Podle *Bhagavad-g...ty* 3.10 je *yajãa* Bohem daný prostøedek k pokroku lidské spoleènosti. Není pochyb o tom, že lidé chybují, a to i ti, kteøí kráèejí po védské cestì. Ale egoistické vyhledávání chyb, suché argumentování a mentální spekulace jsou také lidskými chybami. Chyba s chybou dává další chybu, ne lék. Lék na lidskou chybu je: *duøøara^ yasya sëmã cid ^tm dhag yajão na mënucãaf* – “(bezchybné) zpívání, taková *yajãa* je pro èlovìka dokonalá.”²⁰

Poznámky

1. Èr...la Prabhupëda, pøednáška na *Bhagavad-g...tu*, Bombay, 12. kvìten 1974.

2. *g-Veda* 1.164.46.

3. *Mahëbhërata* (*Vana-parva* 313.117)

*tarko 'pratiøøhaf ørutayo vibhinnë
nësëv munir yasya mata^ na bhinnam
dharmasya tattva^ nihita^ guhëyë^
mahëjano yena gataf sa panthëf*

“Suché argumenty (*tarka*) jsou neprùkazné (*apraøiøha*). Osoba, jejíž názor se neliší od názoru ostatních, není pokládána za velikého mudrce. Pouhým studováním Ved, které jsou rozmanité, nemůžeme najít správnou cestu, kterou by bylo možné pochopit náboženské principy (*dharmu*). Plná pravda náboženských principù je ukryta v srdci právě seberealizované osoby (*mahëjany*). Z toho plyne, že bychom mìli pøijmout jakoukoli progresivní cestu, kterou mahëjanové prosazují.

4. *Bhakti-rasëm^m^ta-sindhu* 1.2.91.

5. Jak je vidìt ve Èr... *Caitanya Caritëm^m^ti*, *Antya-l...le*, v sedmé kapitole, Pán Caitanya neschvaloval snahu uèence Vallabha Bhaøøy o vysvitlování Èr...*mad-Bhëgavatam* novým zpùsobem.

6. *Bhagavad-g...të* 2.16:

*nësato vidyate bhëvo nëbhëvo vidyate sataf
ubhayor api d^møøo 'ntas tv anayos tattva-daræibhif*

“Ti, kdo vidí pravdu, došli k závìru, že to, co je iluzorní [hmotné tìlo], je pomíjivé, a to co je vìèné [duše] se nemíní. K tomuto závìru došli, když studovali povahu obou.”

7. Každý citát je øádkou ze dvou veršù ve Èr... *Caitanya Caritëm^m^ti*, *Madhya-l...le* 6.170 a 171.

8. *g-Veda* to potvrzuje v 10.90.16 slovy: *yajãena yajãam ayajanta devës tënì dharmëøi prathamëny ësan* – “Polobozi, provádìjící *yajãu*, obìtovali *Yajãu*. To byl první posvátný akt.”

9. Èr...*mad-Bhëgavatam* 11.28.35.

10. *Bhagavad-g...të* 18.58.

11. Èr... *Caitanya Caritëm^m^ta*, *Madhya-l...lë* 6.81.

12. Èr... *Caitanya Caritëm^m^ta*, *Madhya-l...lë* 6.82.

13. Èr... *Caitanya Caritëm^m^ta*, *Madhya-l...lë* 6.89.

14. Èr...*mad-Bhëgavatam* 3.25.32.

15. *Manu-sa^hit* 2.8.

16. *Ær... Caitanya Carit*TM*ta, Antya-l...l* 20.9.

17. *Ær... Caitanya Carit*TM*ta, Madhya-l...l* 22.21.

18. *Ær... Caitanya Carit*TM*ta, Antya-l...l* 8.27.

19. Následuje úryvek z *Mah*^Æ*bh*^Æ*raty, Æ*^Æ*nti-parva* 180.47-49:

aham^Æ*sani pa* □ □ *itako haituko vedanindaka*^Æ
Ænv...k □ □ *kim tarkavidy*^Æ*manurakto nirarthak*^Æ

hetuv^Æ*d*^Æ*en pravadi*^Æ*t vakt*^Æ *sa^satu hetumat*
Ækro □ □ *c*^Æ*bhivakt*^Æ *ca brahmav*^Æ*kyca dvij*^Æ*na*

n^Æ*stikaf sarv*^Æ*sa* □ □ *oki ca m*^Æ*r*^Æ*kaf pa* □ □ *itam*^Æ*nikaf*
tasyey^Æ*m phalaniv*TM*ttif p*^Æ*tag*^Æ*latvam mama dvija*

“Ve svém minulém životě jsem mil mnoho neužitečného vzdělání. Vždy jsem se pokoušel na všechno nalézt hmotnou příčinu a mil jsem velmi málo víry. Kritizoval jsem Vedy. Neznal jsem cíl života, který ustanovují védská písma. Byl jsem místo toho oddán vidění argumentace.

“Hovořil jsem pouze o hmotných příčinách. Na učených shromážděních jsem hovořil jen o nich. O Vedách a o *br*^Æ*hma* □ □ *ech* jsem hovořil neuctivě.

“Byl jsem ateista, skeptik, a ačkoliv zcela v nevědomosti, byl jsem pyšný na svoji učenost. Tělo šakala, které jsem obdržel v tomto životě, je, ó *br*^Æ*hma* □ □ *o*, výsledkem takových hříchů.”

20. *g-Veda* 10.93.8.

Pátá kapitola **Etika obětí**

Filozofie má čtyři hlavní části – epistemologii, logiku, metafyziku a etiku. Epistemologie se zabývá otázkou získávání poznání. Tato kniha je z velké části epistemologická. Logikou, studiem logického myšlení, jsme se zabývali v druhé kapitole. Metafyzika, neboli zkoumání reality za hranicemi fyzikálního světa, byla hlavním námětem třetí kapitoly.

Etika (zvaná též morální filozofie) je systémem principů “morálního zřízení života.”¹ Morální zřízení – náboženství, zákon nebo tradiční společenské hodnoty – musí být založeny na principech, které se odvažují rozhodnout, jaký život je dobrý, jaké cíle jsou hodnotné, či záměry jsou respektovatelné, jak je definováno dobro a zlo a jak mezi dobrem a zlem volit. Etika je filozofie v praxi. Je to morální závěr epistemologie, logiky a metafyziky. Je-li ve světě dobře ustanovená filozofie zatížena epistemologickými, logickými a metafyzickými pochybami, můžeme ve společnosti očekávat etické problémy.

V moderní filozofii je vše zpochybňováno. Pochyby proto zaplavují morální stav dnešního světa. Po celém světě lidé diskutují o hranicích individuální svobody; nebo o roli vlády v našich životech; nebo o tom, zda je potrat dobrý či špatný. Existují stovky takových otázek. Když nejsou na obzoru jasné a uspokojující odpovědi, umožňují pochyby politické boje, násilí, revoluce a války. Takové konflikty jsou nekonečné a nakonec plodí lhostejnost vůči etickým hodnotám a znevažování základních společenských norem.

Obětní etika

Morální zřízení védské kultury spočívá na logice obětí (*yaj~a*), která říká, že Pán nám poskytuje *dravyu* (hmotné objekty) a *j~nu* (poznání), abychom Mu je nabídli zpátky. Nevkonáváme-li oběť, marníme tak lidskou životní podobu.

Termíny *yaj~a* a oběť v této kapitole nemíním specifický druh rituálu (např. oběť *agnihotra*). Míním tím obecnou definici, kterou uvedl *Ær...la* Prabhupada v *Bhagavad-g...t* 4.25:

Obì ve skutečnosti znamená uspokojit Nejvyššího Pána, Viçua, který je také znám jako Yajã. Všechny různé druhy obìi lze zařadit do dvou hlavních oddílů: obìi světského vlastnictví a obìi za účelem získání transcendentálního poznání.

Obìi jsem postuloval jako “etiku védské kultury,” protože podle Pána Kṛṇy “jejím prováděním získáš všechny dobré věci,” jak říká v *Bhagavad-gītā* 3.10. V západní filozofii je za prvek, který rozhoduje o dobrém životě, považována etika; ve védské kultuře skýtá dobrý život obìi. Obìi je vída (můžeme říci technologie), na které závisí prosperita védské společnosti. Je dobrá, jako život samotný, nebo dostatek vzduchu, světla, vody, obilí a všech ostatních přirozených požehnání, bez kterých nemůžeme žít, závisí na potěšení a nelibosti polobohů; a jejich potěšení a nelibost závisí na provádění obìi.

Západní kultura je naproti tomu démonická. Pokouší se vyrvat dary přírody od polobohů násilím. Dnešní vidci bez ohledu na okolnosti poukazují, že v jejich metodě neexistuje morálka ani etika. Vída a technologie jsou pouze slepými nástroji lidských tužeb. Ale vída obìi požaduje smíšení tužeb lidstva a polobohů na svatém základě védské morality a religiozity. Moderní lidé ovšem o polobozích, kteří jsou zástupci Pána v dohledu nad úbytkem a přívivem přírodních jevů, ani nevidí, natož aby jim věřili. Bez ohledu na to, *toto* je védská vída. Není to mytologie. Účinnost tohoto poznání ukazuje provedení obìi.

Etika obìi činí védskou kulturu kulturou dávající. Lidé této kultury jsou šťastní, když mohou sloužit jiným, dobrým lidem. Dá-li kdo dobrému, dostane dobré. *Gṛhasthové* (manželé – hospodáři) jsou např. považováni za nejšťastnější ze čtyř stavů védské společnosti. Proč? Protože slouží *sannyas...nām* (mnichům ve stavu oděků), *vānaprasthām* (hospodářům v ústraní) a *brahmāc...nām* (studentům). V dávných dobách i nadutý a despotický vládce, jakým byl král Jarāsandha, vždy dychtil darovat *brāhmaṇām* velké bohatství, i jen z důvodu vlastního renomé. Naše dnešní kultura je naopak kulturou, která bere. V luxusních časopisech vyslovují sociální a psychologičtí teoretikové svůj “neomylný” soud, že v mentalitě služby neexistuje sebeúcta. V moderní společnosti probíhá neustálá agitace za zvýšení práv a snížení povinností.

Obìi přináší dobrý život. Ale toto dobro se neposuzuje z hlediska smyslových a mentálních radostí (ačkoliv védská obìi tyto radosti samozřejmě přináší – aby je bylo možné obítovat v následujících obítích). Dobro se posuzuje z hlediska morálky a oddanosti ke Kṛṇovi. To jsou požehnání, nad která není ve védské společnosti hodnoceno nic výše.

Záměr stvoření

Vídu a etiku obìi učil Prajapati Brahmā, první védský mudrc, jako skutečný záměr stvoření.² Na počátku, když Brahmā vyslal generace lidí a polobohů, ustanovil obìi jako metodu pro uspokojení tužeb všech tím nejprospěšnějším způsobem.³ Ve svém výkladu ke *Ār...mad-Bhāgavatamu* 2.9.40 vysvětluje Ār...la Prabhupāda Brahmův plán:

Toužil po blahobytu všech jako služebníků Boha, a každý, kdo touží po prospěchu členů vlastní rodiny, musí vést morální, zbožný život. Nejvyšší úroveň morálních principů je stát se oddaným Pána, protože eistý oddaný Pána má všechny dobré vlastnosti Pána.

Brahmův univerzální program obětí etiky vychází vstříc přání Pána Kṛṇy: aby se všechny živé bytosti ve vesmíru vrátily ke svému původnímu zájmu nebo ke svému eistému přirozenému instinktu (*svabhāva*) – jako Jeho milující společnosti. Brahmā pomáhá Kṛṇovu plánu stvořením tří živých bytostí, kterými pak mohou Pánu sloužit. Ale tato třída tvoří z *prakṛti*, která v podobě myslí a hmoty okouzlí živé bytosti.

Hnána hmotnou *svabhāvou*, projevuje většina bytostí více zájmu o službu tímto tělem než o službu Kṛṇovi. *Rajo-guṇa*, kvalita vášně, svádí já ke ztotožňování se s tělem. Tělo se narodí z vášnivého spojení jiných těl. Ztotožňovat se s tělem tedy znamená ztotožňovat se a stávat se připojeným ke stále zvišujícímu se sledu těl – nejbližší rodina, rozšířená rodina, společenská skupina, národnostní skupina a nakonec celé lidstvo.

Ale *rajo-guṇa* je dříve či později podkopána *tamo-guṇou*, kvalitou nevědomosti. Já ovlivněné *tamo-guṇou* zavrhně odpovědnost za to, co patří k tomuto a dalším tělům. Duše oklamaná *tamo-guṇou* shledává odpovědnost frustrující a nachází útočiště v nevědomé mentální spekulaci nebo destruktivním holdování smyslovým radostem.⁴ Bytosti v kvalitě vášně a nevědomosti jsou k původní *svabhāvi* duše lhostejné:

*j...vera svabhāva—kṛmā-a-,dēsa'-abhimāna
dehe tma-jñe ecchēdita sei ,jñā'*

Původní povaha každé živé bytosti je považovat se za věného služebníka Kṛmāy. Pod vlivem mēyi se však živá bytost pokládá za tělo a tím je její původní vidomí zakryto.⁵

Aby pomohly j...vi ovládat vášnivou pøipoutanost a nevědomou frustraci, uēí Vedy dvi regulativní metody: 1) zbožný rodinný život, a poté, co je mysl posílena poznáním a odpoutaností, 2) odøíkáni. Ale duchovní duše není od hmotného zapletení nikdy opravdu osvobozena, dokud není dualita pøipoutanosti a averze k tělu zcela pøekonána. Samotný rodinný život a odøíkáni to, jak je zøejmé, nezajišují.

Na védskou etiku lze tedy pohlížet ze dvou úhlů: *para-vidyi* (transcendentálního poznání) a *apara-vidyi* (poznání vztahujícího se k hmotnému světu). První perspektiva neschvaluje žádné hmotné (pro- a anti- a hmotné) touhy. Druhá je schvaluje, ale jen z hlediska obětinných činností (*karma-yajña* a *jñā-yajña*). Tyto obě perspektivy můžeme ocenit z verše z Manu-saḥity:

*kṛmāmatē na praṣṭē na caivehēsty akṛmatē
kṛmyo hi vedēdhigamaḥ karma-yogaḥ ca vaidikaḥ*

Činnost vynucená touhou se neschvaluje. Ale zde, v hmotném světě, neexistuje taková věc jako žádná touha. I studování Ved a provádění zde pøikázaných povinností je založeno na touze.⁶

Etické napětí v *Bhagavad-g...tī*

V literatuře etenářovu pozornost nejvíce zaujme prvek konfliktu. To platí i o védské literatuře. V *Bhagavad-g...tī* je konflikt mezi etikou *para* a etikou *apara*. Arjuna, věný společník Nejvyšší Osobnosti Božství, byl najednou na bojišti Kurukṣetra při pohledu na armádu svých agresivních bratranců zcela zmaten. Byl védským *kṣatriyau* (válečníkem) a expertem ve vznešené kultuře a válečnických uměních známých jako *kṣatriya-dharma*. V *kṣatriya-dharmī* byla válka vedena jako oběť. Etickým konfliktem zde byla Arjunova pochyba o posvátnosti ozbrojené oběti, která se měla udát na Kurukṣetě.

Války se většinou vedou kvůli touze – po cti, moci, bohatství a moci. Tyto touhy vedou *kṣatriyu* k boji na úrovni *apara*; jsou ale regulované obětí boje pouze v případě nutnosti ochrany nevinných – např. *gurua* (duchovního mistra), *brāhmaṇu*, žen, dětí, starých lidí a krav. Slovo *kṣatriya* znamená “ten, kdo chrání před škodou”.

Arjuna neměl osobní zájem o získání cti, moci, bohatství a moci. Nebyl zmítán tužbou jako *karm...* nebo *jñā...* Byl oddaným, který byl na rozpacích před etickým dilematem. Viděl, že Kṛmā chtěl, aby bitva na Kurukṣetě probíhla, aby mohl Arjuna a jeho bratři Pṛthuovi po porážení Kuruovců řádně vládnout světu. Co na tom bylo dobrého? Jediným Arjunovým zájmem byla ochrana nevinných; ale tato válka přece zanechá milióny nevinných žen a dětí bez ochrany. Tím bude zničena rodinná tradice Arjunovy dynastie, jak tvrdí v *Bhagavad-g...tī* 1.43:

Ó Kṛmā, udržovateli lidstva, od svých učitelů jsem slyšel, že ti, kdo zničí rodinnou tradici, budou navždy pøebývat v pekle.

V *Bhagavad-g...tī* 2.4 a 5 se Arjuna zeptal Kṛmāy, jak je možné, aby byla válka proti jeho vlastním učitelům etická. *Gurua* je třeba, stejně jako ženy a děti, chránit. A navíc je uctívání *gurua* ve védských písmech upøednostňováno před všemi ostatními povinnostmi; na tomto krutém poli by však měl Arjuna zabít své milované *guruy*, nebo jimi být zabit. Z Kṛmāova vlastního pøíkladu Arjuna viděl, že povinnosti k rodině a nadøízeným jsou posvátné. Samotný Pán Kṛmā tyto povinnosti svědomitě plní, jak pøiznává v *Bhagavad-g...tī* 3.23: “Pokud bych přestal pečlivě vykonávat své pøedepsané povinnosti, ó Pṛthu, všichni lidé by jistě následovali Mého pøíkladu.” Aby ochránil vesmír, podporuje Samotný Bůh védskou etiku, a právě z tohoto důvodu Arjuna nemohl pochopit, proč od něj Pán očekával, že bude v této hrozné bitvě bojovat.

Aby se vyhnul věnému ztracení, rozhodl se Arjuna vzdát se své povinnosti válečníka. Ale Pán Kṛmā jej pøekvapil prohlášením, že védská etika tento boj vyžaduje. Pacifizmem spáchá hřích.

Když uvážíme *Bhagavad-g...tu* v kontextu *Mahābhāraty*, je zřejmé, že i normální morální úvaha Arjuna odvetný boj proti agresí zlotvilych Kuruovců ospravedlňuje. Jeho posvátná odpovědnost za ochranu nevinných by byla porušena *právě tehdy*, kdyby se boje vzdal. Pokud by totiž Kuruovci v ěele se zlým Duryodhanou vyhráli, byla by nevinnost všech obyvatel planety ohrožena zlem. *Kṛatryové* chrání lidstvo tak, že mu vládnou dle védské etiky; je-li však vláda hrošíšná, lidé ze stezky morality a náboženství zbloudí.

Tyto skutečnosti však nejsou hlavním poselstvím *Bhagavad-g...ty*. Podstatné je, že Kṛṇa uěl Arjuna, jak má vykonávat svoji povinnost ve stejném transcendentálním duchu, v jakém vykonává Svoji povinnost Pán. Kṛṇa požádal Arjuna, aby se oprostil od starosti o smrtelná tĭla svých pŕibuzných. Pán vyjevil podstatu etiky na úrovni *para*, mimo obyčejné morální zásady, které mají sloužit ke zlepšení života v tĭle. Transcendentální morálka je ve vztahu ke Kṛṇovi, ne ve vztahu k myslí a smyslům. Je to *l...lĕ*, povinnost ěisté lásky, kterou si Bůh a Jeho oddaní sebe navzájem věněi užívají.⁷ Pŕedepsané povinnosti *apara* jsou stínem láskyplné etiky *l...ly*. Etika *apara* hmotné touhy pomocí náboženství, morálních a legálních omezení kontroluje, avšak nepřemáhá. *L...lĕ* je nepodmíněným projevem duchovní touhy.

Most Pána Yajĭi

Pán a Jeho oddaní však etiku *apara* neznevažují a nepovažují ji za zbytečnou. Morálka, náboženství a zákon úrovni *apara* spoěivají na *yajĕ*, a *yajĕa* působí oěistu. Následováním védské etiky, dokonce i pouze vnĭjšni, se lidé oěistí. Ěinitelem oěistĭni v obĭti *apara* je Samotný Kṛṇa, nejěistší.

Pĭsma pŕirovnávají Pána Yajĕu k mostu, (*setu*), který se klene z bŕehu hmotné touhy na bŕeh touhy duchovní. *Ėeatapatha Brĕhmaĭa*, pĭsma *karma-kĕĭy*, vede po tomto mostu ze zemĭ až do nebe.⁸ *Muĭĭaka UpaniĖad*, pĭsma *jĕĕna-kĕĭy*, jde ještĭ dál, až k nesmrtelnému Já.⁹ *Ėvetĕĕavataara UpaniĖad* jde ještĭ dál, a sice až k Nejvyšší Osobnosti Božství (*puruĖaĕ mahĕĕntam*).¹⁰ Aby Pán pozval *karm...* a *jĕĕn...* ke sdružování s nĭm, stává se obĭĭmi, které pŕitahují jejich povahy. Je to samotný Pán, Yajĕa, který odmĭouje *karm...* nebeským smyslovým požitkem a *jĕĕn...* filozofickým rozlišováním duality:

Nejvyšší Osobnost Božství je transcendentální a není tĭmto hmotným svĕtem zneěistĭna. Pŕestože je koncentrovanou duchovní dušĭ bez hmotné rŭznorodosti, pŕijímá pro prospĭch podmĭnĭných dušĭ rŭzné druhy obĭtĭ provádĭné rŭznými druhy hmotných prvkŭ, rituálŭ a manter a nabĭzenĕ polobohŭm rŭzných jmen podle zájmŭ a ŭĕelŭ tĭch, kteŕí je provádĭjí.¹¹

Jsem rituální obĭtĭ naŕízenou ve Vedách a uctĭvaným Božstvem. Jsem to Já, který jsem pŕedstavován jako rŭzné filozofické hypotĕzy, a Mĭ samĕho posléze filozofické analĭzy zamĭtají. Transcendentální zvuková vibrace Mĭ takto ustanovuje za základní význam veškerĕho védského poznání. Vedy, které podrobnĭ analyzují veškerou hmotnou dualitu jako pouhou Moji iluzornĭ energii nakonec tuto dualitu zcela negují a dosahují vlastního uspokojení.¹²

V druhé kapitole jsme se dozvĭdili, že pŕestože jsou všechny lidské bytosti obdaĕeny logikou, jedinĭ védská logika – Kṛṇŭv dŭvod ke stvoŕení – je objektivní. Stejnĕ je to s etikou. Pán v srdci každĕho, jak Jej vidĭ *Bhagavad-g...tĕ* 8.2, je nazýván *adhiyajĕou*, Pánem obĭti všech. Ale tento ŭel v inspirování nás k obĭtování lze poznat jedinĭ díky Vedám. *Manu-saĕhitĕ* 2.3 nám ŕíká, že z lidské touhy se objevuje pevný zámĭr mysli (*saĕkalpa*). Ze *saĕkalpy* se zjevĭ etika (obĭti, sliby, regulace a povinnosti):

saĕkalpamĭlaf kĕmo vai yajĕĕf saĕkalpasaĕbhavĕf
vratĕmi yamadharmĕĕca sarve saĕkalpajĕĕf smṭtĕf

Touha je samotným koĕenem ŭmyslu, a obĭĭ se objevuje v ŭmyslu. Všechny sliby, regulace a povinnosti se tĕž objevují v ŭmyslu.

Dokonce i obĭti, sliby atd., které tvoŕí etiku osoby, která nemá spojení s védskou kulturou, jsou inspirovány zevnitŕ Pánem Obĭti. Ale bez vedení Ved jsou plody takové obĭti nepŕĭznivé. Dnes má mnoho lidí *saĕkalpu* (pevný ŭmysl v mysli) vyhnout se AIDS. S tĭmto cílem v mysli ritualisticky pŕijímají sliby, provádĭjí obĭti, následují regulace, dodržují povinnosti. Potĭž je ovšem v tom, že takové rituály, i když (milostí *adhiyajĕi*) AIDS zastavĭ, neoěistĭ lid od pravĕho dŭvodu smrtelnĕho nebezpeĕĭ

AIDS: sexuální nemravnosti. Moderní sexualita je výstřední; lidé jsou však naneštěstí ohledni této výstřednosti velice vážní – dokonce natolik, že provádíjí obiti s nadíjí, že si budou moci požívat nemravného sexu bez strachu pøed AIDS.

Pokud lze takové obiti nazvat etikou, pak je to rozhodni subjektivní etika. Védské autority by ji oznaèily za *avidyu*. Až už AIDS existuje èi nikoliv, smrt pøijít musí. Lidé, kteøí provádíjí obiti za úèelem bezpečného požívání si nemorálního sexu, nebudou mít pøesto v okamžiku smrti žádné položky na stranì “dal”. Taková obì je jen branou k nižším životním druhùm.

To, co můžeme nazvat objektivní etikou, je cestou k získùm doporuèeným ve védských písmech. Jsme duchovní duše, které nakonec, po nespoèetných zrozeních v nižších životních družích, dosáhly tohoto lidského zrození. Vedy doporuèují, abychom tento krátký lidský život využili k získání kontroly nad myslí, usmìrnili smysly a zbavili se høíchù. Nekontrolovaná mysl, neusmìrnìné smysly a høišné zneèištìní nás stáhnou zpìt do zvíøecího života nebo ještì níže. Vìtší ztráta neexistuje. Oèištìní védskou metodou je vykonáváno z dùvodu uctivého pøistoupení toho, kdo ji provádí, k Pánu Obiti, jak je naøízeno v *æĚstøe*:

sarve ‘py ete yajãa-vido yajãa-kçapita-kalmaççf
yajãa-æiççmTMta-bhujo yçnti brahma sançtanam

Všichni, kdo provádíjí obì a znají její význam, se oèistí od høišných reakcí a po ochutnání nektaru z výsledkù obiti pokroèí na cestì k nejvyšší duchovní atmosféøe.¹³

S pokrokem v provádìní obiti rozvine osoba kvalitu dobra. Dobro (*sattva-guãa*) ji osvobodí od požadavkù òila a myslí: s pokrokem dané osoby v èistoti uspokojí takto vykonané obiti více a více Nejvyššího Èistého. To je bráhmanský život. A když se *brçhmaãa* nakonec vzdá všech stop hmotných tužeb (*kçema*), plodonosné èinnosti (*karma*) a mentální spekulace (*jçna*) a jednoduše zamìstná svoje smysly a mysl v pøíznivé službì Pánu, dosáhne takový *brçhmaãa* èisté oddanosti (*bhakti*) ke KTMççovi.

Právì z tohoto dùvodu se stává Samotný Pán etikou obiti – aby lidem pomohl dosáhnout Jeho oddané služby. V poèáteèním stádiu se u egoistického konatele *yajãi* projevuje mnoho chyb. Známým pøíkladem je Dakça, jehož pompèzní obiti byly urážkou velké duše Çeivy.¹⁴ Ale pøesto je Pán Yajãa pevným mostem, který vede lidstvo od sobeckého zámìru k èistému, transcendentálnímu zámìru. Pokud èlovìk na této cestì uspokojení Yajãi lpí, postupni pozná, že Samotný Pán je jediným podstatným požehnáním, které lze z obiti získat. Obituje Mu proto vše.

mayy arpitçtmanaf sabhya nirapekçasya sarvataf
mayçtmanç sukha^yat tat kutaf syçd viçayçtmançm

Ó uèený Uddhavo, ti, kteøí upevní svoje vìdomí na Mì a vzdají se všech hmotných tužeb, se Mnou sdílí štiští, které v žádném pøípadì nemohou zakusit ti, kteøí jsou zamìstnání uspokojováním smyslù.¹⁵

To je koneènè stádium, do kterého nás má védská etika dovést. Po podstatì jsme pátrali ve stinných krajinách a mlhavých pøeludech. Kde ji lze nalézt? U Pána KTMççy a Jeho oddaných, kteøí sdílí štiští, které nemohou zakusit ti, kteøí jsou posedlí myslí a hmotou. Zde ztrácí obì každou stopu smyslu “ztráty”, která neustále ruší na okraji našeho falešného ega vždy, když se máme vzdát nièeho, k èemu jsme pøipoutaní. Oddaní šçastni odevzdají svá vlastní já v lásce ke KTMççovi a KTMçça šçastni odevzdá Svè já v lásce ke Svým oddaným. Toto sdílení štiští na duchovní úrovni pøekonává všechny hmotné touhy. A aèkoliv oddaní netouží po nièem jiném než po KTMççovi, je zdrojem a útoèištím všech ideálních výsledkù úsilí, které hledají moudøí, ušlechtilí, morální a øádní filozofové v celé historii svìta.

Na zaèátku *Bhagavad-g...*ty se Arjuna ptal, zda je bitva na Kurukçetøe alespoò trochu morální. Na konci, když udílal pøesnì to, co po nim KTMçça chùl a jel na váleèném voze øízeném Pánem a sdílel s ním rytířskou blaženost Pánovy mise na Kurukçetøe, stala se morálka stálým Arjunovým spoleèníkem. *Dhruvç n...tir matir mama*, øíká Sa~jaya na konci: “Podle mého názoru je morálka jistì pøítomná všude, kde je Pán Yogeçvara, Pán všech Mystikù, a Dhanurdhara, vládce mocného luku Gandiva.”¹⁶

Otázky a odpovědi

Následující otázky a odpovědi ukazují důležitost obětí v našem životě v moderním světě.

Otázka: Řekl jste, že Arjuna nebyl *karm...* ani *jñān...*, ale oddaný v těžké situaci. Jak se do takové situace dostal, pokud Kṛṇa sdílí se Svým eistým oddaným duchovní štišti?

Odpověď: Můžeme říci, že to byla Pánova *līlā* neboli hra. Arjuna začal mít v srdci potíže, neboť Kṛṇa si přál vysvětlit *Bhagavad-gītā* Svému drahému příteli pro prospěch celého světa. Neměli bychom se však domnívat, že protože jsme, narodili od Arjuna, ve skutečné iluzi, nemá pro nás Arjunův problém žádný význam. Jedna z velkých lekcí *Bhagavad-gītā* je, že dokonce i osobní společník Pána Kṛṇy může být zmaten vlivem Pánovy energie. Jak opatrní potom musíme být my! Slavný verš z *Kaṇha Upaniṣady*, který Ār...la Prabhupāda často citoval, nás varuje, že i když přistoupíme k pravému duchovnímu mistru a vstoupíme na cestu zpátky domů, zpátky k Bohu, můžeme se kvůli nepozornosti kdykoliv ocitnout v nesnázích. Musíme být neustále ostražití.¹⁷

Od Ār...ly Prabhupādy jsem pochopil, že Arjuna chtěl sloužit své vlastní zbožné povaze (své *svabhāvi*) místo Kṛṇovi. Z hlediska *pratyakṣi* a *anumāny* byly jeho soucit, jeho jemné chování, jeho připravenost zůstat se jména, slávy a společenského statutu velice dobré. Ale když se dobré liší od nejlepšího – Kṛṇy – pak to není moc dobré. Proto se Kṛṇa Arjuna zeptal: “Jak je možné, že máš takové nečistoty?”¹⁸

Otázka: Děkuji za vaše vysvětlení, pro Arjunovo zabíjení vlastních příbuzných je etické jak v běžném, tak v transcendentálním smyslu. Ale přesto Ār...la Prabhupāda píše, že “každý, kdo touží po blahu členů vlastní rodiny a generací, musí vést morální, zbožný život.”¹⁹ Nemohu pochopit, jak může být zabíjení vlastních příbuzných morální a zbožné. Zabíjí-li vlastní příbuzné, je to ohavný zločin, který si zasluhuje toho nejpřísnějšího potrestání. Jak je možné, aby Arjunovo zabití vlastních příbuzných bylo morální? Je to pro něj prospěšné? Je to božská kultura? Zabíjí Kṛṇa Svou vlastní rodinu?

Odpověď: V jednom smyslu můžete říci, že Kṛṇa svoji rodinu zabíjí. My všichni jsme Kṛṇova rodina, neboť On je naším původním otcem (*ahaḥ b...ja-pradaḥ pitṛ*).²⁰ Ale je také naším náitelem. Ve Ār...mad-Bhāgavatamu 6.12.12 je řečeno:

bhṭaif sṭmṭjati bhṭṇi grasate tṇi taif svayam

Samotná Nejvyšší Osobnost Božství tvoří a ničí živé bytosti za pomoci jiných živých bytostí.

Arjuna si myslel, že pro něj bude dobré, když ušetří životy svých příbuzných, kteří měli být Pánem srovozeni ze světa. Kṛṇa mu však řekl, že takový soucit je zcela zbytečný. Každá živá bytost, ať už je malá či velká, je z nařízení Nejvyššího odsouzena k smrti. Proč se Arjuna staral jen o ty živé bytosti, které mu šelily na Kurukṣetě?

Zatímco pronášíš učená slova, naukáš nad něím, co není hodno zármutku. Učení nenaokají ani nad živými, ani nad mrtvými.²¹

Uvažte: Když se tážeme, proč Bůh ničí Své vlastní děti, zapomínáme, že my sami si takového ničení požíváme. Když přijímáme toto tělo za vlastní já, jsme *aiānodara-tṁpṇ*, velmi oddaní genitáliím a žaludku.²² Užíváním si genitálií jsme účastní Kṛṇovu tvoření těla a užíváním si žaludku se

účastníme v Jeho ničení tíl, nebo □ požíváním tíl jiných živých bytostí se udržujeme při životě. I když jíme pouze zkažené ovoce, jak to činí nikteoí odlokávní lidé ve snaze vést nenásilný život, zabíjíme s každým soustem nespočet neviditelných mikrobů. Každý náš krok rozdrť nesčíslné množství nevinných stvoření. Když zapálíme oheň, pálíme je zaživa po miliónech.

Podle etiky ega je tento program “dobrý”, dokud jej shledáváme přijemným. Pokud nám však začne způsobovat utrpení, je “špatný” – a Bůh je špatný, protože to tak zařídil. Ve skutečnosti je však špatný můj záměr. Zaslouhuje přece pokárání, že chci žít pohodlně na úkor druhých. Každý můj sobecký čin v tomto tle musí být tedy na základě zákona *karmy* splacen. Pán všech bytostí zřídil nestranně hmotný svět za účelem vyplnění sobeckých tužeb svých vzpurných dětí. A proto, aby pomohl uspokojit touhy každého, tvoří a ničí jiné živé bytosti. Ale On nemá osobně nic společného s radostí a bolestí jakékoliv z nich, nebo □ je Nejvyšší Transcendence. Ani my nemáme s radostmi a bolestmi nic společného, nebo □ jsme nepatrné částčky Jeho transcendence. Radosti a bolesti hmotného těla nezakouší transcendence, ale *aha%okĚra*, mylné pojetí naší oddílenosti od Pána. *Ěr...mad-BhĚgavatam* 11.13.29 prohlašuje:

*aha%okĚra-kTMta^ bandham Ětmano ‘rtha-viparyayam
vidvĚn nirvidya sa^Ěra- cintĚ^ turye sthitas tyajet*

Falešné ego živé bytosti ji spoutává a odmítuje ji pravým opakem toho, po čem skutečně touží.
Inteligentní osoba by se proto měla vzdát neustálé horlivé snahy o požívání si hmotného života a měla by zůstat situována v Pánu, který je mimo funkce hmotného vědomí.

KTM□a se přirovnává ke *kalpa-taru*, stromu plnícímu přání. Do tohoto bezohledného světa nás umístil proto, že jsme chtěli být ...*ævarou*, vládcem. Ale skutečným vládcem je KTM□a. Naším přáním by mělo být zůstat umístěni v Ním jako Jeho věni služebníci, místo snahy o Jeho napodobování hrátkami s Jeho energiemi. Jakmile se Jej snažíme imitovat, mají Jeho energie (*prakTMti, kĚla, karma* a ostatní j...vy) ihned připravený plán, jak naše plány překazit a uvíznit nás ve věném otroctví. Aby nás z této nepřijemné situace Pán zachránil, zjevuje se jako duchovní mistr – a to buď osobně, jako to učinil v případě Arjuna, nebo jako Jeho čistý oddaný. Inteligentní člověk se od duchovního mistra naučí, jak se vzdát marného vykořisťování KTM□ových energií a místo toho asistovat při požívání si těchto energií KTM□ovi v podobě *yaj~a-puruċi*, Poživatele Obětí.

KTM□a nařídil Arjunovi, aby vedl bitvu na KurukĚtře výhradně pro Jeho požitek. Bojovat a zabíjet nakonec v tomto světě musíme. Boj pro nás spoutání prodlužuje; ale boj pro KTM□u osvobozuje. My pro KTM□u nebudeme vést ozbrojené konflikty, protože nejsme *kĚatriyové* jako Arjuna. Můžeme se ale od Arjuna naučit, jak obětovat všechny naše schopnosti v KTM□ovi službě. Arjuna se stal KTM□ovým nástrojem. Vojáci, kteří zemřeli jeho rukou, se vzdali životu v přítomnosti Pána na svatém poli KurukĚtra a dosáhli tak osvobození od spoutání v cyklu rození a smrti. Hmotná dobročinná činnost, jejímiž kořeny je etika tělesného pojetí života, je neschopná duši od kolobihu *sa^Ěry* osvobodit.

V jedenácté kapitole *Bhagavad-g...ty* zjevuje KTM□a Svoji podobu *Vicævar'py*, kterou přijímá Arjunovu oběť války. Jakmile spatřil Arjuna tento hrozivý zářivý rys Nejvyšší Osoby, který pokryl nebe neomezenými tvářemi a rukama, v údivu zvolal:

Ó Pane všech pánů, který máš tak děsivou podobu, ťekni mi, prosím, kdo jsi. Vzdávám Ti svoje poklony; buď ke mně, prosím, milostivý. Jsi prvotní Pán. Přejí si Ti poznat, nebo □ nevím, co je Tvým posláním.²³

V KTM□ovi vesmírné podobě, skutečné podobě vesmíru, neexistuje “korespondence” se sobeckým vnímáním (*pratyakĚa*), ani “koherence” se sobeckou spekulací (*anumĚna*). Tato vesmírná podoba koresponduje a koheruje s KTM□ovou misí. KTM□ovou milostí viděl Arjuna tvary vící mimo omezení jeho smyslového vnímání a mentální spekulace. Potom, na začátku dvanácté kapitoly, se inteligentně dotazoval na nejlepší způsob uctívání Pána.

Otázka: Jak může provádět oběť osoba jako jsem já, která nemá základy védského poznání?

Odpověď: V dnešním věku nahrazuje všechny ostatní oběti společné zpívání KTM□ových svatých jmen – *nĚma-sa%ok...rtana-yaj~a* – jediná efektivní oběť.²⁴

Pán, který si této oběti požívá, je Zlatý Avatara, Ćer... Caitanya Mahāprabhu – spojená podoba původního ...āvary, Ćer... Kṛṇy, a Jeho původní *daivi-prakṛti*, Jeho božské společnice Ćer...mat... Rēdhē... Kṛṇy. Kdykoliv a kdekoliv zpívá Jeho oddaný Jeho svatá jména a vybízí k tomu ostatní, přejde Ćer... Caitanya osobní most oběti, aby rozdal ten nejvyšší z duchovních darů – čistou lásku ke Kṛṇovi (*prema*).²⁵

To plně uspokojí mysl a smysly oddaného. Když je uspokojen, stanou se mysl a smysly ve své dychtivosti po ochutnávání nektaru Pánovy společnosti nejlepšími přáteli duše. To je Vaikuṇṭha – kde mysl, smysly a duše mají jeden zájem – sloužit Kṛṇovi. Stačí, když zvedneme paže a zpíváme a tancujeme v *saṅkṛtān*, a vstoupíme na Vaikuṇṭhu. Zarputilé utkvělé představy zrozené z empirizmu, racionalizmu a egoistické etiky zmizí.

Otázka: Je *saṅkṛtān* stejně efektivní obětí jako ohňové oběti v dávných dobách?

Odpověď: *saṅkṛtān* je tak mocná, že ji se starými *yajñami*, které byly prováděny za účelem splnění hmotných tužeb, není možné srovnávat. Ani *saṅkṛtān* oddané nelze srovnávat s těmi, kdo provádí védské rituály. Ve výkladu ke Ćer...*mad-Bhāgavatamu* 5.19.24 Ćer...la Prabhupāda píše:

V Caitanya-caritāmṛte říká Kṛṇādēśa Kavirāja Gosvāmī..., že jelikož je Ćer... Caitanya Mahāprabhu zakladatelem *saṅkṛtān* hnutí, je každý, kdo provádí *saṅkṛtān* za účelem potíšení Pána, velmi slavný. Taková osoba má dokonalou inteligenci, kdežto ostatní se nacházejí v nevědomosti hmotné existence. Ze všech obětí zmíněných ve védské literatuře je provádění *saṅkṛtān* nejlepší. Dokonce ani provedení stovky obětí *āyamedha* nemůžeme k *saṅkṛtān* oběti přirovnat.

Stejně jako oběť, kterou vykonal Arjuna na Kuruovském poli, i *saṅkṛtān* je pro transcendentální dobro celého světa. Arjuna osvobodil svými božskými zbraněmi milióny mužů. Dnes je mnoho lidí “uěině svatými” (v tomto smyslu obětovanými) veřejným zpíváním Hare Kṛṇa a rozdáváním knih Ćer...ly Prabhupādy. S touto metodou oběti se Kṛṇa osobně ztotožňuje: *yajñēṇa japa-yajñō ‘smi* – “Z obětí jsem zpívání svatých jmen.”²⁶

Nikdy lidé *saṅkṛtān* nechápou a považují jej za rušení veřejného pořádku. A to z důvodu, že je vždy mimo úzké hranice ponurých ideologií, které tísní mysl dnešních lidí: mechanomorfismus, antropomorfismus, humanismus, egalitarianismus, autoritarianismus, mužský šovinismus, feminismus, voidismus, atd. *saṅkṛtān* všechny tyto materialistické koncepty převrací učením nejlepší filozofie – přesného plánu Pána Kṛṇy pro úspěšný lidský život.

Naše hnutí pro vědomí Kṛṇy je určeno k tomu, aby lidi naučilo (a též abychom se sami naučili) přesný pokyn Nejvyšší Osobnosti Božství. Takto budeme neustále provádět *saṅkṛtān* a zpívat Hare Kṛṇa *mantru*. Na konci našeho života budeme jistě schopni si na Kṛṇu vzpomenout a náš životní program bude úspěšný.²⁷

Otázka: Můžeme skutečně Kṛṇovu misi na Kuručetě srovnávat se *saṅkṛtān* misí v Kali-yuze? Arjuna odstěhoval Kuruovské vojáky zpět do duchovního nebe. *saṅkṛtān* nechává každého pokračovat dál ve svém životě v tomto těle. Stačí zpívání Hare Kṛṇa na vyřešení našich každodenních problémů? Arjunova *kṛatriyská* úloha byla ve společnosti onoho období tak jasně definována, že byl ušetřen malicherných starostí jako je placení nájemného, péče o vlastní děti nebo potíže se závistivými sousedy. Ale dnes máme všichni tolik povinností, že je pro nás nemožné se věnovat výhradně *saṅkṛtān*.

Odpověď: Toto *saṅkṛtān* hnutí má být něm více než *kṛtān* jednou za týden na místním tržišti. Je to víc než jen pár knih, které se tu a tam distribuují. *saṅkṛtān* je *yuga-dharma*. *Yuga* znamená “věk”, *saṅkṛtān* znamená “společné opíování” a *dharma* znamená “základní účel”, “náboženství”, “zaměstnání” a “atribut”.

Hlavním zaměstnáním a atributem současnosti je masová propaganda: náboženská, politická, sociální, komerční a rekreační. V tomto Veku Informací úspěch lidí již závisí na publicitě, reklamě,

propagaci, projevech v médiích a doručení vašeho poselství do každého domova, hlasování, hodnocení, přenosu po síti, atd. ... To vše je pouze stín podstaty, *sa%ok...rtanu*. Může-li stín poskytnout živobytí tolika miliónům lidí na celém světě, pak toho bude jistě schopna i podstata. Naší misí, pokud se pro ni rozhodneme, je vyvést podstatu ze stínu. Není to nemožné. Je to ve skutečnosti Nezastavitelná Mise, protože je to KTM☐ův vlastní plán.

Ze stínu k podstatě

Filozofie představená v této knize vede k následujícím závěrům:

- 1) Cokoliv, co vidíme ve stínu, má svůj zdroj v podstatě.
- 2) Abychom se dostali ze stínu k podstatě, musíme obítovat náš egoizmus.
- 3) To vyžaduje odevzdat se pokynům pravého duchovního mistra, který dokonale uěl, jak můžeme nabídnout *pratyakṣu*, *anumēnu*, *āabdu*, *dravyu*, *svabhēvu*, *ēāyau*, *prakTMti*, *karmu*, *kēlu* a *j...vu* v obiti ...*āvarovi*.

Ale náš volný pohyb ze stínu do podstaty je nyní blokován zlem, kterým je nevědomost. Nevědomost je hmotné poznání založené na dvojí egoistické víře: že podstata 1) koresponduje se smyslovým vnímáním (*pratyakṣa*) a 2) koheruje s indukci (*anumēna*). Pravé poznání však pochází ze *āabdy*, autoritativní védské výpovědi neboli zjevení.

Anglicky zjevení (revelation) je odvozeno z latinského *revelare*, které se dá přibližně přeložit jako “odhrnutí opony”, která zakrývá pravé poznání (*svataf-siddha-jēna*). Tato opona je nejperzistentnější ze všech zel, nevědomost. Kde nevědomost přetrvává? V podmíněné povaze, ve *svabhēvi*, nebo zmatené duši. Není ji snadné analyzovat. Nemusíme navštěvovat hypnoterapeuta, abychom poznali to, co přetrvává v našich srdcích život za životem, a sice touha být pánem našich vlastních osudů – jinými slovy být ...*āvarou*.

Praktikováním védské metody poznání se vzdálíme od pobřeží slepého egoizmu a půjdeme po stupních *karmy* a *jēny* po mostě obiti. Po překonání všech stupňů nakonec dosáhneme transcendentálního běhu *Vaikuṁṁhy*, vykonávání příznivé služby KTM☐ovi.

anyēbhilēṣitē-ā'nyā jēna-karmēdy-anēvTMtam
ēnuk'lyena kTM☐ēnu- ā...lana[^] bhaktir uttamē

Měli bychom vykonávat transcendentální oddanou službu Nejvyššímu Pánu KTM☐ovi příznivě, bez znečištěných tužeb nebo plodonosné činnosti a mentální spekulace.²⁸

To je skutečná *svabhēva*, služba KTM☐ovi – podstatě. Ale když slouží naše *svabhēva* vlivem paradoxního vlivu *mēyi* sama sobě, je to falešné ego – stín. V první kapitole *Bhagavad-g...ty* chtěl Arjuna sloužit své vlastní *svabhēvi*. Ale KTM☐ovo vyjevení *Bhagavad-g...ty* odstranilo zlo na sebe se odvolávající *svabhēvy* a zachovalo Arjunovu pravou přirozenost.

V *Bhagavad-g...ti* můžeme vidět, že Arjuna toužil nebojovat proti svým bratrům a příbuzným jen aby uspokojil své osobní tužby. Když ale vyslechl poselství Pána, *Āer...mad Bhagavad-g...tu*, zmínil svoje rozhodnutí a sloužil Pánu. ... Byl zde boj, přátelství, Arjuna, KTM☐a, ale Arjuna se stal oddanou službou jinou osobou.²⁹

Nech[☐] je zlo, které nás ohrožuje, podobně odstraněno.

SaTyme v jyte

Poznámky

1. Tuto frázi propagoval Biskup Joseph Butler (1692-1752); citoval William K. Frankena v knize *Ethics (Etika)*, 1973, s. 6.

2. *Bhagavad-g...* 3.10:

<i>saha-yaj~ēf prajēh sTMayē</i>	<i>purovēca prajēpatif</i>
<i>anena prasaviçyadhvam</i>	<i>eça vo 'stv iça-kēma-dhuk</i>

“Na počátku stvoření vyslal Prajēpati generace lidí a polobohů spolu s oběmi Viçuovi a požehnal jim, øka: “Buďte šťastni provádním této *yaj~i* (obiti), nebo její provádění vám přinese vše, co si můžete přát ke šťastnému životu a k dosažení vysvobození.”

Stvoření všech druhů života, které uskutečnil Prajēpati Brahmē, bylo prvotní obětí ve vesmíru. Způsob provedení této oběti je popsán ve *Ār...mad-Bhēgavatam* 2.6.23: “Když jsem se zrodil z lotosu vyrůstajícího z pupku Pána, velké osoby, neml jsem žádné pomůcky k provedení oběti mimo tělesných údů velké Osobnosti Božství.”

Brahmovo svědectví objasňuje *mantru* z *g-Vedy*:

r'pa^-r'pam pratir'po babh'va
tad asya r'pam praticakça~ēyē

“Jeho podobu lze spatřit všude, nebo On je modelem každé podoby.” (*g-Veda* 6.47.18)

3. *Ār...mad-Bhēgavatam* 2.9.40:

<i>prajēpatir dharma-patir</i>	<i>ekadē niyamēn yamēn</i>
<i>bhadra^ prajēnēm anvicchann</i>	<i>ētiçhat svērtha-kēmyayē</i>

“Jednou se tedy praotec živých bytostí a otec náboženství, Pán Brahmē, umístil v èinech regulativních principů s touhou vlastního zájmu (*sva-ārtha*) pro prospích všech živých bytostí.”

4. *Bhagavad-g...* 18.7: “Pøedepsaných povinností by se nikdo neml za žádných okolností zøíkat. Vzdá-li se kdo pøedepsaných povinností z iluze, pak se takové odøíkáni nachází v kvalitě nevědomosti.”

5. *Ār... Caitanya CaritēTMta, Madhya-l...* 24.201.

6. *Manu-sa^hitē* 2.2.

7. *Ār...mad-Bhēgavatam* 11.18.36:

æaucam ēcamana^ snēna^ na tu codanayē caret
anyē~æ ca niyamē~j~ēn... yathēha^ l...layævaraf

“Právì jako Já, Nejvyšší Pán, vykonávám regulativní povinnosti ze Svě svobodné vůle, podobnì by ml ten, kdo realizoval poznání o Ml, dodržovat obecné zásady èistoty, mýt si ruce vodou, vykoupat se a vykonávat ostatní regulativní povinnosti nikoli silou, ale z vlastní svobodné vůle.”

8. *Āatapatha Brēhma~a, kē~a 8, adhyēya 2, brēhma~a 10*, verš 1: “Vykonavatel oběti si vytvoří pøechod, most (*setu*), pro dosažení nebeského svìta.”

9. *Mu~aka Upaniçad* 2.2.5:

yasmin dyauf pTMthiv... cētarikçam
otam manaf saha prē~aiæ ca sarvaiç
tam evaika^ jēnatha ētmēnam anyē
vēco vimu~cathēmTMtasyaiça setuf

“Ten, ve kterém se splétají nebesa (*dyauf*), zemì (*pTMthiv...*), nebe (*antarikçam*), mysl (*manaf*), spolu se všemi životními vzduchy (*prē~a*); nech je znám jako Já (*ētmē*); neber ohled na jiná slova, nebo On je mostem k nesmrtelnosti.”

10. *Ēvetævatara Upaniçad* 3.8:

vedēham eta^ puruça^ mahēntam
ēditya-var~a^ tamasaf parastēt

*tam eva viditv€ti-m™tyum eti
n€nyaf panth€ vidyate 'yan€ya*

“Znám onu Nejvyšší Osobu, která záoí jako slunce mimo temnotu. Kdo Ho zná, pøekoná smrt. On je jedinou cestou k nesmrtnosti.”

11. *Ær...mad-Bh€gavatam* 4.21.34.

12. *Ær...mad-Bh€gavatam* 11.21.43.

13. *Bhagavad-g...t€* 4.30.

14. Viz *Ær...mad-Bh€gavatam*, 4. zpív, kapitola 2 a následující.

15. *Ær...mad-Bh€gavatam* 11.14.12.

16. *Bhagavad-g...t€* 18.78.

17. *Kaṁha Upaniṁad* 1.3.14:

*uttiṁhata j€grata pr€pya var€n nibodhata
kṁurasya dh€r€ niæit€ duratyay€
durga^ pathas tat kavayo vadanti*

“Vstaòte! Probuíte se! Realizujte [Nejvyššího], poté, co jste pøistoupili ke vznešenému [*guruovi*]. Cesta duchovní realizace je jako ostøí bøitvy, je velice nesnadné ji projít a velice těžké po ní jít – tak praví moudøí.”

18. *Bhagavad-g...t€* 2.2.

19. *Ær...la Prabhup€da*, *Ær...mad-Bh€gavatam* 2.9.40, výklad.

20. *Bhagavad-g...t€* 14.4.

21. *Bhagavad-g...t€* 2.11.

22. *Ær...mad-Bh€gavatam* 11.26.3.

23. *Bhagavad-g...t€* 11.31.

24. Ve výkladu ke *Ær... Caitanya Carit€m™ti*, *Adi-l...l€* 7.76 se *Ær...la Prabhup€da* zmiòuje o *Bhakti-sandarbhì* od *Ær...ly J...vy Gosv€m...ho*, a sice o verši 284: “*Ær...la J...va Gosv€m...* prohlašuje, že podstatou všech védských *manter* je zpívání svatého jména Pána.”

Na mnoha místech ve *Ær...mad-Bh€gavatamu* je za jedinou efektivní *yaj~u* ve viku Kali prohlášena *sa%ok...rtana*. Viz napø. *Ær...mad-Bh€gavatam* 11.5.32, 36 a 12.3.45, 46, 51 a 52.

Ve výkladu ke *Ær...mad-Bh€gavatamu* 4.7.41 *Ær...la Prabhup€da* píše: “Ve *Viṁu Pur€ṁi* se øíká, že nabízením obiti *Viṁuovi* se můžeme postupnì osvobodit. Cílem života je tedy potížit Pána *Viṁua*. To je *yaj~a*. Každý, kdo je ve vïdomí *K™ṁy*, vïnoval svùj život pro uspokojení *K™ṁy*, pùvodu všech podob *Viṁua*, a pouze tím, že bude dennì provádìt uctívání a obitovat *pras€dam*, se stane nejlepším vykonavatelem *yaj~i*. Ve *Ær...mad-Bh€gavatamu* je jasnì øeøeno, že jedinou úspìšnou *yaj~ou* neboli obití v tomto viku Kali je *yaj~aif sa%ok...rtana-pr€yaif*: nejlepší obìṁ je jednoduše zpívat Hare *K™ṁa*, Hare *K™ṁa*, *K™ṁa K™ṁa*, Hare Hare / Hare *R€ma*, Hare *R€ma*, *R€ma R€ma*, Hare Hare. Tuto *yaj~u* nabízíme pøed podobou Pána *Caitanyi*, podobnì jako byly ostatní *yaj~i* nabízeny pøed podobami Pána *Viṁua*. Tato doporuøení se nacházejí v jedenáctém zpívu *Ær...mad-Bh€gavatamu*. Tato *yaj~a* mimoto potvrzuje, že Pán *Caitanya Mah€prabhu* je Samotný *Viṁu*. Jako se pøed dávnou dobou zjevil pøi *Dakṁovi yaj~i* Pán *Viṁu*, zjevil se v tomto viku Pán *Caitanya*, aby pøijal naši *sa%ok...rtana-yaj~u*.”

25. Skuteønost, že Pán *Caitanya* se osobnì sdružuje se Svými oddanými, kteøí provádìjí *sa%ok...rtana-yaj~u* v hmotném svitì, je potvrzena ve *Ær... Caitanya Carit€m™ti*, *Madhya-l...l€* 7.129:

*kabhu n€ b€dhibe tom€ra viṁaya-tara%oga
punarapi ei ṁh€i p€be mora sa%oga*

“*Ær... Caitanya Mah€prabhu br€hmaṁovi K™movi* dále poradil: „Budeš-li následovat tento pokyn, nebude tvùj hmotný život bránit tvému duchovnímu pokroku, neboṁ pokud budeš následovat tyto regulativní principy [zpívání *K™ṁova* svatého jména], sejdeme se zde opìt, nebo spíš nikdy neztratíš Moji spoleønost.”

26. *Bhagavad-g...t€* 10.25.

27. Ćer...la PrabhupĚda, Ćer...mad-BhĚgavatam 4.9.24, vĚklad.

28. Bhakti-rasĚmTMta-sindhu 1.1.11.

29. Ćer...la PrabhupĚda, Ćer...mad-BhĚgavatam 1.8.42, vĚklad. Viz tĚĹ pokyny NĚrady Muniho MahĚrĚjovi YudhiĹhirovi ve Ćer...mad-BhĚgavatamu 7.15.25:

“VyvinutĹm kvality dobra musĹme pĚkonat kvalitu vĹšnĹ a nevidomosti. Potom se povĹyšenĹm na ťroveĹ *æuddha-sattva* musĹme odpoutat od kvality dobra. Toto vĹe probĹhne zcela automaticky, pokud se ělovĹk s vĹrou a oddanostĹ zamĹstnĹ slouĹbou duchovnĹmu mistrovi. Tak lze pĚkonat vliv kvalit pĚrody.”

SLOVNĹK

Tento slovnĹk obsahuje vysvĹtlenĹ mnoha jmen a pojmĹ, kterĹ se v knize nachĹzejĹ. NĹkterĹ, jako napĹ. *pratyakṣa*, *anumĚna*, *æabda*, empiricismus, racionalismus, skepticismus, logika a etika jĹĹ byly obĹrnĹ vysvĹtleny. Definice takovĹch termĹnĹ slovnĹk jen struĹnĹ shrnuje. JinĹmi termĹny a jmĹny jsme se v pĚdchozĹch kapitolĹch zabĹvali krĹtce a proto slovnĹk jejich definice rozĹiĹuje. A nĹkolik problĹmĹ nebylo v knize zmĹnĹno vĹbec – napĹ.: mysl/tĹlo a zlo. Jsou zde uvedeny, nebo Ĺ majĹ vztah k dĹleĹitĹm problĹmĹm, se kterĹmi jsme se v *PodstatĹ a stĹnu* zabĹvali.

PouĹitĹ zkratky:

Bg. – *Bhagavad-g...tĚ*

Cc. – Ćer... *Caitanya-caritĚmTMta*

napĹ. – *napĹklad*

atd. – *a tak dĹle*

Ěec. – *Ěecky*

tj. – *to jest*

lat. – *latinsky*

BhĚg. – Ćer...mad *BhĚgavatam* (*BhĚgavata Purṣṣa*)

skr. – *sanskrt*

abdukce, tĚĹ retrodukce, pĚjetĹ filozofickĹ premisy na zĹkladĹ její schopnosti vysvĹtlit pĚĹinnost logikou a dĹkazy. Je racionĹlnĹm ospravedlnĹnĹm dedukce. Dedukce per se – pĚjetĹ premisy na zĹkladĹ autority. Pojem abdukce prosadil C. S. Pierce (1893-1914). Ćer...la PrabhupĚda nazval podobnou metodu vĚdskĹho myĹlenĹ “filozofickou spekulacĹ”. Viz **dedukce, indukce, logika**.

absolutno, z lat. *absolutus*, “ťplnĹ” nebo “dokonanĹ” (od slovesa *absolvere*, “odpoutat, osvobodit, vyprostit”). Tento termĹn byl zaveden do zĹpadnĹ filozofie Nicholasem z Cusy (1401-1464). Absolutno – koneĹnĹ, vĹe zahrnujĹcĹ realita, je pĚĹĹnou vĹeho a ve svĹ existenci nezávisĹ na niĹem jinĹm. VĹe ostatnĹ naopak závisĹ na nĹ. Absolutno je podstatou takovou, jakou je, ne takovou, jakou ji vnĹmĹme. Viz **Brahman, realita, relativismus, podstata**.

adhokṣaja (skr.), zjevenĹ poznĹnĹ. ĚtvrtĹ z pĹti stĹdiĹ vĚdskĹho poznĹnĹ.

advaita (skr.), jednota (z *a*, “ne” a *dvaita*, “dualita”). Advaita VedĚnta – oznaĹenĹ systĹmu vĚdskĹ filozofie, kterĹ prosadil ĆaṣṣkarĚĹra. SnaĹĹ se dokĹzat, Źe absolutnĹ pravda je monistickĹ a impersonĹlnĹ. Viz **dvaita, ětyĹi vaiṣṣavskĹ sampradĹye a siddhĚnty, ĆaṣṣkarĚĹrya, VedĚnta**.

agnihotra-yaj̣a (skr.), védská ohňová rituální oběť. Viz **yaj̣a**.

ahaṁkāra (skr.). Viz **falešné ego**.

analýza [z řeckého *aná* (“nahoru”) a *lyein* (“uvolnit, rozpojit”), ve významu “rozložit na prvky”], postup rozdělování problému na jeho součásti za účelem studia 1) jednotlivých jeho částí, 2) jejich vzájemných vztahů, nebo 3) jejich vztahu k celku. Svým významem se velmi podobá sanskrtskému pojmu *sāṅkhyā*.. Viz **elementy**, *sāṅkhyā*.

antropomorfismus, z řeckého *ánthropos* (“člověk”) a *morphé* (“tvar, podoba, vzor”); indukce podoby Nejvyšší Bytosti, jejích emocí, zájmů atd. z lidské zkušenosti: Bůh podle obrazu člověka, místo člověk podle obrazu Božího. Viz **indukce**, **mechanomorfismus**.

anumāna (skr.), logika, myšlení, filozofická spekulace. Druhá ze tří vaiṣṇavských *pramāṇā*. Viz **pramāṇa**, **pratyakṣa**, **racionalismus**, **reflektivní myšlení**, **śābda**.

apara-vidyā (skr.), védské poznání mysli a hmoty, které zahrnuje logiku, gramatiku, astrologii, medicínu, společenskou organizaci, bojová umění, hudbu, tanec atd. (opakem je *para-vidyā*, věda o Bohu). Písmo *karma-kṛdya* a *jñāna-kṛdya* jsou *apara-vidyā* částí Ved. Viz **avidyā**, **jñāna-kṛdya**, **karma-kṛdya**, **para-vidyā**.

aparokṣa (skr.), přímé poznání; třetí z pěti stupňů védského poznání.

apauruṣeya (skr.), to, co nevytvořil člověk. Užívá se k popisu božského původu Ved.

aprākṛta (skr.), duchovní poznání; poslední z pěti stádií védského poznání.

arcana naturae (lat.). Tajemství přírody. Viz **Nová filozofie**.

Aristoteles, řecký filozof (384-322 př.n.l.). Studoval téměř dvacet let pod vedením Platóna, pak založil vlastní myšlenkovou školu. Zajímal se o to, co *Bhagavad-gītā* nazývá “pole poznání”, které podle vlastního systému velice detailně analyzoval. O znalce pole, duši, projevoval již menší zájem. Duši definoval jako “To, co je stavbě charakterem právě určeno” (*De anima*, 412b). Jinými slovy, je-li sekerka produktem přírody, pak její charakteristické tělo i tvar je její duše (Aristoteles).

Arjuna, věrný společník Kṛṣṇy, kterému Pán před 5000 lety vyjevil na Kurukṣetře *Bhagavad-gītā*.

āroha/avaroha (skr.), vzestupný a sestupný, nebo induktivní a deduktivní proces poznání. Viz **dedukce**, **indukce**.

śāyā (skr.), intence, kultura.

ateismus, z řeckého *átheos* (*a*, “ne” a *theós*, “Bůh”). Ve své nejflagrantnější podobě tvrdí, že Bůh neexistuje, protože není dostupný našemu smyslovému zkoumání. Ateistické – “neteistické” – jsou též náboženské doktríny, které oponují teizmu. Védské vysvětlení imanence a transcendentální povahy Pána Kṛṣṇy je nejjasnější

demonstrací standardní definice teizmu (viz teizmus). Oponovat vaiṣṇavské filozofii znamená ucházet se o pŕízeò ateizmu. Vítšina z toho, co je dnes pokládáno za náboženství, je ve skutečnosti ateizmus ve zbožném obleku. Nazývá se deizmus, semi-deizmus, dualizmus, henoteizmus, katenoteizmus, panpsychizmus, panteizmus a polyteizmus. Viz pŕíslušná hesla.

ĕtmĕ (skr.), viz **duše**.

autoritarianizmus, názor, že poznání nelze diskutovat; opak je svobodný duch dotazování se.

avatĕra (skr.), sestupuje-li KTMĕa ze svĕta duchovního do hmotného, ŕíká se Jeho zjevení *avatĕra* (“ten, kdo sestupuje”). Ěasto interpretováno jako “inkarnace”. KTMĕa však neinkarnuje do tĕla tvořeného hmotnými prvky. Sedmá a osmá kapitola *Bhagavad-g...ty* se rozsáhle zabývá rozdílem mezi pŕírodou hmotnou (*apara-prakTMti*), viditelnou jako doěasně látky (zemĕ, voda, oheò, vzduch a éterický prostor) a duchovní, vlastní Bohu (*para-prakTMti*), která je neviditelná (*avyakta*), vìená (*sanĕtana*) a nechybující (*akĕara*). Když Pán sestupuje, stává se neviditelné Jeho milostí viditelným. V Bg. 4.6 Sám prohlašuje: “Sestupuji ve své pŕvodní transcendentální podobĕ (*prakTMti*^ svĕm adhiĕhĕya sambhavĕmy ĕtma-mĕyayĕ). A v Bg. 4.9: *janma karma ca me divyam*, “Moje zjevení a ěinnosti jsou božské.”

Bùh má mnoho *avatĕrù*, Jeho vlastní pŕvodní podoba (*svaka^ r'pam*) je však v Bg. 11.50 popsána jako nejkrásnější (*saumya-vapu*). Je jí vìená podoba Ćer... KTMĕy, všeokouzluujícího mladíka s lotosovými oěima, jehož tĕlo má tvar duchovní extáze. *Bhĕg*. 1.3.28 potvrzuje, že KTMĕa je pŕvodní podoba Viĕua: *ete cĕĕa-kalĕf pu^saf kTMĕas tu bhagavĕn svayam indrĕri-vyĕkula^ loka^ mTMayanti yuge yuge*; “Všechny inkarnace Viĕua vyjmenované v písmech jsou expanzemi Pána. Pán Ćer... KTMĕa je pŕvodní Osobnost Božství. Všichni *avatĕrové* se zjevují v tomto svĕtĕ, kdykoliv narŕstají nepokoje zpŕsobené ateisty. Pán inkarnuje, aby chránil teisty.”

Ve Ćer...*mad-Bhĕgavatam* je uveden autorizovaný seznam plánovaných inkarnací Boha, z nichž je oslavováno obzvláštĕ deset *avatĕrù* (Daĕĕvatĕra): 1) Matsya (Pán v podobĕ gigantické zlaté ryby), 2) K'rma (želva), 3) Varĕha (kanec), 4) Ćer... NTMsĕha (napŕl ělovík, napŕl lev), 5) Paracĕurma (poustevník ohánĕjící se sekyrkou), 6) Vĕmana (malý *brĕhma*ský chlapec), 7) Ćer... Rĕmacandra (Pán Ayodhyi), 8) Ćer... Baladeva (bratr Pána KTMĕy), 9) Buddha (mudrc, který podvedl ateisty) a 10) Kalki (který na konci souěasného vĕku Kali zabije všechny degradované, hŕíšné lidi tohoto svĕta).

Existují dvĕ kategorie *avatĕrù*. Nĕkteŕí *avatĕrové*, jako napŕ. Ćer... KTMĕa, Ćer... Rĕma a Ćer... NTMsĕha jsou Viĕu-*tattva*, tj. pŕímé podoby Samotného Boha, zdroje veškeré síly. Jiní jsou individuálními dušemi (*j...va-tattva*), které jsou Pánem zplnomocněny v jedné ěi více z následujících oblastí: poznání, oddanost, tvoŕivá schopnosti, osobní služba Bohu, schopnost vládnout hmotnému

svìtu, moc udržovat planety, nebo moc znièit nièemy a darebáky. Tato kategorie *avatëra* se nazývá *æaktyëveæa*. Patøí sem Buddha, Kristus a Mohammed.

Mëýëvëd...nové myslí, že “tvar” nutnì znamená “omezení”. Proto tvrdí, že jelikož je Bùh všemocný a neomezený, je beztvary. Když v tomto svìtì zjeví Svoji podobu *avatëra*, nemùže být tato podoba, která je omezená na urèité místo a èas, skuteèným Bohem. Jde jen o náznak Boha. Faktem zùstává, že omezená není podoba Boha, ale pouze mëýëvëdská koncepce formy, protože je hrubì fyzikální. Podoba Boha má povahu nejvyššího vïdomí. Jelikož je duchovní, øíká se jí *s'këma*, “nejjemnìjší”. Není rozporu mezi tvarem a všudypøítomností nièeho jemného. Nejjemnìším hmotným jevem, který mùžeme vnímat, je zvuk. Mùže být beztvary (hluk) nebo tvar mít (hudba). Jelikož je jemný, nebrání jeho forma schopnosti proniknout obrovskou stavbou. Podobnì Jeho podoba Mu nebrání pronikat celým vesmírem. Je zcela nevhodné ji srovnávat s hrubými kusy hmoty, jak to dílají mëýëvëd...ni, nebo □ je jemnìjší než nejjemnìjší hmotný jev.

Protože mëýëvëd...ni vïdí, že podoba Boha je hrubì fyzikální, tvrdí èasto, že jako *avatëra* mùže být oznaèena každá vtílená bytost. V Indii a ostatních èástech svìta je dnes za “žijící bohy” prohlašována spousta lidí. Nìkteøí z těchto bohù jsou mystikové, nìkteøí charismatici, nìkteøí politikové a nìkteøí sexuální atleti. Ale nikdo z nich není autorizován védskými spisy. Pøedstavují pouze chybnou mëýëvëdskou ideu, že jedna beztvará neomezená Pravda se zjevuje v nekoneènì mnoha hrubých, fyzikálních inkarnacích, a že vy i já i on jsme proto spoleènì Bohem. A jelikož každý bùh má jinou pøedstavu o tom, co je to *dharma*, je koneènou pravdou, podle mëýëvëdské filozofie, že cesty všech bohù vedou ke stejnému cíli.

Tato myšlenka je stejnì neosvícená jako nepraktická. Když se obyèejní lidé prohlašují za Boha a o všem co dílají, tvrdí, že je védská *dharma*, pak jsou ve skuteènosti *dharmasya glënië* – na obtíž vìným náboženským principùm. Proto KTM□a opìt pøišel pøed 500 lety, jako Zlatý Avatëra, Caitanya Mahëprabhu. Ustanovil *yuga-dharmu*, vhodnou formu *sanëtana-dharmy* pro náš vïk (*sa%ok...rtana*). Zjevení Pána Caitanyi je pøedpovìzeno v *Bhëg*. 11.5.32: “V tomto vïku Kali budou lidé s dostateènou inteligencí uctívat Pána, který je doprovázen Svými spoleèníky, spoleèným zpíváním svatých jmen Boha.” Viz **Caitanya Mahëprabhu, KTM□a**.

avidyë (skr.), nevïdomost nebo nevédské poznání; opakem je *apara-vidyë* a *para-vidyë*. Viz **apara-vidyë, para-vidyë**.

Ayer, A. J., 1910-1989, britský filozof, přívrženec Humova skepticismu ve věci náboženství, jeden ze zakladatelů logického pozitivizmu. V mládí byl fenomenalistou, později se od toho odklonil. Viz **logický pozitivismus**.

Baladeva Vidyābhāṣa, Ār...la Baladeva Vidyābhāṣa – velice odbojkavý a eistý oddaný, který ku prospěchu lidstva napsal mnoho knih. Nikdy se nezmínil o svém rodišti či rodině a proto nejsou zcela jistě známy bližší detaily. Historici odhadli, že se narodil někdy v 18. století, nejpravděpodobněji v Orisse (možná u Remuny).

V raném věku ukončil studia gramatiky, poezie, rétoriky a logiky a stal se z něj poustevník. Během této doby strávil nějakou dobu s tattvavēd...ny v jižní Indii, kde se seznámil s učením Ācāryi Madhvy. Stal se mocným představitelem této filozofie v Indii. Později byl zasvěcen do Gauṇ...ya Vaiṣṇavské *saṃpradāye* Rēdhī-Dēmodara Devou a odešel do Vṛndāvanu, kde studoval pod vedením velkého Ācāryi Viśvanātha Cakravart...ho śhēkury.

V indické filozofické historii je oslavováno jeho vítězství nad shromážděním Rāmāṇand...ho uēncū (z Rāmanujovi *saṃpradāye*). Právě při této příležitosti vypracoval komentář *Vedānta-sūtry* zvaný *Govinda-bhāṣya*. Ve skutečnosti mu jej diktovalo Božstvo Govindadeva; z toho důvodu je komentář pojmenován po Pánu. Tento komentář učenice ohromil a proto mu udělili titul *Vidyābhāṣa* (ornament učenosti).

Bhagavad-g...tē je základním textem duchovního poznání, “Píseň Pána”; obsahuje Kṛṣṇovy pokyny Arjunovi na Kurukṣetě. Nachází se v *Mahābhārati*, která je zařazena do písem označovaných jako *smṛti-āśtra*, dodatek *āruti-āśtry*. *Āruti*, jádro védské literatury, obsahuje čtyři Vedy (ṛg, Sāma, Yajur a Atharva) a *Upaṇiṣady*. *Āruti* napomáhá pochopení absolutna. *Bhagavad-g...tē* je také známa jako *G...topaṇiṣad*, nebo-li text *āruti* vyvozený Samotnou Nejvyšší Osobností Božství. “Proto,” jak napsal Ār...la Prabhupāda v jednom dopise, “by mla být G...tē pokládána za *āruti*. Je však pokládána za *smṛti*, protože je částí *smṛti* (*Mahābhāraty*). V jednom smyslu to je jak *āruti* tak *smṛti*.” V pouhých 700 verších *Bhagavad-g...tē* shrnuje veškeré védské poznání o duši, Bohu, *saṅtana-dharmī*, oběti, *yoze*, *karmī*, reinkarnaci, kvalitách hmotné přírody, Vedānti a eisté oddanosti. Viz **Arjuna**, **Caitanya-caritāmṛta**, **Kṛṣṇa**, **Mahābhārata**, **Ār...mad-Bhāgavatam**.

Bhagavān (skr.), Osobnost Božství, vlastník (vān) šesti vznešených atributů (*bhaga*) v jejich neomezené úplnosti: bohatství (*aīśvarya*), síly (*v...rya*), slávy (*yaśaf*), krásy (*āriyaf*), poznání (*jñāna*) a odbojení (*vairāgya*). Viz **Kṛṣṇa**.

bhakti (skr.) Lásky a oddanosti k Nejvyšší Osobnosti Božství, Pánu Kṛṣṇovi. Formální systematizace oddanosti se nazývá *bhakti-yoga*. Viz **bhakti-yoga**, **Kṛṣṇa**.

Bhaktisiddhānta Sarasvat... Thākura Transcendentální zmocněný syn Ār...ly Bhaktivinoda śhēkury. Zjevil se v tomto světě 6. února 1874. Jeho otec byl v té době zástupce smířelého soudce v Jagannātha Pur... v Orisse a zajímal se o neautorizované

pseudo-vaiṣṇavy, kteří si přivlastňovali právo na učení Pána Caitanyi Mahāprabhua a proto znovu započal *saṅkīrtan*ovou misi. Přestože byl ve svém zaměření značně vytížen, napsal mnoho knih o všech aspektech vídomí Kṛṇy. Neustále se modlil o někoho, kdo by jeho spisy směle kázal.

Odpovědí na jeho modlitby byl Ācārya Bhaktisiddhānta Sarasvatī. Když mu bylo šest měsíců, byl v Purī pořádan festival vozů Ratha-yatra. Vůz Pána Jagannātha se zastavil před domem Ācāryy Bhaktivinody, který byl na hlavní cestě mezi chrámem a Guṇīca-mandirem. Vůz tam zůstal po tři dny. Třetí den vzala matka Ācāryy Bhaktisiddhāntu, aby viděl Pána. P'jēr... ho vzali na vůz a on se dostal až k podstavci, na kterém stál Pán Jagannātha, a dotknul se Jeho lotosových nohou. Současně na něj spadla z krku Pána girlanda. P'jēr... prohlásili, že toto dítě je Pánem obzvláště požehnáno.

Chlapec se stal velkým učením v mnoha oborech. Když však dosáhl věku 22 let, zanechal svých studií na univerzitě a přisahal, že nikdy nebude žít životem hospodáře. Po tři roky zastával místo *rājapāṇity* (královského učence) vaiṣṇavského krále Tripuri. Potom přijal zasvěcení od Ācāryy Gaurakīṣora dāse Bēbējīho.

Ācārya Gaurakīṣora byl vaiṣṇavským asketou, který se na dlouhou dobu plně pohroužil do uctívání Kṛṇy ve Vṛndāvanu. Pak se usadil ve svatém místě Navadvīpu na břehu řeky Gangy. Tehdy se Ācārya Bhaktivinoda Chakrabartī vzdal svého místa ve vládě a uctíval Kṛṇu v malém domku v Godrumi blízko Navadvīpu. Každý den tam přednášel ze *Ācāryy mad-Bhāgavatamu*. Ācārya Gaurakīṣora tyto přednášky navštívoval. Ācārya Bhaktivinoda Chakrabartī řekl svému synovi, aby přijal Ācāryy Gaurakīṣoru za svého zasvěcujícího duchovního mistra. Ācārya Bhaktisiddhānta Sarasvatī Chakrabartī dostal jméno Vraṇabhāvanādevī dayitaya dāsa.

Pak se Ācārya Bhaktisiddhānta Sarasvatī Chakrabartī vzdal všech ostatních činností a zpíval denně po sedm let 194 kol. Přebýval v *kuṣiṇe* (chatce), ale nevinovl opravil její střechy žádný čas; když přišlo, jen si vzal deštník. V roce 1918 otevřel první středisko Gauṇīy mise na Ultadanga Road v Kalkatě. Tehdy mu bylo 44 let. Po celé Indii ustanovil učení Pána Caitanyi jako nejvýšeňší duchovní filozofii. Svoji misi započal uprostřed války a politických kampaní za národní osvobození. Ve své nevšimavosti k takovým světským zájmům neznal kompromisu. "Nejdůležitější je vyvolat ducha oddanosti Nejvyššímu Pánu; tento zájem je vyšší než jakékoliv hmotné zřetele." Mnoho vůdců namítalo, že odvádil příliš mnoho mladých mužů od indických národních zájmů, ale on na ni nebral žádné ohledy.

V tomto období navštívil Ācārya A.C. Bhaktivedānta Swāmī Prabhupāda Ācāryy Bhaktisiddhāntu Sarasvatīho Chakrabartī na střeše v Ultadanga Road. Ācārya Prabhupāda, tehdy znám jako Abhay Caran

De, byl příznivcem Gandhiho hnutí *svarċja*. Ćer...la Bhaktisiddhċnta Sarasvat... ċhċkura ho v jedinċm rozhovoru pċesvidċil o ċivotnċ dċleċitosti mise Pċna Caitanyi pċed vċċm ostatnċm. Ćer...la Bhaktisiddhċnta Sarasvat... ċhċkura opustil tento svċt v roce 1936. Dva tċdny pċed opuċtċnċm tċla dal Ćer...lovi Prabhupċdovi pokyn rozċċit *sa%ok...rtanovou* misi na Zċpad. Viz **Bhaktivedanta Swami Prabhupċda, Bhaktivinoda ċhċkura, Caitanya Mahċprabhu, KTMċċa**.

Bhaktivedanta Swami Prabhupċda, Jeho Boċskċ Milost A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupċda je nejprċednċjċċ z vaiċċavskċch ċċċryċ modernċ doby.

V roce 1896 se zjevil v tomto svċtċ jako Abhay Caran De v Kalkatċ, kde se mu dostalo anglickċho vzdċlċnċ. Svċho duchovnċho mistra, Ćer...lu Bhaktisiddhċntu Sarasvat...ho ċhċkura, potkal poprvċ v roce 1922. Tehdy jej Ćer...la Bhaktisiddhċnta Sarasvat... ċhċkura pċċadal, aby rozċċil vċdskċ poznċnċ v angliċtċnċ. V roce 1933 zasvċtil Ćer...lu Prabhupċdu jako Abhaya Caraċċravinda dċse.

V nċsledujċcċ letech napsal Ćer...la Prabhupċda komentċċ k *Bhagavad-g...tċ*, pomċhal Gauċ...ya Misi a v roce 1944 zaċal vydċvat *Back to Godhead (Zpċtky k Bohu)*, anglicky psanċ ċtrnċctidenċk, kterċ pċċċnċnċm jeho ċċkċ vychċzċ dodnes. V roce 1947 obdrċel od Gauċ...ya vaiċċavskċ společnosti titul "Bhaktivedanta". V roce 1950 se Ćer...la Prabhupċda vzdal rodinnċho ċivota a pċijal ċċd *vċnaprastha*. Dċky tomu byl schopen vċnovat vċce ċasu svċmu studiu a psanċ. Pċċel do VTMndċvanu, kde ċil pokornċ v historickċm stċedovċkċm chrċmu Rċdhċ-Dċmodara. Po nċkolika letech, kdy se hluboce ponořil do vċdomċ KTMċċy, pċijal Ćer...la Prabhupċda od svċho duchovnċho bratra Keċċava Prajċa Mahċrċje ċċd *sannyċsa*, a sice v roce 1959.

Tehdy zaċal tvořċ svoje ċivotnċ dċlo: mnohasvazkovċ pċeklad a vċklad k 18000 verċm Ćer...mad-Bhċgavatamu. Po vydċnċ prvċnċch tċech svazkċ *Bhċgavatamu* v Indii odcestoval v roce 1965 do Spojenċch stċtċ americkċch. Po velkċch nesnċzċch, bez jakċchkoliv poċċteċnċch finanċnċch zdrojċ, založil v New Yorku v ċervenci roku 1966 Mezinċrodnċ společnost pro vċdomċ KTMċċy (International Society for Krishna Consciousness, ISKCON).

Obyvatelċ tċto velké metropole materializmu byli ohromeni, kdyċ mladċ amerċtċ nċsledovċnċi Ćer...ly Prabhupċdy mezi nimi tancovali a zpċvali Hare KTMċċa *mahċ-mantru*, vċċnċ vċdskċ zvuk, kterċ znċl mezi mrakodrapy. Hnutċ pro vċdomċ KTMċċy se brzy rozċċilo do San Franciska, kde byl uspořċdċn ċvċnċ festival Ratha-yċċrċ mimo Indii.

Skupina americkċch ċċkċ zaloila stċedisko v Londċnċ, kde se stal celozivotnċm nċsledovċnċkem Ćer...ly Prabhupċdy George Harrison, ċlen Beatles. Z Anglie se hnutí dostalo do Nċmecka, Holandska,

Francie a ostatních evropských zemí. Rozšířilo se i v Kanadě, Latinské Americe, Austrálii a Africe. Současně Ćer...la PrabhupĎda osobně založil několik středisek a hotelů ISKCONu – v Bombaji, VĎndĎvanu, Mayapuru a Hyderabadu – s rozpočtem mnoha miliónů dolarů.

Za nejvýznamnější z toho, co v životě vytvořil, považoval Ćer...la PrabhupĎda své knihy, které tvoří autentickou knihovnu védské filozofie, náboženství, kultury a literatury. Tyto knihy, kterých si v akademických kruzích vysoce váží pro jejich autoritu, hloubku a jasnost, slouží jako standardní učebnice na mnoha univerzitách. Jeho spisy byly přeloženy do více než osmdesáti jazyků. Nakladatelství The Bhaktivedanta Book Trust, založené v roce 1972 za účelem publikování jeho knih, je největším světovým nakladatelem v oblasti védských studií.

Během dvanácti let od svého příjezdu do Ameriky až do svého odchodu z tohoto světa v roce 1977 Ćer...la PrabhupĎda obletěl zemíkouli při svých přednáškových turné, které ho zavedly do šesti světadílů, třináctkrát. I v jeho fyzické nepřítomnosti se jeho velká mise šíří. S pádem Sovětského impéria, které Ćer...la PrabhupĎda předpověděl v roce 1972 během své návštěvy v Moskvě, rozkvetlo vídomí KṚṣṇy velmi mocně v celé Východní Evropě, v Rusku a na Dálném Východě. Na břehu svatě Gangy roste moderní město, mayapurský projekt ISKCONu. Roku 1996, kdy se slavilo 100. výročí příchodu Ćer...ly PrabhupĎdy, byl otevřen velký chrámový projekt v Dillí, Bangalore a Barodě. Viz **Bhaktisiddhĕnta Sarasvat... xĥkura, Bhaktivinoda xĥkura, Caitanya Mahĕprabhu, ISKCON, KṚṣṇa.**

Bhaktivinoda xĥkura (1838 – 1914). Jeden z velkých učitelů vídomí KṚṣṇy v posloupnosti duchovních mistrů. V Bengálsku se proslavil nalezením přesného místa narození Pána Caitanyi Mahĕprabhua. Toto místo, které se nachází ve Ćer...dhĕma Mĕyĕpuru blízko města Navadv...pu 90 mil na sever od Kalkaty bylo po staletí ztraceno díky změnám koryta řeky Gangy. Objev Bhaktivinoda xĥkury učinil z Mĕyĕpuru za velmi krátkou dobu významné poutní místo KṚṣṇových oddaných. Chrám Gaura-Viṇupriya, který v roce 1891 založil, byl prvním z mnoha svatých míst uctívání, které lze dnes v Mĕyĕpuru spatřit.

V roce 1896 ohlásil Ćer...la Bhaktivinoda xĥkura Západu saṅk...rtanovou misi zasláním kopie jedné ze svých malých knížek – Ćer... Caitanya Mahĕprabhu: *His Life and Precepts* (Ćer... Caitanya Mahĕprabhu - Jeho život a pokyny) – McGillově univerzitě v Kanadě. V knize *Songs of the Vaiṇava ĩcĕryas* (Písni vaiṇavských ĕĕryů), publikované nakladatelstvím Bhaktivedanta Book Trust, můžeme nalézt mnoho z jeho bengálsky psaných písní. Ćer...la Bhaktivinoda xĥkura předpověděl, že saṅk...rtanové hnutí se rozšíří z Indie do největších Západních míst. Viz **Bhaktisiddhĕnta Sarasvat... xĥkura, Bhaktivedanta Swami PrabhupĎda, Caitanya Mahĕprabhu, KṚṣṇa.**

bhakti-yoga, proces oddané služby Nejvyšší Osobnosti Božství, Pánu KTM□ovi. Podle slavného verše ze *Ār...mad-Bhāgavatamu* sestává z devíti *a%og* neboli částí:

ārava□a^k...rtana^vi□of smara□a^pēda-sevanam
arcana^vandana^dēśya^ sakhyam ētma-nivedanam

“1) Naslouchání a 2) opíjování transcendentálního svatého jména, podoby, kvalit, příslušenství a zábav Pána KTM□y, 3) vzpomínání na něj, 4) služba lotosovým nohám Pána, 5) zdvořilé uctívání Božstva Pána šestnácti parafernáliemi, 6) modlení se k Pánu, 7) sloužení Jeho misi, 8) přátelství s Pánem, a 9) úplné odevzdání se Mu (jinými slovy sloužit Mu tělem, myslí a slovy) – těchto devět procesů se pokládá za ěistou oddanou službu.” (*Bhāg.* 7.5.23)

Bohr, Niels, dánský fyzik; (1885-1962). Říká se mu “duchovní otec kvantových fyziků”. Einsteinovi se Bohrova idea náhodnosti vesmíru vůbec nelíbila. Napomenul Bohra slovy: “Bůh nehraje v kostky.” Einsteinova kritika Bohra tak trápila, že někdy chodil sem a tam a mumlal si “Einstein ... Einstein ... Einstein ...”.

Božstvo, jako se Pán KTM□a zjevuje ve zvuku Svého svatého jména, zjevuje se také v *arcē-avatērovi*, ve Svě inkarnaci jako Božstvo uctívané v chrámu. Ústředním bodem každého chrámu ISKCONu po celém světě je uctívání podoby KTM□ova Božstva reprezentované v kameni, kovu, dřevu nebo malbě. Oddaní plní obědnými ěinnostmi (*p'jē*), prováděnými podle védské tradice, Pánův příkaz v *Bg.* 9.27: “A ěiníš cokoliv, a □ pojídáš cokoliv, a □ obítuješ nebo daruješ cokoliv a a □ provádíš jakékoli pokání, ó synu Kunt..., vždy to ěiò jako obì □ Mnì.” Tato *p'jē* oěistí mysl a smysly oddaných a spojí je s KTM□ou v postoji lásky.

Měyěvd...ní službu Božstvu ošěe kritizují a oznaěují ji za uctívání idolů. Tvrdí, že Bůh není v Božstvu, protože je všude. Ale pokud je všude, není snad i v Božstvu? Vlhkost je také všude, dokonce ve vzduchu. Ale když se chceme napít vody, nemůžeme se jí napít ze vzduchu. Musíme pít odtamtud, kde je voda k pití hmatatelně dostupná: z kohoutku, ze studně nebo z ěisté řeky. Podobně je Bůh všude, ale hmatatelně přístupný k uctívání je ve Svě podobě Božstva. Viz **avatēra, KTM□a**.

Brahmē, první živá bytost ve vesmíru. Nenarodil se z lůna, ale z lotosu, který vyrůstá z pupku Pána Vi□ua. Je praotcem a *guruem* polobohů, dárce Ved, a dirigentem *vaikTMty* neboli stvoření vesmíru druhého řádu, kdy vznikají všechny druhy rostlin, zvířat, lidských bytostí a polobohů. Má tedy na starosti tvořivou *rajo-gu□u*, podobně jako Āiva je zodpovědný za *tamo-gu□u*. Brahmē je obvykle *j...va*, nikdy však, když není výjimečně žádná kvalifikovaná *j...va*, se tohoto místa ujímá Nejvyšší Pán ve Svě expanzi. Viz **polobozi, kvality přírody**.

brahmacēra... (skr.), student duchovního mistra žijící v celibátu. Ělen prvního duchovního řádu života, podle védského systému ětyō *ēeramù*. Viz **gTMhasta, sannyēs..., věnaprastha**.

brahmajyoti (skr.), z KTM□ovy transcendentální osobní podoby věčnosti, poznání a blaženosti vychází oslepující zář zvaná *brahmajyoti* (světlo Brahmanu). Uvnitř

této *brahmajyoti*, která je èistou existencí bez stopy rozmanitosti a èinnosti, jsou umístìny hmotná *prakTMti*, j...vy, které si touží užívat hmoty a *kēla* (èas). Je to impersonální Brahman mēyēvēd...nū a Jasné Svìtlo nìkterých buddhistických sekt. Pro mnoho mystikù a filozofù celého svìta je brahmajyoti nedefinovatelné Jedno, z kterého vznikají na poèátku všechny vìci a s kterým opìt na konci splynou. *Brahmajyoti* je KTM□ùv rys *sat* (vìènost), oddìlený od rysu *cit* (poznání) a *ēnanda* (blaženost). Viz **Brahman, buddhizmus, impersonalizmus, život po smrti, mēyēvēdská filozofie, kvality pøírody, mysticismus, sac-cid-ēnanda, Vedēnta**.

Brahman (skr.), z *bTMh*, “rùst”, nebo “vyvíjet se”. V *Chēndogya Upaniṣadì* 3.14 je popsán jako *tajjalēn*, tj. jako ten (*ta*), z nihož vzniká (*ja*) svìt, do kterého se pak vrací (*la*), jímž je udržován a díky nìmuž žije (*an*). Impersonalisté ztotožòují Brahman s *brahmajyoti*. Ale v tom nejúplnìjším významu je Brahman *vastu*, skuteèná podstata svìta: 1) Viṣṇu jako Nejvyšší Duše (*para[^] brahman*), 2) individuální duše jako podòízená duše (*j...va-brahman*) a 3) hmota jako tvoøivá pøíroda (*mahad-brahman*). Viṣṇua pøijímají všechny školy vaiṣṇavské vedēnty za transcendentálního, neomezeného Puruṣottamu (Nejvyšší Osobu) a individuální duše a hmotu za Jeho vìdomé a nevìdomé energie (*cid-acid-æakti*). Viz **absolutno, brahmajyoti, ètyøi vaiṣṇavské sampradēye a siddhēnty, KTM□a, život po smrti, kvality pøírody, Nadduše, Vedēnta, Viṣṇu**.

brēhmaṇa (skr.), doslova “znalec Brahmanu”. Podle védského rozdílení spoleènosti dle zamìstnání (*vareṇa*) èlen nejinteligentnìjší spoleèenské tøídy, knìžích. Pravý *brēhmaṇa* je znalec védského poznání, je ustálený v kvalitì dobra a je si vìdom Absolutní Pravdy. Viz **Brahman**.

Buddha, pøed 2500 lety vyslal Pán Viṣṇu zmocnìnou *j...vu*, která je známá pod jménem Buddha (Osvícený). Narodil se v Kapilavastu (dnešní Nepál) pod jménem Siddhērtha Gautama jako syn krále Āuddhodany. Ve vìku 29 let se zòekl svìta a zapoèal svoji misi kázání *ahi[^]sy* (nenásilí) a *æ'nyaty* (vyhasnutí já). Oponoval v té dobì pøevládající filozofii *karma-m...mē[^]sē*, která pøekrucovala védské poznání a propagovala zbyteènè obìti zvíøat.

Buddhovo uèení sestává ze ètyø principù: 1) hmotná existence je *duḥkha*, plná utrpení. 2) Existuje *samudēya*, pøíèina hmotné existence. 3) Jelikož existuje pøíèina, existuje také *nirodha*, cesta odstranìní hmotné existence. 4) Tato cesta je *mērga*, cesta spravedlnosti, kterou samotný Buddha demonstroval vlastním pøíkladem. Ale aby ošálil pøekroucení védské obìti a odvedl lidi od høíchu, kterého se dopouštìli zabíjením zvíøat, popíral Vedy, duši a Boha. Po Buddhovì odchodu se objevilo mnoho buddhistických škol. Viz **avatēra (æaktyēveœa), buddhizmus**.

buddhi (skr.) rozlišování, inteligence; v øeètinì *diánoia*. Podle *Bhēg.* 3.26.30 má pìt funkcí: *sa[^]æaya* (pochyba), *viparyēya* (neporozumìní), *niæcaya* (správné porozumìní), *smTMti* (pamìṇ) a *svēpa* (spánek, snìní). Viz **intelekt**.

buddhizmus, ěčryové vaiṣṇavského vedēntizmu jako jsou Rēmēnuja, Madhva a Baladeva rozlišili ètyøi typy buddhistické doktríny, které pøedstavují školy Sautrēntika, Vaibhēṣika, Yogēcēra a Mēdhyaika.

První doktrína pokládá mysl a hmotu za reálné, ale prchavé – tj. v každém momentu se realita myslí a hmoty miní. Druhá pokládá hmotu za poznatelnou jedině pomocí mysli; mysl a hmota, která je pomocí mysli poznávána, jsou reálné pouze na okamžik. Třetí vidí hmotu jako nereálnou, mysl jako absolutní, a vnímání hmoty jako chvilkovou imaginaci. Čtvrtá, známá jako *Ānyavāda*, pokládá předchozí tři doktríny za zbytečné pokusy o vysvětlení něeho, co nelze slovy vůbec popsat. Viz **Buddha, mýevědská filozofie, nirvāna, skepticismus, šest systémů, voidismus.**

bytosť, z řeckého *tó ón*, “to, co je”. Prostý fakt existence. Platón pokládal Entitu za rys *autó tó agathón*, “Samotného Dobra”. Také ji považoval za *asómatos*, netělesnou a neviditelnou.

Caitanya-caritāmTMta, od Ā...ly KTMādhēse Kavirēje Gosvām...ho; životopis Pána Caitanyī Mahāprabhua, nejdůležitější text gau...ya-vai...avské filozofie. *Caitanya-caritāmTMta* znamená “nesmrtelný charakter živé síly”. Tvoří vyšší studium duchovního poznání. Ideálním postupem je nejdříve studovat *Bhagavad-g...tu*, pak *Ā...mad-Bhāgavatam* a nakonec *Caitanya-caritāmTMtu*. Protože jsou tyto velké spisy na stejné absolutní úrovni, pokládá se *Caitanya-caritāmTMta* z hlediska komparativního studia za nejvyšší. Viz **Bhagavad-g...tē, Caitanya Mahāprabhu, Gau...ya Vai...ava, Ā...mad-Bhāgavatam.**

Caitanya Mahāprabhu, Zlatý Avatár Nejvyšší Osobnosti Božství, který do hmotného světa sestoupil před 500 lety ve Ā...dhēma Mēyēpuru. Ā... Caitanya Mahāprabhu založil *yuga-dharmu*, *saṅk...rtan*. Spolu se svými společníky Nityānandou, Advaitou, Gadādhara a Ā...vāsou je uctíván gau...yskými vai...avy v podobě *Pañca-tattvy* (pětiasobné Absolutní Pravdy). V *Pañca-tattvī* je Mahāprabhu ...āa-tattvou, Nejvyšším Pánem. Nityānanda je *prakāśa-tattva*, ...āvarūn rys vládce *kriyā-āakti*, ze které expandují energie *kāla* a *karma*. Advaita je *avatāra-tattva*, inkarnace. Gadādhara je *āakti-tattva*, rys původní, duchovní *prakTMti*. Ā...vāsa je *j...va-tattva*. Viz **avatāra, Gau...ya Vai...ava, ...āvara, saṅk...rtana.**

causa (lat.), důvod èi motiv dije (řecky: *aitíai*). Aby vysvětlil stvoření, navrhoval Aristoteles čtyři příčiny: *causa materialis* (hmotná příčina), *causa formalis* (formální příčina), *causa efficiens* (bezprostřední příčina), a *causa finalis* (konečná příčina).

circulus vitiosus (lat.), “začarovaný kruh”, tj. dokazování jednoho tvrzení druhým, jež na prvním přímo závisí. Viz **klamný závěr, logika.**

cogito ergo sum (lat.) “Myslím, tedy jsem.” (Descartes), sdílí jistotu vlastní existence.

ēas, ve svém výkladu k *Bhāg.* 3.10.11 píše Ā...la Prabhupāda o ēase následující:

Neosobní faktor ēasu je základem hmotného projevu jako nástroj Nejvyššího Pána. Je složkou podpory nabídnuté hmotné přírodě. Nikdo neví, kde ēas začal a kde končí, a jen ēas může zachovat záznamy o stvoření, udržování a zničení hmotného projevu. Faktor ēasu je hmotnou příčinou stvoření a proto je vlastní expanzí Osobnosti Božství. ēas je považován za neosobní rys Pána.

Faktor času vysvitlují rozlišenými způsoby i dnešní lidé. Niktež jej přijímají za téměř takový jako *Ār...mad-Bhāgavatam*. Např. v hebrejské literatuře je čas přijímán ve stejném duchu, jako reprezentace Boha: “Bůh, který skrze proroky vyslovil v různých dobách a různými způsoby v čase minulost otcům...”

Metafyzicky je čas charakterizován jako absolutní a reálný. Absolutní čas je plynulý a není ovlivněn rychlostí či pomalostí hmotných věcí. Čas se astronomicky a matematicky počítá ve vztahu k rychlosti, změně a životu daného objektu. Ve skutečnosti však čas nemá s relativitou více co dít; vše se spíše tvaruje a počítá z pohledu možnosti udělení časem. Čas je základní mírou aktivity našich smyslů, kterými počítáme minulost, přítomnost a budoucnost; ale ve skutečném výpočtu nemá čas ani začátek, ani konec. Číakya Pañita říká, že ani ten nejmenší zlomek času nemůžeme koupit ani za milióny dolarů, a proto i jediný promarněný okamžik našeho života musíme považovat za největší ztrátu. Čas není ovlivněn žádnou podobou psychologie, a ani okamžiky nejsou samy objektivně reálné, ale závisí na urečtých zkušenostech.

Viz brahmajyoti, kvality přírody.

čtyři vaišnavské sampradaje a siddhanti, Sampradaje: 1) Ār... sampradaja, jejímž *Ācārya* je Rāmānuja; 2) Brahmā sampradaja, *Ācārya* Madhva; 3) Rudra sampradaja s *Ācārya* Viśvaśvām...m a 4) Kumāra sampradaja s *Ācārya* Nimbarkou. Oponentem těchto škol je nevaišnavská vedétská škola Āṅkarācāryi.

Každá vedétská škola má svoji *siddhantu* neboli esenciální závěr o vzájemném vztahu Boha s duší, duše s hmotou, hmoty s hmotou, hmoty s Bohem a duše s ostatními dušemi. Āṅkarācāryova *siddhanta* je advaita, jednota (tj. vše je jedno a žádný z těchto pět vztahů není tedy reálný). Všechny ostatní *siddhanti* zastávají realitu těchto vztahů, každá z jiného úhlu pohledu. Rāmānujova *siddhanta* je *viśeṣādvaita*, kvalifikovaná jednota. Madhvaova *siddhanta* je dvaita, rozdílnost. *Siddhantou* Viśvaśvām...ho je *auddhādvaita*, očištěná jednota, a Nimbarkovou *siddhantou* je dvaita-advaita, rozdílnost a zároveň totožnost.

Bengálská větev Madhvovy *sampradaje* je známá jako Brahmā-Madhva-Gau...ya Sampradaja, nebo Caitanya Sampradaja. V roce 1700 obohatila tato škola indické filozofy komentářem *Vedānta-sūtry* (autorem Baladeva Vidyābhāṣa), který diskutuje ještě jednu *siddhantu*, *acintya-bheda-tattvu*, tzn. současnou nepochopitelnou jednotu a rozdílnost. V poslední době se stala tato *siddhanta* známá lidem po celém světě díky popularitě knih Jeho Božské Milosti A. C. Bhaktivedanty Swamiho Prabhupādy.

Filozofie *acintya-bheda-tattva* zastává stejné stanovisko ohledně odlišnosti podle Madhvovy *siddhanti* ve věci vztahu Boha k duši, duše k hmotě, hmoty k hmotě, hmoty k Bohu a duše k duši. Ale *acintya-bheda-tattva* uěí navíc ještě doktrínu *ākti-pariṇāma-vēdy* (transformace Pánovy *ākti*), ve které je původ této pětinasobné odlišnosti odvozen z Pánovy hry s Jeho *ākti* neboli energií. Jelikož duše a hmota pocházejí z Pána, jsou sice v Ním jako Jeho energie, ale zároveň se liší jak od Nij, tak od sebe navzájem. Jednota a rozdílnost tohoto pětinasobného vztahu se nazývá *acintya* čili nepochopitelná. Ār...la Prabhupāda píše ve svém výkladu k Bg. 18.78: “Nic se od Nejvyššího neliší, ale Nejvyšší se vždy liší od všeho ostatního.” Jakožto transcendentální původ a koordinátor svých energií je Bůh vždy

nepochopitelným faktorem. Viz **advaita**, **dvaita**, **mĕyĕvĕdská filozofie**, **šest systémů**, **Vedĕnta**, **Vedĕnta-s'tra**.

daivi-prakTMti, (skr. *daivi* “božská”, *prakTMti* “přiroda”), označuje původní duchovní přirodu, ze které vzniká hmota (*guṇa-mĕyĕ*), zosobněná jako bohyně Durgĕ (viz Bg. 7.14). Slovo *daivi* má blízký vztah ke slovu *deva*, “Bůh”. *Daivi-prakTMti* je tedy přiroda, která je *abhinna*, od Boha neoddělená. Synonymem pro *daivi-prakTMti* je *para-prakTMti* (“vyšší přiroda”, viz Bg. 7.5).

Ār...la Prabhupĕda vysvětlil, že tato *daivi-prakTMti* je osoba Ār...mat... Rĕdhĕrĕ...: “ ... Stejně jako se pokoušíme být pod vedením Rĕdhĕrĕ..., *daivi-prakTMti*. *PrakTMti* znamená žena, a *daivi* znamená transcendentální žena.” (přednáška na Bhĕg., Los Angeles, 19. srpen 1972). Viz **prakTMti**, **Rĕdhĕrĕ...**

Dakṣa, (skr.), “expert”. Brahmův syn Dakṣa byl expertem na *kĕmya-karmu*, ěinnosti plné chtivých tužeb. Jako *prajĕpati* neboli praotec živých bytostí byl schopný neomezeného počtu pohlavních styků. Zaslepen pýchou při provádění védských obřadů urazil Āivu. Po velkém boji se Āivovými společníky, duchy, byla Dakṣova hlava nahrazena hlavou kozla. Pak se Dakṣa kvůli své degradaci vzdal života. Potom získal novou podobu poloboha, následoval stejnou cestu jako předtím a urazil Nĕradu Muniho.

darṣana, (skr.), “vize”. Termín může být použit ve vztahu k němu, co je obtížné spatřit (např. Brahmova vize Vaikuṇṭhy), nebo k nesnadno získatelnému poznání (např. Vedĕnta-darṣana). Viz ½aṅg-**darṣana**, **šest systémů**.

Darwin, Charles (1809-1882), britský naturalista devatenáctého století, autor evoluce teorie (*On the Origin of Species by Means of Natural Selection; or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life* (O původu druhů přirozeným výběrem ěi zachováním preferovaných ras v boji o život), 1859). Teorii, že současné živé formy se svojí větší složitostí liší od dřívějších, navrhnul už Anaximandros (610-546 př. n. l.), který studoval fosílie v útesech. Ve Starém Řecku byla jeho teorie zavržena, aby byla opět vzkrísena v 19. století, především Darwinovou zásluhou. Darwinismus ovlivnil všechny oblasti moderního západního myšlení. V posledních dvaceti letech se filozofové a vědci v názoru na tuto teorii rozdělili. Jedni tvrdí, že neexistuje žádný pevný “zákon evoluce” – přihodila se zcela náhodou. Druzí jsou přesvědčeni, že proces evoluce je zakódován v nějakém druhu kosmického algoritmu. Nejmodernější trend ve filozofii – postmodernismus – pokládá darwinismus za více historické interpretace: je to metafora kapitalizmu a mocenské struktury bílých mužů. Všeobecně narůstá pocit, že Darwinovy a stejně tak i Marxovy a Freudovy ideje jsou překonané. Viz **Saṁsĕra**.

Davies, Paul, britský profesor matematické fyziky, působící nyní na University of Adelaide v Austrálii. Je autorem asi dvaceti knih o vědě.

dedukce, odvození přímky na základě autoritativní výpovědi nebo poznání *a priori*. Viz **abdukce**, **ĕroha/avaroha**, **hypoteticko-deduktivní metoda**, **indukce**, **logika**.

deizmus, v 17. století termín poprvé použili kalvinisté; víra v Boha jako prvotní přímku vesmíru, stvořitele zákonů vládnoucích vesmíru, který není ve svém stvoření

imanentní. Udržování světa Bohem neznamena nic jiného, než trvalost přírodních zákonů. Běh přírody se řídí odpovídajícími zákony. Účelem světa je být domovem lidstva. Deisté oponují mystickým a nadpřirozeným výkladům písma; lidský rozum je správnou mírou pochopení písma. K deizmu inklinovali mnozí ze “zakládajících otců” Spojených států Amerických (např. Adams, Jefferson a Paine). Viz **ateismus**, **semi-deismus**, **teismus**.

de omnibus est dubitandum (lat.) “Pochybovat o všem.” Viz **skepticismus**.

Descartes, René, francouzský racionalista (1596-1650), “otec moderní filozofie”. Osvobodil se od scholastiky, křesťanské re-interpretace staré řecké a římské filozofie, která v evropských školách dlouho vládla. Je zakladatelem moderního vědeckého postoje. Hmotný svět spatřoval, stejně jako moderní věda, jako mechanismus, který lze zcela popsat číselnými hodnotami, *more Cartesii* (Descartes). Věřil, že věda může lidstvu pomoci k tomu, aby se stalo “pány a vlastníky přírody”. Pomocí vědeckého pokroku “se můžeme zbavit nekonečných chorob, a to jak tělesných, tak mentálních, a dokonce snad slabosti, kterou přináší stáří, pokud bychom měli dostatečně rozsáhlé znalosti jejich příčin a všech léků, které nám příroda skýtá.” Ve svém přesvědčení, že jeho revoluční přístup k poznání jej konečně zbaví nekonečných chorob, napsal ve svých dvaatřiceti letech, že by byl překvapen, kdyby žil méně než sto let. Naneštěstí zemřel asi dva roky poté. Viz **cogito ergo sum**, **racionalismus**.

deus sive natura (lat.) “Totožnost Boha a přírody”. Viz **kvality přírody**.

deva (skr.), viz **polobůh**.

dharma, (skr.), překládá se různě – “povinnost”, “ctnost”, “morálka”, “spravedlivost”, nebo “náboženství”, ale žádné české slovo tento termín plně nevysvětluje. Védský mudrc Jaimini definoval *dharmu* jako “dobro, které má charakter příkazu, jehož vykonání vede k dosažení nejvyššího dobra.” V Bg. 18.66 nám Pán Kṛṣṇa nařizuje, abychom se vzdali všech *dharem* a odevzdali se Jemu. To je *para-dharma* neboli nejvyšší příkaz (dobro, povinnost, ctnost atd.) Ved.

diánoia, (øec.), “rozlišování” nebo “intelekt”, podobné sankrtskému slovu *buddhi*. Viz **intelekt**.

dobro a zlo, viz **problém zla**.

dobro, viz **kvality přírody (sattva-guṇa)**.

dóxa (øec.), názor, opak pravého poznání (*nóesis*).

dravya (skr.), hmota, hmotné (fyzikální) objekty, hmotné vlastnictví.

dualismus, z latinského *dualis*, “obsahující dva”. V západním myšlení existují dva typy dualismu: metafyzický a náboženský. Metafyzický viz **problém mysl/tělo**; náboženský zaveden v roce 1700 Thomasem Hydem v jeho díle *Stará perská náboženství*. Jako dualismus zde charakterizoval konflikt mezi dvěma hlavními bohy v nauce Zarathuštrovi, dobrým Ormazdem a zlým Ahrimanem. Zarathuštrův

dualizmus do znaèné míry ovlivnil judaizmus, křesťanství a islám. Všechna tato tři náboženství lpí na doktríně vídného boje mezi Bohem a Satanem. Ale dualizmus, dle filozofa G. C. Nayaka: “se nesnaží vyøešit problém zla v teistickém pojetí.” (*Zlo a hypotéza trestu*, 1993, s. 44) Z toho vyplývá, že žádné z těchto náboženství není skuteènè teistické, a to do té míry, do jaké je dualistické. Viz **ateizmus, dvaita, metafyzika, problém mysl/tìlo, problém zla, teizmus.**

duchovní svìt, oznaèovaný jako Vaiku᳚᳚ha, Goloka, nejvyšší pøíbytek (*param dhēma*), a duchovní nebe (*param-vyoma*); je to transcendentální, vídný, tììetvrtinový projev osobní slávy Pána K᳚᳚y. Jména, podoba, kvality, èinnosti a vztahy duchovního svìta jsou vídnì èerstvé a vídnì osvobozené od nedostatkù jako je zrození, smrt, nemoc a stáí. Zde Pán projevuje Svè božské zábavy (*l...ly*), které zaplavují duchovní svìt nejsladším nektarem, životem a duší osvobozených oddaných, kteí zde pøebývají.

Jako obraz stromu na bøehu øeky je ve vodì pøevrácený vzhùru nohama, tak i materiální svìt je odrazem duchovního svìta. Co je nejvyšší v duchovním svìtì, je zde nejnížší. Nejvyšší *l...lou* jsou K᳚᳚ovy milostné zábavy s *gop...emi*. Zde je obrazem této zábavy sexuální život, èinnost, která vtílenou duší poutá ze všech nejvíce. Viz **K᳚᳚a**.

duše, (skr. *j...va*, *j...va-ētmē* nebo *ētmē*), vídné individuální já, nepatrná èasteèka duchovní potence Pána K᳚᳚y, umístìna v srdci hmotného tìla. Symptodem duše je vídomí a schopností duše je *ta᳚astha-æakti*, možnost výbìru. Duše je odpovìdná za vlastní osvobození èi spoutanost, aèkoliv sama o sobì nemá moc se osvobodit nebo si požívat hmoty. Výsledek jejího výbìru – a᳚ už pøíznivý èi nepøíznivý – je zajištìn Nadduší. Jako se vzduch vždy liší od pachù, které pøenáší, tak i duše je vždy odlišná od hmotných oznaèení, které pøijímá vlivem kvalit pøírody.

Jak vnímá yog... pøímý vztah s Nejvyšší Duší je popsáno v *Bhēg*. 11.14.45: “Vidí individuální duše spojené s Nejvyšší Duší, práví jako vidíme sluneèní paprsky úplnì spojené se sluncem.” Slunce je *jyoti᳚i*, zdroj svìtla. Podobnì K᳚᳚a, Nejvyšší Duše, je zdrojem svìtla vídomí všech živých bytostí. Sluneèní záøe se skládá z fotonù, které jsou nepatrnými jednotkami svìtla. Podobnì je každá individuální duše (*j...va-ētmē*) nepatrnou jednotkou vídomí. Viz **vídomí, extáze, kvality pøírody, Nadduše.**

dvaita (skr.), dualita. Jmenuje se tak též vedēntský systém založený Madhvēcēryou. Viz **advaita, dualizmus, ètyøi vai᳚avské sampradēye a siddhēnty, Madhva, Vedēnta.**

Eddington, Arthur Stanley, britský astronom a matematik (1882-1944), který “dokázal” Einsteinovu teorii relativity. Stoupenec fenomenalizmu. Viz **fenomenalizmus.**

egalitariazmus, názor, že všichni lidé jsou si spoleèensky, politicky a podle níktèrých škol i ekonomicky rovni. Podle védského pochopení si jsou všichni lidé, a ve

skutečnosti všechny živé bytosti, rovni duchovní. Hmotná rovnost je vlivem vlády těchto kvalit přírody nad vesmírem nemožná.

Einstein, Albert, německý fyzik (1879-1955), nejslavnější vědec dvacátého století. [*Sidelights on Relativity (Poznámky k relativitě)*]: “Pokud se matematické zákony týkají reality, jsou nejisté; a pokud jsou jisté, netýkají se reality.” (Einstein) Viz **Teorie relativity**.

extáze, očištění vědomí a tužeb se oddaný Kṛm y osvobodí od zrození a smrti; postupně dosáhne čistého vědomí Kṛm y. Jak slovo extáze naznačuje (øec. *ékstasis*, “stát mimo [tílo]”), vědomí Boha přenesení duši mimo ztotožňování se s hmotným tělem.

Vytrvalým praktikováním devíti metod *bhakti-yogy* se probudí v srdci oddaného láska ke Kṛm ovi a Kṛm a se zjeví před oddaným. V tomto okamžiku se všechny smysly oddaného (oči, nos, uši, jazyk, dotek) stanou nádobou poznivých kvalit Kṛm y: Jeho nejvyšší krásy, vůně, melodie, mládí, chuti, velkorysosti a milosti. Nejdříve odhalí Pán oči oddaného Svoji krásu. Následkem sladkosti této krásy získají všechny smysly a mysl kvalitu očí. Oddaný z toho omdlí. Aby ho Kṛm a utišil, odhalí Pán ěchu oddaného jako další Svoji vůni; smysly a mysl oddaného přijmou kvalitu nosu. Oddaný znovu omdlí. Pak Pán odhalí sluchu oddaného Svůj zvučný hlas a všechny smysly oddaného se stanou podobné uším; oddaný ztratí vědomí potětí. Pak se jej Pán milostivě dotkne Svými lotosovými nohama, Svými rukama a Svou hrudí, čímž oddaný zakusí ěerstvou mladistvost Pána. Tím, kteří milují Pána v náladě služebnictví, položí Pán na jejich hlavu Svoji lotosovou nohu. Ty, kteří mají náladu přátelství, uchopí za ruku. Tím, kteří mají náladu rodičovské náklonnosti, setoe Pán Svoji rukou jejich slzy. A ty, kteří mají náladu milenecké lásky, obejmě a dotkne se jich Svými rukama a hrudí. Pak přijmou všechny smysly oddaného smysl doteku a oddaný opět omdlí. Tímto způsobem dosáhne oddaný své *rasy* (duchovního vztahu) s Kṛm ou. Viz **bhakti-yoga, život po smrti, rasa**.

empirismus, doktrína, že smyslové vnímání (øec. *empeiría*, skr. *pratyakṣa*) je jediným zdrojem poznání. Viz **indukce, fenomenalizmus, pratyakṣa**.

epistemologie, (øec. *epistéme* “poznání”, *lógos* “studium”). Spolu s etikou, logikou a metafyzikou patří ke třem hlavním oddílům filozofie. Zabývá se otázkami poznání: Co je to poznání? Odkud pochází? Jak se formuluje, vyjadřuje a přenáší? Je smyslová zkušenost nezbytná pro všechny druhy poznání? Jakou roli hraje v poznání logika? Existuje poznání, které je odvozeno pouze na základě logiky? Jaký je rozdíl mezi vírou, poznáním, názorem, skutečností, realitou, chybou, představou, tvořením pojmů, ideou, pravdou, možností a jistotou? Viz **etika, logika, metafyzika, ontologie, filozofie**.

etika, zvaná též morální filozofie, jedna ze třech hlavních částí filozofie (mimo epistemologie, logiky a metafyziky). Táže se: jaký život je dobrý? Které cíle jsou

hodné našeho úsilí? Ěí zámìry respektovat? Jak je definováno to, co je správné, a to, co je špatné? Jak volit mezi dobrem a zlem? Viz **epistemologie, logika, metafyzika, filozofie**.

Evoluce, viz Darwin, sa^šera.

Existencialismus, racionalistický trend s mnoha teoretickými odstíny. Zakladatelem dánský køes^anský myslitel Søren Kierkegaard (1818-1855) a nìmecký kritik køes^anství, Friedrich Nietzsche (1844-1900). Obvykle však spojován se jménem francouzského ateisty Jean-Paula Sartra (1905-1980). Podle Sartrovy verze je existence podstatou všeho, tzn. koneèný smysl jakékoliv věci je pouhá jeho *existence*. Individuální je jen možnost volby. Vesmír nemá žádný racionální smìr nebo schéma. Je nesmyslný a absurdní. Proto mají individua úplnou svobodu volby. Viz **racionalismus**.

experientia (lat.) pokus, poznání získané pozorováním. Anglicky experience = zkušenost. V sanskrtu tomuto slovu významovì odpovídá *pratyak^a*, “smyslové vnímání”; øecký ekvivalent je empeiria. Viz **pratyak^a**.

experimentum (lat.), pokus, test, èinnost, jejímž zámìrem je nìco objevit èi vyzkoušet. Anglicky “experiment”. *Experimentum fructiferum*: “plodonosný experiment”, sleduje vyvolání patøièného ùèinku nebo dosažení užiteèného cíle. *Experimentum luciferum*: “experiment svìtla”, má odhalit okultní kvality pøírody. Viz **Nová filozofie, okultní**.

falešné ego, v sanskrtu *aha^ok^era*. Je to chybné ztotožòování duše s hmotou, a to dvìma zpùsoby: “já” (jako napø.: “Já jsem toto tìlo”) a “moje” (“tato zemì je moje”).

Prvotní fáze falešného ega je *t^masa-buddhi*, “inteligence v nevídomosti”. Ta nastane pøi styku pùvodního vídomí duchovní duše s *mahad-brahmanem*, neprojevenou *prak^m^ti*. Z *t^masa-buddhi* se projeví tøi kvality, které pøijmou tvar mysli (kvalita dobra), smyslù (kvalita vášni) a smyslových objektù (kvalita nevídomosti). *Aha^ok^era* ztotožòuje tyto kvality s duší a to podle pøevažujícího vlivu té které kvality (tøi kvality mezi sebou stále soutìží o nadvládu nad živou bytostí). Osoba v kvalitì dobra se tedy ztotožòuje s myslí, osoba v kvalitì vášni se smysly a osoba v nevídomosti se smyslovými objekty. Ale všechny jsou výsledky inteligence zcela zamìstnané v prvotní nevídomosti: v neznalosti K^m^y.

V jedenáctém zpìvu *Ær...mad-Bh^gavatamu* øíká K^m^a Uddhavovi, že falešné ego je *cid-acin-mayaf*, to co obsahuje jak ducha, tak hmotu, nebo^ poutá *cid* (vídomou duší) k *acid* (nevídomé hmotì).

Kultivace vnitøního dobra mysli je esencí védské metody *yogy*, kterou K^m^a shrnul následujícím zpùsobem: “Mysl lze ovládat, je-li upøena na Nejvyšší Osobnost Božství. Po ustálení se mysl osvobodí od zneèištìných tužeb po vykonávání hmotných èinností; se sílící kvalitou dobra se mùže daná osoba

úplnì vzdát kvalit vášnì a nevídomosti a postupnì transcendoval i hmotnou kvalitu dobra. Když se mysl osvobodí od kvalit pøírody, je oheð hmotné existence úplnì uhašen. Pak dosáhne transcendentální úrovnì pøímého vztahu s objektem meditace, s Nejvyšším Pánem.” (*Bhġg.* 11.9.12). Viz **buddhi**, vídomí, intelekt, mysl, kvality pøírody, duše, jemnohmotné tělo, Nadduše.

feminizmus, propagace práv žen ve společnosti.

fenomenalizmus, doktrína o smyslovém vnímání a realitì; nezamìðovat s fenomenologií. Je spojena s britským filozofem Johnem Stuartem Millem (1806-1873), který si myslel, že všechno poznání je odvozené ze smyslového poznání. Víci jsou skuteèné jenom tehdy, když je vnímáme. Proto nelze o hmotném svìtì øíci, že existuje nezávisle na vnímání. Fenomenalizmus je blízký empirizmu a indukci. Viz **empirizmus**, indukce, noumenální.

fenomenologie, produkt evropského racionalizmu. Nejslavnìjšími pøívrženci jsou Franz Brentano (1838-1917), Edmund Husserl (1859-1938), Martin Heidegger (1889-1976), Jean-Paul Sartre (1905-1980) a Maurice Merleau-Ponty (1908-1961). Fenomenologie zkoumá vídomí na základì zkušenosti. Nìkteré fenomenologické teorie pøipomínají védské poznání, napø. teorie trojího vídomí: znalec, akt poznání a objekt poznání. Ve védských termínech nazýváme tyto tøi *jñetġ*, *jñēna* a *jñeya*. Viz **mysl/tělo**, **problém**, **racionalizmus**.

filozofie, (øec. *phílos* “milovník, pøítel”, *sophós* “moudrý, uèný”). Filozof je nìkdo, kdo miluje moudrost a erudovanost (*sophía*). Proto se oddává poznání, které mùže bez pøekážek rozkvést v moudrost. V *Bg.* 7.17 Pán KṚṡṇa prohlašuje, že když se mudrc oddá poznávání Jeho, stane se Pánu velice drahým.

Feyerabend, Paul Karl (1924-1994), rakouský vídecký filozof, působil v Americe. Prohlašoval se za intelektuálního anarchistu. Podle něj je znakem tvoøivosti ve vídì rychlé množení se teorií.

Gauṇ...ya vaiṣṇava (skr.), slovo *gauṇ...ya* oznaèuje oblast Bengálska a Bangladéše, *vaiṣṇava* je oddaný Viṣṇua èi KṚṡṇy. *Gauṇ...ya vaiṣṇava* je tedy ten, kdo praktikuje bengálskou formu vaiṣṇavizmu, jak ji zapoèal Caitanya Mahāprabhu pøed pøibližnì 500 lety. Viz **Caitanya Mahāprabhu**, **KṚṡṇa**, **vaiṣṇava**, **Viṣṇu**.

Gaurakiøora dġsa Bġbġj..., zasvěcující duchovní mistr Bhaktisiddhēnty Sarasvat...ho ×hġkury. Viz **Bhaktisiddhēnta Sarasvat...** ×hġkura.

gnósis (øec.), poznání. Viz **jñēna**.

gṢṢhastha (skr.), ženatý hospodár. Èlen druhého duchovního životního stádia podle védského společenského systému ètyø ġāramù. Viz **brahmāġr...**, **sannyġs...**, **vġnaprastha**.

guṇa (skr.), viz **kvality pøírody**.

guru (skr., doslova “těžký”), duchovní mistr; jedna ze tří autorit vaišnavy. Duchovní mistr je označován jako *guru*, protože je těžký poznáním. Viz **sědhu, œstra**.

Hamlyn, David W., profesor filozofie na Birbeck College, University of London. Je autorem několika knih o filozofii a editorem časopisu *Mind*.

Hare Kṛmā a mahœ-mantra, “velká *mantra*” pro osvobození vřdomř z iluze:

Hare Kṛmā, Hare Kṛmā, Kṛmā Kṛmā, Hare Hare
Hare Rœma, Hare Rœma, Rœma Rœma, Hare Hare

Zpřívání této mantry je nejvíce doporuœovanřm prostœedkem duchovního pokroku v tomto vřku Kali, nebo œ œiřuje mysl a umořkuje œlovřku transcendovat doœasnř rasovř, nřbořenskř a nřrodnostnř oznaœenř, a pochopit vlastnř pravou identitu vřeně duchovní bytosti. Jinřmi slovy, pouhřm zpříváním Hare Kṛmā a mřžeme přřmo zakusit seberealizaci a vřst blařenř řivot. Viz **Kali-yuga, mantra**.

Harř Rom, přednřři filozofii vřdy na Oxford University.

Hawking, Stephen, slavnř britskř fyzik (*1942), pozitivista; vřř, ře poœatek vesmřru lze vyœetit matematickřmi metodami. Viz **logickř pozitivizmus, pozitivizmus**.

henotheizmus, (œec. *henós* “jeden”, *théos* “Břh”). Forma polyteizmu. Postuluje existenci mnoha bohř, kterřm jeden vlřdne, tak jako Indra vlřdne ostatnřm polobohřm. Tento vlřdnoucí břh vřak nenř ani absolutnř, ani vřenř. Je jen na urěitř œas mocnřřř než ostatnř bozi. Max Müller se mylně domnřval, ře vœdskě nřbořenstvř je henoteistickě: Vedy uvřdřjř mnoho bohř, a kdyř je kterřkoliv z nich uctřván, střvř se tento břh œi tato bohynř nejvřřřřm bořstvem Ved. Viz **ateizmus, polobozi, polyteizmus, teizmus**.

hinduizmus, (odvozeno od jměna œeky v dneřnřm Pākistřnu – Sindhu, Sind nebo Indus). Přibližně poœátkem r. 1000 n.l. nazvali ũtoœicř armřdy ze Stœednřho Vřchodu mřsto za œekou Sindhu *Hindustan* a obyvatelstvo, kterě tam řilo, *Hinduově*. (Vlivem jazyku ũtoœenřkř se “s” změnilo na “h”.) V nřsledujřcřch stoletřch přijali termřn Hindu i samotnř Indově jako obecně oznaœenř svřch odliřnřch nřbořenskřch tradic. Slovo Hindu vřak ve vœdskřch přsmech, na kterřch jsou tyto rřzně tradice zalořeny, nenřjdeme, proto je sprřvnř termřn *Vœdskř dharma*. Viz **dharma**.

hmotnř svřt, viz **kvality přřrody**.

hrubě třlo, třlo, kterě roste z jřdla, v sanskrtu oznaœovřno *sthūla-œar...ra*, “hrubohmotně třlo”. Kombinace hrubřch hmotnřch prvkř, kterě se nakupily kolem duře vlivem třř kvalit hmotně přřrody. Toto třlo se střle mřnř, přetvřři se zrozenřm, rřstem, dospříváním, rozmnořovřním, střřm a smrtř. Řivř bytost, kterř sřdlř v srdci, se snařjř dojřt blařenosti uspokojovřním smyslř. Ale smyslově řtřstř nelze oddřlit od smyslovřch bolestř. Od této duality lze vřak pomocř vœdskěho poznřnř osvobodit duři zamřstnřním třla v obřtnřch œinech. Třlo œistěho oddaněho, kterř si je vřřdy vřdom Kṛmāy, ztratř svě obyœejně hmotně kvality, podobně jako kus řeleza ztratř svě

normální kvality, když jej vložíme do ohně. Železo získá kvalitu ohně a podobně tělo čistého oddaného je duchovní. Viz **extáze, prvky, kvality přírody, duše, jemnohmotné tělo**.

humanismus, typické ideologické hnutí, vyvinulo se během renesance jako reakce proti feudalismu a středověké teologii. Hlásá svobodu racionálního individua, stojí proti náboženské askezi a podporuje lidská práva na požitky a uspokojení pozemských tužeb a potřeb. Je zasvěceno výchově etického a kreativního vývoje individua bez zbytečné k Bohu či jiným konceptům nadpřirozena. V devatenáctém století přijal humanismus podobu sekulárního “náboženství”; předním humanistou té doby byl Karl Marx. Dnes tento termín běžně užíván ve významu soustavy zcela nenáboženských věr a hodnot. Viz **marxismus, relativismus**.

Hume, David (1711-1776), spolu s Lockem a Berkeleym tvoří trojici hlavních britských empirických filozofů. Hume učil, že poznání se skládá ze smyslových dat; neexistuje poznání *a priori*; existence je identická s našimi vlastními idejemi; neexistuje objektivní spojení příčiny a účinku, a neexistuje mysl, já, nebo duchovní podstata mimo “spousty smyslových vjemů a idejí” v našich hlavách. Viz **empirismus**.

hypoteticko-deduktivní metoda, metoda úsudku, po dlouhou dobu značně rozšířená v západním světě. Příklad: Keplerova *De Stella Martis*, kde Kepler nedokázal empirickým poznáním vyřešit problém tvaru oběžné dráhy Měsíce; zvolil předpoklad, že má tvar elipsy. Podle této hypotézy vypracoval schéma umístění planety, které korespondovalo s následně pozorovanými pozicemi. Hypotéza vytvořená spekulací byla deduktivní cestou konfrontována s pozorováním. Viz **abdukce, dedukce, indukce**.

cháos, (z řec. *chainein*, “otvírat se”), “mezera” či “propast”. V řecké filozofii je *cháos* zmateným, nediferencovaným stavem prvopočáteční hmoty; stav vesmíru před objevením se logiky a jejím účinkem na svět, který jej uvádí v řád. V sanskrtu ekvivalentní *pradhāna*, “nemanifestovaná hmotná příroda”. Viz **kvality přírody**.

idea, (řec. *idéa* “podoba” či “struktura”). Idea je obsažena ve vědomí jako předmět myšlení nebo uvědomění. Obvykle se používá k označení mentální představy něčeho. Může také znamenat podstatu věci; obecnou představu; imaginaci; věru, názor či doktrínu, nebo ideál.

idealismus, nikdy též mentalismus nebo immaterialismus. Stejně jako materialismus velice rozsáhlá filozofická kategorie, která zahrnuje mnoho odstínů teorie; teoreticky jeho opakem. Idealisté věří, že vesmír je ztělesněním mysli. Veškerá realita je mentální a hmota neexistuje. Vnější svět není fyzikální. Mezi slavné idealistické filozofy patří Berkeley, Hegel, Kant, Platón. Viz **materialismus, mysl/tělo, problém**.

ideologie, (z řec. *idéa* a *lógos*), v klasických dobách sloužila k označení vědy o idejích. Nyní tento termín představuje systém idejí, který tvoří dogma – např. fašistická ideologie. Viz **idea**.

impersonalizmus, viz **brahmajyoti, buddhismus, mýtyvčeská filozofie, personalismus, voidismus**.

indukce, odvození *pøíèiny* z pozorování *dùsledku*. Viz **abdukce**, **èroha/avaroha**, **dedukce**, **empirizmus**, **logika**, **fenomenalizmus**.

intelekt, intelligence, (skr. *buddhi*, øec. *diánoia*), rozlišovací schopnost. Intelligence je pro *j...vu* *pøirozená*: “Jako neexistuje zvlášì *zemì* a její *vùnì* èi zvlášì *voda* a její *chuì*, tak není možné, aby existovala intelligence a *vidomí* jedno bez druhého.” (Kapiladeva, *Bhèg*. 3.27.18)

Buddhi se v každé živé bytosti projevuje jako schopnost rozlišit podoby v poli vnímání a jako orientaèní smysl. Mysl (*manaf*) *pøisuzuje* podobì a smìru emocionální hodnoty (bolestivý, *pøijemný*, atd.). Falešné ego (*aha%okèra*) si èiní nárok na pole vnímání (“to je moje” atd.) Intelligence, která je *pùvodní* duchovní, se mùže pozvednout nad vliv mysli a falešného ega *buddhi-yogou*, jak je vysvìtleno v *Bhagavad-g...ti*.

Nèrada Muni øíká Mahèrèjovi Yudhièhirovi v *Bhèg*. 7.14.38: “Ó králi Yudhièhiro, Nadduše v každém tile dává individuální duši inteligenci podle její schopnosti porozumìt. Proto je Nadduše v tile hlavní. Nadduše se individuální duši manifestuje podle jejího pomìrného vývoje poznání, odøíkání, pokání a tak dále.”

Jelikož *buddhi* je udìlena Nadduši všem živým bytostem podle jejich poznání a odøíkání, je živé bytosti úplnì odevzdané KTMèìovi dána èistá intelligence. Odevzdat se plnì KTMèìovi vyžaduje odevzdat se duchovnímu mistru *zøeknutím* se emocionálních hodnot mysli a nárokù falešného ega.

Je-li *pùvodní* intelligence *pøekryta* nevidomostí, nazývá se *tèmasa-buddhi*. To je poèátek hmotné existence duše. V *Bg*. 10.10 øíká Pán KTMèì, že *buddhi-yogu*, znovuzduchovníní intelligence, lze uskuteènit *pr...ti-p'rvakam*, metodou láskyplné oddanosti. Viz **vidomí**, **falešné ego**, **mysl**, **kvality pøirody**, **duše**, **jemnohmotné tilo**, **Nadduše**.

ipse dixit (lat.), “on sám to øekl.” Oznaèení pochází z odpovědi, kterou dávali Pythagorovy žáci oponentùm, kdykoliv jimi byli vyzváni k doložení jistoty doktríny tohoto øeckého mudrce. Moderní filozofové tento dùkaz zavrhují. Viz **æabda**.

ISKCON, International Society for KTMèì a Coscioucness (Mezinárodní spoleènost pro *vidomí* KTMèìy). Je to vìtev *sa%ok...rtanové* mise Caitanyi Mahèprabhua, kterou založil Èr...la Prabhupèda v New Yorku v roce 1966. ISKCON je celosvìtové nesektáøské hnutí, které se vìnue propagaci poselství Ved ku prospìchu lidstva. Èasem popularita a vliv ISKCONu neochvìjnì narùstaly a dnes je široce uznáván rùznými teology, uèenci i laiky jako pravé a důležité duchovní hnutí. Stovky støedisek ISKCONu po celém svìtì umožňují zcela zapojeným èlenùm žít v tìsné spoleènosti, následovat principy védského života a poskytnout místo hostùm, aby se nauèili filozofii a kultuøe *vidomí* KTMèìy a zúèastnili se níkterých jejích èinností.

Základem hnutí je Hare Kṛṣṇa *mahe-mantra* – Hare Kṛṣṇa, Hare Kṛṣṇa, Kṛṣṇa Kṛṣṇa, Hare Hare / Hare Rēma, Hare Rēma, Rēma Rēma, Hare Hare. Oddaní pøi zpívání těchto jmen Boha za doprovodu hudebních nástrojů zakoušejí božskou extázi.

Nezbytnými podmínkami, které musí oddaný ISKCONu splňovat, chce-li se vážně vinnovat duchovnímu životu, je zdržet se jení masa, nezákonného sexu, intoxikace a hazardu. Životní styl vñdomí Kṛṣṇy je založen na zásadách “jednoduchého žití a vysokého myšlení”. Oddaní vstávají velmi brzy, kolem 3:30, a ranní hodiny tráví meditací a studiem. Bñhem dne odcházejí nikteòí oddaní na veřejná místa, kde distribuují knihy Spoleènosti a její oficiální èasopis “Back to Godhead” (Zpátky k Bohu). Mimo distribuce knih se oddaní vñnují různým èinnostem, vèetně výuky, umíní, hospodaèení a obchodu. Viz **Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, Hare Kṛṣṇa Mahē-mantra, Kṛṣṇa**.

...ævara (skr.), jedna z pñti *tattev*, neboli védských ontologických pravd: nejvyšší vládce veškeré živé a neživé energie. V Bg. 18.61-62 øíká Pán Kṛṣṇa Arjunovi:

*...ævaraf sarva-bh'ṭēnē hṭṃd-deæe 'rjuna tiḥḥati
bhrēmayan sarva-bh'ṭēni yantrēr'ḥēni mēyayē
tam eva æaraḥ aḡaccha sarva-bhēvena bhērata
tat-prasēdēt parēḥēntiḥ sthēnaḥ prēpsyasi æēævatam*

Nejvyšší Pán (...ævara) dlí v srdci každého, ó Arjuno, a øídí putování všech živých bytostí, které jsou jakoby umístěny ve stroji skládajícího se z hmotné energie. Plñ se Mu odevzdej, ó Bharatovèe. Jeho milostí dosáhneš transcendentálního míru a nejvyššího vñèného pøíbytku.

A v Cc., “*di-l...lē* 5.142 je uvedeno:

*ekale ...ævara kṭṃḥa, ēra saba bhṭṃtya
yēre yaiche nēcēya, se taiche kare nṭṃtya*

Pán Kṛṣṇa osobně je nejvyšším vládcem, a všichni ostatní jsou Jeho služebníci. Tancují, jak On chce.

®ævara má úplnou vládu nad *j...vou, prakṭṃti, kēlou* a *karmou*. *J...va* má moc zvolit si, zda se ...ævarovi odevzdá èi nikoliv. Pokud se mu odevzdá, je osvobozena od pout *prakṭṃti, kēly* a *karmy*. Pokud se mu neodevzdá, je jimi spoutána v kolobìhu zrození a smrti (*saḥēra*). Viz **avatēra, Caitanya Mahēprabhu, Kṭṃḥa, kvality pøírody, Nadduše, tattva**.

jagad-r'pa (virēḥ-r'pa, viēva-r'pa), (skr.), vesmírná podoba ...ævary, ve které jsou *j...va, prakṭṃti, kēla* a *karma* vyjeveny jako energie Nejvyššího. Tuto podobu ukázal Pán Kṛṣṇa Arjunovi v jedenácté kapitole *Bhagavad-g...ty*. Viz **...ævara, Kṭṃḥa**.

jemnohmotné tělo, (skr. *li%oga-æar...ra*), též známé jako astrální tělo. Výsledek podmínění vñdomí tñemi kvalitami hmotné pøírody. Zahrnuje falešné ego, intelekt a mysl, a skládá se z *cetany*, vñdomí pod vlivem hmoty. Existuje po dobu setrvávání živé bytosti v kolobìhu *saḥēry*. Vytrvalou praxí *bhakti-yogy* se rozpustí a uvolní tak

vidomí ze zajetí hmoty. Viz **vidomí, extáze, falešné ego, hrubohmotné tělo, intelekt, mysl, kvality přírody, saṣṣra, duše, Nadduše.**

j...va (skr.), jedna z pīti *tattev*, neboli védských ontologických pravd: živá bytost neboli individuální duše. Viz **duše, tattva.**

jñāna, (skr.), má blízký vztah, a to jak formou, tak významem, k anglickému “know” (poznat) a sice prostřednictvím øeckého *gnósis*. Ve védské terminologii existuje *jñāna* a *vijñāna*. *Jñāna* označuje poznání já odlišného od těla, kdežto *vijñāna* značí poznání vztahů já k Nejvyššímu Já.

jñāna-kṣāṇa (skr.), cesta filozofické spekulace. Jedno ze tōi oddělení védského poznání. Učí ji Kumárovi. Viz **apara-vidyā, karma-kṣāṇa, upāsanā-kṣāṇa.**

jñendriya (skr.), pīti smyslů, které získávají poznání: uši, kůže, oči, jazyk a nos.

kāla (skr.), jedna z pīti *tattev* èili védských ontologických pravd – věčný čas. Viz **Tattva, Èas.**

Kali-yuga (skr.), doslova “věk (*yuga*) hádek (*kali*)”. Poslední ze čtyř periodicky se opakujících epoch vesmírného času. Podle svědectví *Bhṛg.* 12.2.1 se lidské kladné vlastnosti v tomto věku snižují téměř na nulu. “V Kali-yuze budou zkráceny: zbožnost, pravdomluvnost, čistota, snášlivost, milost, délka života, fyzická síla a paměť.” Kali-yuga začala před 5000 lety a bude trvat ještě 427000 let. Pro tento věk se k duchovnímu povznesení jako nejlepší doporučuje *saṁkīrtana*, společné opěvování Pána zpěvem Jeho svatého jména. Viz **Caitanya Mahāprabhu, Hare Kṛṣṇa Mahā-mantra, ISKCON, saṁkīrtana, čas.**

kāma (skr.), touha, obzvláště hmotná touha a touha pohlavní; chtít, opak *prema*. Viz **prema.**

Kant, Immanuel, německý racionalista, (1724 Königsbergu, nyní Kaliningrad – 1804). Formuloval tzv. “regulativní principy” moderní vědy, jako je zákon zachování hmoty a principy přičinnosti. Vesmír byl podle něj vytvořen z mraena prachu. Viz **idealismus, racionalismus.**

karma (skr.), jedna z pīti *tattev*, neboli védských ontologických pravd – činnost nebo práce, kterou vykonává vtělená živá bytost *karmendriya* a též výsledné reakce. Duše přijímá za práci patřící reakce: další zrození v družích na nižší než lidské úrovni, nebo v družích lidských, případně v nadlidských družích. Duše může být také z koloběhu zrození a smrti úplně osvobozena. Toto vše závisí pouze na tom, zda je *karma* prováděná živou bytostí v tomto životě nevědomá, vášnivá, dobrá èi transcendentální. *Karma* zasvěcená v obětech podle védských pokynů zvyšuje kvalitu práce lidské bytosti. Oběť vrcholí v činnosti určené jen pro službu Pánu Kṛṣṇovi. Taková transcendentální *karma* se nazývá *naiṣkarma*. Viz **osvobození, život po smrti, reinkarnace, saṣṣra, Nadduše, Tattva.**

karma-kṣāṇa (skr.), cesta plodonosné činnosti, jedno ze tōi oddělení védského poznání. Učí ji Dakṣa. Viz **apara-vidyā, jñāna-kṣāṇa, upāsanā-kṣāṇa.**

karma-m...mĕsĕ (skr.), doktrína plodonosné èinnosti, kterou uèil mudrc Jaimini. Jeden ze šesti systémù védské filozofie. Viz **šest systémù**.

karmendriya (skr.), pĕt èinnostních smyslù èili jednajících orgánù: ústa (s dvojitou funkcí – mluvení a jezení), ruce, nohy, genitálie a rektum.

kathenotheizmus, (øec. *káth'én*, “jeden za jedním” a *théos*, “bùh”). Kathenoista uctívá jednoho boha za druhým v pantheonu bohù s intervalem asi jednoho roku. Tito bozi prý pøedstavují rùzné aspekty absolutna. Viz **ateizmus**, **teizmus**.

k...rtana, (skr. *k...rti*, “sláva”). *K...rtana* je oslavování a *sa%ok...rtana* je společné oslavování slávy Nejvyššího Pána. *Sa%ok...rtana* je *yuga-dharma*, neboli hlavní zamĕstnání a rys souèasného vĕku (*Kali-yuga*). Viz **bhakti**, **Hare KTMĉa** a **Mahĕ-mantra**, **Caitanya Mahĕprabhu**, *sa%ok...rtana*.

klamný závĕr, chyba v úsudku. Klamným nazýváme argument tehdy, když zanedbává formální struktury a pravidla logiky, není-li pøíslušnĕ podpoøen, nebo nevede-li nutnĕ k závĕru, který chce jeho proponent prosadit. Pøíkladem je vycházení z nesprávných pøedpokladù (*petitio principii*). Také je znám jako důkaz v kruhu, kdy docházíme k závĕrù z výrokù, které jsou sporné a mají být dokázány.

Pøíklad: Pøedpoklad s vyšším termínem: Praví *yog...ni* žijí v lese a jedí pouze ovoce. Nižší termín: Tato opice žije v lese a jí jenom ovoce. Závĕr: Tato opice je pravý *yog...* Viz **circulus vitiosus**, **nekoneèný regres**, **logika**.

kontradikce, (lat. *contra*, “proti” a *dicere*, “mluvit”); kontradiktní výrok hovoøí proti sobĕ samotnému. V aristotelovské logice jsou kontradikce porušenímí druhého ze “tøí zákonù myšlení”: 1) Zákon identity: existuje-li nĕco, pak to existuje. Neexistuje-li to, neexistuje to. Vše, co je, je. 2) Zákon bezespornosti: Nic nemùže být tím ěm je a zároveň tím nebýt. Nic nemùže souèasnĕ být a nebýt. 3) Zákon vylouèeného støedu: nĕco, co existuje, je skuteènĕ a pravdivé, a nĕco, co neexistuje, je neskuteènĕ a nepravdivé. Neexistuje žádný støed mezi tĕmito dvĕma stavy. Vĕci musí buĕt být nebo nebýt.

Kratylos, athénský filozof, souèasník Sokratùv a Platónùv. Uèil radikálnímu skepticizmu. Žák Herakleitùv, jehož nejslavnĕjším aforizmem je: “Nemùžeš vkroèit dvakrát do stejné øeky.” Kratylos ho pozmĕnil: “Nemùžeš vstoupit jednou do stejné øeky.” Vĕil, že nemá smysl ani hovoøit, protože bìhem našeho mluvení se mĕní jak svĕt, tak i my, a ze všeho, co øekneme, vytváøí tato neustálá zmĕna nesmyslné bláboly o nereálnu. Viz **skepticizmus**.

Kristus, viz **avatĕra** (**øaktyĕveøea**).

KTMĉa, doslova “všepøitažlivý Pán”; hlavní sanskrtské jméno Nejvyšší Osobnosti Božství. Èr... KTMĉa je zdrojem všech inkarnací a nikdo se Mu nevyrovná ani Jej v nièem nepøedĕl. Vedy oslavují Jeho èásteènĕ inkarnace (které zahrnují též polobohy), Jeho neosobní záøi Brahmanu, Jeho všemocný ètyøuký aspekt Nĕrĕyaĉa a nakonec Jeho zcela mimoøádné zábavy v podobì vznešeného mládence, který pase milióny krav ve VTMndĕvanském lese a tancuje s milióny pastevkyò (*gop...*).

S dvourukou podobou Pána, naèernalou jako bouøkový mrak, s naèervenalýma lotosovýma oèima a celý svìt okouzlujícím úsmìvem, nelze nic srovnat.

V hmotném svìtì se vlastník tìla nazývá duše a tìlo je jen hmotné oznaèení. V duchovním svìtì Vaikuṁṭhy však neexistuje takový rozdíl. Vlastník tìla se od tìla neliší, neboť obojí je èistý duch. Božské tìlo Pána Kṛṣṇy na Vaikuṁṭhì je prvotní a je støedem pozornosti všech duchovních podob. Pán je vìeňý a Jeho zjevení v hmotném svìtì jako *avatëra* se stále opakuje. Kṛṣṇa je osobní *Bhagavën*, vlastník šesti opulencí v jejich neomezené plnosti: bohatství, síla, krása, poznání, sláva a odøíkání. Semipersonální a impersonální je Kṛṣṇa reprezentován Nadduší a *brahmajyoti*.

Mimo “všepøिताžlivý”, znamená Kṛṣṇovo jméno také “úhrn veškeré existence” a “Ten, kdo zastavuje zrození a smrt”. Kṛṣṇa má neomezenì mnoho dalších jmen jako Govinda, Gopëla, Mukunda a Hari. Tato svatá jména se od Nij neliší a oznaèují podoby, kterých nabývá ve svých radostných zábavách. Viz **avatëra, Bhagavën, bhakti, brahmajyoti, Brahman, Božstvo, ISKCON, ...ævara, l...lë, Rëdhërë... , Nadduše, duchovní svìt, Viṇu**.

Kumërové, ètyøi Brahmovy synové: Sanat, Sanandana, Sanaka a Sanëтана. Jsou inkarnacemi *jëna-æakti* (poznávací schopnosti) Pána Viṇua. Žijí po celou dobu trvání vesmírného èasu, ale vypadají jako pìtileté dìti. Jsou pùvodními zakladateli jedné ze ètyø vaiṇavských *sampradëy*..., Kumëra Sampradëye.

kvality pøírody, existují tøi *guṇy*, neboli kvality hmotné pøírody: dobro (*sattva-guṇa*), vášeò (*rajo-guṇa*) a nevídomost (*tamo-guṇa*). Umožoují naši mentální, emocionální a fyzickou zkušenost tohoto vesmíru. Bez vlivu těchto kvalit je pro podmínìnou duši myšlení, hodnocení a èinnost nemožná.

Smysl sanskrtského termínu *guṇa* (“hmotná kvalita”) nejlépe vyjadøuje anglické slovo “mode” (kvalita), jak jej používá ve svých pøekladech védských spisù Èr...la Prabhupëda. Pochází z latinského *modus* a v evropské filozofii má zvláštní uplatnìní; znamená totiž “míra”. Užívá se ho k rozlišení mezi dvìmi aspekty hmotné pøírody: tím, co je nemìitelné (*natura naturans*, tvoøivá pøíroda), a tím, co se zdá být mìitelné (*natura naturata*, stvoøená pøíroda). Tvoøivá pøíroda je jednotná božská podstata, která skrze kvality manifestuje stvoøenou pøírodu, fyzicky a mentální rozmanitý hmotný svìt. Jelikož je nemìitelná (tedy jinými slovy bez kvalit), není v lidských silách tvoøivou pøírodu vnímat. Stvoøená pøíroda (s kvalitami) se zdá být mìitelnou, a proto ji také vnímáme. *Modus* též znamená “styl jednání”. Když tvoøivá pøíroda jedná, projevuje se charakteristickým chováním: tvoøení, udržování a nièení.

Bhagavad-g...të (14.3-5) uvádí podobný dvojnásobný popis hmotné pøírody jako *mahat yoni*, zdroj zrození, a jako *guṇa prakṛṣṭi*, to, co úžasní jedná pomocí kvalit. Hmotná pøíroda jako zdroj zrození je

také označena termínem *mahad-brahman*, velký nebo neměnitelný Brahman. *Mahad-brahman* je příroda jakožto božská kreativní podstata, která je hmotnou příčinou všeho.

“Hmotná příčina” je termín běžný jak v evropské (*causa materialis*), tak ve vědecké filozofii (*upadēna kēraṇa*). Je to zdroj složek stvoření. Příklad hmotné příčiny je sanskrtské slovo *yoni*, které doslova znamená “lůno”. Matěino lůno poskytuje ingredience pro utváření embrya a podobně neměnitelná tvořivá příroda zajišťuje všechny složky pro vytvoření hmotného světa, ve kterém žijeme, zdánlivě měnitelné stvořené přírody.

Vyvstává však otázka: a co otec, který musí oplodnit lůno, dříve než lůno začne jednat jako hmotná příčina? To zodpovídá Kṛṣṇa, mluvčí *Bhagavad-g...ty*, ve verši 14.4: *ahaṁ b...ja-pradaḥ pitṛ*: “Já jsem otec dávající semě.”

Ve vědecké filozofii se tomuto faktoru příčinnosti říká *nimitta-mētram* (vzdálená příčina). Je důležité poznamenat, že uvedením stvoření jako výsledku spojení dvou příčin (hmotné a vzdálené), navrhuje *Bhagavad-g...tē* filozofii *Deus sive natura*, “totožnost Boha a přírody”. V krátkosti, ačkoliv tvořivou přírodu lze přijmout jako příčinou stvoření, nelze ji považovat za soběstačnou.

Semenem, kterým Kṛṣṇa oplodňuje lůno tvořivé přírody, jsou *sarva-bhūtāṇi*, všechny živé bytosti (*Bg.* 14.3). A *Bg.* 14.5 vysvětluje, že když Kṛṣṇa vkládá duše do lůna hmotné přírody, jejich vědomí je podmíněno třemi kvalitami, neboli *tri-guṇa*. Ty jsou mírou interakce mezi vědomou duší a nevědomou hmotou.

Kvality lze porovnat ke třem základním barvám, žluté, červené a modré, a vědomí lze podobně porovnat k čistému světlu. “Podmínění” (*nibhadnanti*: podmiňují) vědomí při vstupu do lůna hmotné přírody se nyní dá připodobnit k zabarvení světla při průchodu hranolem. Žlutá barva symbolizuje *sattva-guṇu*, kvalitu dobra. Tato kvalita je čistá, zářivá a bez hříchu. Dobro podmiňuje duši pocitem štěstí a poznání. Červená představuje *rajo-guṇu*, kvalitu vášně, plnou tužeb a přání. Vlivem vášně se duše zamísť v hmotných věcnostech. Modrá pak symbolizuje *tamo-guṇu*, kvalitu nevědomosti, která duši spoutává k šílenosti, lhostejnosti a spánku. Kombinací tří základních barev vzniká nekonečné spektrum barev a stejně tak tři kvality dávají vzájemnými kombinacemi vznik nekonečnému spektru podmíněných stavů vědomí, které zahrnují všechny živé bytosti ve vesmíru. Viz Kṛṣṇa, **trojí utrpení**.

kvantová mechanická teorie, teorie subatomární fyziky, kterou započal Max Planck (1858-1947) a rozvinul ji Niels Bohr (1885-1962), Ernst Schrödinger (1887-1961), Werner Heisenberg (1901-1976), Paul Dirac (1902-1984) a další.

K tomu, abychom porozuměli základům kvantové teorie, bude užitečné učit srovnání s newtonovskou a einsteinovskou fyzikou. Podle “klasického” (Newtonova) pohledu vída definuje struktury a pohyby hmoty ve velice pevném a reálném smyslu. Hmota je složena z částic, které se pohybují podle působení stejných sil, jež vládou pohybu kulečkových koulí. Einstein tvrdil, že zatímco strukturu hmoty je třeba považovat za definitivní, neplatí to o jejím pohybu. Příkladně-li tedy částice k pohybujícím se kulečkovým koulím, pak kulečkový stůl se pohybuje také. Kulečkový stůl se skládá z prostoru a času, které nejsou dvěma oddělenými entitami – z toho důvodu je v teorii relativity zaveden pojem *časoprostor*. Ještě podivnější ovšem je, že pohyb kulečkových koulí vytváří časoprostor kulečkového stolu, který je základem pohybu koulí. Postavení pozorovatele je podle Einsteina jednou z prvků reality pozorovaného pohybu. Když pozorují stejnou událost dva pozorovatelé, každý v jiném postavení, různě, pak není možné rozhodnout, zda je jedno pozorování správné a druhé nikoliv.

Příkladně-li Newtonovu teorii k uspořádanému uměleckému dílu, pak je Einsteinova teorie podobná hlavolamu, ve kterém vypadají objekty reálně, ačkoliv jejich prostorové vztahy se před našima očima mění – jako v případě malého kroužku nakresleného uvnitř rámové konstrukce ve tvaru krychle. Při našem sledování se perspektiva posouvá. Nejdříve se nám zdá, že kruh je u zadního levého rohu kostky, pak u předního levého dolního rohu.

Kvantovou teorii můžeme porovnat k abstraktnímu, ale sugestivnímu uměleckému dílu – malbě, která na první pohled nezobrazuje žádný subjekt, pouze chaos. Při bližším zkoumání však začne nabývat a opět ztrácet různé podoby – tvář, ruka, pták nebo něco jiného. Kvantová teorie neposkytuje žádné pevné nebo reálné definice struktury ani pohybu hmoty. Předpovídá jen, *kde* lze “kvantový objekt” předpokládat, nebo *v jakém pohybovém stavu* bude. *Pohybový stav a umístění* onoho reálného objektu jsou logicky nekompatibilní. Proto hovoří kvantová teorie o kvantových objektech jako o vlnách a současně částicích. Obvykle je popisován pohyb objektů v prostoru v pojmech čtyř dimenzí: délky, hloubky, výšky a času. V kvantové teorii se s rostoucím počtem měřených objektů přidává za účelem jejich vysvětlení stále více prostorových dimenzí, které jsou výtvary mysli.

To nás přivádí k myšlence vzájemného působení mysli a hmoty v kvantové mechanice. Neexistuje jasný názor na to, kde končí subjektivita a začíná objektivita. Následkem toho bylo o kvantové fyzice poznamenáno, že “tam neexistuje ,tam’.” Viz **teorie relativity**.

laukika (skr.), obyèejné, svìtské èi bìžné; ne podle písém, opak *æ€stram|laka*. Viz *æ€stram|laka*.

l...lë (skr.), nekoneènì se expandující duchovní èinnosti a zábavy KTMç□y. Viz KTMç□a.

li%ga-æar...ra (skr.), viz **jemnohmotné tìlo**.

logický pozitivismus, produkt pozitivizmu a empirizmu dvacátého století. Základem je teorie verifikace, která za jedinou validní pravdu prohlašuje to, co je dokazatelné moderními vùdeckými metodami. Aby tuto pravdu vyjádøil, mìl by být jazyk schopen emulovat matematickou logiku. Metafyzické výroky a hodnoty nemají smysl. K zakladatelùm této filozofie patøil britský filozof A. J. Ayer. Viz **empirismus**, **pozitivismus**.

logika, (spolu s epistemologií, etikou a metafyzikou tvoøí ètyøi hlavní èásti filozofie). Logika studuje usuzování – systematické myšlení vyjádøené jazykem (øeèì), které vysvìtluje nám známý svìt. Logika tedy èiní zážitek svìta inteligibilním. Viz **epistemologie**, **etika**, **klamný závìr**, **lógos**, **metafyzika**, **nyëya**, **filozofie**.

lógos (øec.), rozum, argument, slovo, øeè èi poznání nìèeho. V øecké filozofii má *lógos* tøi významové aspekty: strukturovaná myšlenka, strukturovaná øeè a strukturovaná podoba svìta. Viz **logika**.

Madhva, znám též pod jmény “nandat...rtha a P'r□aprajãa; *æcërya* Madhva znovu uvedl do chodu Brahmë Sampradëyu v tìináctém století n.l. Je považován za *avatëra* Vëyua a Hanumëna. Autor plodný a v diskuzi neporazitelný. Dvaita Vedëntu uvedl do chodu v pøímé opozici k *æa%karæcëryovì* Advaita Vedëntì. *æer...la* J...va Gosvëm... potvrdil, že Madhvovo dílo bylo inspirací pro jeho vlastní práce na téma filozofie *acintya-bheda-abheda*. Viz **advaita**, **dvaita**, **ètyøi vaiç□avské sampradëye** a **siddhënty**, *æa%karæcërya*, **Vedënta**.

Magee, Bryan, britský spisovatel, bývalý èlen parlamentu a výzkumný pracovník v historii idejí na King's College, London University.

mahë-bhagavata, *bhagavata* (skr.) oznaèuje oddaného Bhagavëna *æer...* KTMç□y. *Mahë-bhëgavata* je velký nebo prvotòdní vaiç□ava, oddaný.

Mahëbhërata, dùležitá a slavná *itihësa*, (historické) písmo, souèást oddílu védské literatury, který se oznaèuje *smTMti*. *Mahëbhërata* pøibližuje historii velké kuruovské dynastie *kçatriyù* (váleèníkù), která byla rozdrcena pøi bitvì na Kurukçetøe. Souèástí *Mahëbhëraty* je *Bhagavad-g...të*. Viz **Bhagavad-g...të**.

mahë-bh|ty (skr.), pìt hmotných prvkù: zemì, voda, oheò, vzduch a éter. Viz **prvky**.

mahat (skr.), doslova “velmi mohutný”, toto slovo se èasto užívá ve védských spisech k oznaèení nezmìøitelnosti hmotné pøírody.

mahat-tattva (skr.), první stádium stvoření, v kterém se v hmotné přírodě po aktivaci této kvalit hmotné přírody objevují pohledem Mahé-Viṣṇua složky následného stvoření. Viz **kvality přírody, prakṛti, Viṣṇu**.

Mahé-Viṣṇu, viz **Nadduše, Viṣṇu**.

mantra, mahé-mantra, (skr. *manas*, mysl a *trayate*, osvobodit), *mantra* je duchovní zvuk, který osvobozuje vědomí z iluze. Védská písma se skládají z mnoha tisíc *manter*. *Mahé-mantra* znamená “velká mantra”; je to synonymum *Hare Kṛṇāa mantry*:

Hare Kṛṇāa, Hare Kṛṇāa, Kṛṇāa Kṛṇāa, Hare Hare
Hare Rēma, Hare Rēma, Rēma Rēma, Hare Hare

marxismus, racionalistická, politická a ekonomická doktrína německého sociálního revolucionáře Karla Marxe (1818-1883), ozazeného k materialismu, i když věřil, že hmotné (obzvláště pak ekonomické) společenské skutečnosti rozhodují o jejich aspektech mentálních: o společenských zákonech, náboženství, kultuře a dalších myšlenkových strukturách, neboli že hmota určuje mentální. Materialismus je ale víra, že hmota je mentální.

Marx byl ovlivněn idealistou Hegelem, jehož “historická filozofie” předpovídala postupný vývoj lidského vědomí k poznání absolutna. Marx převedl tuto teorii vývoje do ekonomických pojmů. Ale historický cíl, který pro lidstvo předvídal – věčný komunismus – je idealistický, ne materialistický. Podle materialismu není věčné nic kromě prvotní hmoty. Jevy se neustále mění. Z toho plyne, že žádný společenský systém nemůže být věčný. Ekonomický teoretik, jakým Marx byl, nebyl schopen oádně zaopatřit svojí ženu a děti. Jeho rodina byla podporována jeho spolurevolucionářem Friedrichem Engelsem, synem boháče. Viz **humanismus, idealismus, materialismus, racionalismus**.

materialismus, široká filozofická kategorie, obsahující mnoho teoretických nuancí. Hlavní myšlenkou je, že vše co existuje, je pouze hmota v pohybu. Některí materialisté tvrdí, že mysl existuje jen jako účinek hmoty v pohybu, jiní, že vůbec neexistuje. Všichni se však shodují na tom, že neexistuje Bůh, neexistuje první příčina nebo prvotní hybná síla a život není věčný. Všechny jevy se mění, nakonec přestávají existovat, vracejí se zpět do prvotního věčného hmotného základu ve věčné se opakující přeměně hmoty. Marxisté tvrdí, že jsou materialisté, ale doktrína, kterou učil Marx, má idealistické tendence. Viz **idealismus, marxismus, problém mysl/tělo, skepticizmus**.

méy (skr.), má mnoho významů. Může znamenat “energii”; *yoga-méy* je duchovní energie, která udržuje transcendentální manifestace duchovního světa *Vaikuṇṭhy*, zatímco odraz, *mahé-méy*, je energií hmotného světa. Pánova dvojí *méy* máte *j...vu*, a proto *méy* znamená též “zmatenost” nebo “iluze”. Transcendentální zmatenost je láskyplná, kdy oddaný vidí Boha jako svého pána, přítele, podřizeného či milence. Hmotná zmatenost živé bytosti počíná její přitažlivostí k oslnivé záři *brahmajyoti*. Tato přitažlivost vede k její spoutanosti kvalitami hmotné přírody. Podle

Bhaktisiddh ntya Sarasvat...ho x  kury znamená m y  také “to, co lze měřit”. To je rys *prak tm ti* Pána K    y, kter  upoutává mysli vědeckých materialist . Vai  navsk  a m y v dsk  pojetí m yi se od sebe liší. Viz **m y v dsk  filozofie, kvality p  rody, duchovní sv t**.

m y v dsk  filozofie, (skr. m y v da “doktrína iluze”). V Indii jsou slovem M y v da označovány filozofie Buddhy a       ryi, p  em  druh  m  sv j původ v první. Základními principy, které p ij maj  obě tyto filozofie, jsou: 1) jm no, podoba, individualita, myšlenky, touhy a slova povstávají z m yi neboli iluze, ne z Boha; 2) m yu nelze racion ln  vysv tlit, jelikož samotn  myšlenka, že vše je třeba vysv tlit, je m y ; 3) individuální j  nebo duše nejsou v en , nebo č po osvobozen  zanikají; 4) podobn  jako m y , i stav osvobozen  je nevysv tliteln .

Hlavním rozdílem mezi t mito filozofiemi je, že       ryova M y v da tvrd , že mimo m yu existuje v en  imperson ln  monistick  realita, Brahman, jej   povahou je j . Buddhizmus si však za kone n  cíl klade vyhasnutí (*nirodha*). Nebezpe n j  je       ryova M y v da, jelikož zd nliv  odvozuje autoritu od Ved; k ob hajen  v dsk ho p vodu       ryovy M y v dy se uživí obratného žonglování se slovy. Ale v konáním smyslu se stoupenci m y v dsk  filozofie s autoritou Ved rozcházejí; jejich z v rem totiž je, že Nejvyššího nelze poznat pomocí * abdy*, že jméno K    y je hmotn  vibrace, že K    ova podoba je iluze, atd.       ryovci jsou zajedno s buddhisty v tom, že *n ma-r pa* (jméno a podoba) musí být vždy m y . Proto vai  navov  oba druhy m y v dsk  filozofie coby ateizmus odm taj .

Buddhist  v eobecn  nepopírají, že jsou ateist , ale m y v d...ni tvrd , že jsou teist ; jsou však monisty a panteisty. Tvrzen , že jsou teist , je vyvráceno jejich v rou, že Nejvyšší J  je překonáno m you a “stává se” spoutanou du  .

      ryova M y v da se zna n  podob  z padn  doktr n  zvan  solipsizmus. Také vede do filozofick  slep  ul  ky. N kter  ot zky z st vaj  nezodpovězeny: Je-li moje v dom  jedinou skutečností, pro  nemohu zm nit vesm r svojí v l , pouhou myšlenkou? A pokud moje vlastn  j  je jedinou realitou, proč jsem ve svém  ivot , učení se a  t st  z visl  na světě pln m  iv ch bytostí, kter  odm taj  tuto skute nost uznat? Viz **brahmajyoti, Brahman, buddhizmus,  ty i vai  avsk  samprad ye a siddh nty, monizmus, panteizmus,       rya, skepticizmus, solipsizmus,  est syst m **.

mechanomorfizmus, ch pe Boha nebo  pln  vesm r “z hlediska mýtických strojů”. V knize *Contemporary Scientific Mythology (Soudob  v deck  mytologie)* z r. 1957 napsal Stephen Toulmin: “Máme tendenci si myslet, že m ty musí být nutn  antropomorfní, a že perzonifikace je charakteristickým rysem mýtu. Ale tento

předpoklad je neopodstatněný; mýty dvacátého století, jak uvidíme, nejsou tolik antropomorfní jako mechanomorfní.” Viz **antropomorfismus**.

metafyzika, spolu s epistemologií, etikou a logikou patří k čtyřem hlavním součástí filozofie. Zkoumá realitu za smyslovým vnímáním. Typické pro ni je, že považuje smyslové vnímání za iluzorní. Termín metafyzika pochází z řecké fráze *tá metá tá physiká*, “víci mimo fyziku”. Viz **epistemologie, etika, logika, filozofie**.

metoda, ve filozofii jsou metodou činnosti k dosažení poznání. V jazyce Ved koresponduje metoda s *vidhi* (pokynem), který spolu s *artha-vēda* (vysvětlením) a *mantrou* (transcendentálním zpěvem) tvoří samotnou podstatu poznání.

mokṣa (skr.), viz **osvobození**.

monismus, (øec. *mónos*, “jediný”). Obecně se pokládá za doktrínu jednoty propagovanou řeckými filozofy, a sice, že realita není různorodá a hmota je iluze. Vaidikové vysvětlují monismus jinak – všechny věci ve vesmíru se přibližují činností jedné fundamentální esence či podstaty, Nejvyššího Pána. Viz **ateismus, řecká filozofie, teismus**.

monotheismus, doktrína, že existuje jen jeden Bůh (øec. *mónos*, “jediný, samotný” a *théos*, “Bůh”). Viz **ateismus, teismus**.

Mohammed, viz **avatára (aktyveea)**.

mukti (skr.), viz **osvobození**.

mysl, podle některých teorií je: 1) věčná transmigrující duše; 2) produkt působení duše na tělo; 3) nehmotná substance zcela odlišná od těla; 4) posloupnost mentálních událostí; 5) vedlejší produkt těla; 6) funkce podoby těla, jako je zrak podobí oka; 7) funkce organismu jako celku; 8) behaviorálními šablonami těla; 9) totožná s mozkem; 10) hmota v pohybu.

Žádná z těchto teorií nekomunikuje zcela přesně s védským podáním a některé z nich jsou zcela hmotné. Podle Ved je semenem mysli touha duše. Je-li touha čistá, pak mysl, která se z ní vyvine, je duchovní. Je-li touha nečistá, pak se vyvine jemná hmota v kvalitě dobra. Vývoj mysli živé bytosti je řízen Nadduší (Aniruddha). Podle Pána Kṛṇy jsou funkcemi mysli *saṅkalpa-vikalpa* (přijímání a odmítání; viz *BhĠg.* 11.2.38). Viz **vidomí, falešné ego, intelekt, problém mysl/tělo, kvality přírody, duše, jemnohmotné tělo, Nadduše**.

mysticismus, (øec. *mystes*, “zasvěcenec do mystérií či tajemství vyššího poznání”). Andrew Weeks, odborník na toto téma, zdůrazňuje těžkosti s jasnými pojmy ve skutečném významu mysticismu: “Koncept mysticismu je ve své podstatě kontroverzní a nejasný. Mezi učenci nenacházíme shodu v tom, koho bychom měli označit za mystika.” (*German Mysticism (Německý mysticismus)*, 1993, s. 3)

Sv. Jan z Kříže, český mystik, napsal:

“Abys dospěl k tomu, co neznáš,
musíš jít cestou, kterou neznáš.
Abys dosáhl toho, co nemáš,
musíš jít cestou, kterou nemáš.”

Čer...la Prabhupada jednou řekl: “Mystické znamená nejasné.” Viz **Brahmajyoti, extáze, sphoṇavāda**.

Nadduše, v sanskrtu známá jako *Paramātmā*, tetí ze tóí *puruṣa* inkarnací Pána Kṛṇy: 1) Mahā-Viṇu, z Níhož emanují nespočetné vesmíry; 2) Garbhodakāṇy... Viṇu, který vstupuje do každého vesmíru a je zdrojem Brahmova zrození; 3) Kṇ...rodakāṇy... Viṇu, který se expanduje do srdce každé živé bytosti a do každého atomu ve vesmíru.

Nadduše dlí v srdci všech živých bytostí vedle duše. Její duchovní podoba je čtyřruká a má velikost palce. Od Ní pochází poznání živé bytosti, paměť a zapomnitlivost. Nadduše je svědkem *karmy*, kterou též schvaluje; následně je udílěna *prakṛti* v podobě odměny či trestu (viz *Bg.* 13.23). Viz **Brahman, intelekt, ...āvara, karma, život po smrti, Kṛṇa, kvality přírody, duše**.

Nārada (Nārada Muni), jeden z polobohů, velký mudrc, oblíbený Brahmův syn; jedna z největších autorit na *viṇu-bhakti*. V *Kali-santaraṇa Upaniṣad* učil Brahmā Nārada Hare Kṛṇa mahā-mantru. Nārada je slavný po celém vesmíru svým extatickým zpíváním svatého jména Kṛṇy. Učil *Nārada-pāṇcarātra* a *Nārada-bhakti-sūtra* a ve *Čer...mad-Bhāgavatamu* a jiných *Purāṇách* můžeme nalézt mnoho jeho vysvětlujících rozhovorů. Předními žáky Nārady jsou Prahlāda, Dhruva, Citraketu (Vṛtrāsura), Haryāṇové a Vyāsadeva, který sestavil veškerá védská písma. Viz **bhakti-yoga, Brahmā, polobozi, Prahlāda, Vyāsa**.

nekonečný regres, lat. *regressus ad infinitum* (významově blízké skr. *anavasthā*). Klamný závěr, že konečnou příčinou je hmotná věc. Každá hmotná příčina musí záviset na vzdálenější hmotné příčině. Ta zase musí záviset na ještě vzdálenější hmotné příčině a tak dále *ad infinitum* (do nekonečna). Argumenty pro hmotnou příčinnost takto nikdy nedosahují logického konce. Viz **klamný závěr, logika**.

nevědomost, viz **kvality přírody (tamo-guṇa)**.

Newton, Sir Isaac, anglický vědec (1643–1727). Byl následovníkem unitářského křesťanství a snažil se svoji vědu postavit na základech své víry. Byl oponentem Descarta, jehož filozofii vnímal jako odvedení vědy od Bible.

nirvāṇa (skr.), doslova “jako vyhaslá svíce”. Termín pro osvobození z hmotné identity nebo “vyhasnutí falešného ega”. Často se ztotožňuje s Buddhizmem, lze jej však nalézt ve védské literatuře, tj. v *Bhagavad-gītě* 2.72, 5.24-26, a 6.15. Viz **buddhismus, falešné ego, osvobození, kvality přírody**.

niścaya (skr.), správné pochopení. Jedna z pěti funkcí buddhi. Viz **buddhi**.

nóesis (øec.), skuteèné, intelektuální poznání, opak pouhého názoru (*dóxa*). Viz **epistemologie**.

noumenální, opak fenomenálního. Z latinského numen, “pokyn”. Od toho pochází význam božské vůle nebo božského příkazu. Termín noumenální tedy naznačuje vycítnou přítomnost božského ducha, transcendentálního, věného. Viz **fenomenalizmus**.

Nová filozofie, evropské intelektuální hnutí sedmnáctého století, které vedlo přímo k vzestupu moderní vědy. Nová filozofie vychází z Descartova analytického mechanistického náhledu na hmotný svět. Esenciálním předpokladem Nové filozofie je, že poznání je postup výroby. *Arcana naturae* (tajemství přírody) nutno odhalit *experimenta lucifera* (experimenty světla) a výsledky takových experimentů je třeba vyhodnotit reprodukcí účinků přírody za pomoci mechanických přístrojů.

nyāya (skr.), logika. Jeden ze šesti systémů védské filozofie; jeho zakladatelem je mudrc Gautama. Viz **logika, šest systémů**.

objektivní realita, věčná realita, na kterou se vztahuje náš jazyk a vnímání.

okultní, okultní kvalita, zmínky v Aristotelově *Etice*. Okultno považoval za jakýkoliv přírodní efekt, jehož příčinu nelze demonstrovat. Okultní kvality přírody (např. magnetismus) není tedy možné podrobit vědeckému bádání. “Nová filozofie” pokládala za okultní všechny přírodní jevy, protože považovala vědu před sedmnáctým stoletím za beznadějně neschopnou objevit příčinu. Ačkoliv byly přírodní kvality okultní, věřilo se, že agresivnější vědecké bádání, než jaké si představoval Aristoteles, by mohlo její tajemství zpřístupnit. Viz **Nová filozofie**.

oṃkāra (skr.), transcendentální zvuk oṃ, který symbolicky označuje Osobnost Božství, kořen stvoření, udržování a zničení vesmírného projevu.

ontologie, studium existence. Dotazuje se, jaký je skutečný význam “bytí” nebo “existence”. Používá termínů a kategorií jako bytí/stávání se, skutečnost/potencialita, skutečný/zdánlivý, změna, čas, existence/neexistence, esence, nutnost, bytí jako bytí, závislost na sobě samém, soběstačnost, konečnost a základ. Viz **epistemologie, filozofie**.

osvobození, v sanskrtu *mokṣa* nebo *mukti*. Védská kultura vede lidstvo čtyřmi stádii vývoje hodnot: *dharma* (zbožnost), *artha* (hospodářský rozvoj), *kṛma* (uspokojení smyslu) a *mokṣa* (osvobození duše od zrození a smrti). Nad *mokṣou* je, dle učení Caitany Mahāprabhua, páte a nepřekonané stádium, láska k Bohu (*prema*). Viz **extáze, život po smrti, karma, nirvána, prema**.

panentheizmus, víra, že všechny věci jsou protkány přítomností Boha, nebo jsou v Bohu (øec. *pan*, “vše”; *en*, “v”, a *theós*, “Bůh”). Viz **ateizmus, teizmus**.

panpsychismus, víra, že Bůh proniká všemi věcmi jako psychická síla. Vědomí Boha je proto za pohybem hmoty; naše individuální vědomí je aspektem vědomí Boha. Není tedy pravým teizmem. Viz **ateizmus, teizmus**.

panteizmus, víra, že Bůh je totožný s vesmírem. Viz **ateizmus**, **teizmus**.

paradox, (øec. *pará*, “protichůdný” a *dóxa*, “názor”). Původně cokoli, co odporovalo zdravému rozumu, ale přesto mohlo být pravdivé. Nyní se spíše užívá ve smyslu neřešitelného dilema či kontradikce.

paramĕtmĕ (skr.), viz **Nadduše**.

paramparĕ (skr.), doslova “jeden za druhým”. Označuje posloupnost duchovních mistrů a jejich žáků, kteří se stali duchovními mistry, poěínaje KTMĕ ou a Brahmou, Jeho žákem na úsvitu stvoření. Viz **Ětyøi vaiĕ avské sampradĕye a siddhĕnty**.

para-vidyĕ (skr.), védské poznání transcendence zabývající se Nejvyšší Osobností Božství a Jeho službou, narozdíl od *apara-vidyi*. *Para-vidyu* Ved tvoří písma *upĕsanĕ-kĕ a*. Viz **apara-vidyĕ**, **avidyĕ**, **upĕsanĕ-kĕ a**.

parokĕa (skr.), poznání zprostředkované smysly nikoho jiného. Druhé z pěti stádií védského poznání.

personalizmus, filozofická pozice, která za vrcholnou považuje osobnost. Ranní buddhističtí filozofové, sami impersonalisté, používali k označení védských uctívačů Mahĕpuruĕi (Nejvyšší Osoby) termín *puruĕa-vĕd...* (skr. “personalista”). V Západní filozofii personalizmus èasto synonymem relativizmu. Ćer...la Prabhupĕda používal tohoto termínu v absolutním smyslu, označoval jím pouze uctívání Nejvyšší Osobnosti Božství, ne uctívání polobohů, lidí či lidských ideálů. Impersonalizmus pokládal za ateizmus. Viz **ateizmus**, **impersonalizmus**, **relativizmus**, **teizmus**.

Platón (427-347 př.n.l.), žák Sókratův, učitel Aristotela. V jeho díle najdeme téměř vše, co víme o Sókratovi.

Platónskou doktrínou, která je podobná filozofii *Bhagavad-g...*ty o těchto kvalitách hmotné přírody je “pěe o duši”. Duše podle Platóna pracuje v těle skrze tři schopnosti: chuť, temperament a rozum. Chuťová schopnost je z nich nejnižší. Sestává z pudů k tělesnému požitku (jídlo a sex) a k vyvarování se bolesti. *Thumós* èili temperament je schopnost na střední úrovni. Je dráždivá, agresivní a výbojná, hledá dobrodružství a èest. Nejvyšší je rozumová schopnost, která se projevuje ve zvědavosti a rozumné èinnosti. Rozum hledá krásu, pravdu a dobro. Chuti lze přirovnat ke stádu ovcí, temperament k ovčáckému psu a rozum k pastýřovi. Pěe o duši znamená udržet tyto tři schopnosti v harmonii, aby vzájemně nenarušovaly vlastní účely. Účelem chuti je zajistit, aby bylo dobře postaráno o tělo. Účel temperamentu je boj se strachem a uspokojením. Účel rozumu je uvedení dříve zmíněných v pořádek, udržení harmonie a pěe o duši. Rozum získává smysl správného pořádku rozjímáním o Dobru, které je popsáno jako øíše věných, neměnných myšlenkových forem. Když rozum uvede lidský život v soulad s Dobrem, je duše osvobozena z lidské nevědomosti a utrpení.

Britský filozof A. N. Whitehead (1861-1947) øekl, že celá historie západní filozofie sestává z pouhých poznámek k Platónovi. Viz **idealismus**.

Plotinus (204-270 n.l.), žil v Egyptì a Øímì, založil neoplatónskou školu øecké filozofie. Jako mladý se v Alexandrii uèil filozofii od Ammonia Sacca. Existuje jistá spekulace, že Ammonius Sacca pochází pùvodnì z Indie. Plotínus se pokusil Indii navštívit, ale neuspìl. Uèil tedy ve Støedozemì o vìènosti duše a její transmigraci z tìla do tìla (reinkarnaci). Škála druhù živých bytostí je vytvoøena z neosobní duchovní podstaty, Boha. Filozofická duše se postupnì k této esenci povýší a splyne s ní. Neoplatonizmus mìl silný vliv na rannou køesťanskou církev. Viz **mysticismus**, **Platón**.

podstata, (lat. *substare*, “být pod”, “být pevný”, “podporovat”). Podstata (skr. *vastu*) je fundamentálním podkladem všech jevù. Je to vìèný Brahman, pøììina, jejíž úèinkem je svìt.

Védský názor na podstatu se liší od køesťanského názoru zvaného *creatio ex nihilo*. Podle něj vytvoøil Bùh svìt z nièeho [Augustinus (175-242)]. Augustinova logika byla založena na výroku z Bible, který praví, že na poèátku byl jen Bùh. *Creatio ex nihilo* bylo pokusem o zbavení se paradoxní otázky “Byl-li na poèátku pouze Bùh a Bùh je vìèný, proè se svìt neustále mìní?” Pøedpokládalo se, že doktrína pøímého stvoøení hmotného svìta z vlastní podstaty Boha mùže být pravdivá jedinì tehdy, má-li hmotný svìt stejnou povahu jako Bùh. Protože však nemá a na poèátku byl pouze Bùh, musel stvoøit svìt z nièeho. Existuje však paradox, o který teorie *creatio ex nihilo* zakopává: *ex nihilo, nihil fit* – “Z nièeho vzejde nic.” Podle Ved je substance stvoøení *tattva*, pravda, stejnì jako je Bùh pravda. *Tattva* hmoty (*prakṛti*) je vìèná, ale pøijímá doèasnèé podoby dle vùle Boha. Jako stín, hmotné stvoøení se podobá pùvodní formì podstaty, ale nemá stejnou moc jako originál. Nicménì je jeho zdrojem podstata. Jeho zdrojem není nic. Viz **absolutno**, **Brahman**.

polobozi, (skr. *deva* nebo *devata*). Polobozi jsou j...vy, které ...ævara zmocní, aby Jej reprezentovali ve správì vesmíru. První z polobohù je Brahmë. Indra je polobùh deští, Š'rya polobùh sluneèní záøe, Candra polobùh záøe mìsíce, Varuṇa polobùh vody. Celkem existuje 33 miliónù polobohù. Žijí ve vyšších oblastech vesmíru, které se nazývají *svarga* neboli nebe. Mèní inteligentní lidé uctívají polobohy rituály *karma-kṛiṇa*, aby v tomto životì dosáhli hmotných požehnání a aby jim byl v pøíštím životì umožnìn vstup do svargy. V *Bhagavad-gītì* Pán Kṛiṇa uctívání polobohù zavrhuje, neboṇ je *avidhi-p'rvaka*, proti pravému smyslu Ved. Viz **tri-loka**.

Polyani, Michael, maïarský vìdec a filozof, který se v 30. letech 20. století pøestìhoval do Anglie, kde se stal profesorem fyzikální chemie na Manchester University.

polyteizmus, víra v existenci mnoha bohù. Viz **ateizmus**, **teizmus**.

Popper, Karl (1902-1994), rakouský filozof vědy, který učil na University of London. Jeho nejslavnější spisy: *Logic of Scientific Discovery* (*Logika vědeckého objevu*), *The Open Society and Its Enemies* (*Otevřená společnost a její nepřátelé*) a *Conjectures and Refutations* (*Dohady a jejich vyvrácení*). Popper byl zapřisáhlým oponentem logického pozitivizmu, proti kterému se postavil svojí teorií důkazu nesprávnosti.

povýšení, viz život po smrti.

pozitivizmus, racionalistická doktrína, jejímž zakladatelem je francouzský filozof Auguste Comte (1798-1857). Tvrdil, že lidské myšlení se nevyhnutelně vyvíjí z myšlení teologického na nejnižší úrovni, přes metafyziku (depersonalizovanou filozofii) na střední úrovni, k pozitivizmu na nejvyšší úrovni. Pozitivizmus se skládá z prvků moderní vědy: matematiky, logiky, pozorování, experimentu a ovládnutí. Podle Compta je nejvyšší formou náboženství uctívání logiky a univerzálního lidství, a to bez jakékoliv zmínky o Bohu. Viz **empiricismus, logický pozitivizmus, metafyzika, racionalismus**.

Prabhupáda. Viz Bhaktivedanta Swami Prabhupáda.

pradhāna (skr.), neprojevená (*avyakta*) hmotná příroda (česky *cháος*). Viz **kvality přírody, tan-mětry**.

pragmatizmus, racionalistická doktrína založená americkým filozofem C. S. Piercem (1839-1914), která usiluje o zastavení veškeré metafyzické spekulace o pravdě tvrzením, že praktická lidská činnost je jediným skutečným testem pravdy. Viz **racionalismus**.

Prahláda, velký oddaný Pána v Jeho Nara-siṃha (“lvič-lev”) podobě. Jedna z nejproslavějších autorit na *bhakti-yogu*. Ve *Ār...mad-Bhāgavatamu* vyslovuje mnoho důležitých veršů.

prakṛti (skr.), jedna z pěti *tattv* ěli védských ontologických pravd: (hmotná ěi duchovní) příroda. Viz **daivi-prakṛti, kvality přírody, tattva**.

pramāṇa (skr.), svědectví, důkaz. Označuje zdroje poznání, které se považují za validní. V Brahmā-Madhva-Gauṇ...ya Sampradāyi, škole védského poznání, kterou reprezentuje ISKCON, existují tři *pramāṇy*. Jsou to *pratyakṣa* (přímé smyslové vnímání), *anumāna* (logika) a *śabda* (autoritativní výpověď). *Śabda* je imperativní, zatímco *pratyakṣa* a *anumāna* jsou podpůrné. Viz **anumāna, pratyakṣa, śabda**.

prasādam (skr.), doslova “milost”. Když jsou dle *bhakti-yogou* předepsaného postupu obětována Božstvu Kṛṣṇy *sattvická* jídla (mléko, obilí, ovoce, zelenina, cukr a luštěniny) připravená oddaným, pak se tato oběť přemění na *prasādam*, milost Pána. *Prasādam* je chutné, výživné, ale především transcendentální. Obvyklé jídlo, neobětované Kṛṣṇovi, přináší s každým snědeným soustem karmické reakce, protože během přípravy šlo o život mnoho živých bytostí. Ale jídlo obětované Kṛṣṇovi je zbaveno hříchu a probouzí náklonnost ke Kṛṣṇovi u kohokoliv, kdo jej přijímá. Viz **bhakti-yoga**.

pratyakṣa (skr.), přímé smyslové vnímání. 1) První z pěti stádií védského poznání, považované za vedlejší, ne zcela evidentní, důkaz poznání. 2) První ze tří vaiṣṇavských *pramāṇ*. Viz **anumāna**, **empiricismus**, **experientia**, **pramāṇa**, **śabda**.

prema (skr.), láska, obzvláště pak ke Kṛṣṇovi. Cc. "di-l...l 4.165 rozlišuje *premu* a *kṛmu* (chtě). *Prema* se projevuje službou Kṛṣṇovým smyslům, kdežto *kṛma* službou smyslům hmotného těla. Viz **Kṛṣṇa**.

problém mysl/tělo, v průběhu historie spekulovali filozofové Východu a Západu o přesné povaze vztahu mezi myslí a tělem. Jejich spekulace lze roztřídit do následujících kategorií:

- 1) dualismus – mysl a tělo jsou dvě podstaty, mentální a hmotná;
- 2) logický behaviorismus – mysl je logikou tělesného chování;
- 3) idealismus – mysl a tělo je jednou podstatou, myslí;
- 4) materialismus – mysl a tělo jsou jednou podstatou, hmotou;
- 5) funkcionalismus – mysl je funkcemi vstupu, zpracování a výstupu, analogickými funkcím poětae;
- 6) teorie dvojího aspektu – mysl a tělo jsou aspekty podstaty, která není ani mentální ani fyzikální. Tato podstata se pokládá různými filozofy za totalitu všeho, za neutrální monistickou "látku", nebo za fundamentální koncept "osoba", jejímiž aspekty jsou hmota a mysl;
- 7) fenomenologie – mysl a tělo jsou spíše problémem zkušenosti než teorie.

Dualita mysli a těla je ve skutečnosti problémem vztahu materialistické duše k hmotě, ze které povstávají veškeré duality. Mysl a tělo spoutané duše jsou hmotné, mysl a tělo osvobozené duše jsou duchovní. Viz **vidomí**, **dualismus**, **falešné ego**, **hrubé tělo**, **idealismus**, **intelekt**, **logika**, **materialismus**, **mysl**, **kvality přírody**, **fenomenologie**, **duše**, **jemné tělo**, **Nadduše**.

problém zla, má původ ve třech předpokladech: 1) Bůh je všemocný; 2) Bůh je všelaskavý; 3) Existuje zlo. Aby mohlo zlo existovat, jak se tvrdí, musí být Bůh buď méně než všemocný nebo méně než všedobry. Profesor A. L. Herman, filozof na University of Wisconsin, sestavil seznam jedenadvaceti pokusů o řešení problému zla, které předkládali západní filozofové a teologové během křesťanské éry. Připouští, že tento seznam "není vyčerpávající, pouze reprezentativní." O těch, které zahrnul do tohoto seznamu, Herman říká, že "žádný z nich problém neřeší úplně," a o neuvedených uvádí: "Myslím, že takový výsledek je nevyhnutelný pro všechny podobné pokusy podniknuté v kontextu tradičního západního přístupu k problému zla."

Védskou odpověď dává Ćer...la Prabhupāda ve třetí kapitole knihy *Na cestě ke Kṛṣṇovi*. Podle ní je lidské vnímání dobra a zla způsobeno vlivem tří kvalit hmotné přírody na vidomí. Tyto tři kvality mají původ v Kṛṣṇovi, který je všemocný a všelaskavý. Ačkoliv jsou kvality a jejich účinky v Kṛṣṇovi, On není v nich. Z toho plyne, že lidské vnímání dobra v tomto světě nekoresponduje s dobrem Kṛṣṇy, zdroje světa.

Napø. elektøinu vnímáme doma z hlediska tepla (v elektrických kamnech) a zimy (v lednici). Ale v elektrárnì elektøinu neznají v pojmech duality tepla a zimy. Doma závisí dobro èi zlo elektrického tepla a zimy na neustále se mìnících okolnostech a individuálních názorech. V elektrárnì takové mìnící se okolnosti a lišící se názory nevyvstávají. Elektrárna není zodpovìdna za dùvody, které lidem umožòují øíkat “elektrické teplo je dobré”, “elektrická zima je špatná”, èi naopak.

Podobnì definují dobro a zlo individua rùzných povah, okolností a názorù rùznì. Smrt je zlo, které se stane mnì. Smrt je dobro, pokud se stane mému nepøíteli. Nebo mùže být i smrt pro mì dobrá – když mì vysvobodí z vleklé agónie, a zlá, pokud se totéž stane mému nepøíteli. Pøestože jsou život a smrt, nebo “dobro” a “zlo” v KTMøíovi, Jeho vlastní božské dobro není v nich. Dobro a zlo, které pøipisujeme životu a smrti èi èemukoliv jinému, nejsou než výtvary hmotné mysli. Viz **kvality pøírody**.

prvky, (lat. *elementa*, “první principy vící”). Nìkteøí øeètí filozofové navrhovali ètyøi prvky: vodu, vzduch, oheò a zemì. Tato idea v Evropì dominovala až do sedmnáctého století. Pán KTMøía øíká Arjunovi, že existuje pìt hrubých a tøi jemné hmotné prvky (viz *Bg.* 7.4). Onìch pìt jsou ty, které navrhovali Øekové a *èkèæa* èili éterický prostor. Tøi jemné prvky jsou mysl, inteligence a falešné ego, které jsou manifestacemi tøí *gu*ø (kvalit) – dobra, vášnì a nevídomosti.

Pán KTMøía øíká Uddhavovi: “Osobnì schvaluji to poznání, kterým osoba spatøuje kombinace devìti, jedenácti, pìti a tøí prvkù ve všech živých bytostech, a v koneèném smyslu jeden v tìchto osmadvaceti.” (*Bhèg.* 11.19.14) Devìt je hmotná pøíroda, živá bytost, *mahat-tattva*, falešné ego a pìt objektù smyslového vnímání (zvuk, dotek, podoba, chuø a aroma). Jedenáct je pìt *karmendriyí* èili èinnostních smyslù (ústa, ruce, nohy, genitálie a koneèník) a pìt *jñendriyí* èili poznání získávajících smyslù (uši, hmat, oèi, jazyk a nos) spolu s koordinativním smyslem, myslí. Pìt jsou fyzikální prvky zemì, voda, oheò, vzduch a *èkèæa* neboli nebe, a tøi jsou kvality hmotné pøírody (*gu*øy). Jeden mezi tìmito osmadvaceti je Nadduše. Viz **analýza, hrubé tělo, kvality pøírody, jemné tělo, Nadduše**.

pøírodní teologie, teologické hnutí sklonku sedmnáctého století a poèátku století osmnáctého, které minimalizovalo tradièní zjevenou teologii. Pøírodní teologie byla pokusem racionalistických filozofù o získání a demonstrování vídomí Boha inherentním èi “pøírodním” rozumem. Viz **racionalismus**.

Purèøa (skr.), doslova “velmi starý”. Ve *smTMti* èásti védských písem existuje osmnáct *Mahè-purèø* (velkých knih dávné moudrosti). Z nich největší je *Bhègavat* *Purèøa*, zvaná též *Èr...mad-Bhègavatam*. Viz **Èr...mad-Bhègavatam**.

puruṣa (skr.), osoba, poživatel nebo duše. Tento termín lze použít jak ve vztahu k j...vi, tak ve vztahu k Nejvyšší Osobnosti Božství. Viz **personalismus**.

Quine, W. V. (1908-1995), americký filozof. Ěasto je uváděno jeho tvrzení, že ve vědecké teorii “může být za pravdivý pokládán jakýkoliv výrok; jedinou podmínkou je uěinit dostateěni drastická opatření na jiném místě systému.”

Rēdhērē..., ženský protějšek Pána KṚṇy. Őídí potenci *Ěnanda* (*hlēdin...-æakti*) pro transcendentální potěšení Pána. Viz **daivi-prakṚti**, **KṚṇa**, **sac-cid-Ěnanda**.

rajo-guṇa (skr.), kvalita vášně. Viz **kvality pŕrody**.

Rēma, doslova “nejvyšší radost”; ěasto používané sanskrtské jméno Osobnosti Božství. Viz **KṚṇa**.

rasa (skr.), vĕný duchovní vztah s KṚṇou. Existuje jich pět: *æĚnta* (pasivní bázeò a úcta); *dĚsya* (služebnický postoj); *sakhya* (pŕatelství); *vĚtsalya* (roděovství); *mĚdhurya* (milostná láska). Podle specifického druhu rasy projevuje duše duchovní podobu jako KṚṇův vĕný služebník, pŕitel, rodě èi milovník. Stejně jako naše souěasně hmotné tělo nám umoěňuje zaměstnat se v *karmì* (fyzických ěinnostech), tak i duchovní *rasa*-tělo nám umoěňuje zaměstnat se v *l...le* (KṚṇovì nekoneěni se expandujících duchovních ěinnostech). Viz **extáze**, **l...lĚ**.

racionalismus, pŕístup k filozofii, který tvrdí, že rozum (lat. *ratio*) je primární pŕěinou poznání. Viz **anumĚna**, **Descartes**, **existencialismus**, **Hawking**, **Kant**, **marxismus**, **pŕrodní teologie**, **fenomenologie**, **pozitivismus**, **pragmatismus**.

realita, to, co je. Realita je opakem vzhledu. Sanksrtský ekvivalent je *tattva*. Viz **tattva**.

reflektivní, kreativní a kritické myšlení, tŕi kvality *anumĚny*. Reflektivní myšlení má poěátek v údivu nad něím vnímaným. Z údivu povstávají otázky. Kreativní myšlení zaěíná mentální úsilím o zodpovězení reflektované otázky. Nĕkdy jsou tyto otázky zodpovězeny spěš než záměrným úsilím spontánně, intuicí, vhladem èi inspirací. Na nejvyšším stádiu vývoje je kreativní myšlení *æĚstram'laka*, filozofickou spekulací. Kritické myšlení prověňuje, do jaké míry odpovídá daná idea evidenci a splěuje požadavky logiky. Viz **logika**.

reflexivita, (lat. *reflectare*, “vracet se zpět”), stav, kdy se něco vrací (odráží se) zpět k sobě. Reflexivní kritika tedy poráží sama sebe.

reinkarnace, (lat. *re*, “znovu” a *incarnare*, “vpravit do masa”). Reinkarnace je tedy návrat duše do fyzického těla po smrti; je také oznaěována jako transmigrace. Viz **karma**, **život po smrti**, **sa'sĚra**.

relativismus, známý také jako teorie *homo mensura* (“ělovĕk je mírou”). Relativisté zamítají jakoukoliv absolutní pravdu. Tvrdí, že jelikož vidí každá osoba vĕci různě, existuje individuální pravda pro každou osobu. Proto je chybou říkat, že jedna osoba má pravdu a druhá pravdu nemá. V západní filozofii má pŕvod u Protágora, Sókratova souěasníka. Viz **absolutno**, **humanismus**.

rozlišovací schopnost, viz buddhi, diánoia, intelekt.

Russel, Bertrand (1872-1970), britský filozof. Zajímal se především o matematickou logiku a základní filozofické problémy (vzhled a realita, obecné principy, hodnota a hranice filozofie, atd.) V dopise z 20. září 1966 navrhuje Russel svému editorovi v Oxford University Press, aby na obálce jeho právě vycházející knihy byla “opice ůtící se do propasti a volající: ‚Bida, kéž bych jen nebyla bývala èetla Einsteina.‘ V žádném pøípadì by však opice nemìla vypadat jako já.”

œabda (skr.), zvuk, obzvlášti pak védský zvuk, který je zcela evidentním důkazem poznání. Jako autoritativní výpověi je třetím ze tří vaišnavských *pramē*. Viz **anumēna, pramēa, pratyakœa**.

sac-cid-œnanda (skr.), tři kvality Kṛṣṇy a Jeho duchovního svìta: vìènost, poznání a blaženost. Viz **brahmajyoti, Kṛṣṇa, Rēdhērē....**

œa-darœana (skr.), šest “pohledù” èi systémù védské filozofie. Viz **šest systémù**.

sēdhu (skr.), svatá osoba, oddaný Pána; jedna ze tří autorit vaišnavy. Viz **guru, œēstra**.

spasení, viz život po smrti.

sampradēya (skr.), myšlenková škola. Viz **ètyøi vaišnavské sampradēye a siddhēnty**.

sa’sēra (skr.), kolobìh zrození a smrti. *Baddha-j...va* (podmínìná duše) je polapena kvalitami hmotné pøírody a pøemísìuje se jako po obvodu kola skrz 8 miliónù 400 tisíc druhù zrození, život za životem. Na nejnižší èásti kolobìhu jsou zrození do vodních živoèichù, rostlin a zvíøat. Na støední èásti jsou zrození v lidských podobách. Na vrchní èásti jsou zrození v nadlidských podobách jako jsou polobozi. Ale ani v postavení Brahmy, není v dosahu j...vy osvobození od *sa’sēry*. *J...va* se bude jisti muset, donucena *prakṛṣṭi, kēlou* a *karmou*, pøestìhovat do dalšího lùna, dokud nepøijde den, kdy se duše odevzdá pùvodu síly, která otáèì kolem *sa’sēry* – ...œvarovi, Kṛṣṇovi.

Materialistická teorie evoluce, kterou pøedložil Anaximandros a Darwin, je nedokonalou rekapitulací védského popisu kolobìhu zrození a smrti. Je pravdou, že “my” jsme byli jednou mikroby, rybami, plazy, savci a opicemi. Ale kdo jsme “my”? Jsme duchovní duše. Materialisté o duši nic nevidí. Nemohou vysvětlit, jak a proè pøijímá mrtvá hmota podoby postupnì stoupajících druhù. Vedy vysvětlují, že postupnì stoupající druhy jsou znakem evoluce a devoluce hmotných tužeb duše. Viz **evoluce, karma, život po smrti, reinkarnace**.

sa’œaya (skr.), pochyba; jedna z pìti funkcí *buddhi*. Viz **buddhi**.

Ākarṣya, inkarnace Īvy, který se v ní zjevil asi před 1400 lety v Jižní Indii a propagoval Advaita Vedantu. Učil, že Brahman je neosobní, neexistuje individualita mimo Brahman (všechny duše jsou ve skutečnosti pouze duši jedinou), kosmický projev není stvořen z Brahmanu a není reálný – je jako halucinace. Ačkoliv je jeho filozofie deformací védského učení, jeho mise byla velice důležitá. Odvrátil totiž Indý od buddhizmu zpět k Vedám. Viz **advaita, brahmajyoti, brahman, buddhismus, ètyøi vaiçāavské sampradēye a siddhēnty, mēyēvėdská filozofie, šest systémù, Vedēnta**.

sēkhya (skr.), jeden ze šesti systémù védské filozofie. Analýza hmoty a ducha, které vyučoval mudrc Nir...ēvara Kapila. Viz **analýza, šest systémù**.

saṅk...rtana (skr.), společné oslavování Pána zpíváním Jeho svatého jména. Nejvíce doporučený proces duchovního povýšení v tomto věku (*Kali-yuga*). Viz **Caitanya Mahēprabhu, ISKCON, k...rtana**.

sannyēsa, sannyēs... (skr.), řád oděíkání, který přijímají muži ve védské kultuře. Ètvrté duchovní oddělení života podle společenského systému ètyø ēāramù. *Sannyēsa* je určena k ukončení hmotné existence. Obvykle se přijímá v padesáti letech, po ukončení povinností hospodáře. Původní védští *sannyēs...ni* nosili *tridaṇḍu*, tōi zabalené bambusové tyče obepínající ètvrtou, což je symbolem zasvěcení těla, myslí a slov Nejvyššímu. Ètvrtá je symbolem duše. *Mēyēvėdští sannyēs...ni* v Ākarṣyovì posloupnosti nosí pouze jednu *daṇḍu*, buddhisté nenosí žádnou. Všichni praví *sannyēs...ni* nosí oranžový nebo šafránový šat a mají oholené hlavy; všichni musí dodržovat standardní pravidla: nejíst maso, zanechat sexuálních èinností, hazardu a intoxikace. Jedinou životní povinností všech je cestovat a kázat. Viz **brahmacer..., gTMhasta, vēnaprastha**.

āēstra (skr.), védská písmá; jedna ze tōi autorit vaiçāavy. Ve svém výkladu k *Cc*, "di-l...le 17.157 Ēr...la Prabhupēda píše:

Slovo *āēstra* je odvozeno z *dhētu* èili slovního kořene *āas*. *Sas-dhētu* se používá ve smyslu řízení èi vlády. Vládnutí pomocí síly nebo zbraní se nazývá *ēastra*. Kdekoliv je tedy vláda, aṇ už zbraními èi pokyny, tam je základním principem *āas-dhētu*. Z *ēastry* (vlády zbraní) a *āēstry* (vlády pokyny písem) je lepší *āēstra*. Naše védská písmá nejsou obyèejné zákoníky dle běžného lidského chápání; jsou to výroky opravdu osvobozených osob, neovlivněných nedokonalostí smyslù.

Āēstra musí být vždy správná, ne nikdy správná a jindy nesprávná. Ve védských písmech je kráva označena za naši matku. Proto je matkou navíky; není to tak, jak někteří darebáci øíkají, že za védských dob byla kráva matkou a dnes není. Je-li *āēstra* autorita, je kráva matkou vždy; byla matkou ve védských dobách a je matkou i v tomto věku.

Pokud nikdo jedná podle pokynù *āēstry*, je osvobozen od reakcí za hōišné èinnosti. Tendence k požívání masa, vína a užívání si sexuálního života jsou kupøíkladu pro podmíněnou duši pøirozené. Cesta takového požitku se nazývá *pravTMtti-mērga*. *Āēstra* øíká, *pravTMttir eēē bh!tēnē nivTMttis tu mahē-phalē* – nemili bychom být unešeni tendencemi defektního podmíněného života; mili bychom jednat pod vedením principù *āēster*. Dítě má sklon celý den strávit hrou, ale *āēstry* naøizují, aby se rodiče postarali o jeho vzdělání. *Āēstry* jsou určeny k tomu, aby vedly èinnosti lidské společnosti. Ale jelikož lidé se na pøíkazy *āēster*, které nemají nedokonalostí a defektù, neohlížejí, jsou svedeni takzvanými vzdělanými uèiteli a vùdci, kteøí jsou plní nedostatkù podmíněného života.

Viz **guru, sēdhu, Veda**.

āēstra-cakṇuṇa (skr. *cakṇuṇa* "oèi"); "vidět oèima písem", opak hrubého smyslového vnímání èi mentální spekulace.

œstraṃlaka (skr. *m'la* “košen”); “založený na písmu”, opak *laukika*. Viz **laukika**.

sanskrt, (skr. *saṁs* “dohromady” a *kṛta* “vytvořený”); “sestavená”, “vytvořená” øeè. Starý jazyk kultury, vzdìlanosti a duchovní moudrosti. Jsou jím napsány všechny Vedy.

sattva-guṇa (skr.), kvalita dobra. Viz **kvality pøírody**.

skepticizmus, pochybování, které se může pohybovat od pøedbìžného pochybování v procesu dosahování jistoty k úplné, totální nedùvìøe ke všemu. Obvykle se používá ve smyslu filozofie nedùvìry, kterých je mnoho.

V Indii jsou na nedùvìøe k Vedám založeny filozofie Červaky Muniho, buddhismus a džinizmus.

Mýřvðd... tvrdí, že Vedy pøijímají, ale pøitom skepticky zamítají védskou vaiçāvskou filozofii.

Sarvapalli Radhakrishnan, slavný mýřvðdský uèenec, napsal o uèení ěçryi Rēñnuji: “Rēñnujovi

pøekrásné pøíbihy o jiném svìtì, které vypráví s pøesviděním toho, kdo osobnì asistoval pøi poèátku

svìta, nezní ani v nejmenším pøesviděivì.” To jsou slova èlovìka, který je svojí *pratyakṣou* a *anumēnou*

omezen na nepatrné spektrum uvìdomìní. Pøesto si však myslí, že může soudit to, co je mimo dosah

jeho smyslù a mysli. Existuje též mnoho podob západní skepse, známých od dob starých Øekù. Viz

buddhismus, materialismus, mýřvðdská filozofie, šest systémù, voidizmus.

sémantika, (øec. *séma*, “znak”). Studium smyslu slov (èi lingvistických symbolù) a jejich vztahu k vícem, které oznaèují. Sémantika se pokouší definovat podmínky, za kterých může být daný výrok oznaèen za pravdivý èi nepravdivý.

semi-deizmus, varianta deizmu, ve které se pøedpokládá, že Bùh, prvotní pøíèina, nikdy zasahuje do normálního bìhu pøírody geologickými katastrofami a náhlým vznikem druhu. Významnými semi-deisty devatenáctého století byli britský pøírodní teolog William Buckland (1784-1856), Adam Sedgewick (1785-1873), W. D. Conybeare (1787-1857) a Charles Lyell (1797-1875). Viz **ateizmus, deizmus, teizmus**.

sentimentalizmus, mentální postoj prostoupený nebo predisponovaný k emocím vytvořeným smyslovým vnímáním. Skeptik David Hume napø. zavrhnul standardní morální závazky své doby a tvrdil, že morálka může být validní jedinì tehdy, když je založena na tom, co oznaèoval pojmy “sympatie” a “sentiment”.

siddhēnta (skr.), esenciální závìr. Viz **ètyøi vaiçāvské sampradēye a siddhēnty**.

smṛti (skr.), pamì. Jedna z pìti funkcí buddhi. Viz **buddhi**.

smṛti-œstra (skr.), èást védských písem, která zahrnuje *Mahābhāratu* a *Purāṇy*. Viz **œstra, øruti-œstra**.

Sokrates (470-399 pø.n.l.), nejvlivnìjší filozof zaznamenané historie Západu. Jeho žákem byl Platón, jehož žákem byl Aristoteles. Sokrates žil v Athénách a uèil

doktrínu duše, která se v mnohém podobá védskému pojetí. V roce 1966 řekl Ćer...la PrabhupĎda při lekci na *Bhagavad-g...tu*, že Sokrates byl *mukta-puruĎa* (osvobozená duše). Podle svého životopisce byl Sokrates athénskými autoritami nespravedlivě odsouzen za protistátní jednání a bylo mu nakázáno vypít jed. Ochotně a radostně tak uěinil a během umírání kázal svým stoupencům “nejsme tato tĕla”.

solipsizmus, (lat. *solus*, “jediný” a *ipse*, “já”). Západní doktrína, že existuje a může být poznáno pouze já. Existují dva druhy: epistemologický a metafyzický. První tvrdí, že jelikož nelze znát nic mimo obsah vlastního vĕdomí, je vlastní vĕdomí urĕitého jedinice fundamentálním ospravedlnĕním a pŕĕĕinou existence a neexistence poznání ěehokoliv. Druhá vĕtev solipsizmu tvrdí, že neexistuje žádná realita mimo vlastní já. Všechny vĕci jsou vĕtvory vlastního vĕdomí v okamžiku jejich uvĕdomĕní si. Jinými slovy, neexistuje nic mimo mého vlastního vĕdomí. Stejnĕ jako mĕyĕvĕdská filozofie, i solipsizmus dospívá do slepĕ ulĕĕky. Zůstává totiř nezodpovĕzena otázka: Pokud je mé vĕdomí jedinou realitou, pŕĕ nemohu pouhou svou vĕlĕ, pouhou myšlenkou, zmĕnit vesmĕr? Existuju-li opravdu jen já, pŕĕ jsem ve svĕm řivoti, vzdĕlání a řtĕstĕ závislĕ na svĕtĕ plnĕm řivĕch bytostĕ, které odmĕtajĕ tuto pravdu uznat? Viz **mĕyĕvĕdská filozofie**.

sphoĎavĕda (skr.), známá tĕř jako *ĕabda-tattva*. Je to filozofie metafyzickĕ školy sanskrtskĕch gramatikĕ, jejĕmř pĕvodcem je SphoĎyaĕa, mezi jehoř nĕsledovníky patŕĕ Bhartĕhari a Jayanta Bhaĕa. Znamĕy filozof *karma-m...mĕĕy* Madana Miĕra doktrĕnu *sphoĎavĕda* takĕ pŕĕjĕmal, aĕkoliv jinĕ uĕitelĕ *m...mĕĕy* jĕ oponovali.

Podle tĕto filozofie existuje kontinuum vibrace (*ekam eva yad ĕmnĕtam*), kterĕ nemĕ řĕdnĕch ĕĕstĕ (*akhaĕĕa*), je nepŕĕtrřitĕ (*akrama*), manifestuje se ve zvucĕch (*dhvani*) nebo slabikĕch (*varĕa*). Zvuky a slabiky nejsou dĕleřitĕ. Jsou pouřĕvĕny jako pomĕcky k dosařĕnĕ meditace na fundamentĕlnĕ kontinuum, kde je *ĕabda-p'ŗva-yogou* realizovĕn nedĕlitelnĕy “vĕznamovĕ celek” (*sphoĎa*). Kdyř realizujeme *sphoĕu*, je dosařĕno osvobozenĕ v monistickĕm absolutnu.

Tato filozofie je řĕetelnĕ formou mĕyĕvĕdskĕ filozofie. Je vřak zajĕmavĕ, ře Ćaĕkarĕĕrya *sphoĎavĕdu* gramatikĕ zavrhl. Akceptoval vřak zĕklad *sphoĎavĕdy*, kterĕm je Pataĕjaliho *ĕabda-yoga*. Ve svĕ *Prabodhasudhĕkaĕe* 13.144 Ćaĕkarĕĕrya napsal: “Kdyř na okamřik ĕĕ pĕl okamřiku meditujeme o vlastní esenciĕlnĕ povaze, pak v pravĕm uchu uslyřĕme jemnĕy zvuk zvanĕy *anĕhata*.” Ve 148 dĕle vysvĕtluje: “Je-li mysl po dlouhou dobu zcela absorbovĕna v onom Svĕtle, kterĕ se sklĕdĕ z jemnĕho zvuku, urĕĕtĕ nebude znovu muset pŕĕjĕmout svĕtskou existenci.”

V tĕto doktrĕnĕ lze zjistĕt pŕĕĕatek mnoha modernĕch forem mysticismu a meditace: transcendentĕlnĕ meditace, Radha-Soami Satsang, Kirpal Singh Satsang, atd. Jemnĕy zvuk, po kterĕm v tĕchto systĕmech pĕtrĕjĕ, je egoistickĕy zvuk koĕene hmotnĕ existence. Za nĕm vřak je ĕĕstĕ jmĕno (*ĕuddha-nĕma*), kterĕ nelze extrahovat z *ĕĕĕe* postupem *ĕabda-yogy*, ale musĕme jej pŕĕjĕmout od ĕĕstĕho oddanĕho Kĕĕy. Co tĕto *ĕabda-yog...ni* ve skuteĕnosti hledajĕ je vysvĕtleno Samotnĕm Kĕĕou: “Jsem zvukem v ĕĕteru ... Z vibracĕ jsem oĕ. ... Z pĕsmen jsem pĕsmenem A a ze slořenĕch slov jsem duĕlnĕ

kompozitum. ... Z poezie jsem *Gēyatr... mantra*.” (*Bhagavad-g...* 7.8, 10.33, 10.35) Hledají tedy KTM – ale Jeho lze poznat jedině eistou oddaností (*bhakti-yogou*). Viz **mýevědská filozofie**.

šest systémů, s védskými písmy je spojeno šest filozofických systémů, které jsou společně známy jako *ṣaḍ-darśana* (šest pohledů). Jsou to: 1) Nyāya (logika), 2) Vaiśeṣika (atomová teorie), 3) Sāṃkhya (analýza hmoty a ducha), 4) Yoga (disciplína seberealizace), 5) Karma-m...m[~]s (vída plodonosné práce), 6) Vedānta (vída realizace Boha).

Filozofie *ṣaḍ-darśany* se označují slovem *Ēstika* (z *asti*, “je to tak”), protože všechny uznávají Vedy za autoritativní spisy, na rozdíl od filozofií *nĒstika* – Cērvaka, buddhismus a jainismus (*nĒsti*, “není to tak”) – které Vedy zavrhuje. Poěínaje Nyāyou pøedkládá každá filozofie *ṣaḍ-darśany* rozvinutější a pøístupnější vysvětlení různých aspektů védského poznání.

Nyāya vypracovává pravidla filozofické diskuze a identifikuje její základní pøedměty: fyzický svět, duši, Boha a osvobození. Vaiśeṣika používá metodu Nyāyi ěili logiky k hlubší analýze predikamentů hmotné existence a ukazuje, že viditelné hmotné formy, ke kterým jsme tolik pøipoutáni, se nakonec rozpadávají na neviditelné atomy. Sāṃkhya tento analytický proces dále rozvíjí, aby pomohla duši povznést se nad hmotu. Pomocí Yogy probudí duše svoji pøirozenou duchovní vizi, kterou sebe spatřuje jako od hmoty odlišnou. Karma-m...m[~]s vede duši k cílům védských rituálů a nakonec vedānta se zaměřuje na nejvyšší duchovní cíl, který uěi *Upaṇiṣady*.

Podle *Ār...mad-Bhāgavatamu* je základem *darśanů* původní, jednotná duchovní vída (*bhagavad-tattva-vijñāna*), kterou ve velice dávných dobách uěilo dvanáct mahājanů: Brahmā, Nārada, Āiṣva, Kumārové, Kapila, Manu, Prahlāda, Janaka, Bh...ṣma, Bali, Āukadeva a Yamarāja. Ale vlivem mýi se uěenci, kteři se řídili uěením pozdních mudrců jako Gautama, Kaṣṍda, Nir...āvara Kapila, Patañjali a Jaimini začali rozdílovat a svážit. Védská filozofie byla nepochopena a tak vznikly antagonistické školy, které začaly sloužit sektářským cílům.

Pøíkladem je Karma-m...m[~]s (ta se okolo r. 500 pø.n.l. stala pøední filozofií *brāhmaṇ*), která byla zneužita krvežíznivými knížími k ospravedlnění masového zabíjení zvířat pøi védských obětech. Neočekávaný vzestup nového nevédského náboženství, buddhismu, však její moc ohrozil. Kolem r. 250 pø.n.l. již moc Karma-m...m[~]s a ostatních *darśanů* povážlivě zeslábla, a poté, co král Āśoka ustanovil Buddhovu doktrínu za státní filozofii svého království, zanechal mnoho *brāhmaṇů* védské vzdělání úplně a začali se uěit a posléze i uěit ostatní konceptům *nĒstika* filozofie – *ahiṣ* (nenásilí) a *ānyatā* (voidismus).

Buddhismus byl naopak zatlačen do pozadí učením věděltytí Ākarēy, který sedm století po Kristu ožil védskou kulturu v celé Indii. Ale Ākarēyův speciální výklad vědělty byl ovlivněn buddhismem a nereprezentuje původní vědēta-*darāṇu*.

Po Ākarēyovi byla Vēdēta obnovena školami velkých učitelů (*Ācārya*) jako byl Rāmānuja a Madhva. Filozofové Vēdělty zavrhlí balast Ākarēyova krypto-buddhismu a vrátili védské studium zpět k jeho původní podobě, kterou lze vidět v *Ār...mad-Bhāgavatamu*. Viz **advaita, analýza, dvaita, ētyai vaiśavské sampradēye a siddhēnty, mēyēvēdská filozofie, Veda, Vēdēta**.

Āiva, kvalitativní expanze (*guā-a-avatēra*) Pána Viśāua. Āiva je vládcem *tamo-guāy*, podobně jako je Brahmē vládcem *rajo-guāy*. Viz **avatēra, polobozi, kvality pōirody, Ākarēy**.

šovinizmus, odvozený od jména legendárního francouzského vojáka Nicolase Chauvina. Původně znamenal fanatický patriotizmus, později zaujatou víru v nadřazenost vlastní skupiny; např. mužský šovinismus.

Ār...la Prabhupēda, viz **Bhaktivedanta Swami Prabhupēda**.

Ār...mad-Bhāgavatam, dílo, známé také jako *Bhāgavata Purāṇa*, sestávající z osmnácti tisíc veršů. Sestavil jej světec Vyāsa jako přirozený komentář k *Vēdēta-s'ṭae*. Začíná tam, kde *Bhagavad-g...tē* končí. V *Bg.* 4.9 Pán KTMā říká, že poznáním Jeho transcendentálního zjevení a ēinností v tomto světě se osvobodíme z koloběhu opakovaného rození a smrti. *Ār...mad-Bhāgavatam* podrobně a s velikým zálibením líčí detaily Pánova zjevení a ēinností, poēínaje Jeho *puruāa* inkarnacemi a jejich *l...lēmi* vesmírné manifestace, a končí KTMāovým vlastním zjevením ve VTMndēvanu před 5000 lety a Jeho nejsladší *rasa-l...lou* s Jeho přítelkyněmi pastevkyněmi (*gop...mi*) v ēele s Rēdhērē.... Viz **Bhagavad-g...tē, Caitanya CaritēTMta, Vēdēta-s'ṭra**.

āeruti-āēstra (skr.), doslova “naslouchání”. Jádro védské literatury, zahrnující ētyai Vedy (*-g, Sēma, Yajur a Atharva*) a *Upaniśady*. Viz **āēstra, smTMti-āēstra**.

sth'la-āar...ra (skr.), viz **hrubé tělo**.

subjektivní, ve filozofii to, co je odvozeno z mysli a ne z vnějších zdrojů, nebo to, co existuje v mysli bez odkazu na jakýkoliv vnější zdroj či možné potvrzení. Označuje také konkrétní způsob pochopení zkušenosti. Ačkoli i ostatní zakusili stejnou věc, vytváří si individuum z důvodu svého subjektivního přístupu a náhledu svůj názor na to, co se stalo, který se od jejich názoru liší. Viz **objektivní realita, realita**.

āuddha-sattva (skr.), transcendentální kvalita oēištíného dobra. Viz **KTMā, kvality pōirody**.

svabhāva (skr.), přirozenost, obzvláště pak naše individuální povaha; intuitivní psychologie; instinkt.

svēpa (skr.), spánek, snění. Jedna z pěti funkcí *buddhi*. Viz **buddhi**.

svarga (skr.), nebe. Viz **polobozi, život po smrti, tri-loka**.

sylogizmus, (øec. *sylllogismós*, “zúètování všeho”). Logická struktura rozumného uvažování (argumentace krok za krokem). Sanskrtský ekvivalent je *parĕrthĕnumĕna*, “argumentace pro pochopení ostatních”. Viz **logika**.

tamo-guāa (skr.), kvalita nevědomosti. Viz **kvality přírody**.

tan-mĕtry (skr.), pět kvalit *mahĕ-bh't*, které se subtilně projevují v mysli jako zvuk, dotek, podoba, chuť a vůně. Viz **mahĕ-bh'ty, kvality přírody, pradhĕna**.

tattva (skr.), pravda, realita. Podle Baladevy Vidyĕbh'ĕa'y kategorizuje védské poznání realitu do pěti *tattev*, neboli ontologických pravd: ...*ævara* (Nejvyšší Pán), *j...va* (živá bytost), *prakTMti* (příroda), *kĕla* (věčný čas) a *karma* (činnost).

technologie, (øec. *téchnē*, “øemeslo, zručnost”; tento termín ze skr. *takĕa* (prosekávající se), který označuje *tesaøe*). Moderní technologie je tedy velebená *tesaøina*.

teizmus, podle Filozofického slovníku Harper Collins (*Harper Collins Dictionary of Philosophy*), s. 120, je “podle většiny výkladů” filozofií teizmu: “Bůh je ěásteènĕ immanentní ve vesmíru a ěásteènĕ transcendentální.” Tato definice je v podstatě védskou filozofií Nejvyšší Osoby. V *Puruĕa-æukti* (*-g-Veda* 10.90.4) je øeèeno: “Puruĕa vystoupil ve svých tøech ětvrtinách; zbývající ětvrtina se zrodila zde. Odtud se pohyboval do všech stran, k živým a neživým.” Ve védské literatuře znovu a znovu nacházíme zmínky o *tripĕda-vibh'ti* a *ekapĕda-vibh'ti*, o tøech ětvrtinách Pánovy slávy projevené jako duchovní svět, a o jedné ětvrtině Jeho slávy, kterou prostupuje tento hmotný svět. O hmotném projevu øíka Pán KTMĕā v *Bg.* 10.41:

*yad yad vibh'timat sattva^ ær...mad 'rjitam eva vĕ
tat tad evĕvagaccha tva^ mama tejo-'æa-sambhavam*

Viz, že všechny tyto bohaté, pøekrásné a slavné výtvoøy jsou zøozeny z pouhého zlomku Mé úplné slávy.

Protože teorie deizmu, monizmu, panteizmu a dualizmu teizmu oponují, jsou ve skutečnosti ateizmem. Deizmus Boha zcela izoluje od Jeho hmotného stvoøení, monismus tvrdí, že Bůh je nestranný, panteizmus Ho omezuje na hmotný vesmír a dualismus vkládá ěást stvoøení do rukou Jeho rivalovi. Dokonce i pøední náboženská tradice, jakou je køesĕanství, je deizmem a dualizmem ovlivněna. Anglický pøírodní teolog Robert Boyle (1627-1691) se o teizmu opovøživĕ vyjádøil jako o doktríně “nevìcù”. Ve své poslední vůli odkázal padesát liber roèní “navždy nebo alespoň na znaèení dlouhou dobu” na zøízení cyklu pøednášek, jejichž úèelem by bylo “dokázat pravdivost køesĕanství na rozdíl od dobøe známých nevìcù, totiž ateistù, teistù, pohanù, židù a mohamedánù.”

Synonymy teizmu jsou monoteismus a panenteismus. Monoteismus znamená “víra v jednoho Boha”. Ve védském náboženství existuje pouze jeden Bůh, který však zmocňuje služebníky, kteří jednají na jeho příkaz jako polobozi. Tito polobozi jsou jako Bůh uctíváni pouze hlupáky. Panenteismus učí, že všechny věci jsou prostoupeny Bohem, neboť jsou v Bohu. Bůh je víc, než vše, co existuje. Je si vědom všeho a je nejvyšším sjednocujícím faktorem. Viz **ateismus**.

teleologie, (řec. *télos*, “účel, cíl” a *lógos*, “poznání”). Podle teleologie lze účel něeho poznat dedukcí z původu dané věci. Viz **dedukce**.

teorie relativity, Albert Einstein porovnal svoji teorii relativity k budově o dvou podlažích. V přízemí je speciální teorie relativity, která platí pro všechny fyzikální jevy mimo gravitace. V prvním poschodí je všeobecná teorie, která vysvětluje gravitační zákon.

Einsteinova teorie v sobě slučuje dva principy. Jedním je, že pohyb je relativní. Když se např. po povrchu hracího stolu kutálí ping-pongový míček, jeho pohyb je relativní vzhledem ke stolu.

V klasické Newtonově fyzice je míček považován za pohybující se objekt a stůl za objekt v klidu. Kdyby však byl míček v klidu na stole a my bychom pohnuli stolem, pak by se míček a stůl pohybovaly ve vzájemném vztahu. Teorie relativity tvrdí, že jelikož se pohybuje všechna hmota ve vesmíru, je míč kutálející se po pohybujícím se stole věrným modelem pohybu ve vesmíru. Považujeme-li prostor a čas za stůl, přispívají pohybem k pohybu všech věcí. Důvěřivší model míčku kutálejícího se na nehybném stole je proto iluze.

Druhým principem relativity je konstantní rychlost světla, a to i tehdy, když je vyzařováno ze zdroje, který se velikou rychlostí přibližuje či vzdaluje od pozorovatele. Jeden z významných rozdílů mezi teorií relativity a klasickou teorií je ve výpočtu hmoty fyzikálního objektu. Hmota je definována jako množství hmoty fyzikálního objektu, které se měří jako odpor objektu ke zrychlení. Hmota se liší od hmotnosti, je k ní však proporcionální. Klasická teorie popisuje každému objektu stálou hmotu. Teorie relativity předpovídá, že hmota dané věci závisí na jejím pohybu.

Teorie relativity je stavěna nad klasickou fyziku. Není však její náhražkou, neboť klasická fyzika se využívá stále. Z hlediska logiky jsou tyto dvě teorie neslučitelné. Třetí důležitá fyzikální teorie, kvantová mechanika, se výrazně liší od klasické teorie i od teorie relativity. Viz **kvantová mechanická teorie**.

theogonie, báseň, kterou napsal kolem roku 700 př.n.l. řecký pastevce Heziodos, inspirován andělskými Múzami, dcerami Dia a Mnemóziny. Theogonie tvořila spolu s díly Homéra písečnou základnu “historického” řeckého náboženství. V Řecku sice

existovala náboženská kultura ještě dlouho před touto historickou periodou, z historického hlediska je ovšem hluboce zahalena tajemstvím.

Theós (øec.) Bùh.

Toulmin, Stephen Edelston, britský filozof vèdy (*1922); pøednášel na univerzitách ve Velké Británii a USA. Autor filozofických, epistemologických a etických spisù.

tri-loka, (skr. “tøi svìty”); ve védských písmech èasto používaný termín. Vesmír se dìlí na tøi svìty nebo oblasti vèdomí: *bh'r*, *bhuvaf* a *svaf* (hrubá, jemná a nebeská oblast). Na Svargaloe nebo v nebi žijí nadlidské bytosti zvané polobozi (*devatové*) a požívají si života, který je z lidského hlediska nepøedstavitelný. V jemné oblasti existují duchové a pøíizraky. V hrubé nebo zemské oblasti žijí lidské bytosti a jiná stvoøení s tily tvoøenými tkánìmi, vèetnì zvíøat a rostlin. Existuje též podzemní oblast, kde sídlí mocní démoni, a také oblast známá jako *naraka* èili peklo. Jak je vysvìtleno v *Bg.* 3.27, duše v tìchto oblastech hmotného vèdomí se chybnì považují za konatele fyzikálních a mentálních èinností, které jsou ve skutečnosti vykonávány tøemi kvalitami hmotné pøírody. Toto chybné ztotožòování se nazývá *aha%okÈra* neboli falešné ego a je základem naší hmotné existence. Viz **polobozi, svarga**.

trojí utrpení, další rys vlivu tøí kvalit hmotné pøírody. Všechny živé bytosti v tomto hmotném svìtì jsou ovládány hmotnou pøírodou (*prakTMti*), která je vystavuje trojímu utrpení: *adhidaivika-kleæa* (utrpení zapøíèinìné polobohy, jako napø. sucho, zemìtøesení a bouøe), *adhibhautika-kleæa* (utrpení zpùsobené jinými živými bytostmi, napø. hmyzem a nepøáteli) a *adhyÈtmika-kleæa* (utrpení zpùsobené vlastním tìlem a myslí, tj. mentální a fyzické neduhy). *Daiva-bh'tÈtma-hetavaf*: podmínìné duše, vystavené tomuto trojímu utrpení takto pod vládou vnìjší energie trpí rùznými potížemi. Toto utrpení je podnìtem ke hledání odpovìdí na základní otázky života: Kdo jsem? Proè trpím? Jak se utrpení zbavit? Viz **kvality pøírody, prakTMti**.

Uddhava, v KTMÈ□ovì *I...le* v Mathuøe a DvÈrace je Uddhava KTMÈ□ovým nejlepším pøítelem. Navštívil obyvatele VTMndÈvany, aby je utìšil v jejich zármutku zpùsobeném KTMÈ□ovou nepøítomností. V jedenáctém zpìvu *Èer...mad-BhÈgavatamu* sdílují KTMÈ□a Uddhavovi nejdùležitìjší transcendentální poznání.

Upaṇiṇady, *upaniṇad* znamená doslova “poznání získané pøi sezení v blízkosti uèitele”. Texty *Upaṇiṇad* uèí filozofii Absolutní Pravdy (Brahmanu) ty, kteøí hledají osvobození ze zrození a smrti. Studium *Upaṇiṇad* se nazývá VedÈnta, “závìr Vedy”. Obsah *Upaṇiṇad* je nároèný na pochopení; lze je pochopit jedinì za pøesného vedení duchovního mistra (*gurua*). Jelikož *Upaṇiṇady* obsahují mnoho zdánlivých kontradikcí, systematizoval védský svìtec VyÈsa uèení *Upaṇiṇad* ve VedÈnta-s'tøe. Jeho pøirozeným komentáøem na VedÈnta-s'tru je *Èer...mad-BhÈgavatam*. Viz **Èer...mad-BhÈgavatam, VedÈnta-s'tra**.

upÈsanÈ-kÈ□□a (skr.), cesta oddané služby. Jeden ze tøí oddílù védského poznání, který uèil NÈrada Muni. Viz **bhakti, j'Èna-kÈ□□a, karma-kÈ□□a, para-vidyÈ**.

vaioeÈika (skr.), atomová teorie mudrce KaÈÈdy. Jeden ze šesti systémù védské filozofie. Viz **šest systémù**.

vaiṣṇava (skr.), oddaný Pána Viṣṇua nebo Kṛṇy.

Vaikuṇṭha (skr.), viz **duchovní svět**.

vēnaprastha (skr.), hospodář v ústraní. Podle védského systému ètyø ææramù èlen tøetího duchovního životního oddílení. Viz **brahmæçr...**, **gTMhasta**, **sannyæs....**

vastu (skr.), viz **podstata**.

vāşø, viz **kvality přirody (rajo-guṇa)**.

Veda, Vedy, védské poznání, (skr. *vid*, “poznání”). Kořen slova značí rozšířen i v moderním západním jazyku: např. video (z lat. “videt”), idea (øec. *idéa*).

Termín védský se vztahuje k učení védské literatury. Z ní se dozvídáme, že tento vesmír, spolu s dalšími nespočetnými vesmíry, byl vytvořen z dechu Mahæ-Viṣṇua asi před 155 250 000 000 000 lety. Božský dech Pána současně přinesl veškeré poznání, které lidstvo potřebuje k uspokojení svých hmotných potřeb a k probuzení spícího vědomí Boha. Toto poznání se nazývá *Veda*.

Caturmukha Brahmæ (“Brahmæ se ètyømi tvæemi”), první stvořená bytost v tomto vesmíru, obdržel Vedu od Viṣṇua. Brahmæ, jednáje jako poslušný služebník Nejvyššího Pána, zalidnil planetární systémy všemi životními druhy. Vyslovil ètyøi Vedy, každou jedním ze svých úst, aby vedl lidské bytosti v jejich duchovním a hmotném pokroku. Počátek Ved lze tedy vysledovat na samotném počátku vesmíru.

K nejzákladnějším učením Ved patří: 1) každá živá bytost je věnou duší pokrytou hmotným tělem; 2) dokud je duše zmatena *méyou* (iluzí ztotožňování vlastního já s tělem), musí reinkarnovat z jednoho těla do druhého, život za životem; 3) přijmout hmotné tělo znamená přijmout zároveň ètyøi utrpení: zrození, stáří, nemoc a smrt; 4) v závislosti na kvalitě práce (*karmì*) v lidské podobě se duše následně narodí buď na podlidské úrovni, nebo v lidských druzích, nebo v nadlidských druzích, nebo může být úplně osvobozena od zrození a smrti; 5) *karma* zasvěcená v oběti Viṣṇuovi podle védských pokynů duši povyšuje a osvobozuje.

Vedēnta (skr. “konec veškerého poznání”, nebo “závěr Vedy”), jeden ze šesti systémů védské filozofie; jeho zakladatelem je velký mudrc Vyæsadeva. Vedēnta je nejvyšším stupněm védského vzdělání, který je tradičně vyhrazen pro *sannyæs...ny* (askety). Vedēnta je ovládnutím textů známých jako *Upaṇiṇady*. Viz **šest systémů, Vyæs**.

Vedēnta-s'tra, (s'tra – aforismus). Toto nejdůležitější dílo *nyæya-prasthēny* (védské logiky), které je také známo jako *Brahma-s'tra*, *Æçr...raka*, *Vyæs-s'tra*, *Bædaræyaṇa-s'tra*, *Uttara-m...mæ'sæ* a *Vedēnta-daræana*, bylo sepsáno velkým mudrcem Vyæsou před 5000 lety. *Vedēnta-s'tra* obsahuje aforizmy (s'try), které ve

stručné formě představují *brahma-jñānu*, tj. konečné védské poznání. Tyto aforizmy jsou velice stručné a bez detailnějšího vysvětlení je jejich význam nesnadné pochopit. V Indii existuje pět hlavních védských škol a každou z nich zavedl *ċārya* (zakladatel), který vysvětlil s'try v *bhāṣye* (komentáři). Pøirozeným komentářem *Vedānta-s'try* je *Ār...mad-Bhāgavatam*. Viz **advaita**, **dvaita**, **brahmajyoti**, **Brahman**, **ētyōi vaiṣṇavské sampradāye a siddhānty**, **Āṇṇākarāṣārya**, **šest systémů**, **Ār...mad-Bhāgavatam**, **Upaniṣady**, **Vedānta**, **Vyāsa**.

viðomí, (lat. *conscire*, “viðit nebo být si viðom”; angl. *consciousness*). Ekvivalentní termín v sanskrtu je *cetana*. Viðomí je neredukovatelný symptom já. Ví, cítí, a chce. Je známo mnoho teorií o vztahu viðomí a hmoty (viz *mysl/tilo*, *problém*), ale všechny jsou produkty viðomé mysli. Odstraníme-li viðomí, pak není možná jakákoli teorie. Jaký význam má potom spekulace o mrtvé hmotě coby zdroji viðomí? Jemná *mysl*, *intelligence* a *falešné ego* jsou vnuceny viðomí třemi kvalitami *pøírody*. Podobně nastávají vlivem těchto kvalit na pozadí viðomí stavy: *bdění*, *snění* a *bezviðomí*. Ale přestože jej kvality překrývají, viðomí zůstává v podstatě viěně čistě. V osvobozeném stavu projevuje viðomí nehmotnou *mysl*, *inteligenci*, *čistě ego* a dokonalou podobu.

Existují dvě tčidy viðomí: *vibhu* a *aṁu*. První je úroveň viðomí Boha, jež je všepřonikající. Bùh ví vše v celé úplnosti i jednotlivě. Jeho viðomí není hmotou nikdy ovlivněno, ačkoli hmotu nemůže existovat odděleně od Jeho viðomí. *Aṁu* (omezené) viðomí vlastní *j...va*. Kvůli omezenosti jejího viðomí ji může hmotu překrýt, pokud nezůstane *j...va* pod ochranou Nejvyššího Viðomí. Viz **extáze**, **falešné ego**, **hrubohmotné tilo**, **intelekt**, **j...va**, **mysl**, **problém** *mysl/tilo*, **kvality pøírody**, **duše**, **jemnohmotné tilo**, **Nadduše**.

vičēra (skr.), úvaha, filozofická spekulace, opak mentální spekulace.

vijñāna (skr.), transcendentální poznání vztahu vlastního já s Nejvyšším Já. Viz **jñāna**.

viparyāsa (skr.), nepochopení. Jedna z pěti funkcí *buddhi*. Viz **buddhi**.

Viṣṇu, doslova “všeprostupující Bùh”; nejčastěji užívané sanskrtské jméno Osobnosti Božství. Viz **Kṛṣṇa**, **Nadduše**, **vaiṣṇava**.

viśva-r'pa (skr.), vesmírná podoba Pána. Viz **jagad-r'pa**.

voidizmus, *mysl* má dvě funkce, *pøijímání* a *odmítání*. Voidizmus je výsledkem totální frustrace, kdy *mysl* neguje a zamítá vše, nebo to působí *pøílišné nesnáze*. V sanskrtu je voidizmus *ā'nyavāda*, doktrína spojená s Buddhizmem. Podle *Bodhicaryāvatāra-panjiky*, buddhistického spisu je *paramārthou* (“nejvyšším cílem” buddhizmu) *nifasvabhāvatā ā'nyatā* – nepřítomnost existence všech věcí, *prázdnota*. Ve Starém Ťecku redukovali Démokritos a ostatní atomisté realitu na atomy a *prázdnotu*. Podle moderních fyziků se vesmír objevuje najednou z prvotní *prázdnoty*. Ār...la Prabhupāda píše:

Ānkaristé a buddhisté tvrdí, že svět mimo je *prázdnota*, ale *Bhagavad-g...* nám takové zklamání nečiní. Filozofie *prázdnoty* prostě vytváří ateisty. Jsme duchovní bytosti a chceme *požitek*, ale jakmile je naše budoucnost *prázdnotou*, máme tendenci k *požívání* si tohoto světa. Impersonalisté tedy diskutují filozofii

voidizmu a současně se pokoušejí si co nejvíce užívat tohoto hmotného světa. Ělovík si takto může užívat spekulací, ale nemá to žádný duchovní prospích. (*Mezi životem a smrtí*, čtvrtá kapitola)

Konečným paradoxem voidizmu je, že pokud je všechno prázdnotou, pak není o čem filosofovat. Z toho vyplývá, že ti, kteří se hlásí k voidizmu, by se měli chovat tak, jako Kratylus. Viz **buddhismus, impersonalizmus, Kratylus, mýty evropské filozofie, mysl, Hegel, Nietzsche, skepticismus**.

Vyša (Vyšadeva), syn Parjanya Muniho a Satyavat...-dev.... Vyša je zmocněným (*aktyvea-avata*) Boha, který zachytil asi před 5000 lety védskou *abdu* do psané podoby. Je také znám jako Vedavyša, Bédarja a Dvaipryana. Viz **avatara (aktyvea), Ćr...mad-Bhagavatam, Veda, Vedānta-s'tra**.

Wittgenstein, Ludwig (1889-1951), rakouský logik a filozof, přednášel na Cambridge University. Asi nejvlivnější teoretik jazyka 20. století. Ve svém *Tractatus Logico-philosophicus* napsal: “Moje tvrzení slouží jako vysvětlení následovně: každý, kdo mě pochopí, nakonec je uzná za nesmyslné. ... Musí tato tvrzení transcendovat; pak uvidí svět v pravém světle.”

yajña (skr.), oběť. Také jméno Pána Višnu jako Pána Oběti. Viz **Višnu**.

yoga (skr.), doslova “spojení”; disciplína seberealizace. Jeden ze šesti systémů védské filozofie, který učil Patañjali.

Podle *Bhagavad-g...* je nejvznešenější formou *yogy bhakti-yoga* (*yoga* čisté oddanosti). Procesem *bhakti-yogy* se spojí vědomí individuální duše s jeho zdrojem, Kṛṇou. Tomu se říká vědomí Kṇy. Vědomím Kṇy se duše vysvobodí ze zajetí této kvalit hmotné přírody a vrátí se zpátky domů, Zpátky k Bohu. Viz **bhakti-yoga, šest systémů**.

zjevení, doslova “odstranění závoje” nebo “odhalení” (lat. *velum*, “záclona” nebo “opona”, *velare* “zakrýt” nebo “zahalit”). *Revelare* tedy znamená “stržení závoje”. Světlo a temnota od sebe odděleny záclonou, tak jako dobro a zlo. Vykročit za záclonu do temnoty je zlo. Odstraněním závoje je temnota zla vypuzena světlem. Viz **problém zla**.

život po smrti, všechna velká náboženství lidstva učí, že současný život je určen ke kultivaci života po smrti. Mezi různými židovsko-křesťanskými, islámskými, hindskými a buddhistickými sektami lze rozlišit dva směry kultivace: 1) cestu povýšení a 2) cestu spasení.

Cílem povýšení je zlepšení hmotného štěstí v životě po smrti. Naději lidí, kteří tuto cestu následují, je setkat se se svojí rodinou a svými přáteli v nebeském království, v Bibli známém jako “nebe” a ve Védách *svarga*. *Bhagavad-g...* varuje, že ačkoliv život na nebi je mnohem delší než život na zemi, není věčný: “Poté, co si nesmírně požívali nebeských smyslových radostí a vyěrpali tak svoje zbožné činnosti, vracejí se znovu na tuto planetu smrtelníků. Takto dosahují ti, kteří hledají smyslový požitek lpěním na principech povýšení pouze opakované zrození a smrt.” (*Bg.* 9.21)

Lidé, kteří jdou po cestě osvobození, usilují naopak o spásu před samotnou smrtelností. Ěasto mluví o spáse jako o odevzdání smrtelného já věnému světlu, které je nirvānou, Brahmanem či Bohem. Některí hovoří o spáse jako o stavu nepřerušném zbožném rozjímání o osobním božstvu. To jsou popisy neosobního Brahmanu a realizace Paramātmny. Impersonální Brahman (viz *brahmajyoti*) je beztvář záře Kṛmova osobní podoby. Mystikové a *yog...ni*, kteří jsou schopni negovat pøipoutanost své mysli k světu hmotné podoby se mohou v tomto beztvářém světle ztratit. Paramātm je Kṛmova podoba Nadduše, která pøebývá v srdcích všech živých bytostí jako dohlížitel a schvalovatel (viz *Bg.* 13.23). Realizace Paramātmny je semi-personální, nebo vztah zastánce nauky o spáse k Nadduši v srdci je pasivní. Tato osoba chce být zachráněna před smrtí a znovuzrozením spíše než sloužit Bohu. Impersonální realizace Brahmanu a semi-personální realizace Paramātmny jsou neúplné. Úplnou realizací je realizace Osobnosti Božství skrze *bhakti-yogu*.

Zastánce nauky o spáse může dosáhnout nejvýše *ānta-rasu* (pasivní vztah bázně a úcty). Ětyři vyšší *rasy* jsou vyhrazeny pro Kṛmova čisté oddané. Zaplavením smyslů věným nektarem z původního, čistého zdroje radosti – samotného Boha – osvobodí láska ke Kṛmovi oddaného zcela od pøitažlivosti k dočasným hmotným smyslovým požitkům. Vědomí duše tímto způsobem úplně pøijme útočišti svého původního postavení jako věný služebník Pána v duchovním světě. Dokud vlastní fyzické tělo, je oddaný, který si je plně vědom Kṛmy, označován jako *j...van-mukta*, osvobozený v hmotném světě. Když se však tohoto hmotného těla vzdá, zůstane oddaný plně si Kṛmu uvědomující věně s Kṛmou v duchovním světě. Tento stav je označován jako *videha-mukti*, osvobození naprosto transcendující hmotný svět. Viz **bhakti-yoga**, **brahmajyoti**, **Brahman**, **karma**, **Nadduše**, **nirvāna**, **osvobození**, **prema**, **rasa**, **reinkarnace**, **saṣra**.

Veda znamená poznání – jisté poznání. Tato kniha vyzývá čtenáře, aby ve světle védského poznání pøehodnotil věně životní otázky: skutečně existuje svět v dosahu naší mysli a smyslů? Existuje něco za tímto světem? Co je pravda a co je iluze? Jaký smysl má smysl?

Jasným a pronikavým jazykem vede Suhotra Swami čtenáře na hlubokomyslné a ěasto humorné cestě po védském *setu*, mostu, který vede od pochybnosti k jistotě, z temnoty do světla, od stínu k podstatě. Pohled z mostu zahrnuje starou Indii a Ěcko, moderní vědu, paradoxy filozofie a konečně též odpověď na otázku “proč?”

Obsáhlý slovník pojímá více než 300 sanskrtských, českých, latinských a ěeských filozofických pojmů. Kniha *Podstata a stín – Védská metoda poznání*, bude poučena jak pro učence, tak i pro běžného čtenáře.